

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

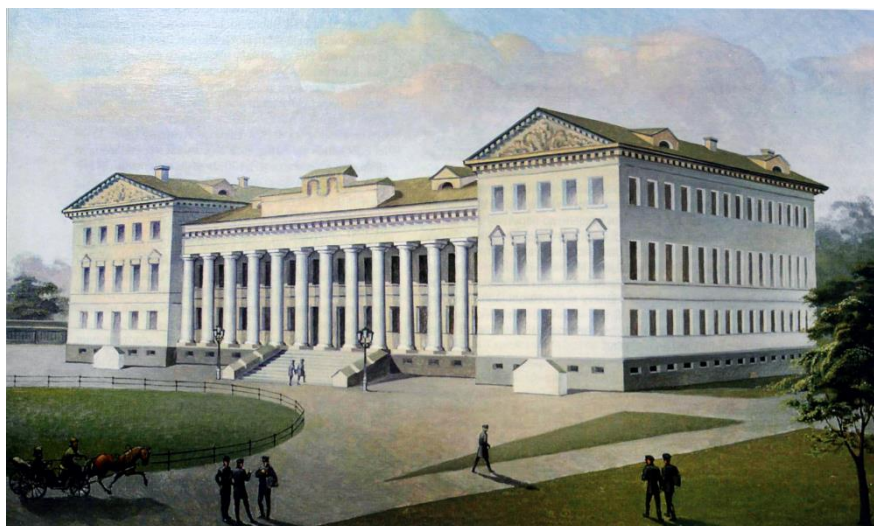
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Збірник матеріалів

III Міжнародної науково-практичної конференції
24 листопада 2020 року

*присвяченої
200-річчю відкриття
Ніжинської гімназії вищих наук*

Ніжин – 2020

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

DOI 10.31654/SB-24-11-N-2020

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Збірник матеріалів

III Міжнародної науково-практичної конференції
24 листопада 2020 року

*присвяченої
200-річчю відкриття
Ніжинської гімназії вищих наук*

Ніжин – 2020

УДК 364 (063)
П18

*Рекомендовано до друку на засіданні кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(протокол № 4 від 26 листопада 2020 року).*

*Схвалено до друку Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(протокол №4 від 26 листопада 2020 року).*

П18   **Партнерська** взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2020 р., м. Ніжин) / За заг. ред. О. В. Лісовця та С. О. Борисюк. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 173 с.

До збірника увійшли матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери», яка відбулася 24 листопада 2020 р. в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. На конференції були розглянуті актуальні питання партнерства державних закладів, установ, громадських організацій у наданні соціальної підтримки вразливим категоріям населення, у системі інклюзивної освіти; теоретико-методологічні засади соціального партнерства; особливості професійної підготовки фахівців соціальної сфери до партнерської взаємодії; шляхи налагодження взаємодії освітніх закладів різних типів і рівнів – ці й інші питання висвітлені на сторінках даного видання.

Для викладачів, науковців, молодих дослідників, фахівців соціальної сфери.

УДК 364 (063)

© НДУ ім. М. Гоголя, 2020
© О. В. Лісовець, С. О. Борисюк, редакція, 2020

ЗМІСТ

Розділ I

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСТВА ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ, УСТАНОВ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Bejger H.

Partnerstwo w pracy socjalnej i edukacji w Polsce 7

Болотна А. В.

Вітчизняний механізм соціально-правового забезпечення прав і свобод неповнолітніх, що перебувають у конфлікті з законом 8

Висовень Л. С.

Особливості соціальної інтернет-реклами 11

Вовк А. П.

Мережа закладів соціального захисту населення 13

Голован М. Ю.

Застосування соціальними працівниками case-study як інноваційного методу профілактики вейпінг залежності серед дітей підліткового віку у загальноосвітньому закладі 17

Дідик Н. М.

Роль соціального партнерства у вирішенні проблем безробіття серед молоді 19

Дорош А. М.

Теоретичні засади взаємодії сім'ї і школи як провідних інститутів соціалізації дітей молодшого шкільного віку 22

Карпук В. В.

Вплив громадських організацій на формування соціальної компетентності молоді 24

Клименко Л. В.

Зарубіжний досвід формування навичок відповідального батьківства у старшокласників 26

Клочко О. О.

Оптимізація системи надання соціальних послуг у процесі регулювання соціального партнерства: актуалізація досвіду Великої Британії для України 28

Кмін О. В.

Соціальне забезпечення населення у територіальних громадах 31

Козел Д. Ф.

Територіальна громада як суб'єкт надання волонтерської допомоги 33

Козяр Ю. В.

Основні аспекти діяльності територіального центру соціального обслуговування в умовах децентралізації 35

Колошина А. О.

Молодіжне безробіття як соціальна проблема на українському ринку праці ... 37

Конончук А. І., Давиденко Л. М.

Життєві потреби осіб похилого віку: оцінка фахівців і думка отримувачів соціальних послуг 39

Мілінчук С. П.

Основи партнерства соціальних працівників та поліції у подоланні підліткового насилля в шкільному середовищі 41

Міщик Л. І.	
Соціальне партнерство як важлива складова соціальної роботи в громаді	43
Мукосєєва Л. П.	
Основні аспекти реалізації програми «Молодіжний працівник» в Україні	45
Останіна Н. С., Ляміна Ю. С.	
Умови забезпечення психічного здоров'я працівників органів і підрозділів цивільного захисту ДСНС України	47
Пархоменко В. О.	
Внутрішньо переміщені особи: комплексність підходу до розуміння поняття ..	49
Попович В. М., Сизоненко О. О.	
Електронні соціальні послуги: оцінка готовності населення (на прикладі Запорізької області)	52
Сичова В. В.	
Механізми соціального партнерства органів влади та громадських організацій (на прикладі м. Харкова).....	54
Степченко Л. М., Прихідько Л. В.	
Принцип партнерської взаємодії у подоланні проблем адиктивно узалежнених сімей.....	57
Хижняк О. В., Хижняк К. В.	
Інформаційне партнерство у сфері соціальних послуг: нові виклики	59
Шоповалова І. М., Вакулик О.О., Гавриш Н. М.	
Партнерство в організації освіти людей похилого віку як важлива умова їх соціальної адаптації.....	62
Шулик Т. В.	
Соціальне партнерство в закладах вищої освіти України	65
Розділ II	
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ	
Вольховська О. О.	
Специфіка роботи соціального працівника у відділенні підтриманого проживання будинку-інтернату	68
Гомоляко Р. А.	
Креативний потенціал фахівця Молодіжного центру : характеристика поняття	70
Грищенко Н. М.	
Проблеми соціальної адаптації та формування соціальних навичок здобувачів вищої освіти	72
Зінченко Т. В.	
Співпраця соціальних закладів та закладів вищої освіти у процесі практичної підготовки фахівців соціальної сфери	74
Копилова С. В.	
Стратегія як інструмент реалізації інтегративної політики у професійній підготовці фахівців.....	77
Кузьміна М. О.	
Партнерство закладів вищої освіти та громадських організацій в сфері формування професійних компетенцій студентів спеціальності 231 «соціальна робота».....	79
Лисенко І. В.	
Потенціал соціальних мереж у наукових дослідженнях	81
Матвійчук М. І.	
Складові готовності соціального працівника до роботи у закладах оздоровлення та відпочинку: зміст та структура	85

Михайлова О. І. Соціальна та особистісна характеристика вчителя закладу інтернатного типу.....	87
Прудка А. В. Соціальні мережі як фактор соціалізації сучасної молоді.....	89
Сватенков О. В. Партнерська взаємодія бізнесу та закладів вищої освіти при підготовці фахівців у сфері позашкільної освіти.....	91
Чернета С. Ю. Формування гендерної компетентності фахівців з надання соціальних послуг	94
Юхименко М. Ю. Соціально-педагогічні умови адаптації першокурсників у середовищі закладу вищої освіти	96
Розділ III	
ПАРТНЕРСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ	
Борисюк І. О., Семенкова Ю. В. Діти з особливими освітніми потребами в об'єкті партнерської взаємодії соціальних інститутів.....	98
Гарна П. І. Зміст та методика навчання технології виготовлення аплікації з текстильних матеріалів дітей з обмеженнями життєдіяльності	100
Гетьман Т. О. Психологічні аспекти інклюзивного навчання	103
Голуб А. В. Духовна підтримка як складова комплексної міждисциплінарної реабілітації осіб з психофізичними порушеннями	105
Дубровська Л. О., Колошина А. О. Особливості впровадження інклюзивного навчання у початковій школі	108
Завацька Л. М. Партнерська взаємодія учасників освітнього процесу в організації інклюзивного простору	110
Качалова Т. В., Шпеко Т. В. Соціально-педагогічна взаємодія з батьками як елемент інклюзивного освітнього середовища.....	112
Кузьмін В. В., Мещан І. В., Лебеденко В. В. Соціальне партнерство у системі освіти з підтримки дітей-сиріт в Україні	115
Кулик Т. В. Використання засобів працетерапії у роботі з дітьми з особливими потребами	118
Литовченко А. О. Особливості розвитку мовлення у дітей з розладами аутистичного спектру ...	120
Михайлюк Я. В. Соціальне виховання дітей з аутизмом як соціально-педагогічна проблема...	122
Тимошенко О. А. Партнерство у створенні інклюзивного простору у міському середовищі	124
Розділ IV	
ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ШКІЛЬНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
Бокач Н. В. Особливості соціальної адаптації школярів підліткового віку	127
Ворона М. М. Екологічна проблематика сучасного суспільства у контексті необхідності виховання екологічної компетентності молоді.....	129

Гончарова В. В. Соціально-педагогічне дослідження проблем дітей-жертв булінгу в сучасній школі	131
Зазимко М. С. Взаємодія ЗДО і соціокультурного середовища в організації дозвілля дітей ..	133
Карплюк Л. І. Сексуальне насильство над дітьми як соціальна проблема	136
Криловець М. Г. Формування соціокультурної компетентності учнів засобами топоніміки.....	138
Łatwińska P. Rola rodzica, jako osoby znaczącej w kształtowaniu się samooceny u dziecka.....	140
Лісовець О. В., Цементова В. В. Налагодження взаємодії з батьками щодо попередження агресивної поведінки молодших школярів	143
Максюта А. М. Особливості розвитку навичок спілкування у підлітковому віці.....	145
Митропан Я. А. Особливості девіантної поведінки підлітків	148
Міхнюк Т. А. Партнерська взаємодія сім'ї та школи як важлива умова формування особистості школяра.....	150
Молібог В.В. Соціальна адаптація дітей з ООП в умовах закладу позашкільної освіти.....	153
Назаренко В. Г. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні навичок моральної поведінки молодших школярів.....	155
Новгородський Р. Г., Нагорний І. М. Партнерська взаємодія у роботі з дітьми індіго	157
Опанасенко О. О., Губський С. А. Теоретичні аспекти формування ціннісних орієнтирів старшокласників як механізму їх успішної соціальної адаптації	159
Острянін В. В. Формування здорового способу життя підлітків в умовах приватного позашкільного закладу	161
Пінчук А. В. До питання впливу позашкільної освіти на соціальне виховання дітей та молоді.....	164
Руденко Н. Ф. Співпраця сім'ї та закладів освіти у профілактиці булінгу	166
Тимошенко Г. Л., Володченко Ж. М., Борисюк С.О. Досвід партнерської взаємодії університету та закладу позашкільної освіти мистецького спрямування	169
Хлєб'як С. Р., Євтушенко Д. В. Взаємодія сім'ї і закладу позашкільної освіти у наданні соціальної компетентності дітей з особливими потребами	171

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСТВА ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ, УСТАНОВ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Bejger H.

dr katedry pedagogiki Państwowej
Wyższej Szkoły Zawodowej w
Chełmie

(m. Chełm, Polska)

PARTNERSTWO W PRACY SOCJALNEJ I EDUKACJI W POLSCE

Żyjemy w czasach nie tylko szybkiego tempa w rozwoju cywilizacji, ale także humanizacji życia społecznego, a co za tym idzie doskonalenia poziomu wszelkich usług, z których korzystają ludzie. W centrum uwagi jako pedagodzy mamy przede wszystkim osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, marginalizacją, dyskryminacją. W tej grupie znajdują się ludzie ubodzy, niepełnosprawni, niedostosowani społecznie, psychicznie chorzy, bezrobotni, bezdomni itd., którymi zajmuje się system pomocy społecznej, ale także dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W tej walce o wysoki poziom standardów i szybkie tempo wprowadzania zmian koniecznością staje się partnerstwo – rozumiane jako współpraca oparta na wspólnych celach, wzajemnym zaufaniu i pomocy. Przykładem takiej współpracy jest chociażby współpraca naszych uczelni, która trwa już 8 lat. Partnerstwo w praktycznej działalności może mieć charakter zarówno formalny jak i nieformalny. Partnerstwo o charakterze formalnym nazywamy klastrami społecznymi. Czym jest klaster społeczny? Klaster – to zgrupowanie przestrzenne lub powiązanie systemowe mniejszych obiektów w jeden większy. Klaster społeczny - to przede wszystkim koncentracja podmiotów działających wspólnie na rzecz rozwoju wcześniej wypracowanej misji, sprzyjająca realizacji założonych celów. Koncentracja ta zachodzi w różny sposób i obejmuje rozmaite podmioty, w zależności od celów. Mogą to być zatem podmioty o podobnym rodzaju działalności, np. prowadzące terapię zajęciową, zajmujące się promocją zatrudnienia, opieką bieżącą nad osobami niepełnosprawnymi. Mogą to być też podmioty działające na danym terenie, np. lokalne stowarzyszenia, fundacje, zakłady aktywności zawodowej itd. Koncentracja podmiotów sprzyja szerzeniu dobrych praktyk (know-how). Klaster jest kooperacją wielu jednostek działających w celu wzmocnienia sieci relacji o charakterze formalnym i nieformalnym. Według założeń powinien skupiać podmioty z trzech sektorów: publicznego, biznesu i organizacji pozarządowych. Ta forma współpracy zapewnia jej uczestnikom rozwój, a wspierającym je instytucjom z sektora publicznego umożliwia maksymalizację działań w obszarze pomocy społecznej (np. opiekę nad osobami zależnymi, w tym niepełnosprawnymi).

Klasy w edukacji włączającej tworzone są w celu podnoszenia osiągnięć wszystkich uczniów, bo edukacja włączająca to szkoła dla wszystkich uczniów: zdrowych, chorych, szczególnie uzdolnionych i niepełnosprawnych intelektualnie czy ruchowo. Obejmują one „zainteresowane strony” tj. uczniów, ich rodziców, którzy powinni czynnie uczestniczyć w procesie edukacyjnym, nauczycieli uczących w danej szkole, specjalistów (psychologów, logopedów, terapeutów), dyrektorów, a także reprezentantów społeczności lokalnej,

lokalnych liderów i osób odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji. Takie partnerstwo wspiera proces przemian, którego istotą jest nie tyle koncentracja na indywidualnym wsparciu ucznia (opartym na diagnozach medycznych i psychologicznych), ile zaspokajanie różnorodnych potrzeb wszystkich uczniów. Wymaga to postaw i wartości wszystkich zainteresowanych stron, aby praca pedagogiczna służyła potrzebom uczniów, a nie była formą dostosowywania uczniów do zasad panujących w danej szkole. Najważniejsze jest oczywiście partnerstwo uczniów, rodziców i nauczycieli, a włączanie do klastra instytucji, stowarzyszeń czy fundacji ma na celu tworzenie warunków sprzyjających np. przyswajaniu wiedzy na podstawie doświadczeń praktycznych w środowisku pozaszkolnym.

Partnerstwo w pracy socjalnej wynika z potrzeb w zakresie wspierania rodzin dysfunkcyjnych ustalonych w ramach wtórnej diagnozy po przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego. Praca w zakresie pokonywania sytuacji kryzysowej, w której znalazła się rodzina wymaga partnerstwa rodziny i terapeuty:

- pomiędzy jej członkami w dążeniu do poprawy sytuacji,
- partnerstwa z asystentem rodziny w pokonywaniu poszczególnych problemów
- partnerstwa w terapii rodzin, która zmierza do poprawy relacji między partnerami w związkach.

Ogromne możliwości w zakresie budowania partnerstwa (tego nieformalnego) daje pozytywna psychoterapia Nossrata Peseschkiana, której Centrum Krajowe funkcjonuje na Ukrainie, w Polsce Wrocławskie Centrum Pozytywnej Psychoterapii. Specyficzne podejście do udziału pacjenta w terapii i zaangażowania w proces wychodzenia z problemów, konfliktów i sytuacji traumatycznych wychodzi naprzeciw nowym tendencjom w pomocy społecznej. Pacjent w terapii staje się rzeczywistym podmiotem, co wzmacnia nie tylko jego relację z terapeutą, ale przede wszystkim czyni go inspiratorem i wykonawcą zmian, jakich dokona w swoim życiu. Pacjent przestaje być zatem tylko biorcą różnych form pomocy materialnej i niematerialnej tj. stałym klientem pomocy społecznej, a staje się kreatywny, buduje na nowo swoje poczucie tożsamości, poprawia swoją samoocenę i poczucie własnej wartości, zyskuje motywację do udziału w życiu społecznym.

Podsumowując, należy podkreślić, że partnerstwo w różnych dziedzinach życia społecznego stało się wymogiem, wyznacznikiem tempa i skuteczności ludzkiego działania. Dzięki partnerstwu kształtujemy nowy obraz świata, świata dla wszystkich, świata, w którym każdy potrafi się odnaleźć i w którym czuje się dobrze.

Болотна А. В.

аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

ВІТЧИЗНЯНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД НЕПОВНОЛІТНИХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У КОНФЛІКТІ З ЗАКОНОМ

В Україні до числа елементів механізму соціально-правового забезпечення прав і свобод неповнолітніх засуджених доцільно віднести:

1) державні органи законодавчої, виконавчої (включаючи Державну пенітенціарну службу та його структурні підрозділи), судової влади, контрольно-наглядові органи держави;

2) недержавні національні правозахисні організації;

3) державні організації та інститути (Управління з питань помилування при Президенті України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини);

4) міжнародні урядові організації загальносвітового та регіонального характеру (Комітет з прав людини, Екологічна та Соціальна ради, Комітет проти тортур та інші);

5) міжнародні неурядові організації (Міжнародна комісія з міжнародних гуманітарних питань);

6) міжнародні неурядові організації спеціального призначення [1, с. 48].

Вищезазначене дозволяє нам виокремити декілька ключових систем соціально-правового механізму.

Перша система включає засудженого як громадянина України з його правами та інтересами, а також суспільство і державу з її поглядами на покарання та засобами досягнення його ефективності.

Друга система – це принципи права, покладені в основу формування правового статусу засудженого до позбавлення волі: гуманізм, справедливість, невідворотність виконання та відбування покарання, законність, демократизм, рівність засуджених перед законом, взаємна відповідальність держави та засудженого тощо.

Третя система – соціальні інститути (включаючи Державну пенітенціарну службу України та її структурні підрозділи) та нормативні приписи, через які життєстверджуючі цінності і принципи прав і свобод засуджених одержують безпосереднє обґрунтування, юридичне закріплення та здійснення.

Четверта – процедурно-контрольний, який організаційно-процесуально упорядковує відносини у сфері прав неповнолітніх засуджених до позбавлення волі, створює найбільш сприятливі умови для реалізації прав і свобод, сприяє зміцненню законності громадської та особистої безпеки [3, с. 80].

Відповідно до закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний термін» під соціальним патронажем слід розуміти комплекс заходів державної підтримки та допомоги звільненим особам, який здійснюється з метою сприяння цим особам у працевлаштуванні, професійній переорієнтації та перепідготовці, створення належних житлово-побутових умов, запобігання впливу на них криміногенних факторів. Закон чітко визначає участь центрів соціальних служб для молоді у здійсненні заходів соціального патронажу. В контексті надання соціальної допомоги звільненим особам відповідно до цього закону громадяни віком від 15 до 28 років отримують інформаційну, правову, трудову, психолого-педагогічну, медичну та інші форми соціальної допомоги.

Окрім центрів соціальних служб для молоді, до соціального патронажу неповнолітніх залучають й інші організації. В Україні таку діяльність здійснюють на підставі низки нормативно-правових актів, які визначають статус дитини, що здійснила правопорушення, як користувача соціальних послуг; її права на отримання соціальної допомоги; види допомоги, що можуть бути їй надані; роль різних установ і організацій у наданні такої допомоги.

КВКУ визначає загальні підходи до проведення соціально-виховної роботи із засудженими як цілеспрямованої діяльності персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення та ресоціалізації засуджених. Основні напрями такої діяльності – моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне та санітарно-гігієнічне виховання засуджених. Форми проведення такої роботи можуть бути найрізноманітніші: індивідуальні, групові, масові. Основний акцент соціально-виховної роботи із засудженими підлітками зроблено на формуванні в них прагнення до заняття суспільно-корисною діяльністю, сумлінному ставленні до праці, дотриманні вимог законів [2, с. 199].

Згідно із правками, внесеними до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «соціальна реабілітація передбачає також працевлаштування, надання соціально-медичних, психолого-педагогічних, юридичних, інформаційних та інших видів соціальних послуг неповнолітнім, які відбували покарання у вигляді

позбавлення волі на певний термін, та молоді, яка відбувала покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний термін».

У 2003 році в межах угоди про спільну діяльність Державного центру соціальних служб для молоді та ДДУП ВП було розроблено та впроваджено в дію «Положення про порядок взаємодії центрів соціальних служб для молоді та виховно-трудова колоній щодо здійснення соціального супроводу засуджених, які відбувають покарання у ВТК та осіб, які звільнилися з них». Таке Положення відповідно до законодавства визначило поняття соціального супроводу як роботи, спрямованої на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально-незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

Основними завданнями соціального супроводу, за цим документом, є допомога цій категорії дітей у соціальній адаптації, сприяння подальшому навчанню, вирішення матеріально-побутових питань, допомога в поновленні та зміцненні соціальних зв'язків. Основи взаємодії між ДЦССДМ та ДДУП ВП закріплено у спільному «Наказі Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і установ виконання покарань у проведенні соціальної роботи з неповнолітніми та молоддю, які відбувають покарання в цих установах та звільняються з них» від 29.10.2005 року № 2559/177 (із внесенням змін від 8.02.2007 року № 349/21) [5, с. 63].

Основні напрями взаємодії між цими інституціями в процесі здійснення соціальної роботи:

- надання соціальних послуг засудженим під час відбування покарання та здійснення соціального супроводу осіб після звільнення з місць позбавлення волі; підвищення професійної компетенції фахівців ЦССДМ та персоналу установ виконання покарань у здійсненні соціального супроводу осіб після звільнення;

- залучення до надання соціальної допомоги об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності. Зокрема й благодійних організацій, а також окремих громадян.

Зазначений порядок взаємодії, перш за все, чітко регламентує основні функції центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, як у процесі соціального супроводу неповнолітнього або молоді особи в період відбування покарання, так і після звільнення з зазначених установ. Загалом соціальний патронаж неповнолітніх, які засуджені до відбування покарання, та тих, хто звільнився з місць позбавлення волі, передбачає комплексний підхід і взаємодію різних соціальних інституцій.

У більшості країн Європи для виконання багатьох альтернативних видів покарань створено спеціальні органи – службу пробації. Про це йдеться і в Пекінських правилах, у п. 18 яких наголошено: щоб уникнути, якщо можливо, поміщення неповнолітнього у виправні установи, компетентний орган влади повинен вживати при вирішенні справи широкий комплекс заходів впливу. До таких заходів належить, зокрема, і пробація – державна служба, яка перебуває поза поліцією та в'язницею та отримала назву від одного з найбільш поширених за кордоном видів альтернативних покарань – пробації, тобто випробування умовним засудженням та відстрочкою від виконання вироку. О. Сливоцька наголошує, що пробація – це комплекс заходів, що полягає в передачі особи, визнаної судом винною у вчиненні злочину, без застосування до неї санкції у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, під нагляд служби пробації на термін та умовах, визначених судом [4, с. 12].

Література

1. Веремієнко С., Шестак Л. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: проблеми правового регулювання та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2018. №1 (4). С. 47-51.
2. Гончар Т. О. Історичний розвиток кримінального законодавства України про відповідальність та покарання неповнолітніх. *Сторінки історії*. Одеса, 2004. С. 197-205.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге вид. / За заг. ред. проф. І.Д. Зверевої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
4. Мирошниченко Н. М. Вікова осудність неповнолітніх у кримінально-правовій доктрині України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 20 с.
5. Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх: особливості, сучасні тенденції та заходи запобігання і протидії їй: монографія. Дніпро: Біла К.О., 2016. 510 с.

Висовень Л. С.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ

Постановка проблеми. Реклама, в тому числі і соціальна, давно стала невід'ємною частиною культурного, економічного та політичного життя суспільства. Сьогодні досить актуальною є соціальна інтернет-реклама. Адже сучасну молодь важко уявити без новітніх гаджетів та мережі Інтернет. За статистикою 54 % користувачів у віці від 13 до 23 років проводять в он-лайні щоденно до 3 годин, ще 31 % – 4-6 годин. Існує категорія людей, яка живе віртуальним життям, тобто користується інтернетом 10 годин на добу і більше. Більше 45 % всіх опитаних заявили, що не уявляють життя без комп'ютера та інтернету. Це значно більша частка, ніж для будь-якого іншого медіа-пристрою (наприклад, 28 % молодих людей не можуть жити без мобільного телефону, 11 % – без телевізора). Тому варто розглянути особливості та роль саме соціальної інтернет-реклами у профілактиці девіантної поведінки підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі автори як Волков А.В., Клименок Н.А., Комарова С.Н., Маркін І.М., Родін А.В. та інші приділяли значну увагу соціальним функціям реклами, в цілому, і розроблені ними методи аналізу рекламного повідомлення можуть бути застосовні і для вивчення характеристик аналогічних повідомлень в інтернет-рекламі.

У соціологічній науковій літературі в роботах Бокарева Т.А., Жаворонкова Т.Н., Малигіна А.М., Радкевича А.Л. були вивчені питання, що стосуються різних видів рекламних засобів інтернет-реклами по відношенню до характеру їх можливого впливу на аудиторію.

Одне зі своїх досліджень Тертична М.О. присвятила безпосередньо вивченню функціональних, предметно-тематичних та жанрових особливостей соціальної реклами в Інтернеті.

Метою нашого дослідницького інтересу стало визначення особливості соціальної реклами в Інтернеті.

Виклад основного матеріалу. Із появою Інтернету й поширенням високошвидкісного доступу до нього серед населення фактично почався занепад реклами в тому вигляді, у якому вона була відома раніше. Головна перевага реклами в Інтернеті – можливість швидкого донесення інформації про продукт або послугу цільовій

аудиторії без географічних кордонів. До інтернет-реклами можна віднести будь-який вид рекламного оголошення, основним каналом поширення якого є Інтернет.

Для соціальної реклами Інтернет цікавий наступними можливостями [3, с. 5-14]:

1. Для соціальної реклами в Інтернеті не існує географічних кордонів, вона може сприйматися споживачами в один і той же час в різних куточках країни і світу.

2. Одна і та ж соціальна реклама в Інтернеті може бути подана на різних мовах, що усуває мовні бар'єри для її поширення.

3. Соціальна реклама в Інтернеті з'являється набагато оперативніше, ніж, наприклад, у пресі.

4. У момент сприйняття радіотелевізійної або друкованої реклами аудиторія практично позбавлена можливості доносити свою думку про неї до її виробника.

5. Різні групи аудиторії Інтернету отримують можливість одночасно акцентувати свою увагу тільки на тих розділах і даних з різних джерел, які необхідні саме їм. Подібне в традиційних ЗМІ неможливо.

6. При створенні рекламних повідомлень в Інтернеті можуть бути використані мультимедійні засоби – текст, звук (мова, музика та ін.), кольорове зображення, відео та анімаційні ефекти. Все це підвищує можливості емоційного впливу соціальної реклами на аудиторію.

7. Соціальна реклама в Інтернет може впливати вибірково (така можливість досягається в результаті вибору тих чи інших рекламних майданчиків – сайтів, де висвітлюється підходяща тематика і т.д.).

8. Крім того, фахівці з маркетингу помітили ще одну особливість впливу інтернет-реклами, яку назвали «ефектом воронки». Суть її полягає в тому, що користувачі Інтернету частіше, ніж читачі і телеглядачі, передають своїм знайомим зміст соціальної реклами, з якою знайомляться на сайтах, що значно розширює аудиторію.

9. З аналізу наявних досліджень видно, що реклама в Інтернеті (включаючи і соціальну) в цілому викликає менше відторгнення, ніж реклама у традиційних ЗМІ. Телереклама викликає негативну реакцію у половини телеглядачів, а інтернет-рекламу, загалом, схвалюють приблизно 50 відсотків користувачів, а ще близько 25 відсотків ставляться до неї байдуже.

10. Соціальна реклама в Інтернеті значима не лише як потік окремих повідомлень, а й як невід'ємна частина якої-небудь соціальної рекламної кампанії. Адже, повідомлення, розміщені раніше у різних ЗМІ, потрапивши на інтернет-сайт, зв'язуються в єдиний гіпертекст, що дозволяє аудиторії отримати повне уявлення про характер кампанії, її цілі, моделі поведінки, що просуваються.

Варто виокремити позитивні та негативні сторони Інтернету як рекламоносія.

До позитивних сторін відносять:

- гнучкість в проведенні рекламної кампанії (так як легко відстежити переміщення цільових споживачів і внести відповідні корективи);

- можливість для створення якісної і оригінальної реклами;

- відносно доступні ціни.

Негативні сторони Інтернету як рекламоносія:

- вузька аудиторія;

- невелике технічне охоплення;

- платність доступу [1, с. 22].

Предметно-тематичні напрямки соціальної реклами в Інтернеті визначаються як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Перші – це актуальні потреби суспільства, обумовлені, перш за все, кардинальними соціальними змінами. До суб'єктивних належать:

- тематичні переваги, цілі, ціннісні орієнтації суб'єктів соціальної реклами (рекламодавців);

- характер фінансової основи рекламного творчості;
- рівень компетентності, креативності виробників реклами.

Також варто звернути увагу на жанрові особливості соціальної інтернет-реклами, серед яких виділяють наступні:

1) вербальні жанри (твори, що представляють собою словесний текст);

2) візуальні жанри (твори в формі зорових образів);

3) візуально-текстові жанри (твори, що представляють собою сукупність тексту і образної інформації);

4) аудіо-жанри (твори, що представляють собою звукову мову, мелодію);

5) аудіо-візуальні жанри (твори, що поєднують в собі зоровий і звуковий ряд);

6) мультимедійні жанри (твори, що використовують текст, звук, змішаний ряд).

Інші ж жанроутворюючі ознаки проявляються уже всередині названих жанрових груп.

Інтернет дозволяє адресувати соціальну рекламу активній цільовій аудиторії, виходячи з її інтересів, тимчасової зручності, географічного розташування, демографічних характеристик тощо. Використання Інтернету допомагає рекламодавцю отримувати в будь-який момент рекламної кампанії повні і достовірні дані про кількість користувачів, їх якісну характеристику, що дуже важливо для аналізу ефективності поширення соціальної реклами [2, с. 233-238].

Висновки. Отже, в даний час ще не можна стверджувати, що соціальна інтернет-реклама є реальним конкурентом рекламі, яка публікується у пресі та передається по радіо і телебаченню тому, що до телебачення і друкованих ЗМІ доступ має більше людей, ніж до мережі Інтернет. Але, якщо брати до уваги швидкість, з якою розвиваються інтернет-технології, як швидко зростає кількість користувачів Мережею, то можна вважати, що в майбутньому соціальна реклама стане важливим засобом соціалізації молоді.

Література

1. Аксенова К.А. Реклама и рекламная деятельность: Конспект лекций. М: Приориздат, 2005. 96 с.

2. Тертычная М.А. Социальная реклама в Интернете и ее методы. *Сборник материалов Международной научно-практической конференции. 25-26 дек. 2009 г.* М. : РИП ИГУМО и ИТ, 2010. С. 233-238.

3. Шестерина А. М. Основы Интернет-журналистики. Тамбов, 2002. С. 5-14.

Вовк А. П.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Актуальність проблеми. У кожній країні формується відповідна мережа закладів соціального захисту населення різнопрофільного характеру. Вона охоплює забезпечення відповідними умовами проживання усі вразливі верстви населення країни. Даний сектор діяльності держави координується через роботу Міністерства соціальної політики України та його регіональних представництв по областях і районах - Головних управлінь та управлінь праці та соціального захисту населення України, а також через функціонування відповідних фондів, різнопрофільних установ соціального захисту населення - будинків-інтернатів, реабілітаційних центрів.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями формування мережі закладів соціального захисту населення займалися багато сучасних дослідників, а саме: Андрущенко В. П., Бех В. П., Головатий М. Ф., Зверева І. Д., Корецька С. О.,

Лактіонова Г. В., Лукашевич М. П., Мельничук М. В., Нікітін В. А., Олефір О., Шендеровський К. С. та ін.

Виклад основного матеріалу. З метою координування реалізації соціального захисту та соціального забезпечення населення країни Міністерство соціальної політики розробляє правові, економічні та організаційні механізми, що стимулюють ефективну діяльність закладів соціального обслуговування, реабілітаційних установ, санаторіїв для інвалідів та дітей-інвалідів, підприємств та установ протезної галузі, і забезпечує оптимізацію та розвиток їх мережі, разом з іншими центральним та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями бере участь у створенні безперешкодного середовища для мало мобільних категорій населення. Міністерством здійснюється координація роботи з соціального захисту бездомних осіб, а також методологічне забезпечення діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування стосовно соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із їх числа.

Важливим елементом діяльності Міністерства соціальної політики є здійснення контролю за додержанням законодавства, щодо встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, їх усиновлення, застосування інших передбачених законодавством форм влаштування дітей. В рамках повноцінної реалізації покладених на Міністерство повноважень, здійснюється формування єдиної обліково-інформаційної системи соціального захисту населення, централізованого банку даних з проблем інвалідності та банку даних про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також про сім'ї потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, забезпечується робота з соціально-правового захисту дітей, запобігання бездоглядності та правопорушенням серед них, із соціально-психологічної реабілітації найбільш уразливих категорій дітей, контролює та координує діяльність служб у справах дітей [5].

Сучасні дослідники наголошують, що для максимізації задоволення потреб населення в соціальному захисті та з метою охоплення всіх категорій населення, які потребують допомоги держави для забезпечення відповідного рівня життя, в Україні розроблена та діє досить широка мережа закладів соціального захисту населення [7].

Розглянемо детальніше заклади соціального захисту вразливих категорій населення, а саме людей похилого віку, дітей з фізичними і розумовими вадами розвитку, дітей які позбавлені батьківського піклування:

1. Будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, пансіонат для ветеранів війни і праці (далі будинок-інтернат для громадян похилого віку та інвалідів) - стаціонарна соціально-медична установа загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю, які потребують стороннього догляду, побутового та медичного обслуговування.

2. Геріатричний пансіонат як один з видів установ соціального захисту населення, забезпечує соціально-побутове обслуговування, цілодобове медичне обслуговування, забезпечує життєво-необхідними ліками, диспансеризацію проживаючих, лікування, організацію консультативної медичної допомоги фахівцями, а також госпіталізацію хворих у лікувально-профілактичні установи [6].

У геріатричний пансіонат приймаються на державне утримання громадяни похилого віку, які досягли пенсійного віку, інваліди першої і другої групи старші за 18 років, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування, яким відповідно до медичного висновку не протипоказане перебування у будинку-інтернаті і які не мають працездатних родичів, зобов'язаних їх утримувати за законом.

3. Психоневрологічний інтернат - стаціонарна соціально-медична установа, призначена для постійного проживання громадян із психоневрологічними захворюваннями, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування.

4. Територіальний центр соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацевдатних громадян (далі територіальний центр) як спеціальна державна установа, що надає послуги соціально незахищеним громадянам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності і соціальної активності.

5.Тимчасовий притулок для дорослих – організація нічного або тимчасового проживання громадян без визначеного місця проживання, осіб, що постраждали від фізичного або психічного насильства, стихійного лиха, катастрофи тощо, з наданням їм правової, психологічної, соціальної, медичної та побутової допомоги в подоланні тимчасових труднощів, сприянні у встановленні особи, відновленні документів, паспортизації та працевлаштуванні [6].

6. Будинки нічного перебування (далі нічліжний будинок) заклад соціального захисту для ночівлі громадян, які не мають житлового приміщення, яке б вони могли використовувати для проживання.

Для деталізації мережі закладів соціального захисту населення варто визначити градацію будинків-інтернатів для дітей з фізичними та розумовими вадами розвитку, при якій враховується вік, ступінь фізичної та розумової обмеженості, приналежність до відповідної статі та можливість до самообслуговування, адже дане питання є актуальним в умовах сьогодення.

Відповідно, будинки-інтернати для дітей з фізичними та розумовими вадами розвитку поділяються на види:

1. Будинки-інтернати I профілю – для вихованців з фізичними вадами і збереженим інтелектом дошкільного та шкільного віку, для яких самостійне пересування є значно утрудненим або неможливим, які частково себе обслуговують (змішані за статтю).

2. Будинки-інтернати II профілю – для вихованців з помірною та глибокою розумовою відсталістю та психічними розладами, які можуть навчатись, самостійно пересуватись і обслуговуватись (розділені за статтю).

3. Будинки-інтернати III профілю – для вихованців з глибокою розумовою відсталістю та психічними розладами, які можуть самостійно пересуватись і не можуть самостійно обслуговуватись (розділені за статтю).

4. Будинки-інтернати IV профілю – для вихованців з глибокою розумовою відсталістю та психічними розладами, які мають складні фізичні вади, не можуть самостійно пересуватись та самообслуговуватись. Варто визначити, що покриття даними закладами соціального захисту населення в Україні характеризується відносною забезпеченістю. Фінансова криза, наслідки якої знайшли свій відбиток і у фінансуванні даних закладів, зумовила необхідність реорганізації будинків-інтернатів різних профілів, а зокрема їх укрупнення, що є негативним елементом [6].

Нині в Україні функціонує понад 1062 інтернатних закладів різних типів для дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування дошкільного і шкільного віку. Ці заклади мають статус так званих «сирітських». Серед них – 406 загальноосвітніх шкіл-інтернатів, 176 дитячих будинків, 48 будинків дитини, 376 дитячих будинків сімейного типу та 56 дитячих будинків-інтернатів. Щорічно в інтернатних закладах завершують близько 1,5 тис. дітей. Про те слід відзначити, що більшість вихованців інтернатних закладів є соціально та психологічно неадаптованими, мають відхилення у поведінці, підвищену агресивність, а створена система виховної роботи не спроможна сформувати у дітей життєво-необхідні навички для самостійного життя [2]. Майже 20 % випускників не можуть влаштуватися на роботу або

продовжити навчання та здобути певну професію, для 41% відсутня перспектива вирішення житлових проблем, майже 20 % колишніх вихованців притягується до кримінальної відповідальності. Відповідно дана ситуація вимагає удосконалення мережі закладів соціального захисту вразливих верств населення в контексті роботи над покращенням забезпечення соціальної адаптації дітей, або в створенні умов для їх постійного перебування у відповідних установах.

Важливе місце у мережі закладів соціального захисту населення займають також центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю. Метою діяльності такого центру соціальної реабілітації дітей є здійснення заходів, спрямованих на розвиток і коректування порушень розвитку дитини з інвалідністю, навчання його основним соціальним і побутовим навичкам, розвиток здібностей, створення передумов для інтеграції в суспільство. До центру соціальної реабілітації зараховуються діти віком від півроку до 18 років з фізичними та розумовими вадами розвитку, які отримали статус інваліда, у виняткових випадках можливе продовження терміну перебування дитини-інваліда після досягнення нею 18 років на один рік з метою завершення виконання індивідуального плану реабілітації.

Як зазначає М. Мельничук, мережа закладів соціального захисту населення у своїй діяльності підпорядкована відповідним управлінням чи Головним управлінням праці та соціального захисту населення, які функціонують при районних чи відповідних обласних державних адміністраціях. Також заклади соціального захисту населення можуть створюватись при міських радах, що затверджується відповідними рішеннями. Загалом забезпечення реалізації соціальної політики в Україні забезпечується Міністерством соціальної політики України, яке визначає специфіку надання соціальних послуг різним верствам населення задля забезпечення максимального добробуту населення країни [2].

Висновки. Отже, питання соціального захисту населення є актуальним і знаходиться в постійному вдосконаленні. Відповідно, формування належної мережі закладів соціального захисту населення забезпечить здійснення максимального покриття всіх верств населення, які потребують допомоги держави.

Література

1. Стандарти соціальних послуг: зб. документів. Кн. 2 / За ред. Л. Л. Сідельник. К.: ТОВ «ЛДЛ», 2007. 232 с.
2. Мельничук М. В. Становлення соціального захисту та суспільного добробуту громадян в Україні. Донецьк, 2007. 228 с.
3. Закон України "Про соціальні послуги". *Відом. Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 358.
4. Никитин В. А. Проблемы и направления реализации социального в обществе. М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. 319 с.
5. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://www.mlsp.gov.ua>.
6. Про затвердження типових положень про дитячий будинок- інтернат, молодіжне відділення дитячого будинку-інтернату системи праці та соціального захисту населення від 02 квітня 2008 року №173 / Міністерство праці та соціальної політики України. URL: <http://search.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/RE15366.html>
7. Храпко І. Є. Мережа установ соціального захисту населення України. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eui_2013_1_63.pdf

Голован М. Ю.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ CASE-STUDY ЯК ІННОВАЦІЙНОГО МЕТОДУ ПРОФІЛАКТИКИ ВЕЙПІНГ ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Упродовж останніх років українці суттєво змінили своє ставлення до паління: усе ще палять 23 % дорослих, але половина з них розуміє шкоду для здоров'я і хоче позбутись нікотинової залежності. Водночас, за результатами опитування молоді щодо вживання тютюну, проведеного за підтримки Всесвітньої організації охорони здоров'я у 2017 році, встановлено, що 18,4 % школярів віком 13-15 років (22,6 % хлопців та 14 % дівчат) є постійними споживачами електронних сигарет, а понад 40 % щонайменше один раз робили спробу палити [1]. У США в 2017 році паління звичайних сигарет досягло найнижчого рівня за всю історію спостережень, але за останнє десятиліття число користувачів електронних сигарет зросло майже до 11 мільйонів дорослих [2].

Вивченням впливу шкільного середовища на процес соціалізації підлітків, а також його роль у профілактиці раннього тютюнопаління серед учнів, представлені в роботах Б. Алмазова, В. Афанасьєва, Г. Кумаріна, В. Лозового, І. Невського, В. Степанова.

Нікотиновмісні електронні сигарети слід вважати тютюновою продукцією, оскільки нікотин вейпів є похідним або подібним до тютюнового. Концентрація нікотину в суміші є значно вищою, ніж у сигаретах, тому хронічна нікотинова залежність може виникати швидко, особливо, у підлітків [3, 10]. О. Безпалько визначає синдром залежності, як поєднання фізіологічних, поведінкових і когнітивних явищ, при яких вживання речовин або класу речовин починає посідати перше місце в системі цінностей індивіда. Основною характеристикою синдрому залежності є потреба (часто сильна, іноді непереборна) вживати психоактивні речовини (які можуть бути прописані або не прописані лікарем), у більшості випадків – це наркотики, алкоголь, тютюн [2].

Виявленням і вирішенням соціальних проблем займається соціальна профілактика, яка розглядається як діяльність, спрямована на попередження проблемних ситуацій і життєвих ускладнень та їх передбачення. Соціальна профілактика – це свідома, цілеспрямована, соціально організована діяльність щодо запобігання можливих соціальних, психолого-педагогічних, правових та інших проблем і досягнення бажаного результату. За визначенням О. Безпалько соціальна профілактика – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі [1, с. 85].

Здійснюючи профілактику вейпінг залежності, соціальному працівникові у співпраці з медичними установами та шкільними закладами потрібно створювати програми, які вимагають комплекс заходів, які зменшували б не лише доступність до електронних сигарет, але і бажання їх використання. В Україні під час реалізації просвітницько-профілактичних програм та проведення окремих заходів спеціалісти соціальної сфери усе частіше віддають перевагу інноваційним методам профілактичної діяльності.

Серед інноваційних методів профілактики активно використовується метод case-study (метод життєвих ситуацій). На думку Т. Журавель: «Термін кейс означає реальні, життєві послідовно описані ситуації педагогічної практики разом із причетними до ситуації супутніми фактами, думками, від яких залежить її вирішення» [2]. Такі ситуації описуються письмово з досвіду реальних людей, їх читають, вивчають і обговорюють. Для розуміння життєвої ситуації її, перш за все, необхідно розписати на частини, зробити аналіз кожної, а потім знову зібрати разом, щоб одержати повноцінне уявлення ситуації. Метод кейс-стаді сприяє розвитку різних практичних навичок в учнів. Його перевагою є те, що він дає унікальну можливість вивчити складні або емоційно значимі питання в безпечній обстановці навчального заняття, а не в реальному житті, з її погрозами і ризиком. Він дозволяє вчитися, не турбуючись про неприємні наслідки, які можуть виникнути в разі неправильного рішення. Використання методу кейсів в навчальній програмі допомагає доповнити багато теоретичних аспектів курсу за допомогою введення практичних завдань, які дітям необхідно вирішити.

За змістом кейс повинен відповідати таким умовам:

- являти собою опис ситуації реальної чи максимально близької до реальної;
- в кейсі повинні бути представлені основні характеристики ситуації і залучених до неї осіб, а також загальний контекст ситуації;
- описувана в кейсі ситуація повинна бути пов'язана з конкретною темою курсу, що представляє певні складності для вивчення;
- кейс може припускати загальний аналіз й оцінку ситуації або вирішення певної проблеми;
- описана в кейсі ситуація може припускати одне або кілька правильних рішень;
- кейс повинен бути сформований і адаптований відповідно до цілей навчання і особливостям учнів [1].

За структурою кейс повинен включати:

- безпосередній опис ситуації;
- формулювання завдання;
- опис передбачуваного формату представлення результату (презентація, есе, дискусія, дебати, курсова робота тощо);
- критерії оцінки роботи учнів.

Case-study цікавий тим, що забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу за рахунок високої емоційної залученості та активної участі учасників. Вони занурюються в ситуацію повністю: у кейса є головний герой, на місце якого ставить себе команда і вирішує проблему від його особи. Акцент при навчанні робиться не на оволодіння готовими знаннями, а на їх вироблення.

Кейси переважно спрямовані на розвиток навчально-інформаційних, комунікативних компетентностей: засвоєння методу аналізу, критичного мислення, формування досвіду при прийнятті рішень, вирішенні ситуацій, розвиток комунікативних та презентаційних вмінь та навичок роботи в групах та індивідуально, напрацювання певних соціальних навичок та самоаналізу.

Програвання певних ситуацій, залучення учасників гри до ситуації вибору є реальним шляхом розвитку творчої особистості, а саме таких її якостей, як творчий інтерес, допитливість, бажання пізнати себе, впевненість у власних силах, творчий оптимізм тощо. Наявність таких показників є характерною ознакою творчої діяльності.

Висновки. Таким чином, використання соціальним працівником у співпраці з медичними установами та закладами освіти інноваційних методів у профілактиці вейпінг залежності у вигляді методу кейсів є цікавим і корисним досвідом, тому що забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу за рахунок високої емоційної залученості та активної участі учасників. Case study можна використовувати для

вирішення багатьох ситуацій, які виникають у групі, в різних тематичних і проблемних галузях. З їх допомогою можна моделювати, розвивати та вдосконалювати практично всі особистісні та професійні способи поведінки – комунікативні навички, спостережливість, здатність розбиратися в своїх і чужих почуттях, а також творчі здібності та фантазії. У житті дітям доведеться стикатися з різними непередбаченими ситуаціями. Звичайно, не буває готових шаблонів, як чинити в тій чи іншій ситуації. Тому, вирішуючи різні проблемні ситуації ще на заняттях, у вихованців буде набагато більше шансів успішно вирішувати їх у своїй майбутній життєвій діяльності.

Література

1. Журавель Т. В. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: метод. посіб. для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками. Київ, 2010. 168 с.

2. Журавель Т. В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка : навч. посіб.* Київ : Академвидав, 2013. 312 с.

3. Кудрявцева Ю. В. Тренінгові, соціально-реабілітаційні і навчальні програми із формування здорового способу життя в учнівської і студентської молоді: методичний посібник. Київ : Ніка-Центр, 2008. 180 с.

4. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

5. Сурмін Ю. П. Створення кейса: практичні поради. Київ : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2012. 48 с.

6. Топчій І. В. Профілактика вживання неповнолітніми психоактивних речовин. *Превентивне виховання*. 2009. №2(86). С. 34.

Дідик Н. М.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, Україна)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ БЕЗРОБІТТЯ СЕРЕД МОЛОДІ

Сьогодні в Україні актуальною є проблема безробіття серед молоді, тобто населення віком 15-34 років. За даними Державної служби статистики України рівень безробіття у 2019 році в молодіжних вікових підгрупах є вищим за середній рівень серед працездатного населення (8,2 %): показник безробіття молоді у віці 25-29 років склав 8,4 %, а у віковій групі 15-24 років – 15,4 %. Турбує той факт, що дані показники мають тенденцію до збільшення. За статистичними даними на обліку в Державній службі зайнятості у 2019 році перебувало 9,4 % випускників закладів вищої освіти [1].

С. Мітіна зауважує, що основною проблемою для випускників роботодавці вважають відірваність знань від практики, невідповідність рівня та якості отриманої освіти професійним обов'язкам, завищені запити молоді та непідготовленість до роботи в реальному соціальному закладі [2, с. 45-46]. Сьогодні актуальним є наявність фахових компетентностей у випускників. Є. Резвих описала такі особистісні якості, які хоче бачити роботодавець: готовність до навчання, цілеспрямованість, відповідальність, бажання працювати, щирий інтерес та позитивне ставлення до роботи, комунікативність, гнучкість та здатність самостійно знаходити варіанти вирішення робочих ситуацій, адекватна самооцінка, активна життєва позиція та позитивне відношення до життя [2, с. 56].

Держава регулює свою політику у галузі зайнятості населення через Міністерство соціальної політики й підпорядковану йому Державну службу зайнятості. Зараз існує низький рівень узгодженої взаємодії між органами освіти, роботодавцями, органами служби зайнятості та іншими структурами, які діють на ринку праці. Однак зайнятість населення – проблема комплексна, тому інші структури державного управління не можуть відмежовуватись від неї.

Т. Чатченко виділяє 4 основні суб'єкти, які взаємодіють на молодіжному ринку праці – безпосередньо самі молоді спеціалісти, освітні заклади, роботодавці та держава. Заходами щодо вирішення проблеми безробіття, яких ці суб'єкти здатні вжити, на думку вченого, є такі:

1. Молоді спеціалісти: відвідування тренінгів, майстер-класів з отриманням сертифікатів; участь в програмах стажування; відвідування ярмарки вакансій; розміщення резюме на порталах пошуку роботи; постійний моніторинг ринку; набуття досвіду ходіння на співбесіди, удосконалення в майстерності самопрезентації, результатом є здобуття впевненості та навичок поведінки на майбутнє.

2. Освітні заклади: організація ярмарки вакансій молодим спеціалістам; надання баз для проходження баз практики студентами; налагодження механізму, під час якого освітні заклади будуть укладати з підприємствами прямі договори на навчання фахівців необхідних спеціальностей.

3. Роботодавці: співпраця з навчальними закладами (наприклад, відвідування захистів дипломних робіт студентами старших курсів з можливістю влаштування найкращих на перше робоче місце або проходження стажування); організація днів відкритих дверей та тренінгів для зацікавлених у подальшій роботі на підприємстві; запровадження програми стажування, практики для молодих спеціалістів, літніх програм працевлаштування; впровадження гнучких форм зайнятості.

4. Держава: створення та удосконалення системи професійної орієнтації; вдосконалення механізмів ефективності діяльності органів щодо працевлаштування молоді; сприяння організації молоддю власного бізнесу, реалізації власних креативних проєктів (стартапів); зниження податків, створення пільг для підприємств, які беруть на роботу молодих спеціалістів на перше робоче місце; забезпечення робочих місць в проблемних регіонах країни [4, с. 253].

У сприянні працевлаштуванню та вторинній зайнятості молоді ЦСССДМ співпрацюють із різними установами та організаціями, не підмінюючи і не дублюючи їх роботу: центрами зайнятості, підприємствами, установами, організаціями, громадськими і приватними організаціями, з якими укладають угоди про співробітництво, започатковують спільні проєкти і заходи. Тенденція зростання рівня безробіття змушує ЦСССДМ налагоджувати співробітництво із зацікавленими установами та підприємствами, залучаючи якомога більше кваліфікованих спеціалістів на допомогу молодій людині.

З метою реалізації державної політики зайнятості населення, зокрема молоді, працевлаштування та соціальної підтримки тимчасово непрацюючих громадян створено Державну службу зайнятості, на місцях – обласні та районні центри зайнятості, діяльність яких координується Міністерством соціальної політики України, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Тісною є співпраця з облдержадміністраціями та ОТГ щодо участі у різних соціальних проєктах та реалізації державної політики для вирішення проблем молодіжного безробіття. Так, наприклад, Хмельницькою обласною службою зайнятості за сприянням Департаменту освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації та Державного центру естетичного виховання учнівської молоді протягом лютого-червня 2015 року був реалізований профорієнтаційний проєкт «Старт у професійне майбутнє», який проводився серед учнів професійно-технічних і закладів загальної середньої освіти та безробітної молоді. Зокрема, в рамках даного проєкту, учні

професійно-технічних навчальних закладів мали можливість взяти участь в заочному огляді-конкурсі комп'ютерних презентацій «Як стають професіоналами», а учні 7-9 класів закладів загальної середньої освіти – в огляд-конкурсі «Моє родинне дерево професій».

Г. Слозанська виділяє такі шляхи вирішення проблеми працевлаштування випускників: укладення договорів між ЗВО та закладами і установами соціальної сфери щодо організації стажувань та виробничих практик для студентів; посилення інформаційного блоку; розширення і відпрацювання схеми взаємодії служб зайнятості, соціальних центрів з навчальними закладами щодо здійснення конкретних заходів, спрямованих на підвищення якості освіти, посилення мотивація студентів до роботи за фахом; розроблення спільних проєктів [3, с. 242].

І. Журба, О. Ядвіга описують, що ефективними для вирішення проблеми працевлаштування випускників ЗВО спеціальності «Соціальна робота» є: ярмарки кар'єри, дні відкритих дверей роботодавця, дні кар'єри Європейського Союзу, форуми майбутнього, постійна робота в Центрі працевлаштування та розвитку кар'єри, участь студентів кафедри із фахівцями центру зайнятості на тренінгах та засіданнях клубу побудови кар'єри та професійного розвитку, зустрічі із соціальними партнерами, участь студентів у майстер-класі «Алгоритм пошуку роботи», індивідуальна робота щодо складання резюме та професійного тестування; залучення роботодавців до проведення лекцій за згодою. Також, можна застосовувати вдосконалення онлайн співпраці зі студентами, із залученням роботодавців міста з метою їх подальшого працевлаштування після закінчення навчання; залучення студентів для стажування, з метою формування бази молодих фахівців для можливості подальшого працевлаштування; залучення слухачів до проходження стажування та набуття практичного досвіду роботи галузі; проходження практики майбутніх спеціалістів у відповідному закладі; організація спільних соціальних проєктів в напрямі гуманітарної політики [2, с. 22-23].

28 жовтня 2020 року у м. Київ відбувся круглий стіл з проблеми «Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи». Його висновками, напрацьованими в рамках стратегічної сесії, шляхами співпраці між роботодавцями та ЗВО стали такі параметри: адаптація освітнього матеріалу до сучасних підходів та практик; зміцнення практичного компоненту в процесі здобуття освіти; впровадження гнучкості в процесі взаємодії між усіма суб'єктами: студентами-викладачами-стейкхолдерами; налагодження ефективної тристоронньої комунікації; розширення форм взаємодії (практика/стажування) до взаємовигідного партнерства з пошуку шляхів вирішення актуальних соціальних проблем та впровадження інновацій.

Важливу роль у вирішенні питань молодіжного безробіття відіграють громадські організації, створення спеціальних молодіжних організацій для вирішення проблем зайнятості та виконання важливих соціальних функцій; створення ЗМІ для молоді, що дозволить безпосередньо стимулювати молодіжні проєкти і позитивно впливатиме на інформаційний простір, сприятиме отриманню знань про сучасну економічну ситуацію в державі, про правила поведінки на ринку праці, складові побудови успішної кар'єри, про свої права і обов'язки у сфері трудових відносин.

Література

1. Демографічна та соціальна статистика. *Ринок праці. Зайнятість та безробіття*. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm
2. Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи: Збірник тез (28 жовтня 2020 року, Київ) / за ред. О. В. Чуйко. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 82 с.
3. Слозанська Г. І. Взаємозв'язок професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» у ВНЗ з можливістю їхнього працевлаштування. *Науковий*

вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 2 (39). С.240-243.

4. Чатченко Т. В. Молодіжне безробіття як одна з визначальних проблем соціально-економічного розвитку України та шляхи його вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 250-253.

Дорош А. М.

магістрантка спеціальності
«Соціальна робота» Ніжинського
державного університету імені
Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ШКОЛИ ЯК ПРОВІДНИХ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Взаємодія сім'ї і школи є актуальною проблемою, що характеризується наявністю цілого різноманіття підходів до її розв'язання. Виникнувши на початку ХХ ст., вона і сьогодні не втрачає своєї актуальності, наповнюючись новим змістом, на який вагомий вплив чинять процеси, що відбуваються як у суспільстві, системі освіти, так і в кожній окремій сім'ї [1, с. 3].

Питання розвитку особистості, насамперед його соціально-психологічної складової, розгляд діалектики об'єктивного і суб'єктивного, особливостей взаємодії природних, соціальних й особистісних чинників вивчали Б. Ананьєв, Н. Андрієнкова, М. Бобнева, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Петровський та ін.

Серед сучасних дослідників, які звертаються до визначення сутності соціалізації, окреслення особливості її перебігу в умовах сьогодення, варто згадати психологів (Н. Абдюкова, Г. Авер'янова, І. Бех, Н. Дембицька, М. Коць, О. Лютак, В. Москаленко, І. Мудрак, С. Розум, Л. Столяренко, В. Циба та ін.), соціальних психологів (Г. Андреева, І. Мартинюк, Л. Музичко, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Федоренко та ін.), соціальних педагогів (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, А. Мудрик та ін.), педагогів (Б. Вульфів, І. Грязнов, В. Кравець, Н. Лавриченко та ін.).

Теоретико-прикладні ідеї соціалізації дітей шкільного віку, різні фактори оптимізації цього процесу розкрито в працях Г. Авер'янової, В. Москаленко (економічна соціалізація підлітків), Т. Герлянд (соціальний розвиток особистості в молодшому шкільному віці), І. Зверєвої (навчання школярів життєвим навичкам), та інших науковців.

Критеріями соціалізованості особистості дослідники визначають зміст сформованих у неї цінностей, картину світу, способу життя, соціальну ідентичність (групову, загальнолюдську), рівень незалежності, впевненості й самостійності, ініціативність, соціальну поведінку, яка схвалюється певним суспільством й організованим ним соціальним середовищем.

Висвітленню ролі сім'ї як середовища виховання і соціалізації зростаючої особистості присвятили свої праці Г. Авдіянц, М. Аккерман, М. Бикова, Т. Глухова, С. Голод, О. Гукаленко, А. Даник, Е. Ейдемільер, Л. Єхалова, З. Кісарчук, О. Кляпець, Б. Ковбас, В. Костів та ін. Дослідники однакові в тому, що належна реалізація сім'єю відповідних функцій можлива лише за умов усвідомлення батьками себе як агентів соціалізації, наявності у них широкого рольового репертуару, який забезпечував би представлення дітям очікувань найближчого соціального оточення, добровільне відтворення ними соціальних відносин, формування необхідних ціннісних орієнтацій.

Важливість сім'ї у соціалізації дитини полягає в тому, що тут зростаюча особистість отримує не лише уроки „абстрактної соціальності”, а й залучається до тих

соціальних відносин, які формують зміст її внутрішньої культури, сприяють соціальному становленню або спричиняють його деструкцію.

Визначальною рисою школи як інституту соціалізації молодого покоління є відкритість перед суспільством, відповідальність за якість освітніх послуг перед споживачем та державою (І. Бех, Н. Голованова, О. Глухова, О. Жабокрицька, М. Капустін, І. Краснощок, К. Приходченко та ін.).

Сутність взаємодії школи та сім'ї обґрунтував Л. Ваховський. На його погляд, взаємодія є цілеспрямованим, взаємозумовленим впливом взаємодіючих систем одна на іншу, що сприяє їх взаємозбагаченню, посиленню виховного потенціалу [1]. Взаємодія школи та сім'ї - це співпраця рівноправних партнерів. Тільки за такої умови кожна із взаємодіючих систем більш ефективно виконуватиме свої функції щодо виховання підростаючого покоління. Визначено, що взаємодія – це філософська категорія, яка позначає процеси взаємовпливу різних об'єктів, їх взаємозв'язок, взаємозумовленість, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого. При цьому кожний із взаємодіючих об'єктів є причиною і наслідком одночасного зворотного впливу іншого. Тобто взаємодія передбачає, певною мірою, рівнозначний взаємовплив об'єктів один на одного й рівномірний їх розвиток.

Перспективним уявляється підхід до розуміння внутрішньо-сутнісної природи взаємодії, згідно з яким її констатуючим принципом є не система перемезованих дій (впливів) кожного з учасників, які розвиваються паралельно (симетрично), а саме взаємна дія суб'єктів, котрі вступають у неї як партнери (Б. Ломов).

Взаємодія сім'ї і школи є складним процесом взаємовпливу цих соціальних інститутів один на одного, результатом якого є не лише збагачення виховних функцій і можливостей кожного з них, а й значне підвищення успішності виховання і соціалізації дітей шкільного віку. Як системне явище, взаємодія характеризується метою, завданнями, функціями, формами і методами, результатом (В. Брюхова, Н. Бугаєць, В. Вершинін, Т. Виноградова, О. Коберник, І. Хоменко та ін.).

Сьогодні мета взаємодії сім'ї і школи вбачається в активізації батьків на матеріально-фінансову допомогу школі; проведенні просвітницької роботи з батьками; залученні батьків до життєдіяльності школи для підвищення її успішності. Щодо завдань у процесі взаємодії сім'ї та школи, на увагу заслуговують ті, що передбачають забезпечення сприятливих умов для самореалізації зростаючої особистості відповідно до її інтересів і суспільних вимог; сприяння набуттю дітьми та учнівською молоддю соціального досвіду; спонукання школярів до протидії аморальним правопорушенням, бездуховності, антигромадянській діяльності.

До основних функцій взаємодії сім'ї і школи відносяться:

діагностична (знання про рівень соціалізованості дитини, потенційні можливості її подальшого розвитку, труднощі, з якими вона стикається в процесі соціалізації; про стиль сімейного виховання, підготовленість батьків до адекватної підтримки соціалізації дитини шкільного віку);

прогностична (усвідомлення учасниками взаємодії результатів, яких вони прагнуть досягти, а також орієнтовної програми забезпечення цього досягнення);

ціннісна („ціннісний внесок” – корисні дії кожного з учасників взаємодії, адресовані як окремим членам цього процесу, так і всій спільноті батьків, дітей, учителів);

організаційно-управлінська (впорядкування процесу взаємодії);

рефлексивна (повнота й адекватність розуміння кожною із взаємодіючих сторін іншої сторони і самої себе).

Форми і методи взаємодії – це способи продукування дій педагогів і батьків, їх поєднання та реалізація з метою надання батькам кваліфікованої педагогічної допомоги в складних життєвих ситуаціях; ознайомлення батьків з концепцією розвитку школи, освітньою програмою, з проєктами, до участі в яких залучається

школа; змістом навчальних курсів.

Отже, результат взаємодії сім'ї і школи пов'язаний із взаємним збагаченням обох сторін як агентів виховання і соціалізації дитини шкільного віку, забезпеченням становлення та розвитку її соціальної і моральної сфер.

Література

1. Ваховський В. Ц. Філософія і педагогіка: проблеми взаємодії. *Освіта на Луганщині*. 1996. № 2/3. С. 8-11.

2. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : монографія. Київ : Фенікс, 2009. 416 с.

3. Кравченко Т. В. Категоріальне поле соціалізації. *Вища освіта України*. 2007. № 2. С. 98-100.

Карпук В. В.

аспірантка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки
(м. Луцьк, Україна)

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ

Молодіжні громадські організації та об'єднання є дієвим партнером для інших соціальних інститутів у процесі формування соціальної компетентності молоді. Існує безліч форм участі молоді в діяльності громадських організацій: залучення молоді до волонтерської діяльності, підвищення участі молоді у процесах прийняття рішень, створення консультативно-дорадчих органів, питання створення механізмів підтримки щодо впровадження громадянської освіти, молодіжні клуби для спілкування, творчі вечори, громадські ради, громадські слухання, місцеві ініціативи, участь у діяльності організацій громадянського суспільства, молодіжні соціальні проекти, клуби за інтересами, створення мереж «рівний-рівному» тощо.

На думку А. Мудрика, основним завданням молодіжної громадської організації є соціальне виховання окремих вікових груп населення, яке здійснюється по-різному, що і зумовлює специфіку діяльності будь-якої організації [1, с. 47].

Ключовими напрямками діяльності молодіжних громадських організацій можуть бути: волонтерство, громадянське виховання, сприяння розвитку молодіжного підприємництва, соціальне партнерство, туризм, міжнародний обмін, народна творчість, екологія, національно-патріотичне виховання тощо [3, с. 23].

Широке використання інтерактивних технологій, методів та засобів громадськими організаціями, забезпечують розширення інформаційної обізнаності молоді з моральних питань, соціокультурних цінностей і норм поведінки як основи формування громадянських почуттів. Тому важливою умовою є робота з молоддю щодо формування у них соціальних компетентностей та громадянської позиції.

Завдяки створенню молодіжними громадськими організаціями системи соціальних зв'язків і відносин, члени таких організацій засвоюють позитивний соціальний досвід, формують соціально значущі установки, навички та вміння просоціальної поведінки. Завдяки цьому забезпечується успішність соціалізації та формування соціальної компетентності молодої людини.

Діяльність громадських молодіжних об'єднань сприяє задоволенню життєво необхідних потреб молоді в емоційному контакті з друзями, однодумцями; упевненості в собі; в успішній самореалізації, визнанні себе іншими; в активній діяльності, розвитку інтересів, уподобань; розвитку здібностей; формуванню навичок самовдосконалення.

Діяльність у молодіжних громадських організаціях формує в учасників необхідні складові соціальної компетентності, а саме: навички роботи в команді; здатність до співпраці та ефективної взаємодії; вміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях; критичне мислення; навички взаєморозуміння та діалогу; креативність; комунікативні навички; мобільність; вміння визначати та виконувати особисті ролі в суспільстві; стресостійкість; здатність експериментувати і відкривати; винахідливість та відповідальність; навички тайм-менеджменту; готовність іти на ризик; активна соціальна позиція тощо [2].

Чимало організацій, працюючи з молоддю, намагаються залучити їх до активної громадської діяльності через волонтерські програми, проєкти, формуючи навички безпечної поведінки, сприяючи усвідомленню важливості прийняття рішень та роль молоді у державотворчих процесах, де, власне, і проявляється соціальна компетентність особистості.

Особливо важливо для формування соціальної компетентності молоді є включення їх в суспільно значиму діяльність і перехід від методів впливу до методів співпраці та методів саморозвитку, що спонукає їх займатися самоосвітою та самовихованням. При цьому вони засвоюють різні форми соціокультурної діяльності, реалізують різноманітні інтерактивні методики, вносять інновації, розробляють нові методи соціальної активності, беруть активну участь у суспільному житті, що зокрема, й формує соціальну компетентність особистості [1, с. 246].

Серед переваг формування соціальної компетентності особистості в діяльності громадських організацій визначають наступні:

- добровільна участь у діяльності окремих молодіжних громадських організацій, що сприяє ненав'язливому впливу на особистість. Уже сам факт бажання працювати на громадських засадах у зазначених структурах свідчить про активну громадську позицію молодої людини;

- можливість вибору молодіжної громадської організації та визначення напряму діяльності в ній, який вподобанням та умінням. Громадські організації виступають своєрідними практичними школами громадського становлення молоді, їхнього лідерства, росту, самопізнання, набуття організаторських умінь, навичок і багатьох інших важливих цінностей;

- організаційні особливості функціонування громадських організацій на демократичних засадах, що сприяє формуванню у молоді якостей, притаманних громадянам, які прагнуть будувати громадянське суспільство та самореалізуватися в ньому;

- участь молоді у роботі громадських організацій, що сприяє безперервності та систематичності виховних впливів на особистість. Спостереження підтвердили, що учні, які брали участь у громадському житті школи, як правило, займають активну громадську позицію і у вищому навчальному закладі, а в майбутньому – на місці роботи. Участь у діяльності дитячих громадських організацій здебільшого продовжується в молодіжних, а згодом – у «дорослих» об'єднаннях громадян, політичних партіях тощо [3, с. 71].

Таким чином, громадські організації можна розглядати як важливий компонент цілісної соціально-педагогічної системи суспільства, що забезпечує формування соціальної компетентності особистості на основі чітко організованої практики впровадження активних форм та методів неформальної освіти.

Література

1. Мудрик А. В. Социализация человека: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва: Академия, 2004. 304 с.

2. Таблоїд Волині. Волинських студентів вчили бути активними. 2016. 30 листоп. URL: <http://volyn.tabloyid.com/layf/volynskyh-studentiv-vchyly-buty-aktyvnymy>

Клименко Л. В.

аспірантка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Усвідомлене батьківство – одна з найбільш складних та мало досліджених областей сучасної науки. Актуальність вивчення іноземного досвіду покликана загостренням демографічних проблем, які пов'язані зі зменшенням народжуваності, великою кількістю розлучень, збільшенням кількості соціальних сиріт, поширенням альтернативних форм сім'ї (т. зв. чайлдфрі), а також з недостатньою розробленістю програм соціальної та психологічної допомоги молоді, яка є потенційними батьками.

Зауважимо, що проблема усвідомленого батьківства розробляється представниками різних галузей науки – соціологами, філософами, психологами, педагогами. Широко вивчаються проблеми сім'ї, молоді сім'ї, сімейного виховання (А. Мудрик, А. Антонов, Н. Кузнецова); підготовки молоді до сімейного життя (З. Зайцева, Т. Поспілий, І. Трухін, Т. Трапезніков, Н. Феоктистова); сутності батьківства (О. Беспалько, І. Братусь, Л. Буніна, І. Зверєва, Г. Лактіонова, О. Лещенко), усвідомленого батьківства у психологічному аспекті (Р. Овчарова, М. Єрміхіна, І. Кон, А. Співаковська, Г. Філіпова та інші).

Система підготовки школярів до сімейного життя в зарубіжних країнах включає в себе формування усвідомленого ставлення до виконання батьківських функцій – передбачає збагачення в них компетентностей щодо виховання й догляду за дітьми, характеризує специфіку взаємин «батьки-діти» та вдосконалює необхідні практичні вміння і навички. Важко переоцінити важливість знань як індикатора успішності будь-якої діяльності, а особливо, коли мова йде про підготовку до відповідального батьківства. Тому варто виокремити одне з головних завдань, яке постає перед педагогами на сучасному етапі існування суспільства – передача молодому поколінню сукупності необхідних знань та практичного досвіду до появи у них власних дітей [2].

Якщо брати до уваги досвід США, то на сьогоднішній день у школах цієї країни функціонують чимало програм, орієнтованих на формування навичок відповідального ставлення до батьківства. Обов'язковий мінімум знань включає фізіологічні й психологічні особливості вагітності і пологів, а також догляд за новонародженим. Цей курс є факультативним і зазвичай приваблює тих молодих людей, ціннісні орієнтації яких збігаються з цілями програми.

Одним із прогресивних надбань американської педагогічної думки вважається програма, розроблена фахівцями Університету штату Мінесота, яка має назву «З батьком надійніше», що звертає увагу на позитивних моментах залучення представника чоловічої статі (батька) до виховання дітей у межах паралельного формування навичок усвідомленого батьківства. Учасники програми мають змогу дізнатися про різні типи сімей, про роль матері та батька у родині, про важливість взаєморозуміння та взаємоповаги тощо [4, с. 25].

У контексті підготовки молоді до батьківства в багатьох штатах США змінилося ставлення до вагітних школярів. Якщо донедавна їх автоматично відраховували зі школи, то на сьогодні школи піклуються про розробку окремих навчальних програм та навіть створюються такі умови, котрі дають їм можливість якнайдовше залишатися

у своєму класі. Крім того вагітні учениці, їхні приятелі чи чоловіки, а також їх сім'ї можуть користуватися послугами комплексної служби освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення. Уряд США витрачає 20 млрд. доларів на допомогу матерям-одиначкам. Одна з фірм, до прикладу, рекламує американський варіант тамагочі – ляльку в натуральну величину дитини, яка повністю імітує поведінку максимально наближену до поведінки живої дитини. Головний меседж цієї реклами – допомога підліткам краще зрозуміти всю повноту відповідальності та зобов'язань батьківства [4, с. 20-46].

Велику увагу у підготовці школярів до майбутнього виконання батьківських ролей приділяють і педагоги Великої Британії, які вважають, що підготовка до батьківства повинна здійснюватися шляхом реалізації принципу доступності. Шкільна програма підготовки молоді до батьківства у Великій Британії на сьогоднішній день є частиною Національної навчальної програми, ухваленої на початку ХХІ століття. Зміст програми включає в себе оволодіння учнями необхідними навичками для побудови та розвитку успішних подружніх та сімейних стосунків, набуття соціальних і комунікативних навичок, навичок неагресивної впевненості, подолання стресу, сімейних конфліктів тощо.

«Батьківська розмова для школярів» – програма, розробкою якої займалися вчителі та соціальні працівники Джилл Роув, Рейчел Тернер і Ханна Дженкінс. Її метою є підвищення рівня поінформованості учнів про цінність та відповідальність батьківства, ознайомлення з його функціями і ролями [3, с. 103].

Крім впровадження шкільних програм на державному рівні практикується розвиток консультативних послуг від різних соціальних служб: консультації для вагітних жінок, молодих матерів, консультації для молодого подружжя, залучення молодіжних, громадських організацій, релігійних об'єднань тощо. Поряд із запровадженням програм сексуального виховання в школах, британські фахівці ведуть активну поза аудиторну роботу, створюють освітні плакати, книги, різноманітні відеоматеріали, що стосуються питань шлюбу, сім'ї та сексуальності.

Що стосується Франції, то в цій країні ще 1989 року Національною асамблеєю було прийнято закон про захист здоров'я сім'ї і дитинства, як доповнення до Кодексу здоров'я. Закон установив, що державні організації соціального забезпечення у цілях захисту здоров'я матері і дитини мають приймати участь у здійсненні заходів медико-профілактичного, психологічного, соціального й освітнього характеру [5, с. 2]. Як результат, при генеральних радах департаментів було створено спеціальні служби з підтримки материнства і дитинства, які очолили лікарі і педагогічні працівники. На таку службу покладається виконання наступних функцій:

- психолого-педагогічна підготовка молодят до відповідального батьківства;
- медико-соціальні консультації щодо профілактики захворюваності у дітей дошкільного віку;
- заходи в сфері планування родини і сімейного виховання;
- профілактичні медико-соціальні заходи щодо охорони здоров'я матері і дитини;
- збір і обробка інформації про стан здоров'я матерів та дітей;
- заходи з підготовки нянь, що допомагають матерям у вихованні дітей [5, с. 3].

Висновок. Дослідження зарубіжного досвіду з підготовки молоді до усвідомленого виконання батьківських ролей дозволяє глибше оцінити її проблеми та перспективи в Україні, виокремити напрямки ефективного впровадження в сучасний освітній простір. Необхідним також є запозичення досвіду інших країн щодо організації співпраці між школою та батьками, впровадження інноваційних медіа-освітніх технологій, дистанційного навчання з батьківства-материнства, розвитку державної інфраструктури з підготовки молоді до відповідального батьківства, як важливих передумов гармонізації сімейних та батьківсько-дитячих стосунків.

Література

1. Андрейко А. В. Батьківство як психологічний феномен. *Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / [За ред. акад. С. Д. Максименка]. К. : Міленіум, 2006. Вип. 29. С. 57-63.
2. Кравець В. П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. К. : Видавн. центр Академія, 2001. 244 с.
3. Левчик Н. Специфіка підготовки учнівської молоді до батьківства у Великій Британії. *Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн*: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2009. С. 85-108.
4. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя в США. *Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн*: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2009. С. 20-46.
5. France. Parliament. Assemblée nationale. Annexe au process – verbal de la séance du 19 oct. 1989. № 946. 7 p.

Клочко О. О.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(м. Суми, Україна)

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ПРОЦЕСІ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА: АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Підвищення продуктивності системи надання соціальних послуг і соціального захисту пільговим категоріям населення неможливе без налагодження дієвого та ефективного соціального партнерства між усіма суб'єктами системи соціального забезпечення, модернізації та реформування уже існуючої системи, а також, урахування передового зарубіжного досвіду організації системи соціального забезпечення населення загалом.

У процесі організації практичної соціальної допомоги актуальним видається вивчення, ґрунтовне дослідження і урахування досвіду функціонування системи соціального захисту населення Великої Британії.

Звісно, неприпустимим є «сліпе» копіювання національних систем соціального забезпечення і насаджування їх у практику вітчизняним суб'єктам соціальної системи. Зауважимо, є необхідність виваженого підходу у реалізації прийняття рішень у цій проблематиці. Важливим, усе ж таки, має залишатися вивчення передового закордонного досвіду (у нашому випадку досвіду Великої Британії) поряд із прорахунком потенційних можливостей раціонального його використання у соціальних реаліях сучасної України. Використання адаптаційних механізмів у апробації британського досвіду займатиме чільне місце у цьому процесі. Тобто, дієвим, на нашу думку, стане виправдане застосування адаптивних елементів із урахуванням національних особливостей ведення соціальної роботи, організації вітчизняної системи соціального захисту і соціального обслуговування і, врешті решт, визначення типології та особливостей клієнтської бази.

Наукова розвідка покликана продемонструвати переваги системи соціального забезпечення Великої Британії. Проаналізовані позиції можуть бути ефективними та дієвими для соціальної системи України.

Система соціального забезпечення країни включає два основних види забезпечення.

Перший – соціальне страхування. Соціальне страхування у Великій Британії передбачає виплату часткових компенсацій на випадок тимчасової або постійної втрати працездатності, хвороби, інвалідності, втрати годувальника, унаслідок природного зносу робочої сили з настанням пенсійного віку, на випадок народження дитини, а також втрати джерела доходу (безробіття). Юридичне право на отримання виплат базується на внесках застрахованих осіб.

Другий – державна соціальна допомога. Державна соціальна допомога полягає у законодавчому регулюванні самого соціального страхування, що передбачає на практиці його обов'язковість, часткове фінансування страхових фондів з коштів державного бюджету, організацію управління страховими фондами, відповідальність за реалізацію страхових програм. Зазначимо, що основним критерієм для отримання фінансової допомоги слугує матеріальне становища того, хто їх потребує.

Фундаментальним положенням моделі соціального забезпечення Великої Британії є поєднання соціального страхування із досить низькими соціальними виплатами і соціальною допомогою, яка, у свою чергу, посідає у ньому (*соціальне страхування*) домінуючу роль.

Зазначимо, що характерною особливістю британської державної системи соціального захисту є те, що вона не передбачає існування цільових страхових внесків, призначених для утримання конкретних страхових програм (пенсійного, медичного страхування, пенсій по інвалідності тощо).

У загальному вигляді система пенсійного забезпечення Великої Британії діє на трьох рівнях, а саме:

- перший рівень – державне обов'язкове пенсійне забезпечення, що передбачає виплату базової трудової пенсії фіксованого розміру;
- другий рівень – обов'язкове пенсійне страхування, що складається з комбінації державних і приватних схем пенсійного страхування, які доповнюють пенсійне забезпечення першого рівня;
- третій рівень представлений добровільним пенсійним страхуванням в рамках приватних пенсійних фондів.

Відмітимо, що система соціального забезпечення Великої Британії використовує різний інструментарій, що дозволяє підтримувати якість життя громадян на належному рівні: фінансова допомога (виплати по безробіттю, пенсій тощо), надання соціальних послуг (із соціального обслуговування, працевлаштування, ресоціалізації тощо), надання кредитів та знижок в оплаті, залучення благодійних коштів, регулювання оплати праці.

Злагоджена ефективна робота усіх підрозділів системи соціального забезпечення Великої Британії дозволяє розробляти та упроваджувати у практику дієві різнопланові соціальні програми на різних рівнях і різними службами цієї системи:

- програми суто соціального страхування (тимчасові виплати по інвалідності, підтримка доходу, постійні виплати у разі робочої травми, медичне обслуговування, допомога утриманцям);
- адресна соціальна допомога (податковий кредит працюючим сім'ям, допомога на дитину – можуть бути і в універсальних програмах);
- програми універсальної системи (державні виплати у разі хвороби, короткострокові виплати у разі непрацездатності, державні виплати при народженні дитини, допомога при народженні дитини, підтримка доходу, медичне обслуговування – можуть бути і у подвійній системі);
- програми подвійної системи соціального страхування та соціальної допомоги (базові державні пенсії, пенсії за віком, «професійні» пенсії, виплати у випадку

тривалої непрацездатності, по інвалідності, втраті годувальника, податкові кредити для інваліда, допомога по догляду за інвалідом, допомога овдовілим батькові (матері), допомога у разі тяжкої втрати, виплати на поховання, допомога опікунам, підтримка доходу, допомога тим, хто шукає роботу (залежно від внесків, залежно від доходу)) [1].

Аналіз результатів окремих соціальних програм дозволяє констатувати постійне зростання їх вартості. Приміром, за останні десятиліття вартість догляду за особами, які мають інвалідність, зросла у чотири рази. Робимо висновок, що британський уряд шукає шляхи забезпечення соціальної підтримки без підвищення податків. Тому, останнім часом, застосовуються перевірки нужденності для призначення соціальної допомоги. Так, прохач соціальної допомоги повинен пояснити причини, через які він не працює, довести своє право на таку допомогу.

У сфері охорони здоров'я Національна медична служба (National Health Service) є однією з найпопулярніших соціальних програм, оскільки вона дозволяє фактично безкоштовно для пацієнта отримувати різного роду медичні послуги (упровадження системи недержавного добровільного медичного страхування), пацієнтам надано право обирати лікаря.

Політика зайнятості характеризується запровадженням програм перенавчання, які готують людей, особливо тих, хто є безробітним протягом тривалого часу, до нової роботи, і разом із тим критерії отримання грошової допомоги стають усе вимогливішими [1].

Певні прогресивні ідеї щодо розвитку соціальної сфери спостерігаються у системі функціонування соціальних служб. Маємо позитивний приклад для наслідування в питаннях децентралізації процесу надання соціальних послуг на рівні громад.

Так, соціальну допомогу та соціальних захист дитинства здійснюють служби для дітей органів місцевої влади. Такі служби відповідають за моніторинг догляду за дітьми, уповноважені переміщати дітей, які зазнають знущань або занедбані, до фостерних (тимчасових прийомних) сімей чи резидентних будинків. У системі соціальної допомоги дітям діють і волонтерські (як правило, недержавні) служби, що пропонують підтримку чи резидентний догляд за вразливими групами дітей.

Вирішенням соціальних проблем дорослого населення об'єднаного королівства займаються служби органів місцевої влади, котрі відповідальні за оцінку потреб та забезпечення догляду, супроводу в громаді для вразливих категорій населення. Громади графств (територіальна одиниця Великої Британії) створюють додаткові приватні, волонтерські резидентні й денні служби для дорослих.

Таким чином, у ході аналізу загальної системи надання соціальних послуг Великої Британії було встановлено, що великого значення набули адресність, вибірковість надання соціальних послуг та допомоги вразливим категоріям населення; доведена практична ефективність процесів децентралізації та соціального партнерства у соціальній сфері.

Література

1. Семігіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі : навч. посіб. К. : «Пульсари», 2003. 252 с.

Кмін О. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Сьогодні в Україні відбувається реформування системи соціального захисту з метою забезпечення належного рівня життя населення. Однією зі складових такої реформи є вдосконалення системи надання соціальних послуг. При цьому важливе значення має проведення вказаної реформи відповідно до міжнародних стандартів із одночасною децентралізацією влади та наданням широких повноважень органам місцевого самоврядування щодо соціального обслуговування населення.

У науковій літературі дослідженню проблем місцевого самоврядування, у тому числі з'ясуванню ролі держави у сфері місцевого розвитку присвячено праці В. Бабаєва, О. Батанова, В. Борденюка, І. Борденюк, П. Ворони, П. Гураль, М. Гірняк, В. Дрешпака, І. Дробота, І. Дробуш, І. Ковалевич, І. Козюри, В. Кравченка, В. Мамонової, В. Новик, О. Петришин, М. Пухтинського, С. Серьогіна, А. Ткачук, І. Залуцького, Н. Камінської, М. Лендъел, А. де Токвіля. Змістовні дослідження методологічних засад управління розвитком територіальних самоврядних спільнот низового рівня провів О. Панухник, переважно зосередившись на селищних громадах. Окремі функціональні механізми управління розвитком міст досліджуються у працях Р. Брусака, Г. Дробенка, В. Куйбіди, О. Невелєва, І. Салія, Ю. Свірського, Ю. Шарова. Моделюванню та удосконаленню механізмів управління соціо-еколого-економічними системами присвячені роботи О. Амоші, В. Василенка, В. Вітлінського, В. Гейця, О. Гранберга, Т. Клебанової, В. Максимова, С. Рамазанова та ін.[7]

Серед вітчизняних учених відомі праці Д. Жерліцина, О. Скорохода, О. Євтушенка, які досліджували питання надання публічних послуг органами місцевого самоврядування; В.Сороко розглядав питання стандартизації державних послуг; О. Крентовська, О. Міняйло – реформування системи соціальних послуг, О. Поляк, Д. Сухін – сутності муніципальних послуг та шляхів підвищення їх якості, С. Галашко, Ю. Шаров – якості соціальних послуг в умовах формування громадянського суспільства; О. Сушинський – комунальних послуг органів місцевого самоврядування тощо [2].

Управління розвитком населеного пункту здійснюється через інститут місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування являє собою систему організації влади на місцевому рівні, за якої місцеві громади набувають реальної можливості в різний спосіб самостійно і незалежно від держави вирішувати проблеми, що стосуються організації їх життєдіяльності. Основою місцевого самоврядування є територіальна громада – його первинний суб'єкт, тобто населення, яке, внаслідок природного розселення, мешкає на певній території й має право вирішувати свої інтереси місцевого рівня [1].

Первинним суб'єктом в системі місцевого самоврядування є територіально громада. У науці існують різні підходи до визначення цього поняття. Аналіз його численних дефініцій дає підстави виділити такі критерії визначення територіальної громади, які базуються на тій чи іншій ознаці місцевої спільноти або їх сукупності як основоположних понятійно-формулюючих: територіальний, соціологічний, конституційно-правовий і комплексний або системний (див. табл. 1.1) [4].

ОТГ має заступника з питань соціального розвитку громади для здійснення та забезпечення взаємодії між представницькими органами та структурними підрозділами виконкому ОТГ щодо реалізації політики у сфері соціального

забезпечення, керівництва відділами соціального захисту, охорони здоров'я, освіти і культури, які створюються у виконавчому комітеті ОТГ, та покласти на організацію надання соціальних послуг мешканцям.

З метою якісної організації роботи із соціального забезпечення в територіальній громаді слід укласти угоду між виконкомом ОТГ та управлінням соціального захисту населення відповідної районної державної адміністрації, міських рад про співпрацю в реалізації соціальної політики на території ОТГ.[6]

Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні до повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня належить забезпечення надання соціальної допомоги через територіальні центри. На базовому рівні повинні надаватися інші послуги соціального захисту населення (виплата пенсій, субсидій, компенсації, забезпечення надання пільг)[3].

Територіальний центр надання соціальних послуг виконує наступні функції:

- 1) організація та надання базового набору соціальних послуг відповідно до потреб громади, у тому числі послуги фахівця соціальної роботи;
- 2) виявлення сімей, які перебувають у СЖО;
- 3) визначення потреб в соціальних послугах, прийняття рішення про необхідність отримання послуг;
- 4) організація оздоровлення та відпочинку дітей;
- 5) консультування та інформування мешканців громади щодо надання усіх видів соціальної підтримки (пільг, субсидій, компенсацій, виплат та спеціалізованих соціальних послуг, що надаються на районному чи обласному рівнях);
- 6) прийом заяви та необхідних документів від громадян для призначення державних допомог, компенсацій, житлових субсидій та пільг;
- 7) передача документів спеціалістам структурних підрозділів з питань соціального захисту населення районного рівня [5].

Література

1. Громадянське суспільство і влада : урядовий веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/show/3377
2. Державна доповідь про становище дітей в Україні «Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи» (за період 2009-2016 рр.) . – К.: [б.в.], 2016. – 164 с.
3. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
4. Інформаційні матеріали для розробки Стратегії модернізації соціального діалогу / Координаційно-експертна рада з питань соціальної політики. – К.: [б.в.], 2016. – 17 с.
5. Офіційний сайт компанії комплексного соціального обслуговування людей похилого віку «Senior Group» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.seniorgroup.ru/social_services/authorities/
6. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
7. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua>

Козел Д. Ф.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ

За останні роки вдалося в Україні стрімко набуває популярності об'єднання сіл та міст задля успішного розвитку та функціонування. Це ефективно, адже адміністрації міста і селищ взяли на себе відповідальність і почали створювати об'єднані територіальні громади. Завдяки таким процесам села в Україні почали відроджуватися.

Загально відомо, що територіальна громада – це громадяни, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [5].

Відповідно до вище зазначеного, основними ознаками територіальної громади є:

а) інтеграційна ознака – суспільство виступає як сукупність фізичних осіб, до складу яких входять громадяни України, іноземна громадянська та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах;

б) територіальна ознака – це сукупність осіб, що проживають в певному населеному пункті та мають постійне проживання на певній території. Згідно з цим критерієм визначаються просторові межі функціонування об'єднання та його основні види, а саме: угруповання села або добровільного об'єднання в сільську громаду жителів декількох сіл; територіальна громада селища чи міста;

в) інтелектуально-комунікативна ознака – завдяки системі різноманітних інтересів, соціальних зв'язків і відносин в об'єднаній громаді, у ній відбувається утворення інфраструктури, де діють організаційні форми та інститути і утворюється громадська інфраструктура, спрямована на задоволення потреб та інтересів членів даного суспільства;

г) функціонально-цільова ознака – спільнота має свої функції та компетенцію у вирішенні запитань місцевого значення, що визначають особливе місце та роль цього суб'єкта в системі місцевого самоврядування.

Дане об'єднання має функції, основні напрямки діяльності соціальних спільнот щодо реалізації місцевих інтересів шляхом вирішення завдань місцевого значення, керуючись Конституцією і Законами України.

До функцій об'єднаної територіальної громади відносяться: об'єктні (соціальна, політична, економічна, екологічна функції) та управлінські (установча, нормотворча, контрольна). Далі з'ясуємо більш детально кожен з таких функцій.

Соціальна функція – це напрям діяльності громади пов'язаний із задоволенням потреб життєзабезпечення та створенням умов відповідно до вікових, фахових, культурних, національно-етнічних, релігійних та інших інтересів та для розвитку системи соціальної взаємодії та розбудови громадянської інфраструктури.

Політична функція виступає одним з основних напрямків діяльності громад як інституції громадянського суспільства та й правової держави, по суті змістом якої є здійснення на місцевому рівні особливої форми публічної влади.

Економічна функція характеризується діяльністю територіальної громади щодо формування достатньої матеріально-фінансової бази та здійснення заходів для їх ефективного використання для задоволення потреб громади та її членів.

Екологічна функція пов'язана з підтриманням навколишнього середовища за для безпечного життя і здоров'я громадян та доцільного, ефективного і дбайливого використання природних ресурсів належних громаді.

Для забезпечення ефективності в реалізації функцій територіальної громади з'ясуємо їх сутність, а саме:

а) формування місцевої ради, обрання місцевого голови й ухвалення рішення про дострокове припинення їх повноважень;

б) заслуховування звітів депутатів та місцевого голови;

в) здійснення контролю за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування у встановлених законодавством і статутом формах;

г) об'єднання з іншими територіальними громадами та вихід із таких об'єднань.

г) організаційна ознака – громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування запроваджує організаційну систему – сукупність інститутів і форм здійснення місцевого самоврядування. Водночас час складовими виступають: система форм безпосереднього здійснення громадою місцевого самоврядування та система органів і посадових осіб місцевого самоврядування;

д) майнова ознака – важливим елементом правового статусу територіальної громади є характеристика її як суб'єкта права комунальної власності. Тобто громада має право володіти, користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і у своїх інтересах належним їй майном як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування;

е) історико-культурна ознака – територіальна громада є під впливом чинників історико-культурного характеру, під дією яких формуються соціокультурні надбання, що шануються громадою як особлива цінність, — звичаї, традиції, свята. Історичні, культурні й інші особливості та традиції територіальної громади відбиває її символіка: герб, прапор тощо. Зміст, описання та порядок використання символіки, відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», визначаються рішенням місцевої ради [5].

Крім того, для розвитку та для кращого функціонування всіх аспектів, які стосуються добробуту територіальної громади, державі не вистачає ресурсів та часу для реалізації запланованого. Разом з тим, потреби громади різноманітні та вимагають ще більше часу та ресурсів. Одним із дієвих способів вирішення даного виду проблем є волонтерський рух. До речі, практика багатьох країн світу, і наша країна в тому числі, показує, що цей рух приносить велику користь для територіальної громади.

Беручи до уваги Україну, то волонтерство, відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», у державному законодавстві закріпилося відносно недавно – у 2011 році. І сьогодні волонтерство набирає дедалі більше обертів для покращення умов життя конкретної громади.

Відповідно до вітчизняного законодавства, волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. У свою чергу, волонтерська допомога – це робота та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами [3; 2, с. 157].

На законодавчому рівні держава створила відповідні умови для участі громадян на волонтерських засадах, щоб брати участь у соціально-економічному розвитку територіальної громади. Зокрема, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено п'ять форм участі громадян у місцевому самоврядуванні: місцевий референдум, створення і функціонування органів самоорганізації населення, загальні збори громадян, місцеві ініціативи та громадські слухання. Реалізація перших двох форм участі громадян регламентується окремими

державними нормативно-правовими актами, а ефективність двох останніх – майже повністю залежать від органів місцевого самоврядування. Їх правовий статус на території окремої громади, може визначатися статутом та положеннями, які його розвивають. Правове регулювання питань, які пов'язані із проведенням загальних зборів суспільства та впливом їх рішень на життєдіяльність її відбувається через положення, закладені в Постанові ВРУ «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні» та статуті громади чи положеннях, які його розвивають [2, с. 163].

Таким чином, територіальна громада виступає як первинний колективний суб'єкт місцевого самоврядування і волонтерство є важливим засобом розвитку та побудови територіальної громади, яка реалізує в собі найшляхетніші прагнення людства до миру, свободи, безпеки та соціальної справедливості. Волонтерська діяльність є дуже важливий ресурс для розвитку та покращення комунікації у кожному суспільстві.

Література

1. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. К. : НІСД, 2015. 36 с.
2. Карий О.І., Панас Я.В. Передумови залучення волонтерів для забезпечення соціально-економічного розвитку громад. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2016. № 2. URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2016_2_156_169.pdf (дата звернення 10.10.2020).
3. Про волонтерську діяльність : Закон України від 5 червня 2009 р. № 1474-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення 13.10.2020).
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 грудня 2019 р. № 348-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення 10.10.2020).
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закону України від 16 липня 2020 р. № 805-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.10.2020).

Козяр Юлія Вікторівна

інструктор з трудової адаптації Територіального центру соціального обслуговування Шевченківського району м. Київ, магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Процес децентралізації в Україні позначився на всіх сферах життєдіяльності суспільства, особливо здійснені нововведення відчутні у сфері соціального захисту населення як системи розвитку повноважень рад об'єднаних територіальних громад щодо надання соціальних послуг.

Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) – це спеціальні державні установи, які здійснюють соціальне обслуговування та надають соціальні послуги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги за місцем проживання [3]. Ефективна робота цих установ залежить від уміння зорієнтуватися, своєчасно перелаштуватися та бути конкурентоздатним під час реформ у цій сфері. Основні документи, що регламентують діяльність територіальних центрів: Стратегія реформування

соціальних послуг та Закон України «Про соціальні послуги». Проте, основним робочим документом можна вважати постанову КМУ від 29.12.09 р. № 1417 [2], «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)», якою затверджено Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) [1].

На соціальне обслуговування (надання соціальних послуг) в територіальних центрах мають право: громадяни похилого віку, особи з інвалідністю, хворі (з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більш як чотири місяці), які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, визнані такими в порядку, затвердженому МОЗ; громадяни, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, стихійним лихом, катастрофою (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей з інвалідністю, осіб похилого віку), якщо середньомісячний сукупний дохід їх сімей нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї.

Розглянемо досвід роботи Територіального центру Шевченківського району м. Києва (директор В.Т.Охотницька) та його основні аспекти діяльності. У Центрі соціального обслуговування забезпечується безоплатне соціальне обслуговування громадян, які не мають рідних працездатного віку, що повинні забезпечити їм догляд і допомогу, надаються платні соціальні послуги громадянам, які мають рідних, що повинні забезпечити їм догляд і допомогу, але з певних причин не надають її.

Головними напрямками діяльності територіального центру є: виявлення та облік самотніх непрацездатних малозабезпечених громадян, які мають право на соціальне обслуговування; організація соціального обслуговування громадян, надання їм соціально-побутових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, юридичних, послуг з працевлаштування, послуг з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями, інформаційних, інших соціальних послуг.

Центр має відділення:

- соціальної допомоги вдома;
- соціально-медичних послуг;
- соціально-побутової адаптації;
- надання адресної натуральної та грошової допомоги;
- адресної допомоги;

Запроваджена інноваційна соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку». Надання цієї послуги забезпечує: створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку; реінтеграцію людей похилого віку в активне життя суспільства; надання допомоги людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя шляхом оволодіння новими знаннями, зокрема щодо: процесу старіння та його особливостей; сучасних методів збереження здоров'я; набуття навичок самодопомоги; формування принципів здорового способу життя; основ законодавства стосовно людей похилого віку та його застосування на практиці; формування та розвитку навичок використання новітніх технологій, насамперед інформаційних та комунікаційних; потенціалу та можливостей волонтерської роботи; підвищення якості життя людей похилого віку, завдяки забезпеченню доступу до сучасних технологій та адаптації до технологічних перетворень; формування практичних умінь і навичок; можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом.

Отже, діяльність Територіального центру соціального обслуговування та надані соціальні послуги можуть сприяти позитивній соціальній адаптації людей похилого

віку. Ефективна взаємодія Центру з державними та неурядовими організаціями, освітніми закладами, волонтерськими групами у громаді дає можливість швидкого вирішення проблем людей похилого віку та підвищення якості надання їм соціальних послуг.

Література

1. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text>
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
3. Центри захисту. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/centri-zahistu.html>

Колошина А. О.

фахівець із соціальної роботи
Бочечківської ОТГ Сумської області,
магістрантка спеціальності «Соціаль-
на робота» Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Сучасна економічна ситуація в усьому світі характеризується високим ступенем нестабільності, що не може не відбиватися на реальному ринку праці. Найважливішими індикаторами оцінки останньої виступають показники безробіття, що мають в сучасних умовах тенденцію до росту в багатьох країнах світу. В особливо скрутному становищі у сучасних соціально-економічних умовах життя виявилася молодь. Будучи головним джерелом поповнення трудових ресурсів, від якісних характеристик яких залежить успішність економічного розвитку, молодь особливо потребує захисту від безробіття.

Разом з тим, молоді люди мають досить істотні переваги в порівнянні з іншими віковими категоріями працездатного населення. Для даної вікової групи характерний більш тривалий період майбутньої працездатності, як правило, найкращі показники фізичного здоров'я і витривалості, порівняно високий загальноосвітній рівень, висока міграційна мобільність, а також відносна легкість оволодіння новими знаннями і вміннями [1].

Ще однією особливістю сучасного стану молодіжного безробіття є те, що кризові явища в економіці супроводжувалися масовими звільненнями саме молодих співробітників. Віковий персонал зберігався. До того ж, у багатьох європейських державах у період кризи кількість працюючого населення віком понад 50 років навіть зросла.

Значні показники молодіжного безробіття призводять до того, що молоді люди змушені погоджуватися на будь-яку роботу, за невелику заробітну плату, займаючись при цьому діяльністю, що не відповідає їхній кваліфікації. Напружена ситуація на ринку праці тисне на молодь, позбавляючи її часу для пошуку по-справжньому цікавої роботи. Експерти відзначають, що постійно високий рівень молодіжного безробіття в довгостроковій перспективі позначається на отриманні цінного досвіду і негативно впливає на розвиток професійних навичок спеціалістів різних сфер. Більше того, відсутність роботи в молодому віці вдаряє в подальшому на успішне працевлаштування та високооплачувану престижну роботу [4].

Українське молодіжне безробіття має низку особливостей. Багато фахівців вважають, що офіційні статистичні дані про молодіжне безробіття не відповідають дійсності. Значна розбіжність пов'язана з величезними масштабами тіньового сектора економіки в нашій країні. За різними даними, близько 25% працевлаштованої молоді не оформляють свої відносини з роботодавцем відповідно до Трудового кодексу. Експерти сходяться на думці, що подібного роду трудові відносини - це «потенційне безробіття», оскільки в цій сфері люди працюють без соціальних гарантій, дуже часто на підставі усної домовленості. Через це недобросовісні роботодавці недоплачують або зовсім відмовляються платити позаштатним співробітникам майже в кожному п'ятому випадку [2].

Реалізує державну політику щодо зайнятості молоді Державна служба зайнятості, що визначена Кабінетом Міністрів України і підпорядковується Міністерству праці та соціальної політики, адміністраціям на місці та органам місцевого самоврядування. Державна служба зайнятості виконує такі функції:

- аналізує і прогнозує попит та пропозицію на робочу силу, інформує населення й державні органи управління про стан ринку праці;

- консулює громадян, власників підприємств, установ і організацій або уповноважені ними органи, які звертаються до служби зайнятості, про можливість одержання роботи і забезпечення робочою силою, вимоги, що ставляться до професії, та з інших питань, що є корисними для сприяння зайнятості населення;

- веде облік вільних робочих місць і громадян, які звертаються з питань працевлаштування; надає допомогу громадянам у підборі підходящої роботи і власникам підприємств, установ, організацій або уповноваженим ними органам у підборі необхідних працівників;

- організує за потреби професійну підготовку і перепідготовку громадян у системі служби зайнятості або направляє їх до інших навчальних закладів, що ведуть підготовку та перепідготовку працівників, сприяє підприємствам у розвитку та визначенні змісту курсів навчання й перенавчання;

- надає послуги з працевлаштування та професійної орієнтації працівникам, які бажають змінити професію або місце роботи у зв'язку з пошуками високооплачуваної роботи, зміною умов і режиму праці тощо, вивільнюваним працівникам і незайнятому населенню;

- реєструє безробітних і надає їм у межах своєї компетенції допомогу, в т. ч. і грошову; бере участь у підготовці перспективних і поточних державної і територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття [3].

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що високий рівень молодіжного безробіття позначається як на самому молодому поколінні, так і на стані національної економіки загалом. З одного боку, відсутність роботи для громадян у продуктивному віці негативно впливає на доленосні для будь-якої людини рішення: одруження, народження дитини, придбання житла тощо; з іншого - безробіття серед молодих людей впливає на внутрішній попит і податкові збори, гальмуючи економічне зростання держави загалом.

Література

1. Безробіття в Україні: причини, види, наслідки. *Наукові доробки молоді по вирішенню проблем Європейської інтеграції: Збірник наукових статей у 2-х т.:* Континент. 2008.

2. Большая О. В. Проблема зайнятості молоді на ринку праці України. *Економіка і регіон.* 2012. № 2. С. 114-118.

3. Державний нагляд у сфері праці. *Соціальний захист.* 2017. № 7-8. С.12-14.

4. Мутяк М. Менеджмент зайнятості молоді: міжнародний аспект. *Україна: аспекти праці.* 2015. № 4. С. 24-28.

Конончук А. І.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і со-
ціальної роботи Ніжинського держав-
ного університету імені Миколи
Гоголя

Давиденко Л. М.

магістрантка спеціальності «Со-
ціальна робота» Ніжинського держав-
ного університету імені Миколи
Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПОТРЕБ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЛЮДЬМ ПОХИЛОГО ВІКУ

Згідно з національним демографічним прогнозом, на період до 2025 р. частка осіб віком від 60 років у нашому суспільстві становитиме 25%, а у 2030 р. – понад 26 % [4]. У зв'язку з такою ситуацією необхідні комплексні заходи щодо соціальної підтримки громадян похилого віку, забезпечення їх активної участі в суспільному розвитку, підвищення якості життя та захисту прав. Така робота повинна базуватись на дослідженнях життєвих потреб людей похилого віку та враховувати виклики сьогодення щодо соціальної роботи з цією категорією отримувачів соціальних послуг.

Питаннями проблем старіння, соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку займалися вчені: Г. Бердишев, І. Курило, Н. Сачук (підвищення тривалості життя, підтримка здоров'я людей похилого віку); Р. Вебер, Т. Голубенко, Н. Дементьєва, Т. Коленіченко, О. Краснова, І. Мигович, Є. Холостова (використання зарубіжного досвіду соціальної роботи з людьми похилого віку); Н. Басов, В. Фокін, Н. Шмельова (організація соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку); С. Архипова, М. Букач, Н. Єрмак, С. Коваленко, І. Козубовська, О. Лапшина, В. Робак, Г. Сухобська (освіта людей похилого віку); К. Дубич, Л. Єгорова, М. Житинська (особливості організації та оптимізації надання соціальних послуг людям похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування) та ін.

Науковці визначають життєдіяльність людей похилого віку як складну систему взаємовпливів особистості та її життєвого середовища через різні види діяльності, яка здатна, виходячи з потреб і можливостей, забезпечувати і підтримувати певні її параметри та якість [1, с.8]. У межах нашого дослідження ми розглядаємо територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (далі – ТЦСО) як важливе життєве середовище людей похилого віку.

Варто зазначити, що потреби людини похилого віку мають дві складові: об'єктивну – матеріальні потреби та суб'єктивну – духовні. Матеріальні потреби людини похилого віку містять три блоки: фізіологічні (потреба в їжі, диханні, фізичною активності, здоров'ї); в комфортному середовищі (задоволення житлово-побутових та екологічних потреб) та матеріально-соціальні (потреба в праці, задоволення економічних потреб). Духовні потреби людини похилого віку представлені двома складовими: міжособистісна комунікація (це потреба у приналежності до соціальної групи, у спілкуванні, дружбі, любові, успішності, потреба поваги та визнання) та самоактуалізація (потреба самореалізації, пізнанні, розвитку, освіті, творчості). Другим важливим моментом є те, що від міри реалізації потреб залежить якість життєдіяльності та життєва задоволеність.

Визначаючи потреби людей поважного віку, В. Кіпень акцентує увагу на таких з них як: потреба у освіті (отримання нових знань); потреба у відвідуванні груп, які спрямовані на підтримку фізичного стану людини похилого віку; потреба у збільшенні

спілкування між однолітками та родичами (потреба у спілкуванні, отримання та обміні досвідом з людьми похилого віку, які мають спільні інтереси); потреба у передачі свого досвіду та знань молодому поколінню; потреба у отриманні інформації про права людини похилого віку; потреба у самореалізації через заняття творчою діяльністю; потреба у відвідуванні культурних центрів (музеїв, концертних програм, бібліотек); потреба у тому, щоб впливати на події, які відбуваються у суспільстві через участь в суспільних та політичних організаціях; потреба у отриманні якісних медичних послуг [2].

Як свідчать дослідження науковців, визначення потреб людей похилого віку є однією із важливих умов ефективності надання соціальних послуг клієнтам, оскільки саме з їх урахуванням має будуватися вся система соціального обслуговування даної демографічної групи населення. Професійна оцінка потреб дає вичерпну інформацію щодо життєдіяльності людини та скеровує процес вибору оптимальних соціальних послуг. Комплексний підхід до оцінки потреб клієнта, який дозволяє врахувати всі аспекти життєдіяльності людини похилого віку та залучити різнопрофільних спеціалістів до самого процесу оцінки, здатен забезпечити в подальшому якість надання соціальних послуг ТЦСО, їх оптимальний перелік та обсяг конкретно до кожного клієнта [1, с. 3].

У зв'язку з вище зазначеним, нами було проведено емпіричне дослідження основних потреб людей похилого віку за експертною оцінкою фахівців ТЦСО. Дослідження проводилося на базі ТЦСО Чернігівської області. Респондентами виступили керівники ТЦСО (2 особи), соціальні працівники (16 осіб), отримувачі соціальних послуг даних ТЦСО (20 осіб). За оцінкою фахівців важливими потребами людей похилого віку є : у спілкуванні (25%); у зміцненні матеріального становища (23%); відчувати себе молодими (14%); в активності як запоруці здоров'я (12%); бути корисним іншим, допомагати іншим (9%); у нових знаннях (5%); у визнанні (3%). Узагальнення результатів опитування людей похилого віку засвідчує, що вони потребують надання побутових послуг(43 %); психологічної (23 %) та матеріальної допомоги (9 %); реалізації творчого потенціалу у різних видах діяльності (14 %); відчувати себе сучасною людиною (11 %).

Отже, результати дослідження засвідчують, що точки зору респондентів щодо потреб осіб похилого віку в основному співпали, тому ми можемо вважати їх об'єктивними. Це дає можливість удосконалювати роботу у даних напрямках надання соціальних послуг, враховуючи наявні запити їх отримувачів.

Література

1. Житинська М. О. Деякі аспекти життєдіяльності людей похилого віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : збірник наукових праць*. 2014. № 18(11). С. 171-177.

2. Кіпень В. Люди поважного віку в Україні: потреби, цінності та взаємодія з органами влади. Вінниця: Видав. ФОП Дмитрієва С.О. 2019. 54 с.

3. Кухта М. Соціальний потенціал людей старшого віку в сучасному українському суспільстві: дис. ... докт. соціол. н.: 22.00.04. Інститут соціології НАН України, Київ: 2019. 450 с.

4. Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року. URL : <https://bereg-rda.gov.ua>

Мілінчук С. П.

аспірантка кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі українки (м. Луцьк, Україна)

ОСНОВИ ПАРТНЕРСТВА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ПОЛІЦІЇ У ПОДОЛАННІ ПІДЛІТКОВОГО НАСИЛЛЯ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У реформуванні системи освіти значна увага звертається на подолання насилля в шкільному середовищі. Закон України «Про загальну середню освіту» є одним із головних щодо захисту неповнолітніх від різних форм насилля в контексті Всесвітньої декларації прав дитини. Ці ж стандарти визначені й Державними стандартами середньої освіти [4].

Ефективність здійснення завдань реформи залежить від цілеспрямованого процесу подолання проявів різних форм насилля в освітньому середовищі. Тому сьогодні особливо актуальною залишається проблема протидії підлітковому насиллю, що сприятиме попередженню негативних явищ через формування у підлітків знань, умінь і навичок, які сприятимуть їх відповідальній та безпечній поведінці. Значну роль має відіграти спільна робота соціального працівника і поліції, в основі якої лежить завдання захисту дітей, надання їм допомоги у подоланні всіляких форм насилля.

Вивченню наслідків шкільного насилля серед підлітків присвячено ряд досліджень. Теоретико-методологічні засади цієї проблеми сформульовано у працях М. Ганді, А. Гусейнова, М. Кінга, Л. Толстого.

Психологічні аспекти насилля щодо підлітків розроблялися у дослідженнях А. Асмолова, Б. Братуся, Т. Драгунової, В. Знакова, Н. Зинов'євої, Л. Зюбіна, Н. Левітова, Н. Максимової, Н. Михайлової, К. Сельченко, Л. Семенюк, Н. Солдатенко, Н. Тарабриної, Д. Фельдштейна та інші.

Проблемі насилля були також присвячені роботи зарубіжних психологів: А. Бандури, Р. Берона, А. Брауна, К. Бютнера, А. Мічерліха, М. Пападопулу, Д. Річардсона, Р. Соонетс, З. Фрейда, З. Холла.

Проблему насилля та агресії досліджували соціологи Р. Арон, К. Вільсон, Ш. Волін, Г. Ковганіч, Г. Моргентау, Р. Нібур, Д. Стей.

Розробку педагогічних аспектів вирішення згаданої проблеми здійснювали Ю. Антонян, М. Асанова, П. Блонський, В. Боровик, Л. Волинець, Ф. Думко, М. Казакіна, В. Караковський, В. Ковальов, Г. Лактіонова, В. Моралов, В. Оржеховська, П. Пономаренко, В. Сатиров, С. Тадіян, Т. Федорченко, В. Фуркало, Н. Щербак.

Юридичним аспектам насилля щодо підлітків присвячені дослідження С. Ашмедової, Т. Барило, Ф. Бурчака, Б. Волкова, Г. Єрошина, Д. Керимова, І. Кона, В. Кривуші, Г. Краснюка, Ф. Лопушанського, Е. Мельникова, Г. Миньковського, О. Пристанської, Ю. Пудовочкіна, І. Туктарової.

У своїх працях Н. Максимова, Т. Нестеренко наголошують, що насилля – це негативне явище, яке призводить до порушення прав та приниження гідності людини [6].

У дослідженнях Ю. Лисюк поняття «насилля» розглядається як соціальне явище і визначається як умисна дія, що здійснюється соціальною групою або індивідом, яка прямо пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної шкоди іншій людині [5].

Філософ А. Гусейнов трактує поняття насилля як: «примус або шкода, які здійснюються всупереч волі того або тих, проти кого направлені. Насилля – це посягання на свободу людської волі» [2].

Виходячи з цього можна зазначити, що насилля – це умисна поведінка, що полягає у вчиненні фізичного впливу або порушенні психічної цілісності шляхом примушування або погроз.

Особливо важливою і мало розробленою в сучасній соціально-педагогічній науці і практиці є проблема насилля серед підлітків.

Підлітковий вік – важкий період фізичного дозрівання і психологічного дорослішання дитини. У цей період усі сторони розвитку піддаються якісній перебудові, виникають і формуються психологічні новоутворення, закладаються основи свідомої поведінки. Як зазначав Л. Виготський в підлітковому віці дитина проходить через черговий критичний період у розвитку, що характеризує формування ряду новоутворень, коли за надзвичайно короткий строк дитина змінюється в цілому [1].

Теоретичний аналіз наукових досліджень вчених різних галузей дає можливість зрозуміти важливість соціально-педагогічної проблеми насилля в умовах освітнього середовища та деталізації змісту форм соціально-педагогічної роботи, в основі якої лежить цілеспрямована взаємодія соціального працівника і поліції у наданні допомоги і подолання всіляких форм насилля шляхом просвітницької роботи з підлітками.

Сучасний стан соціально-педагогічної ситуації свідчить про те, що робота з подолання проявів насилля серед учнів загальноосвітніх закладів потребує пошуку ефективних способів їх попередження.

Одним із важливих напрямків подолання насилля серед підлітків є взаємодіюча діяльність соціального працівника та поліції. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» до профілактики правопорушень серед дітей та підлітків, мають залучатися працівники поліції та співпрацювати зі соціальними працівниками на засадах партнерства [3].

Вважаємо, що в подоланні підліткового насилля важливу роль відіграє просвітницько-профілактична діяльність, що спрямована на формування у підлітків знань, умінь і навичок, які сприяють відповідальній, адаптивній, безпечній поведінці.

Ця стратегія є важливою, адже вона спрямована на налагодження відкритого діалогу учнів, соціальних працівників та представників поліції при формуванні просвітницької поведінки як у школі та поза нею.

Головними завданнями партнерства є:

- створення безпечного середовища у загальноосвітньому закладі;
- забезпечити здійснення ефективної профілактики правопорушень серед учнів;
- сформуванню в учнів практичне розуміння права, законодавчої системи України щодо попередження та подолання правопорушень;
- розвинути уявлення про правила безпечної поведінки вдома і школі;
- сформуванню свідоме ставлення до власного здоров'я і життя інших;
- розвинути позитивну взаємодію між поліцією та школою.

Отже, в основі партнерства лежить стратегія співпраці представників поліції і соціального працівника. Це підхід з орієнтацією на попередження проблеми, а не на інцидент, який уже відбувся. Соціальні працівники і поліцейські, які працюють в школах, можуть відстежувати проблеми і працювати з дітьми, щоб зменшити рівень насильницьких дій серед підлітків, надавати знання про способи фізичного, психічного, інформаційного, юридичного самозахисту, формувати критичне мислення школярів. При такому партнерстві соціальний працівник і поліцейський – це одна команда.

Література

1. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва: Речь, 2003. 136 с.
2. Гусейнов А. А. Понятия насилия и ненасилия. *Вопросы философии*. 1994. № 6. С. 35-41.
3. Закон України «Про Національну поліцію»: (Ст. 11. Взаємодія з населенням на засадах партнерства; Ст. 23. Основні повноваження поліції). *Відомості Верховної ради України*. 2015. № 40-41. С. 379.
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984> (дата звернення: 23.04.2020)
5. Лисюк Ю. В. Протидія насильства в сім'ї. Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007. 164 с.
6. Максимова Л. С. Психологічна корекція особистості дітей, які зазнали насильства в сім'ї: навч.-метод. посіб. Київ: Міленіум, 2011. 251с.

Міщик Л. І.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та
соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка
(м. Глухів, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ

Однією з актуальних проблем сьогодення є вдосконалення системи територіальної організації влади з метою підвищення ефективності державного управління у наданні соціальних послуг населенню. Створення ефективної системи соціального захисту населення в Україні є одним із найважливіших завдань соціальної політики держави, що передбачає якісну перебудову системи управління соціальним обслуговуванням населення відповідно до нових соціально-економічних викликів і потреб населення.

У зв'язку із цим особливої актуальності набуває проблема впровадження механізмів реалізації соціального партнерства в системі надання соціальних послуг населенню на рівні територіальної громади, оскільки соціальна взаємодія, заснована на партнерській взаємодії суб'єктів соціального управління, здатна не тільки забезпечувати ефективне функціонування системи соціального обслуговування населення, а й адаптуватись до глобальних змін у соціальній сфері загалом.

Сьогодні більшість науковців схиляються до того, що коли мова йде про взаємодію різних суб'єктів соціальної роботи, доцільно вживати термін «партнерство». На нашу думку, доречно вживати цей термін і тоді, коли йдеться про організацію соціальної роботи на рівні громади.

У територіальній громаді виокремлюють три сектори:

- владу (органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні установи та організації, засновані на підставі закону чи в межах повноважень державних органів);
- бізнес (система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців, що займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку);
- громадськість (організації, що утворюються за власною ініціативою засновників, незалежно від волі органів влади чи посадових осіб, без мети отримання прибутку).

Оскільки вони діють в одному територіальному просторі, то досить часто між представниками цих секторів встановлюються певні взаємостосунки, які називають міжсекторною взаємодією. Такий вид взаємодії є однією з необхідних умов ефективного вирішення проблем на місцевому рівні. Перш за все, вона обумовлена тим, що представники кожного з цих секторів мають як свої сильні, так і слабкі сторони, які можуть бути частково чи повністю компенсовані в процесі партнерства.

Налагодження партнерства сприяє формуванню ознак стабільної, комплексної соціальної роботи в територіальній громаді, характеризується прагненням до втручання у її найбільш гострі соціальні проблеми.

Важлива роль між секторної взаємодії в організації соціальної роботи на рівні громади обумовлена тим, що:

- взаємодія є інструментом розвитку територіальної громади, відображає динаміку участі організованих груп населення, які через ідеї громадськості або благодійної діяльності опікуються інтересами, потребами представників своєї громади;

- за умови ресурсних обмежень для вирішення великого кола соціальних проблем, взаємодія між різними державними та неурядовими організаціями дозволяє розвивати адресні технології допомоги різних категоріям клієнтів;

- наявність у громаді реальної практики співпраці між владою, бізнесом та громадськими організаціями мінімізує протистояння інтересів, громадян та влади особливо з питань соціального самопочуття дітей, молоді, різних категорій сімей, які перебувають у кризовому стані і потребують особливої уваги.

Залежно від того, на якому рівні соціальної активності знаходяться представники цих секторів, вони можуть реалізувати свою взаємодію в таких формах:

- інформаційний обмін;
- спільні благодійні акції;
- реалізація програм соціально-культурної інтервенції;
- підтримка соціальних ініціатив;
- фінансування соціальної сфери.

Окремі автори зазначають, що між трьома секторами влади існує й четвертий. Це засоби масової інформації, які формують певну суспільну думку членів громади про окрему діяльність цих секторів та їх взаємодію на рівні громади. Разом з цим засоби масової інформації виступають у ролі посередника та ініціатора партнерства між представниками цих секторів на місцевому рівні.

Щоб налагодити партнерство як форму ефективного співробітництва сторін, необхідно дотримуватися певних принципів. Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дає нам підстави виокремити наступні принципи:

1. Побудова та підтримка партнерства може займати багато часу, тому доцільно обрати кілька пріоритетних партнерів, а не працювати з усіма.

2. Наявність важливих для організацій-партнерів стратегічних цілей, досягнення яких поодиноці утруднюється, але можливе при налагодженні партнерства.

3. Узгодження очікувань шляхом укладання усної чи письмової угоди сторін про те, які проміжні та кінцеві результати взаємодії вони прогнозують отримати і хто які функції готовий виконувати в цьому процесі.

4. Спільне планування, коли сторони разом визначають мету, завдання, методи, ресурси графік взаємодії.

5. Спільна оцінка діяльності, коли партнери разом співставляють та аналізують отримані результати з запланованими.

6. Сторони будують свою взаємодію на довірі, відкритості своїй дій, задумів та оцінок, оперативному та достатньому обміні інформацією.

7. Сторони беруть на себе відповідальність перед собою та партнерами за всі свої дії.

Отже, реалізація цих принципів в практичній взаємодії між різними учасниками партнерського процесу є досить складаною справою, оскільки вона будується на засадах певних взаємостосунків, які потребують узгодження на рівні цінностей та переконань потенційних партнерів.

Література

1. Адам А. Партнерство в местных обществах: принципы и модели взаимодействия города, местного самоуправления и бизнеса. *Партнерство в устойчивом развитии местных сообществ: опыт, возможности, перспективы: Материалы научно-практической конференции*, Минск, 16-18 апреля 2004 г. / Редкол.: В. Корж (отв. ред.) и др. Мн.: СООО «Медисонт», 2004. С. 20-36.

2. Зинкевич С., Корж В. Сотрудничество некоммерческих организаций и органов местной власти в выявлении и решении местных проблем. *Партнерство в устойчивом развитии местных сообществ: опыт, возможности, перспективы: Материалы научно-практической конференции*, Минск, 16-18 апреля 2004 г. / Редкол.: В. Корж (отв. ред.) и др. Мн.: СООО «Медисонт», 2004. С. 106-109.

3. Построение партнерства: метод. реком. К.: Alliance, 2003. 143 с.

4. Шендеровський К. С. Взаємодія соціальних служб для молоді та громадських благодійних організацій щодо задоволення потреб дітей, молоді, різних категорій сімей в м. Києві. *Проблеми педагогічних технологій. Зб. наукових праць*. Вип. 3-4. Луцьк, 2004. С. 63-72.

Мукосєєва Л. П.

завідувачка відділу молодіжної роботи
Державного інституту сімейної та молодіжної політики
(м. Київ, Україна)

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ «МОЛОДІЖНИЙ ПРАЦІВНИК» В УКРАЇНІ

Програма «Молодіжний працівник» була розроблена Міністерством молоді та спорту України за підтримки Програми розвитку ООН в Україні у 2014 р. Потреба у спеціалізованій програмі для спеціалістів, які працюють з молоддю, з державного та громадського секторів, виникла після оприлюднення Звіту з огляду молодіжної політики України, проведеного Радою Європи на замовлення Мінмолодьспорту [1]. У звіті було відзначено, що робота з молоддю здійснюється молодіжними працівниками в основному на волонтерських засадах і відповідно до розуміння кожним з них, даної роботи.

Програма «Молодіжний працівник» має три рівні: Базовий тренінг (вхід в програму), Спеціалізовані тренінги різної тематики (для випускників Базового тренінгу) та Тренінг для тренерів. Окрім того, в програмі діє «Конкурс кращих практик молодіжної роботи» (за результатами щорічного конкурсу можна робити зріз по молодіжній роботі і її розвитку по всій Україні) та Форум молодіжних працівників та працівниць, який є майданчиком для обміну досвідом та нетворкінгу молодіжних працівників з усієї України [2].

У період з 2014-2019 років навчання за програмою Базового тренінгу пройшли 2882 спеціалісти по роботі з молоддю, на конкурс «Кращі практики молодіжної роботи» подані 560 практик з усіх регіонів України.

За результатами навчання учасники отримують Свідоцтво встановленого зразка. На даний час це єдиний офіційний документ в Україні, який засвідчує

наявність у спеціаліста, який працює з молоддю відповідних компетенцій молодіжного працівника.

Для можливості подальшого розвитку молодіжної роботи та можливості офіційного працевлаштування молодіжного працівника є необхідність введення професії «молодіжний працівник». Введення професії «молодіжний працівник» сприятиме професіоналізації діяльності, введенню чіткого алгоритму надання послуг та стандартизації переліку компетенцій молодіжних працівників та їхньої діяльності незалежно від регіону роботи. Окрім того, це дасть можливість офіційного працевлаштування молодіжного працівника і мати офіційну назву посади в молодіжному центрі, яка буде заноситися в трудову книжку і нараховуватися стаж. Дана опція дасть можливість посилити роботу молодіжних центрів та молодіжним працівникам зосередитися на молодіжній роботі цілком (для тих, хто бажає).

Молодіжні працівники працюють з різними віковими та соціальними категоріями молоді. Основна мета молодіжної роботи – це соціалізація та активне включення молодих людей в суспільне життя громади та країни. Основним принципом молодіжної роботи є робота для молоді, заради молоді і силами самої молоді. Тобто, включення молоді в усі процеси прийняття та реалізації рішень від участі в проєктах до участі в дорадчих органах при різних владних інституціях. Даний принцип є радикально відмінним від патерналістського підходу, який присутній в класичній педагогічній або соціальній роботі.

Віковий діапазон молоді, за існуючим законодавством – 14-35 років. Соціальні категорії: талановита молодь, молодь СЖО, молодь з інвалідністю (фізичною та легкими інтелектуальними порушеннями), переселенці, представники нацменшин тощо. Проте, основна категорія, з якою працюють молодіжні працівники – це молодь без соціальних особливостей, так звана «звичайна» молодь.

Молодіжна робота проводиться в молодіжних центрах/просторах, бібліотеках, будинках культури, центрах дитячої та юнацької творчості тощо. Вона реалізується через неформальну освіту; масові заходи культурного, патріотичного, освітнього та іншого спрямування; надання консультацій різного спрямування; інформування, проведення акцій та флешмобів тощо.

Отже, молодіжний працівник поєднує в собі дослідника, психолога, аналітика. Він вивчає поведінку, захоплення, інтереси, вікові та гендерні відмінності цільової аудиторії. Введення професії надасть можливість впровадити спеціалізацію у ЗВО, де молодіжні працівники зможуть отримати відповідну спеціальність, що сприятиме підвищенню рівня професіоналізму та набуттю відповідних компетенцій. Дана спеціалізація буде однією з основ для їх офіційного працевлаштування.

Література

1. Вільямсон Г., Кжаклевська Е. Молодіжна політика в Україні / Рада Європи, 2013. 187 с. [Електронний ресурс]. URL: http://sdg.org.ua/images/----_-----_-----_-----_.pdf
2. Каталог кращих практик молодіжної роботи. [Електронний ресурс]. URL: <http://youth-worker.org.ua/library-category/katalogy-krashhyh-praktyk/>

Останіна Н. С.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Ляміна Ю. С.

психолог групи психологічного забезпечення та соціально-гуманітарної роботи штабу спеціального авіаційного загону ДСНС України, магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДСНС УКРАЇНИ

Відповідальні завдання, які виконують особи рядового і керівного складу органів і підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій України, висувають підвищені вимоги до стану їх здоров'я і фізичного розвитку. Вплив різноманітних несприятливих чинників зумовлює виникнення у поведінці осіб загону цивільного захисту високої нервово-психічної напруги, а це, в свою чергу, може викликати різноманітні негативні прояви в їх психічних станах і поведінці, негативно впливати на результативність виконання службового завдання. Таким чином, зважаючи на специфіку діяльності особового складу служби з надзвичайних ситуацій України, спеціаліст з нервово-психічною нестійкістю та психічними розладами може не тільки зірвати виконання важливих завдань, а й стати небезпечним для оточення. Отже, психічне здоров'я такого спеціаліста є необхідною умовою ефективної його діяльності загалом і професійної, зокрема.

В умовах сьогодення різнобічна й тривала дія несприятливих соціальних, психологічних, економічних та інших чинників зумовлює виникнення в людини високої нервово - психологічної напруги, що є однією із проблем збереження її фізичного і психологічного здоров'я.

Сутність поняття «здоров'я» у психологічному словнику під редакцією Б. Мещерякова розкривається у відповідності до визначення ВОЗ (1948) як стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб чи фізичних дефектів. У широкому розумінні під цим поняттям дослідники розуміють можливість організму людини адаптуватися до нових умов з мінімальними затратами ресурсів і часу.

Одним із важливих психологічних факторів, якій сприяє збереженню психічного здоров'я особового складу загону рятувальної служби ДСНС України виступає психологічна готовність як істотна передумова будь-якої цілеспрямованої діяльності. Аналіз науково-психологічної літератури свідчить, що науковцями досліджувалась проблема психологічної готовності до різних видів діяльності в особливих умовах, а саме: до військової діяльності, до здійснення екстрених дій в стані емоційного стресу тощо. На думку Л. Орбан-Лембрик, готовність особистості до діяльності в екстремальній ситуації є психологічним механізмом, що дозволяє побачити спонукальний вплив осмисленості вибору, це сконцентрований показник професіоналізму і можливості людини, які характеризують здатність особи досягти вершин майстерності, це і реальні вчинки особистості, що сприяють оптимальному і успішному розв'язанню ситуації.

Щодо змісту практичної діяльності психологів як суб'єктів збереження психічного здоров'я особового складу та аналіз відповідної літератури показує, що в службовій діяльності основними завданнями психолога служби ДСНС України є:

- організація та проведення психологічного відбору кандидатів для проходження служби;

- організація та проведення психологічної підготовки осіб рядового і начальницького складу;

- оцінка рівня індивідуально-психологічних якостей осіб рядового і начальницького складу, які враховуються під час проведення їх атестації;

- надання допомоги керівникам органів і підрозділів цивільного захисту з питань створення ефективної системи психологічної готовності особового складу до виконання завдань за призначенням;

- вивчення та моніторинг соціально-психологічного клімату в колективах;

- проведення психопрофілактичної роботи, спрямованої на збереження, зміцнення й відновлення психологічної безпеки та психічного здоров'я особового складу, попередження соціально-психологічної та особистісної дезадаптації;

- надання екстреної психологічної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайної ситуації тощо.

Таким чином, спеціалісту соціально-психологічної служби підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій України слід враховувати, що поширеними мотивами людської активності є інтереси, переконання, установки та ідеали. Щодо змісту діяльності спеціаліста соціально-психологічної служби як суб'єкта збереження психічного здоров'я осіб рядового і керівного складу органів і підпорядкованих підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій, то аналіз відповідної літератури та практики їх діяльності показав, що сьогодні в умовах високої нервово-психічної напруги й відповідальності психологи надають професійно - компетентну допомогу щодо розв'язання таких проблем як: психологічні проблеми професійного відбору; проблеми адаптації молодого поповнення; профілактика правопорушень; корекція міжособистісних стосунків; психологічні проблеми формування особового складу тощо.

Проте, на сьогодні існує потреба у подальшому пошуку шляхів збереження психічного здоров'я людини з врахуванням різних умов її життєдіяльності. У цьому аспекті практика рятувальних операцій в екстремальних ситуаціях ставить перед дослідниками багато актуальних питань, пов'язаних з психічним здоров'ям особового складу рятувальних служб цивільного захисту. Адже умови їхньої діяльності мають, крім загальних для діяльності більшості людей, ряд специфічних (професійних) особливостей, пов'язаних з впливом значного фізичного та психічного навантаження, високої відповідальності та екстремальності характеру діяльності. Все це може породжувати у осіб рятувальних загонів, крім фізіологічних змін, що приводять до соматичних захворювань, ще й різні психічні розлади.

Отже, збереження психічного здоров'я потребує від спеціаліста соціально-психологічної служби підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій свідомого створення сприятливих умов для служби і діяльності колективу рятувального загону. Для цього потрібно завжди організовувати поведінку та міжособистісні взаємини членів колективу таким чином, щоб вони не тільки не становили загрози психічному здоров'ю, а й сприяли б оздоровленню підлеглих особового складу. Саме відчуття душевної гармонії сприяє повноцінній життєдіяльності особистості, а, отже, й ефективному виконанню службового обов'язку.

Література

1. Александров Ю. В., Гонтаренко Л. О., Євсюков О. П., Миронець С. М. Кризова психологія: навч. посіб. 2-е видання. Харків, 2013.
2. Євсюков О. П., Куфлієвський А. С., Лебедев Д. В., Миронець С. М., Назаров О. О., Перелигіна Л. А., Садковий В. П., Склень О. І., Тімченко О. В., Христенко В.Є., Шевченко І.О. Екстремальна психологія: підручник. К., 2007. 415 с.
3. Кодекс цивільного захисту України (стаття 38,87).
4. Концепція виховної роботи Збройних Сил України та інших військових формувань України, затверджено Указом Президента України від 4 вересня 1998 року № 981/98.
5. Кошова І. В., Литовченко Н. Ф., Наказна І. М. Психологічне консультування. Хрестоматія. Ніжин, 2009. С. 47-77.
6. Наказ від 03.12.2003 р. «Про затвердження Інструкції про порядок поглибленого психологічного обстеження кандидатів на керівні посади територіальних органів управління МНС України та Методичних рекомендацій з вивчення соціально-психологічного клімату в колективах апаратів і підрозділів МНС України».
7. Наказ від 31.08.2017 № 747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 листопада 2017 року за № 1390/31258.
8. Наказ Міністерства оборони України від 07.05.2009 р. № 230 «Про затвердження Інструкції з морально-психологічного забезпечення польотів, перельотів авіації збройних Сил України».
9. Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 року №593.

Пархоменко В. О.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: КОМПЛЕКСНІСТЬ ПІДХОДУ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ

Бойові дії на Сході України та анексованість Криму актуалізували проблему соціального захисту внутрішньо переміщених громадян нашої країни. Виникнення нової соціально незахищеної групи населення як такої, яка опинилася у складних життєвих обставинах у зв'язку з вимушеною міграцією, змусило фахівців зосередити увагу на вирішенні проблем забезпечення соціальних гарантій і соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, створенні умов для їх адаптації в соціальному середовищі шляхом використання можливостей різних державних та неурядових організацій, а також визначитись із тлумаченням поняття «внутрішньо переміщена особа», яке було досить довго відсутнє у науковій літературі та на законодавчому рівні.

Термін «переміщена особа» почав широко використовуватися під час Другої світової війни, в результаті якої близько 10 млн. осіб було залучено до примусової праці або ж вислано з країн звичного місця проживання за расовими, релігійними або політичними міркуваннями.

Як було зазначено, міграція населення» (від лат. migratio – переселення), визначає процес переселення (переміщення) людей, що перетинають кордони тих чи

інших територій зі зміною місця проживання назавжди чи на тривалий термін. По визначенню ООН, міграцією вважається переміщення осіб на термін більш 6 місяців. Існує і більш широке тлумачення цього поняття, відповідно до якого «міграція» – усі види руху населення, що мають суспільну значущість, аж до переміщення з пригороду в місто, всередині міста, з будинку на роботу і назад.

Стосовно переміщення осіб розрізняють їх добровільну, змушену і примусову міграцію. Добровільна міграція здійснюється людиною по власній волі в пошуках кращого місця роботи, житла, у зв'язку з потребою в одержанні документів. Приклади примусової міграції можна знайти в сучасній історії. Це і сталінські депортації народів, і практика вивозу радянських громадян на роботи в Німеччину фашистськими окупантами в роки Другої світової війни. Під визначення змушеної міграції попадають особи, змушені залишати місце свого проживання через воєнні дії, які рятуються від тих чи інших природних чи антропогенних катаклізмів (наслідку землетрусів, повеней, промислових аварій і т. п.).

Виділяються 4 основних типи міграції: епізодичну (поїздки на відпочинок, навчання), маятникову (переміщення по відносно стабільних маршрутах в одну сторону, а потім назад), сезонну (як правило на сезонні роботи) – поворотні типи; і безповоротний тип міграції, що і є таким у повному розумінні цього слова. Переважно саме безповоротний тип, який породжує найбільшу кількість проблем і є об'єктом соціальної роботи [3].

За ступенем керованості розрізняють організовану міграцію, яка здійснюється при участі державних чи суспільних органів, і неорганізовану (стихийну), що здійснюється силами і засобами самих мігрантів. Прикладом організованої міграції може служити освоєння цілини в 50-х рр. ХХ століття у нашій країні, направлення по путівках комсомолу молоді на будівництво важливих об'єктів народного господарства у той же період та ін.

Дослідник міграційних процесів Ю. Гаврушко вважає, що у законодавстві немає єдності в розумінні та застосуванні понять «іммігрант», «емігрант», «шукач притулку», «нелегальний мігрант», «вимушений переселенець», «тимчасовий захист біженців» та зазначає, що сьогодні в Україні існують ще й такі поняття, що відображають процеси, які пов'язані з переміщеннями осіб в Україні як «дитина, розлучена із сім'єю» - особа віком до вісімнадцяти років, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри, опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини; «біженець»- особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [2, с. 8].

Необхідно зауважити, що зміст поняття «внутрішньо переміщені особи» значно розширився в останні півстоліття. Так, соціальні аспекти проблем внутрішньо переміщених осіб та шляхи їх вирішення висвітлюються у працях О. Балакіревої, Н. Гусак, Ю. Жданович, С. Заєць, Г. Лещук, Л. Петришин, Т. Семигіної, С. Трухан та ін. Слід також зазначити і конкретизацію ними окремих аспектів даного поняття, які дають підстави визначити : внутрішньо переміщені – особи або групи осіб, які були змушені покинути або залишити свої будинки чи місця звичайного проживання, через

або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, техногенних катастроф, і які не перетинали визнаних міжнародною спільнотою державних кордонів [1, с. 3]. Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення.

Згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014), це – громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [5]. За даними Міністерства соціальної політики України, кількість внутрішньо переміщених осіб у нашій країні коливається у межах від 1,5 до 1,8 млн. осіб.

Також слід враховувати, що серед внутрішньо переміщених осіб певну кількість становлять соціально вразливі категорії населення (люди з особливими потребами, похилого віку, самотні батьки, малозабезпечені тощо) і обставини переселення посилюють фактори ризику для них.

Таким чином, проаналізувавши поняття «внутрішньо переміщені особи», можна констатувати, що воно відображає багатоаспектність міграційних процесів в Україні. Вони відображені у поняттях «переселенці», «біженці» та ін. Відзначаючи близькість даних понять за змістом (переселення), можемо зазначити, що внутрішньо переміщені особи не з власної волі, а примусово залишили своє місце проживання в результаті виникнення ускладнень чи труднощів у політичній, соціальній, економічній, екологічній сферах і переселились в інше місце в межах країни.

Література

1. Балакірєва О. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб. *Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування*: матеріали круглого столу, м. Київ, 9 липня 2014 року. URL.: <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>.

2. Гаврушко Ю. Ф. Правове регулювання міграційних процесів на універсальному та єврорегіональному рівнях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 16 с.

3. Гусак Н. Є., Семигіна Т. В., Трухан С. О. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. Вип. 2(22). С. 161-167.

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04. 2014 р. №1207-VII.ВВР.2014.№26. ст.892.

5. Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014р. №1706-VII.ВВР.2015.№1.ст.1.

6. *Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні та шляхи їх вирішення* : науково-практичний круглий стіл : тези доповідей, м. Чернігів, 23 травня 2017 року. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 100 с.

Попович В. М.

доктор філософських наук, доцент
кафедри соціальної роботи та
психології Національного універси-
тету «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)

Сизоненко О. О.

аспірант кафедри соціальної роботи
та психології Національного універ-
ситету «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)

ЕЛЕКТРОННІ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ: ОЦІНКА ГОТОВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Сучасне суспільство вступило в інформаційну епоху, де новітні інформаційно-комунікаційні технології поширюються на всі сфері суспільного життя. Процес інформатизації торкнувся також і сфери надання соціальних послуг, що набуло своєї актуальності в умовах поширення пандемії коронавірусу у світі, яка зумовила перехід на розгалужену сферу дистанційного сервісного обслуговування, серед якого надання електронних соціальних послуг не є виключенням. Проте, актуальним є визначення рівня готовності до діджиталізації соціального обслуговування як надавачів (соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів), так і отримувачів соціальних послуг, що сприятиме створенню умов запровадження системи надання електронних соціальних послуг без зниження їх якості і доступності.

Перспективи поширення е-послуг в Україні вивчають такі вітчизняні вчені як Н. Діденко, В. Полярна, В. Рябець, І. Тищенко, Н. Васильєва, Л. Требик, М. Любецька та інші, в працях яких висвітлюються правові, економічні, технологічні і соціокультурні аспекти запровадження системи надання електронних послуг, але готовність населення отримувати електронні соціальні послуги майже не досліджена.

Соціальні послуги мають усі ознаки публічних послуг, але критерієм їх виділення в окрему категорію (на відміну від державних і адміністративних послуг) є не коло суб'єктів, що їх надають, а сфера, в якій вони реалізуються (охорона здоров'я, культура, освіта, наука, соціальний захист). Р. Гребя трактує соціальні послуги як дії, що регулюються та координуються державою і спрямовані на соціалізацію/інтеграцію/реінтеграцію людини в суспільство з метою реалізації державних гарантій та забезпечення рівних прав і можливостей громадян у доступі до суспільних благ [3, с.14].

Основною метою інформаційних технологій у практиці соціальної роботи є, на думку Є. Холостової, забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів у випадках: 1) надання допомоги особам, які опинилися у складній життєвій ситуації; 2) поширення у суспільстві знань і формування навичок із профілактики соціально небезпечного становища та самодопомоги і взаємодопомоги; 3) забезпечення реалізації прав та свобод; 4) здійснення підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальних послуг [9, с. 237].

Отже, можна надати наступне визначення електронних соціальних послуг – це соціальні послуги, які повністю або частково надаються за допомогою онлайн-сервісів закладів соціального захисту, соціального обслуговування і соціальної роботи особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги, реалізуються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій та інтегровані до онлайн-простору, завдяки чому забезпечується оперативність, доступність, зручність, мобільність їх отримання.

Для виявлення оцінки готовності населення отримувати електронні соціальні послуги в Запорізькій області було проведено: 1) експертне опитування серед керівників і працівників соціальних служб і закладів соціального обслуговування (n=100, серпень 2020 р.); 2) масове соціологічне опитування серед клієнтів соціальних служб і закладів соціального обслуговування (n=300, серпень 2020 р.).

За результати опитування виявлено вищий за середній рівень обізнаності щодо можливості надання (отримання) електронних соціальних послуг серед експертів і клієнтів (таких більше 50 %), причому більшість опитаних серед клієнтів соціальних служб м. Запоріжжя віком від 15 до 30 років.

Слід зазначити, що серед надавачів соціальних послуг 50 % підтримують можливість впровадження інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного соціального обслуговування, причому таку ідею підтримують 63 % експертів м. Запоріжжя і 45% Запорізької області (до речі серед них 24% не підтримують таку паралельну форму надання соціальних послуг), ще третина не визначила свою позицію.

Стрімкий розвиток застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і мережі Інтернет вже дозволяє застосовувати різні форми надання і отримання електронних соціальних послуг, що набуває поширення за рахунок державної політики діджиталізації публічних послуг («держава у смартфоні»), серед яких особливого попиту є оформлення в електронному вигляді соціальних пільг, допомоги, пенсій тощо, тому і показники дослідження свідчать про те, що майже половина опитаних вже мали такий досвід.

Серед електронних інструментів, які використовують в своїй професійній діяльності соціальні працівники, найбільш поширеними є: Google-сервіси (60 %), електронні запити і звернення (45 %), сайт закладу соціального обслуговування (42 %) і соціальні мережі (40 %). Інструменти, що безпосередньо дають можливість відкритого спілкування в процесі надання соціальної послуги (комунікаційні онлайн-сервіси), застосовують лише 30 % соціальних працівників (більше таких у м. Запоріжжя). Отже, можна зазначити, що на даному етапі розвитку надання електронних соціальних послуг більш за все використовуються інструменти, які використовують звичайні користувачі інтернету (Google-сервіси і соціальні мережі), і ті можливості, що надаються форматом веб-сайту закладу соціального обслуговування, серед яких домінують електронні запити і звернення на отримання соціальної послуги (що більш поширені у районних центрах соціальних служб і соціального обслуговування).

Якщо виявлення рівня досвіду отримання і надання електронних послуг визначає реальний стан застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в соціальній роботі і соціальному обслуговуванні (в даному випадку на регіональному рівні), то показником, що визначає можливості їх використання є оцінка готовності як надавачів, так і отримувачів розвитку системи соціального обслуговування із застосуванням Інтернет-технологій і дистанційного спілкування. В цьому аспекті виразним показником є оцінка готовності населення отримувати електронні соціальні послуги з точки зору як самих отримувачів, так і з позиції надавачів соціальних послуг.

Позитивна оцінка готовності населення до отримання електронних соціальних послуг складає 32 % опитаних експертів і клієнтів, тобто точки зору отримувачів і надавачів соціальних послуг в цьому питанні співпадають; негативна оцінка готовності також майже співпадає (40 % серед опитаних клієнтів і 36 % серед експертів). 30 % опитаних не визначили власну позицію і можливо представляють групу суб'єктів соціального обслуговування, що володіють достатнім рівнем інформованості і обізнаності щодо можливостей застосування інструментів електронного урядування в системі соціального обслуговування.

Загалом, можемо спостерігати амбівалентність у сприйнятті готовності населення до отримання електронних соціальних послуг серед експертів і клієнтів: оптимістично налаштовані соціальні працівники районних центрів і клієнти соціальних закладів обласного центру, а негативно – соціальні працівники м. Запоріжжя і клієнти соціальних закладів районних центрів. Такий дисонанс уявлень, на нашу думку, відображає наступні тенденції: по-перше, оптимістичну налаштованість соціальних працівників периферії, що пов'язана із можливістю спростити надання соціальних послуг у віддалених селищах і селах, тим самим зменшити навантаження; і по-друге, песимістичні установки населення районів Запорізької області, яке представлено старшою віковою категорією, що не має як суб'єктивної мотивації дистанційного спілкування, так і об'єктивних умов для отримання електронних послуг (відсутність Інтернету, технічного забезпечення, навичок користування ІКТ тощо).

Література

1. Гребя Р. В. Механізми реформування системи соціальних послуг в умовах децентралізації влади в Україні : автореф. дис. ... канд. наук. з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2018. 23 с.

2. Правовое обеспечение социальной работы: учебник для бакалавров / [под ред. Е. И. Холостовой, О. Г. Прохоровой]. М : «Дашков и К°», 2013. 256 с.

Сичова В. В.

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)

МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ М. ХАРКОВА)

Місто Харків більше 20 років (з 1999 р.) застосовує різні механізми соціального партнерства між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями соціального спрямування. Це викликає непідробний інтерес до його досвіду в соціальній сфері. Ухвалення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки та Закону України «Про соціальні послуги» (2019 р.) актуалізували необхідність налагодження партнерських відносин (соціального партнерства) органів державної влади, органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства.

Інститут соціального партнерства пройшов певну еволюцію з кінця ХІХ ст. Спочатку виникнення термін «соціальне партнерство» використовувався у соціально-трудовому вимірі у такому тлумаченні: спільна діяльність суб'єктів відносин у сфері праці, що спрямована на погодження інтересів і вирішення наявних проблем. В українському законодавстві у 2001-2012 роках він визначався як «система колективних відносин між найманими працівниками, роботодавцями, виконавчою владою, які виступають сторонами соціального партнерства у ході реалізації їх соціально-економічних прав та інтересів» [3, ст. 1]. На сучасному етапі поняття «соціальне партнерство» означає форму взаємодії всіх учасників суспільних відносин, зокрема, органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, яка виникає з метою реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів особистості та суспільства, вирішення суспільно значущих проблем.

Децентралізація державного управління створює сприятливі умови для налагодження соціального партнерства між органами місцевого самоврядування та недержавними некомерційними організаціями, зокрема, громадськими організаціями. Соціальне партнерство між органами влади та громадськими організаціями реалізується через наступні механізми:

- державне /муніципальне соціальне замовлення на виконання громадською організацією муніципальної програми на конкурсній основі;
- державний /муніципальний грант на реалізацію суспільно-корисних програм і проєктів громадської організації, що остання отримує на конкурсній основі;
- сприяння з боку органів місцевого самоврядування створенню асоціацій і союзів неурядових (громадських) організацій, їх співпраця (найбільш актуально для великих міст з населенням понад 500 тисяч чоловік);
- громадські /консультативні /експертні /координаційні ради – залучення представників громадських організацій до розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень органів місцевого самоврядування;
- громадські бюджети (бюджети участі) – частина коштів міського бюджету, яку мешканці територіальної громади шляхом голосування (результати якого мають пряму дію) спрямовують на суспільно значущі проєкти, запропоновані громадянами територіальної громади /громадськими організаціями.

Соціальне замовлення – засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах [5, ст. 1, п.16]. Зазначений механізм соціального партнерства органів місцевого самоврядування (в особі Управління праці та соціального захисту населення Головного управління з гуманітарних та соціальних питань Харківської міської ради) з громадськими організаціями соціальної спрямованості у м. Харкові почав застосовуватися з 1999 року. Складність ситуації була в тому, що не було створено правового поля для залучення неприбуткових організацій до надання соціальних послуг.

Крім соціального замовлення у м. Харкові влада стала застосовувати муніципальний грант громадській організації на конкурсній основі на реалізацію суспільно значущих проєктів. З 1999 році за ініціативою Головного управління з гуманітарних та соціальних питань Харківської міської ради (ХМР) було розпочато проведення щорічного конкурсу соціальних проєктів «Єдина соціальна мережа». ХМР для налагодження соціального партнерства з недержавними організаціями почала пристосовувати існуючу нормативно-правову базу під реальні ринкові умови на підставі пропозицій постійних депутатських комісій, громадських організацій, рекомендацій Координаційної ради з соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації, проводячи це рішеннями сесій ХМР, головних управлінь міськвиконкому. Дієвий механізм залучення на конкурсній основі громадських організацій до надання платних послуг був чітко прописаний законом «Про соціальні послуги» лише у 2003 р. [4, ст. 13, 14]. Тож, протягом 1999–2003 років досвід роботи Управління праці та соціального захисту населення Головного управління з гуманітарних та соціальних питань ХМР з громадськими організаціями був унікальним для України [1, с. 79]. У 2018 р. переможцями конкурсу проєктів стали 44 громадські організації на проєкти яких було виділено 1 200 000 грн. фінансової підтримки з бюджету м. Харкова.

Беручи до уваги досвід Департаменту праці та соціальної політики ХМР щодо фінансової підтримки громадських організацій у сфері надання соціальних послуг, у 2017 р. Департамент у справах сім'ї молоді та спорту ХМР вперше у своїй практиці провів конкурс проєктів громадських об'єднань та благодійних організацій [2].

За сприяння Департаменту праці та соціальної політики ХМР у 2017 р. було засновано асоціацію неурядових (громадських) організацій «Єдина соціальна мережа» з метою покращання взаємодії між громадськими організаціями для підвищення якості надання соціальних послуг у м. Харкова.

У Харкові створено низку експертних, координаційних рад, зокрема, Експертну раду з реалізації міського соціального проєкту «Єдина соціальна мережа» (1999 р.), Координаційну раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї, гендерному насильству, протидії торгівлі людьми при ХМР (2016 р.), у роботі яких залучені громадські організації.

Завдяки взаємодії ХМР, Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я» (у рамках проєкту «Відповідь на гострі гуманітарні потреби найбільш вразливих жінок та неповнолітніх дівчат, які постраждали від збройного конфлікту на сході України»), Фонду народонаселення ООН в Україні та Молодіжного благодійного фонду «Ініціатива», у м. Харкові 02.12.2016 р. було відкрито Центр допомоги жінкам, постраждалим від насильства. За ініціативи міської влади у 2018 р. зазначений Центр вперше в Україні перетворився на Комунальний заклад.

З 2018 р. у Харкові стали проводитися громадські бюджети (бюджети участі). Особливістю зазначеного механізму соціального партнерства стала реалізація не лише органами влади, але й громадськими організаціями обраних (проголосованих) громадянами соціальних проєктів. Так, серед 80 проєктів-переможців 23 були від громадських організацій [6].

Отже, представляється, що досвід м. Харкова кін. 1990 – поч. 2000-х рр. сприяв прискоренню процесу удосконалення правової бази у соціальній сфері, розбудови в Україні громадянського суспільства. Застосування з 2016 р. мережевого підходу в системі соціального партнерства перетворює інститути громадянського суспільства на акторів публічної політики, що беруть участь у прийнятті та реалізації управлінських рішень з метою соціального розвитку міста.

Література

1. Основні напрямки соціальної політики в умовах реформування українського суспільства : навч. посіб. / В. Г. Бульба, В. П. Єлагін, А. Є. Тамм та ін.; за заг. ред. В. Г. Бульби. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 197 с.

2. Переможці конкурсу молодіжних, сімейних та гендерних проєктів громадських організацій та благодійних фондів на 2017 рік. URL: <http://www.city.kharkov.ua/uk/document/peremozhtsi-konkursu-molodizhnikh-simeynikh-ta-gendernikh-proektiv-gromadskikh-organizatsiy-ta-blagodiy-nikh-fondiv-na-2017-rik-51008.html>

3. Про організації роботодавців: Закон України від 24 травня 2001 року N 2436-III (втратив чинність згідно із Законом України від 22.06.2012 р. № 5026-VI). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2436-14#Text>

4. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV (втратив чинність на підставі Закону № 2671-VIII від 17.01.2019, ВВР, 2019, № 18, ст.73). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>

5. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

6. У Харкові затвердили проєкти-переможці бюджету участі. URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkovi-zatverdili-proekti-peremozh-tsi-byudzhetu-uchasti-41083.html>

Степченко Л. М.

молодший науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
(м. Київ, Україна)

Прихідько Л. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ПРИНЦИП ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОДОЛАННІ ПРОБЛЕМ АДИКТИВНО УЗАЛЕЖНЕНИХ СІМЕЙ

Соціально-економічний розвиток нашої держави супроводжується проявом на сучасному етапі нагальних для вирішення проблем у різних сферах суспільного життя.

Однією з них є збільшення кількості адиктивно uzалежнених сімей та різноманітності прояву їх проблем. Основні проблеми адиктивно uzалежненої сім'ї – це адитивна залежність члена родини (його хвороба) та співузалежнення тих, хто проживає поряд.

У вирішенні проблем адиктивно uzалежнених сімей ефективною є партнерська взаємодія представників наукової сфери та практиків у соціальній сфері. Так, загалом, вивчення проблем сімей займає провідне місце у дослідженнях багатьох вітчизняних вчених, свідченням чого є підвищений інтерес до проблеми родин, які знаходяться у складних життєвих обставинах та дисфункційних сімей (до яких належать і адиктивно uzалежені сім'ї) в роботах О. Безпалько, Р. Вайноли, Т. Веретенко, В. Зацепіна, М. Галагузової, Л. Завацької, І. Зверевої, І. Трубавиної, Л. Міщик, С. Харченко, Ж. Петрочко та ін. [3]. Якщо існує багато літератури на тему алкогольної залежності, то проблема співузалежнення розглядається в ній досить поверхнево.

Дотепер, дослідження цього феномена здійснюється переважно з огляду на біологічну парадигму психіатричної практики: вивчається етимологія цього стану (Р. Баркер, А. Шаєф, Б. Штандер), його прояви та характеристики (Д. Вітіленд, Б. Гузіков, І. Джермак, В. Москаленко), співвідношення із залежністю (В. Москаленко), причини формування рис співузалежності (В. Москаленко, Р. Поттер-Ефрон, О. Сімонова), характеристики сімейної взаємодії (Б. Гузіков, Е. Сміт) [2; 3; 4].

Основні праці на тему співузалежнення були написані в середині 80-х років минулого століття, їх авторами є американські фахівці: Сермак, Уїтфілд, Поттер-Ефрон, Веґшайдер-Круз та ін. У цей час на Заході проявляється значне зацікавлення проблемою співузалежнення, активно розвивається рух Анонімних Співузалежнених, який, в основному, спирається на психологічні та психотерапевтичні аспекти явища, духовна сторона проблеми в них здебільшого релятивізована, базована на загальнолюдських цінностях.

У середині 90-х зацікавленість даною проблемою на Заході проявляють такі дослідники Шеф, Меллоді, Вайнхолд, Копелло, які ототожнюють співузалежнення з порушенням нормального психологічного розвитку людини, говорять не тільки про співузалежнення від алкоголю, а й про залежність від стосунків та від інших адиктивних чинників.

Серед дослідників - практиків варто відзначити Валентину Москаленко та Володимира Литвиненка. Їхні праці містять фахову інформацію, здебільшого

базовану на дослідженнях американських авторів, проте підкріплену великим досвідом роботи зі співузалежними на наших теренах [2].

Багато корисної інформації на тему співузалежнення можна знайти в Інтернет ресурсах на порталах реабілітаційних установ та асоціацій психологів. Практичні матеріали на тему терапії членів сімей з алкогольною проблемою можна знайти на особистих сторінках та блогах багатьох психотерапевтів, що в доступній формі діляться своїми напрацюваннями та відповідають на запитання відвідувачів. Наукова література на тему співузалежнення носить переважно публіцистичний характер, відчувається нестача серйозних наукових монографій щодо цього питання.

Разом з тим, самк поняття «співузалежнення» у сфері наукових досліджень є відносно новим. Його вивчають з кінця 70-х років минулого століття. Незважаючи на реальні деструктивні дії такого стану, впливу на людську особу та на сім'ю, стан співузалежнення не входить до міжнародної класифікації захворювань. Фахівці з проблем узалежнень ще не дійшли до одностайного бачення даного явища. Співузалежненням називається стан особи, що виникає у членів сім'ї хворого алкоголізмом або іншими залежностями. Цей стан супроводжується порушеннями внутрішньо-сімейних зв'язків, а також розладами внутрішньої структури особистості. Префікс «спів-» характеризує дію станів узалежненої та співузалежненої особи.

У переважній більшості випадків співузалежнені люди є родом із сімей, у яких спостерігалася хімічна залежність, жорстока поведінка, фізичне та сексуальне насилля. У таких сім'ях природні вияви почуттів часто були забороненими. Діти майже не доотримували уваги, любові, похвали та підтримки від батьків. Батьки залишалися фізично або емоційно недоступними, через це діти відчували постійний емоційний голод любові [1].

Співузалежнені особи переживають низку соціально-психологічних проблем. Такі проблеми пов'язані з психологічними механізмами захисту, які міцно врослися у структуру особистості співузалеженого та виконують не корисну, а руйнівну функцію. Основні серед них такі: порушення кордонів особистості, проблеми самооцінки, заперечення, контролююча поведінка, бажання рятувати оточуючих, схильність до категоричних суджень.

Принцип партнерської взаємодії у вирішенні проблем адиктивно узалежнених сімей реалізується через організацію взаємодії релігійних організацій і соціальних структур; створюються реабілітаційні центри та групи самопомоги узалежнених. Проте, досвід зарубіжних реабілітаційних установ показує, що для досягнення тривалої тверезості недостатньо праці лише з узалежненими. Після реабілітації особа з алкогольною залежністю повертається у своє сімейне середовище, її очікують ті ж моделі поведінки близьких, які не сприяють продовженню зцілення і часто стають причиною зриву та марнування результатів реабілітації [1].

Щоб надати відповідну допомогу співзалежним, потрібно розуміти специфіку їхнього стану. Без розуміння цього існує небезпека допуститися помилок у розмові з ними та своїми діями ще більше утверджувати таких осіб у їхніх співзалежних способах поведінки.

Актуальність проблеми співузалежнення полягає у тому, що діти, виховані у сім'ях з алкогольною проблемою, замість безумовної любові та прийняття, отримували взірці співузалеженої поведінки батьків. Дорослі діти таких сімей переносять такі взірці на свої майбутні сім'ї. Таким чином, алкогольна проблема та проблема співузалежнення лавиноподібно поширюється з покоління в покоління. Дуже важливо правдиво інформувати суспільство про небезпеку алкоголізації та надавати компетентну допомогу узалежненим та співузалежненим членам їхніх родин.

Подальшого дослідження потребує технологія поширення ефективного вітчизняного та зарубіжного досвіду соціально-педагогічної роботи з адиктивно

узалежненою сім'єю у діяльність державних структур та організацій з позицій принципу партнерської взаємодії у соціальній сфері.

Література

1. Айвазова А. Е. Психологические аспекты зависимости. СПб.: Издательство "Речь", 2013. 120 с.

2. Москаленко В. Зависимость: семейная болезнь. [3-е изд.] М. : Психотерапия, 2018. 224 с.

3. Соціальний супровід сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах : навч.-тренінг. модуль із підготовки спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді / За ред. І.Д. Зверєвої, Ж.В. Петровича. К. : Держсоцслужба, 2008. 300 с.

4. Старков Д. Ю., Иванов В. О., Забава С. М. Особливості соціального супроводу сімей з алкогольною залежністю. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, том VII (екологічна психологія - соціальний вимір)*. 2017. в. 35. С. 274-281.

Хижняк О. В.

доктор соціологічних наук, доцент,
начальник управління міжнародних
відносин Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,

Хижняк К. В.

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри міжкультурної комунікації та
іноземної мови Національного технічного
університету «Харківський полі-
технічний інститут»
(м. Харків, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Гострота соціальних проблем в сучасному українському суспільстві і висока проблематизованість надання якісних соціальних послуг різним групам, у тому числі соціально вразливим, актуалізує роль партнерських взаємодій в соціальній сфері. Соціальне партнерство формується, функціонує й розвивається в конкретному часопросторі з використанням відповідних інформаційно-комунікативних технологій. Немає універсальної системи соціального партнерства, однак від його інформаційного забезпечення залежить і його результат.

І. Дзялошинського і М. Дзялошинська обґрунтували новий тренд в інформаційній сфері: перехід від інформаційного супроводу до інформаційного партнерства між учасниками, що задіяні в процесі вирішенні актуальних суспільних проблем. Поняття "інформаційне партнерство" ми розглядаємо в контексті його соціально-технологічного наповнення, "як технологію спільного визначення проблемних зон і пошуку оптимальних для всіх суб'єктів рішень" [1, с. 354]. Інформаційний супровід покликаний узгодити позиції учасників соціальних взаємодій і задовольняти суспільні інтереси через трансляцію інформації, яка представляє суспільний інтерес і передбачає запрошення до діалогової комунікації [1, с. 353]. Інформаційні партнери в соціальній сфері – це учасники взаємодій, які беруть участь в різних формах, форматах і видах інформаційного обміну з різноманітних соціальних питань, що становлять обопільний інтерес. Простір інформаційного партнерства включає інформаційно-комунікативні взаємодії інформаційних партнерів на різних рівнях і в різних формах.

Ми поділяємо думку В. Петрова і М. Петрової, що при прийнятті управлінських рішень "у кожному конкретному випадку існуючих інформаційних потоків недостатньо. Виникають проблеми організації нових потоків, що відповідають завданням дослідження, і тонкої настройки (модифікація, реорганізація, пристосування, адаптація) тих, що вже функціонують" [2, с. 121]. На наш погляд, наразі мова має йти не стільки про "прагматичний сенс інформації (можливість її ефективного використання)" [Там само, с. 120], скільки про прагматику комунікацій між учасниками соціального партнерства по наданню соціальних послуг, основу якої складають два основних принципи – принцип функціональності та антропоцентричності. При цьому функціональність передбачає чітке розмежування функцій між партнерами і підкріплення їх відповідним інформаційним ресурсом, перш за все релевантними та оперативними даними, що придатні для використання при прийнятті управлінських рішень. Вимоги до інформаційного ресурсу задає ситуація, що вимагає узгодження відповідних дій соціальних партнерів. Принцип антропоцентричності вимагає дотримання у сфері соціальних послуг гуманістичних цінностей. У наші дні, як зазначає О. Лещенко, "антропоцентричність набуває нових форм, інтенсивно розвивається, так як розвиваються і удосконалюються механізми самозбереження, виживання і пристосування до природних умов. ... Розвиток форм антропоцентричності відбувається при самоформуванні людини як суб'єкта, в процесі пізнання навколишнього світу, природи, всесвіту" [3, с. 173]. Саме тому соціальні послуги мають відповідати соціальним потребам конкретних індивідів (груп), інформація про які має бути доступною учасникам партнерських взаємодій.

Інституційне забезпечення інформаційного партнерства у соціальній сфері передбачає наявність у партнерів спільних поглядів і підходів у ключових проблемах соціальної політики. Наразі відбувається розширення інституційної соціальної відповідальності у сфері надання соціальних послуг. Виділимо низку інститутів, які дотичні до цієї сфери і потребують інформаційного обміну: по-перше, інститути, що виробляють цінності, норми, котрі регулюють соціальні, у тому числі партнерські, взаємодії (наука, право, політика, ідеологія); по-друге, інститути, що транслюють ці цінності та норми (освіта, виховання, масмедіа); по-третє, інститути, що контролюють дотримання учасниками соціальних взаємодій гуманних цінностей і норм (право, держава, громадська думка). Інформаційне партнерство може реалізовуватися як на інституційному рівні, так і на особистісному. На особистісному рівні проявляється певна персоніфікація інформаційного обміну, що відбувається, наприклад, між соціальним працівником і клієнтом, між інформаційним консультантом і керівником соціальної служби тощо.

Інформаційне партнерство здатне мобілізувати учасників соціальних взаємодій, надати соціальним ініціативам партнерів прогнозованості, мобілізаційної сили. Ми розглядаємо інформаційне партнерство на двох рівнях, де реалізуються відповідні управлінські рішення: на рівні тактики і стратегії. Стратегічне інформаційне партнерство потребує стратегічного мислення. Останнє, як правило, розглядається в двох аспектах: 1) як здатність особи, що бере участь в процесі прийняття стратегічних рішень, узгоджених з партнерами; 2) як процес, результатом якого є прийняття стратегічних рішень щодо партнерських відносин в соціальній сфері. Стратегічне інформаційне партнерство не мода в соціальній практиці, а перспективний метод побудови відносин між партнерами, які орієнтуються на тривалі, усталені, прогнозовані відносини в царині спільного вирішення суспільно важливих проблем, у тому числі надання соціальних послуг. Стратегічне інформаційне партнерство має спиратися на концептуальний опис майбутнього низкою наукових дисциплін (філософія, соціологія, економіка, психологія), а також емпіричну базу, що має два ключових потоки, а саме: дані офіційної соціальної статистики і соціологічних досліджень. Стратегічне партнерство мають розробляти

аналітики, експерти, спираючись на відповідну інформаційну базу про стан соціальної сфери та ресурси, необхідні для її розвитку.

Інформаційне партнерство включає проблематизацію соціальних питань і розробку конкретних спільних кроків, дорожніх карт, програм та планів дій і пошуку шляхів вирішення актуальних соціальних проблем. Однак розробку технологій інформаційного партнерства в системі інститутів соціальної сфери, зокрема, соціальної допомоги, стримує низка чинників, серед яких варто назвати такі основні: відсутність чіткого визначення ролей учасників інформаційного партнерства (передусім аналітиків, практиків); недооцінка ролі аналітичної інформації в забезпеченні стратегічних партнерських взаємодій; недостатня інституційна підтримка інформаційного партнерства в процесі реформування сфери надання соціальних послуг.

Інформаційному простору партнерських взаємодій все ще бракує прозорості інформаційного обміну, а також довіри між інформаційними партнерами. Загалом інформаційне партнерство сприяє реалізації концепції усталеного соціального розвитку за умови, що інформаційно-комунікативний супровід партнерських взаємодій передбачає діалог з партнерами для зміцнення довіри, запобігання конфліктів, врегулювання кризових ситуацій, ухвалення й реалізації спільних оперативних і стратегічних рішень. Можна передбачити, що різні моделі партнерських взаємодій в соціальній сфері мають обслуговувати і різні системи інформаційного партнерства. Фактичне партнерство, декларативне партнерство, прагматичне партнерство, представницьке партнерство, асиметричне партнерство в процесі надання соціальних послуг вимагає дотримання принципу єдності системи інформації, організації партнерських взаємодій і системи прийняття управлінських рішень.

Таким чином, відбувається позбавлення від застарілих поглядів на соціальне партнерство і потреба у виробництві нових ідей щодо партнерства (потрібні аналітичні розробки, стратегічне мислення і дії). Створення усталених і прогнозованих концепцій та моделей партнерських взаємодій включає розвиток інформаційного партнерства у сфері соціальних послуг. Не завжди партнерські контакти переходять у стратегічне партнерство, для якого прогностична інформація особливо важлива, тобто стратегічне партнерство передбачає поглиблений інформаційний обмін між його учасниками. Затребуваними також стають дослідження практик впровадження інформаційного партнерства у сфері надання соціальних послуг. Адже поява нових соціально вразливих груп викликає необхідність організації нових інформаційних потоків для учасників партнерських взаємодій по наданню цим групам соціальних послуг, які не тільки задовольняють їхні вітальні потреби, а й сприяють їх інтеграції в соціум. Саме інформаційне партнерство в сфері соціальних послуг дозволить допомогти клієнтам соціальних служб вибудувати індивідуальну траєкторію життя і підвищити життєстійкість в кризовому суспільстві.

Література

1. Дзялошинский И. М., Дзялошинская М. И. От информационного сопровождения к информационному партнерству. *Вопросы теории и практики журналистики*. 2015. Том 4. № 4. С. 349–365.

2. Петров В. К., Петрова М. Ю. Организация информационных потоков и управление ими как неотъемлемая функция аналитика. *Власть*. 2020. Том. 28. № 5. С. 119-123.

3. Лещенко О. Антропоцентричность как универсальный принцип организации языковой картины мира. *Світосгляд – Філософія – Релігія. Збірник наукових праць*. 2014. Вип. 5. С. 171-179.

Шаповалова І. М.

директор Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради

Вакулик О. О.

спеціаліст Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради

Гавриш Н. М.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ПАРТНЕРСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Проблема соціалізації людей похилого віку є не тільки науково значущою, але і дуже актуальною в реальному житті, оскільки, зазвичай, старість сприймається як вік самотності, втрат і туги. У зв'язку з цим, постійно відбувається пошук нових форм, методів та технологій соціальної роботи з людьми похилого віку з метою підвищення рівня ефективності вирішення проблем соціальної адаптації та інтеграції. Однією із сучасних форм соціальної інтеграції людей похилого віку є надання соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку», яку можна розглядати як одну з новітніх форм соціальної адаптації людей похилого віку [2].

Освіта людей похилого віку виступає структурним елементом безперервної освіти та має власні концептуальні засади, які вимагають враховувати характерні психофізіологічні зміни особистості при оптимально-позитивному старінні. До цих змін відносять уповільнення реакцій при швидшій і більшій стомлюваності, звуження обсягу та зменшення тривалості зосередження уваги, погіршення здатності до сприйняття, труднощі розподілу і переключення уваги, підвищення чутливості до сторонніх перешкод, зниження здатності концентрувати увагу, помітне зменшення можливостей пам'яті, ослаблення нахилу до, так званого, «автоматичного» запам'ятовування, труднощі у відтворенні отриманої інформації.

З самого початку освіта людей похилого віку базувалася на навчальних програмах для дорослих, які згодом були трансформовані, шляхом введення специфічних дисциплін для людей літнього віку. На сьогодні в східних та західноєвропейських країнах існує багато різноманітних за структурою моделей науково орієнтованої неперервної освіти. У навчальних програмах, розроблених для старшого покоління, використовуються різні терміни: навчання людей похилого віку, університети третього віку, наукова неперервна освіта для старших дорослих. Структура програм для студентів літнього віку залежить від регіональних, національних умов, кадрового забезпечення та фінансування [1].

У деяких країнах світу навчання людей похилого віку інтегроване здебільшого в університетах, це такі країни як: Австрія, Німеччина, Польща. В Італії чи Словенії навчання літніх людей є автономним або кооперативно прив'язаним до університетів. Але в цілому терміни, моделі освіти, структури програм відображають види інституцій, що сприяють, або забезпечують освіту людей літнього віку та їх мету, яку вони ставлять зараз перед собою чи ставили ще на момент створення.

Багато провідних науковців вважають, що процес старіння людини визначається не так генетичним складом, як способом життя, який включає можливості

подальшого розвитку, «другого зростання», що тісно пов'язане з безперервною освітою, освітою упродовж життя. Обґрунтовуючи взаємозв'язок благополучного життя і навчальної активності протягом періоду третього віку, Р. Мак-Нейл наголошує, що «... здорові, активні люди, які продовжують свою розумову діяльність у старості, ілюструють сталість і навіть підвищення різних вимірів когнітивного функціонування». Б. Грумбрідж довів, що роль освіти у зменшенні соціальної залежності людей похилого віку, яке через певні демографічні чинники стрімко зростає, значно посилюється. Особи, які мають ширший вибір освітньої діяльності у пізньому віці, виявляють вищу здатність підтримання своєї незалежності, ніж ті, чії можливості такого вибору обмежені [4].

Вказуючи на тісний зв'язок освітньої активності людей третього віку та їхньої здатності до самостійного життя, зниження фізичної, психічної і соціальної залежності від інших, Б. Грумбрідж визначив п'ять основних причин, які розкривають необхідність освіти людей похилого віку, наголошуючи при цьому, що їх повинні усвідомлювати і політики, і суспільство, а саме:

- освіта людей похилого віку сприяє підтриманню їхньої незалежності та впевненості у собі і, таким чином, знижує вплив зовнішніх викликів, що покладаються на суспільні і приватні ресурси;

- освіта – це основний фактор, що дає змогу людям третього віку легше справлятися з чисельними практичними і психологічними проблемами у складному, змінному і роздрібленому світі;

- освіта для людей третього віку (як суб'єктів так і об'єктів освітньої діяльності) посилює їхній дійсний та потенційний внесок у розвиток суспільства;

- самооцінка і самовираження людей третього віку, їхня здатність ділитися досвідом з молодшими поколіннями сприяє налагодженню балансу і взаєморозуміння між ними, що є необхідним у сучасному світі конфліктів;

- освіта – вирішальний чинник для багатьох людей похилого віку, який впливає на їх соціалізацію і самовираження [3].

Важливість освіти людей третього віку полягає не тільки у здобутті нових знань, а і у можливостях побудови їх комунікації, розвитку і самовираження, а також у зниженні психологічної та соціальної залежності людей похилого віку від інших, натомість – у покращенні їх контактів з молодшим поколінням [2].

Міжнародний досвід реалізації Університетів Третього Віку узагальнено може бути відображений у таких моделях:

- 1) Західноєвропейська (або «Vellas») модель, яка тісно пов'язана з університетом в системі формальної освіти або є його складовою, метою якого є підвищення якості життя літніх людей, постійні освітні програми для літніх людей в тісній кооперації з іншими, більш молодими, віковими групами, координація геронтологічних дослідницьких програм, залучення початкових і постійних освітніх програм в галузі геронтології.

- 2) Англосаксонська модель, яка особливо практикується у Великій Британії та різних англосаксонських країнах. Її відмінною рисою є взаємодопомога в навчанні. Перший УТА в Великобританії був створений в Кембриджі, в липні 1981 року, і швидко розповсюдився в інших містах і населених пунктах. Цей підхід заснований на самодопомозі, принципах взаємності. Групи самодопомоги включають людей, що збираються разом з метою забезпечення взаємної підтримки та обміну інформацією, мінімізують соціальну дистанцію між людьми літнього віку.

- 3) Культурно-гібридні моделі УТА, які включають як франкомовні, так і британські елементи. В Фінляндії – університетської програми, які використовують ресурси університету, але потім в значній мірі залежать від «локальних груп навчання» літніх людей для визначення навчальних програм політики відкритих

дверей та кооперативних союзів. На Мальті – лекції університетських професорів поєднуються з груповими заняттями під керівництвом студентів.

4) Північноамериканська франкомовна модель в багатьох рисах нагадує «Vellas» модель, але з суттєвою участю студентів у плануванні курсів. Південноамериканська модель (також – на основі «Vellas»), але з залученням до навчання переважної більшості населення літнього віку.

5) Китайська модель – сфокусована на житті спільноти та збереженні традиційної культури [4].

Сучасний стан впровадження функціонування Університетів Третього Віку характеризується двома рівнями: державним та недержавним. На першому рівні відбувається реалізація в обласних, муніципальних, районних управліннях, територіальних центрах та за допомогою їх партнерів, на базі яких організовується Університет Третього Віку.

Заклади вищої освіти стали партнерами територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) в таких містах як Чернівці (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), у Львові (Львівський державний університет фізичної культури), в Дніпропетровську (Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля), у Кременчузі (Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету економіки і права), в Дніпродзержинську (Дніпродзержинський державний технічний університет), у Чернігові (Чернігівський національний технологічний університет) та у Ніжині (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) тощо.

Щодо представників недержавних форми власності, то в Україні представлені Університети Третього Віку, що засновані такими суб'єктами:

1) національні громадські організації заснували Університет Третього Віку в Києві за підтримки громадського руху «Кияни передусім!» та особисто В. Пилипишина, при недержавній громадській організації «Справа Кольпінга» що має християнсько-соціальний напрямок діяльності створено три Університети Третього Віку для літніх людей - в містах Львів, Стрий та Івано Франківськ;

2) Рухи або благодійні фонди у партнерстві з іноземними спонсорами. Наприклад, ініціатором засад співпраці іноземних та національних недержавних організацій є «Школа для тих, кому за 70» що в місті Харкові. Її організаторами є німецький фонд «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» та Всеукраїнський благодійний фонд «Турбота про літніх людей в Україні»;

3) фінансові структури. Прикладом служить експеримент соціальної стратегії банку, який відкрив перший фінансовий «Пенсійний клуб». У якому представники старшого покоління можуть отримувати безкоштовні консультації з питань фінансів і заощаджень, а також приємно проводити час у колі своїх товаришів, обговорювати останні новини, заводити нові знайомства і навіть займатися творчою діяльністю;

4) навчальні заклади приватної форми власності;

5) фізичні особи. Саме так була створений сайт – «Комп'ютерна академія», за допомогою якого можна знайти відповіді на багато питань про користування комп'ютерною технікою та мережею інтернет [4].

Отже, однією з активних форм соціальної адаптації людей літнього віку до нових умов життєдіяльності може бути залучення їх до освітніх форм діяльності, що спрямовані на саморозвиток та самореалізацію особи літнього віку в освітньому середовищі. Освіта осіб пенсійного віку не ставить за мету отримання нової професії та подальшого працевлаштування. Даний вид організованого навчання відноситься до так званої неформальної освіти, завданням якої є персональний розвиток особистості, соціальна адаптація та збереження активної позиції людей похилого віку.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери: 2-е видання / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
2. Жалдак П. І., Крупельницька І. Г. Адаптація людей похилого віку до сучасних соціальних умов. *World science*. 2019. № 1(29), Vol.3, January. URL: <http://archive.ws-conference.com/wp-content/uploads/2097.pdf>.
3. Житинська М. О. Модель соціально-педагогічної підтримки життєдіяльності людей похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування/ *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Вип. 20. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. С. 156-164.
4. Коленіченко Т. І. Особливості адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 22 с.

Шулик Т. В.

кандидат педагогічних наук, керівник підрозділу моніторингу якості вищої освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(м. Слов'янськ, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У Національній доктрині розвитку освіти (затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002) [1] наголошується, що модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики. Тож стратегічні завдання модернізації системи освіти можуть бути досягнуті тільки в процесі постійної взаємодії всіх учасників освітнього процесу із зацікавленими соціальними партнерами.

Відносини соціального партнерства мають колективний характер, в основі якого лежить колективна зацікавленість сторін. Сьогодні відбулися позитивні зрушення в громадській свідомості щодо необхідності розв'язання складних соціально-економічних проблем через співпрацю за *принципами соціального партнерства*:

- рівноправність суб'єктів соціального партнерства;
- добровільність і реальність зобов'язань, які беруть на себе соціальні партнери;
- повага і врахування інтересів сторін;
- обов'язковість виконання досягнутих домовленостей;
- відповідальність за виконання прийнятих зобов'язань;
- контроль за виконанням прийнятих положень;
- сприяння держави в зміцненні й розвитку соціального партнерства на демократичній основі тощо.

Партнерство у системі вищої освіти розглядається як один з аспектів соціального партнерства, що є особливим типом взаємодії освітніх установ з усіма суб'єктами ринку праці, його інститутами, а також територіальними органами управління. Таке партнерство має на меті максимальне узгодження і реалізацію інтересів усіх учасників освітнього процесу. У міжнародній практиці соціальне партнерство в системі освіти розглядають як «взаємодію з суб'єктами економічного життя і сфери праці з метою підвищення ефективності професійної освіти і задоволення попиту на вміння та компетенції робочої сили на ринку праці» [3, с. 8].

Соціальне партнерство в системі освіти варто розуміти як:

- партнерство всередині закладу вищої освіти між учасниками освітнього процесу;

- партнерство, у яке вступають працівники системи освіти, контактуючи з представниками інших сфер суспільного відтворення;

- партнерство, що ініціює система освіти як особлива сфера соціального життя, що робить внесок у становлення цивільного суспільства [4, с. 13].

Т. Балуевою на прикладі професійної освіти наведено три основні моделі партнерства в середовищі освіти із огляду на роль держави в системі освіти:

1. Роль держави є мінімальною (Великобританія, США) – більшість рішень приймається на місцевому рівні, у тому числі за участю роботодавців.

2. Держава бере участь у плануванні, реалізації й управлінні освітою та навчанням (Франція, Швеція) – високий рівень державного регулювання сфери професійної освіти.

3. Держава визначає загальні рамки діяльності приватних організацій із здійснення професійної освіти і навчання (Німеччина, Нідерланди, Данія).

У цілому, зарубіжний досвід розвитку партнерства приватних компаній та закладів вищої освіти свідчить, що розбудова такої співпраці неможлива без активної підтримки з боку держави. Це стосується, у першу чергу, створення такого правового поля, що стимулює приватні компанії та організації брати здобувачів вищої освіти на практику, залучати ЗВО до реалізації спільних дослідницьких проєктів [2, с. 3-4].

До основних соціальних партнерів закладів вищої освіти сьогодні можна віднести наступні:

1. Держава:

- здійснює нормативно-правове регулювання діяльності ЗВО;

- створює законодавчі та нормативні умови для реалізації інновацій, інтеграції наукової, освітньої та інноваційної діяльності;

- фінансово й інституційно підтримує ЗВО;

- здійснює основне замовлення на підготовку фахівців вищої освіти та ін.;

2. Місцеве самоврядування:

- забезпечує можливість найбільш ефективного розв'язання соціальних проблем через реалізацію різноманітних проєктів і програм у межах своїх повноважень;

- сприяє працевлаштуванню молодих спеціалістів, організації зайнятості студентства у вільний від навчання час;

- реалізує молодіжну політику, зокрема з напрямів – соціальна підтримка студентських сімей, пропаганда здорового способу життя, просвітня діяльність і т. п.

3. Роботодавці:

- сприяють працевлаштуванню випускників ЗВО;

- забезпечують організацію навчання за системою дуальної освіти, а також навчальні та виробничі практики здобувачів вищої освіти;

- беруть участь у проєктуванні та реалізації освітніх програм із метою більш грамотного формування програмних результатів навчання, своєчасного реагування на потреби ринку, узгодження уявлень ЗВО та роботодавців про необхідні компетентності майбутніх фахівців тощо.

4. Міжнародні організації, фонди, програми:

- забезпечують додаткову фінансову підтримку ЗВО (реалізація інфраструктурних, наукових, соціальних проєктів і т. п.);

- сприяють реалізації програм міжнародної академічної мобільності як для науково-педагогічних працівників, так і для здобувачів вищої освіти;

- організують культурно-просвітню діяльність тощо.

5. Громадські організації:

- забезпечують підтримку інтересів певних груп населення (особи з особливими освітніми потребами, молодь, люди похилого віку тощо);

- сприяють формуванню нових ціннісних орієнтирів (екологічний рух, правовий рух і т. п.);

- організують культурно-просвітню діяльність тощо.

Таким чином, соціальне партнерство в системі вищої освіти – це багатосторонній взаємовигідний процес, метою якого є реалізація інтересів усіх учасників освітнього процесу, у тому числі, і для підготовки висококваліфікованих фахівців, що користуватимуться попитом на ринку праці. Така взаємодія мотивує до прогресивних змін, сприяє розвитку критичного мислення, академічних здібностей через забезпечення відкритості у спілкуванні, пробудження інтересу до творчої партнерської діяльності, оволодіння інноваційними методами отримання знань, формування індивідуального стилю особистості.

Література

1. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

2. Балужева Т. В. Взаимодействие вуза с работодателями как фактор успешного трудоустройства выпускников. *Международный электронный журнал. Устойчивое развитие: наука и практика*. 2014. № 1. С. 3–10.

3. Безвух С. В., Стопчак А. Ю. Соціальне партнерство науки і бізнесу : форми взаємодії, проблеми і рекомендації щодо їх вирішення. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки*. 2015. №. 3, т. 3. С. 7-14.

4. Молчанова А. О. Соціальне партнерство в діяльності ПТНЗ : конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації для керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання. Київ : ТОК, 2007. 44 с.

РОЗДІЛ II

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Вольховська О. О.

заступник директора Ніжинського дитячого будинку-інтернату, магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

СПЕЦИФІКА РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ВІДДІЛЕННІ ПІДТРИМАННОГО ПРОЖИВАННЯ БУДИНКУ-ІНТЕРНАТУ

Демократичне орієнтування соціальної політики нашої держави зумовлює прийняття, перегляд та внесення прогресивних змін у законодавчі акти, які регулюють стан людей з інвалідністю в Україні. Нормативно-правова база, що забезпечує захист та підтримку людей з інвалідністю, постійно вдосконалюється з урахуванням новітніх європейських тенденцій. Активно розвивається науково-теоретичний пошук шляхів інтеграції людей з інвалідністю в соціум, підвищення якості їхнього життя та забезпечення реалізації прав. Фахівці, що працюють у сфері допомоги людям з інвалідністю, стикаються з безліччю труднощів під час своєї роботи: відсутність механізмів захисту прав людини з інвалідністю, дискримінація, некомпетентність кадрів для роботи з даною категорією тощо. Зауважимо, що сьогодні на ринку соціальних послуг в Україні недостатньо представлена послуга підтриманого проживання. Відповідно, поширення практики надання цієї послуги є надзвичайно важливим для допомоги людям з інвалідністю.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, які стосуються даної проблеми, залишаються недостатньо дослідженими питання функціонування відділення підтриманого проживання будинку-інтернату в сучасних умовах, потреб та проблем підопічних даного відділення, особливостей роботи та вимог до фахівців, які працюють з ними.

У цьому контексті доречно представити досвід функціонування відділення підтриманого проживання в Ніжинському дитячому будинку-інтернаті. Відділення (група) підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю Ніжинського дитячого будинку-інтернату – це структурний підрозділ установи соціального обслуговування системи соціального захисту населення, що утворюється для надання соціальної послуги підтриманого проживання не менше ніж 12, але не більше ніж 15 особам похилого віку та особам з інвалідністю, які досягли повноліття, які потребують догляду та підтримки. У відділенні забезпечується:

- 1) реалізація завдань, визначених Законом України «Про соціальні послуги» та іншими нормативно-правовими актами, щодо забезпечення права підопічних на отримання соціальних послуг, зокрема підтриманого проживання;
- 2) визначення індивідуальних потреб підопічних;
- 3) безпечні та належні умови для проживання та соціально-побутового обслуговування підопічних;
- 4) проведення комплексу реабілітаційних заходів згідно з індивідуальною програмою реабілітації особи з інвалідністю в межах відповідної діяльності установи;

- 5) залучення до життєдіяльності територіальної громади;
- 6) сприяння в організації щоденної зайнятості;
- 7) формування та підтримку навичок самообслуговування;
- 8) допомога в організації дозвілля, транспортування та пересування;
- 9) допомога в оволодінні соціальними ролями та формуванні відчуття приналежності до групи і територіальної громади;
- 10) робота із запобігання формуванню шкідливих звичок;
- 11) психологічна та емоційна підтримка;
- 12) реалізація прав підопічних відповідно до законодавства.

Безперечно, кожен соціальний працівник повинен дотримуватися даних правил і норм, повинен нести відповідальність за те, щоб його діяльність була спрямована на задоволення потреб вихованців.

Зміст, обсяг, норми та нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, а також показники її якості, визначаються Типовим положенням про відділення (групу) підтриманого проживання (затв. наказом Мінсоцполітики України від 31.08.2017 р. № 1385) та Державним стандартом соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю (затв. наказом Мінсоцполітики України від 07.06.2017 р. № 956).

Надання соціальної послуги підтриманого проживання у Відділенні здійснюється згідно з індивідуальним планом надання такої послуги і забезпечується щодня, в тому числі у вихідні та святкові дні. У Відділенні проводиться робота за такими напрямками:

- корекційно-розвиткові заняття з розвитку мовлення, слухового, зорового, дотикового сприймання, пізнавальних процесів, комунікативної діяльності, просторової орієнтації, предметно-практичного навчання тощо;

- формування та розвиток соціальних і побутових навичок (дотримання правил особистої гігієни та самообслуговування, адекватної соціальної поведінки в різних життєвих ситуаціях тощо);

- організація дозвілля підопічних (забезпечення денної зайнятості; проведення культурних заходів, відвідування музеїв, театрів, участь в екскурсіях та відвідування місцевих свят);

- сприяння у підтримці та відновленні соціальних зв'язків з родичами, членами сім'ї, друзями та мешканцями територіальної громади.

У будь-якому випадку, соціальний працівник повинен вжити заходів, щоб максимально нейтралізувати негативну дію суб'єктивного фактору, тобто мобілізувати себе і підопічних, залучити всі необхідні ресурси суспільства для виконання поставленого завдання. Він також повинен добре знати, щоб передбачити можливі об'єктивні перешкоди на шляху до досягнення мети та своєчасно, в ході розробки плану діяльності, передбачити варіанти дій при їх виникненні [4, с.15-22].

У процесі роботи, рішення соціального працівника приступити до дій має базуватися на розумінні і знанні, яку користь ці дії принесуть. Дії повинні здійснюватися на основі поваги до підопічного і до осіб з його соціального оточення, турботи про їх гідність і дійсному добробуті, тому пріоритетними завданнями є ті завдання, що здатні забезпечити повноцінну участь підопічного в подальшому житті в усіх сферах соціальних відносин: економічної, політичної, духовної. Різноманіття функцій професійної моралі соціального працівника зумовлено її високою соціальною значимістю. [7, с. 42-44]

Соціальний працівник у своїй діяльності повинен керуватися такими принципами:

- дотримання інтересів підопічного;
- особиста відповідальність соціального працівника за небажані для підопічного та суспільства наслідки його дій;

- повага до права дитини на прийняття самостійного рішення на будь-якому етапі спільних дій;
- прийняття підопічного таким, яким він є;
- конфіденційність;
- доброзичливість;
- безкорисливість;
- чесність і відкритість;
- повнота інформування [1, с. 103].

На практиці соціальним працівникам доводиться стикатися з різноманітними етичними проблемами і дилемами внаслідок їх зобов'язань по відношенню до підопічних, колег, власної професії, суспільства в цілому. Соціальний працівник завжди має бути підготовлений до неоднозначних моментів і ситуацій, в яких йому доведеться керуватися своїми власними моральними принципами та цінностями для втілення основних заходів, що становлять зміст соціальної послуги, а також спрямовувати свою діяльність на сприяння залученню до активного способу життя підопічних і створення для цього відповідних умов, надання морально-психологічної підтримки, вирішення конфліктних ситуацій, формування в осіб з інвалідністю почуття власної гідності та позитивної самооцінки, уникнення дестабілізуючих чинників та залучення підопічних до колективної діяльності.

Література

1. Медведева Г. П. Этика социальной работы. М.: Владос, 1999. 208 с.
2. Митрошенков О. А. Философия: учебник. М.: Гардарики, 2002. 655 с.
3. Ример Ф.Г. Ценности и этика. *Энциклопедия социальной работы*. М., 1993-1994. Т. 3.
4. Сараева Д. А. Этика социальной работы. Томск: Изд-во ТПУ, 2002. 86 с.
5. Склярова Т. В. Современные проблемы профессиональной этики социальной работы. Саратов: Изд-во Саратовского ГТУ, 2002. 54 с.
6. Холостова Е.И. Профессиональный и духовно-нравственный портрет социального работника. М., 1993. 365 с.
7. Ярская-Смирнова Е. Профессиональная этика социальной работы: учебник. М., 1998. 96 с.

Гомоляко Р. А.

фахівець КЗ «Ніжинський міський молодіжний центр», магістрант спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФАХІВЦЯ МОЛОДІЖНОГО ЦЕНТРУ: ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ

Метою діяльності молодіжного працівника є реалізація молодіжної політики, для покращення умов розвитку молоді в суспільстві, розкриття та реалізації здібностей, захисту інтересів і прав молоді людини. Тому особливо значимими для діяльності фахівця Молодіжного центру є адекватне сприйняття складних життєвих ситуацій, які виникають у молодіжному середовищі, прийняття нетрадиційних рішень, об'єктивне оцінювання себе і свого потенціалу у вирішенні проблем молодого покоління і його підтримці. Молодіжний працівник має бути сполучною ланкою між проблемами молоді людини та різними інституціями; знаходити оптимальні шляхи її підтримки; запроваджувати інноваційні технології молодіжної роботи в різних соціокультурних ситуаціях; виробляти особливу стратегію креативного мислення, поведінки й діяльності; обирати ефективні шляхи

розв'язання актуальних молодіжних проблем; конструювати образи (особистісний, професійний, соціальний тощо) свого "Я", планувати своє життя на стратегічну перспективу, Зважаючи на специфіку роботи та своєрідність вимог до особистості сучасного фахівця Молодіжного центру, особливого значення набуває формування у нього креативного потенціалу – найважливішого ресурсу людини, який дозволяє швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища, висувати нові, нестандартні рішення, генерувати оригінальні ідеї, розробляти унікальні стратегії.

Термін "потенціал" широко розглядається в різних сферах: у філософії, наприклад, це поняття нерозривно пов'язане з категоріями "можливість" і "дійсність", які характеризуються переходом за назвою "актуалізація потенції". Можливість розглядається як здійснення чогось за певних умов; як те, що є в наявності, що закладено і виступає основою для розвитку або використання. Дійсність – похідне від слова дія – здійснена реальність не тільки стосовно речей, але і упредметнення цілей, ідей, ідеалів, суспільних інститутів, загальноприйнятого знання [1, с. 85].

У психології термін "потенціал особистості" визначає здатність людини примножувати свої внутрішні можливості. В цьому значенні в якості синоніма виступає поняття ресурсів організму, ресурсів психіки. Ресурси особистості це ті життєві опори, які є в розпорядженні людини і дозволяють забезпечувати їй свої основні потреби: виживання, фізичного комфорту, безпеки, залученості в соціум, повага з боку соціуму, самореалізація в соціумі [2]. Ресурси – це потенціал особистості, який можна розвивати, джерело особистої сили і озброєння, основа для самоповаги і адекватної самооцінки, платформа для усвідомлення власного "Я". Для визначення потенціалу конкретного індивіда вивчаються внутрішні (психічне здоров'я, наявність інтересів і захоплень, інтелектуальних і емоційних здібностей) та зовнішні (розвиток відповідальності, незалежності, внутрішня культура і психологія свободи людини) показники. Людина з низьким показником потенціалу або його відсутністю являє собою пустоту, тоді як високий потенціал характеризує духовно збагачену, усталену особистість.

Стосовно креативності, то існує ціла низка визначення поняття. Одні з них виявляються в результатах діяльності та продукту, інші в процесі, а також необхідних зовнішніх умовах або особистісних властивостях. Деякі автори запевняють, що поняття «креативний» належить лише до рідкісних спеціальних видів здібностей, у той час як інші дослідники говорять про загальну креативну здібність, яка присутня в усіх здорових індивідів різною мірою [4].

У науковій літературі креативний потенціал людини розглядається в двох площинах: як здатність продуктивної дії при недостатній або некоректній інформації та як відсутність заздалегідь визначених шляхів вирішення проблеми, які б привели її до позитивного результату; здатність до створення чогось нового, оригінального [3, с 54]. Прояв даного потенціалу обумовлений емоційними чинниками, фактами взаємодії та мотивації, які підштовхують індивіда до прояву творчих задатків. Креативний потенціал містить у собі: інтелектуальні засади творчості щодо створення чогось нового і попередні знання, високий інтелектуальний рівень для створення новизни; особистісні якості індивіда для прояву спонтанності, мислення «за рамками», продуктивності в невизначених ситуаціях; метатворчість, тобто позицію, яка включає в себе відмову від шаблонів, стереотипності в усіх аспектах, прагнення до створення нового і сприймання новизни, потяг до змін у внутрішньому та зовнішньому світі, висока цінність волі та розвитку.

Креативний потенціал особистості можна розглядати з різних сторін: відповідно до співвідношення між креативним потенціалом і креативною поведінкою (остання обумовлюється потенціалом); між креативним потенціалом і його передумовами (останні розглядаються як ресурси особистості), між креативним потенціалом і

креативними особливостями людини (має різнопланові інтереси, інтелектуальні здібності, нестандартне мислення, спрямування на творчу пізнавальну діяльність, чуттєвий досвід, здатність отримувати естетичне задоволення, високий рівень амбіцій і домагань).

Отже, проблема розвитку креативного потенціалу фахівців Молодіжного центру є актуальною і потребує подальшого дослідження.

Література

1. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству. М. : Знание, 1981. 96 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб. :Издательство «Питер», 2000. 368 с. (Серия «Мастера психологии»).
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб. :Питер, 2009. 448 с. (Серия «Мастера психологии»).
4. Максименко С. Д. Генезис существования личности. К. : Издательство ООО «КММ», 2006. 240 с.

Грищенко Н. М.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до соціального статусу людини, вимагає від неї доцільності і корисності, вміння ефективно взаємодіяти з навколишнім світом при розумінні значущості категорій «особистісна свобода», «самовираження», «самореалізація». У зв'язку з цим змістом, виховання стає процесом успішної соціалізації молоді і саморозвитку людини як особистості, суб'єкта діяльності.

Серед пріоритетних завдань, що стоять перед сучасною системою вищої освіти, виділяються завдання створення оптимальних умов для особистісного становлення кожного здобувача освіти.

Соціалізація особистості є складним неперервним процесом взаємодії людини з суспільством. У процесі соціалізації людина формується як член того суспільства, до якого вона належить.

До вступу в заклад вищої освіти освітнє середовище школи робить вирішальний вплив на формування соціальних навичок молоді людини. Після вступу до закладу вищої освіти, її здобувачі стикаються з низкою проблем, які пов'язані з недостатньою психологічною готовністю до нових умов навчання, з руйнуванням навичок, звичок, цінностей школярів та втратою побудованих відносин з учнівським колективом та формуванням нових навичок, а також – неможливістю здійснювати психологічну саморегуляцію власної діяльності та поведінки.

Проблеми адаптації студентів до навчання у ЗВО цікавлять вітчизняних науковців, таких як: Т. Алексєєва, О. Венгер, В. Гамов, О. Гречишкіна, Г. Левківська, Є. Резнікова, О. Солодухова, Ф. Хайруллін, А. Фурман, які досліджували проблему адаптації студентів до навчання у ЗВО; Н. Дятленко, Л. Гармаш, Н. Коцур, Л. Ключек, Л. Косарева, Н. Любченко, О. Прудська, І. Шаповал, які вивчали адаптацію студентів-першокурсників до навчання у ЗВО; І. Бех, М. Вієвська, Л. Красовська, Н. Фролова, котрі займалися проблемою соціально-психологічної адаптації підлітка до нових умов навчання; педагогічні аспекти адаптації студентів досліджуються у працях В. Штифурак, В. Сорочинської; труднощі початкового етапу навчання і чинники, що впливають на процес адаптації, у своїх роботах розкривають А. Андрєєва,

Ю. Бохонкова, С. Гапонова, В. Острова, О. Прудська; В. Каземіренко та інші науковці розробили програму дослідження соціально-психологічних чинників адаптації молоді до навчання у ЗВО та майбутньої професії. Ціла низка вчених (М. Вієвська, Л. Красовська, О. Стягунова, Н. Дятленко, О. Маріна, Л. Гармаш, Н. Коцур, Т. Буяльська, М. Прищак та ін.) роблять акцент на важливості адаптації першокурсників до навчання, адже саме вони відчують різку зміну багатьох аспектів свого життя і вважають, що успішність перебігу процесу адаптації є запорукою успішного подальшого функціонування у певній структурі у певному соціумі.

Вступивши до закладу вищої освіти, юнаки та дівчата потрапляють у нове, незвичне для них середовище, яке неминуче спричиняє руйнування динамічного стереотипу та пов'язаних з ним емоційних переживань. Часто соціально-психологічна дезадаптація спричиняє втрату вже сформованих позитивних установок у першокурсників. Так, Агарков О.А. зазначає, що унаслідок дезадаптації виникають стани напруженості та розчарування, зниження активності студентів у навчанні, втрата інтересу до громадської діяльності, погіршення поведінки, невдачі на першій сесії та в деяких випадках - втрата віри у свої здібності, розлад у життєвих планах. Все це призводить до розумових перевантажень, що насправді зменшує адаптаційні можливості та, як результат, впливає на психічне здоров'я особистості [1, с. 78- 83].

В управлінні навчально-виховним процесом ЗВО питанням соціалізації студентської молоді приділяється недостатня увага за відсутності обов'язкових вимог і стандартів щодо соціальної роботи у студентському середовищі, нема законодавчо визначених штатних посад соціальних працівників у вищій школі, дієвих механізмів відповідальності за стан виховної роботи.

Сучасні дослідники вважають, що соціальна робота зі студентською молоддю має свої особливості: адаптація студента до умов функціонування вищого навчального закладу (особливо це стосується першокурсника та тих студентів, у яких недостатньо сформовані соціальні навички); корекція (захист) відносин між викладацьким складом та молоддю, яка навчається; попередження можливих фізичних, психічних і соціокультурних зіткнень окремого індивіду і груп ризику; розвиток студента як неповторної особистості, формування якості творчого професіонала через процес навчання, виховання та соціалізації.

Соціальна адаптація за сучасних умов в різних соціальних групах протікає по різному. Перспективи розвитку, майбутнє будь-якого суспільства, значною мірою залежать від потенціалу молоді, рівня її підготовки до життя, ціннісних орієнтацій, загальної культури. Проблема соціальної адаптації молоді в сучасних соціально-економічних умовах постала надзвичайно гостро. Загалом студентам, як особливій, специфічній категорії молоді, властиві ті ж риси, що і молоді загалом. Разом з тим, студентство – особлива соціальна група, яка має свої власні, лише їй притаманні відмінності і у зв'язку з тимчасовістю даного стану, вимагає адаптування до нових умов [5].

Отже, соціальна адаптація студентів до навчання є однією із актуальних проблем діяльності ЗВО. Серед основних труднощів адаптації першокурсників визначено навички самоорганізації, труднощі засвоєння навчальної діяльності (дидактичний аспект адаптації) і соціально-психологічні проблеми спілкування і входження у студентський соціум. Тому, основними напрямками діяльності в цьому аспекті є сприяння засвоєнню норм і правил студентського життя, оптимізація взаємодії студентів і викладачів через систему кураторства, навчання самоменеджменту і структуруванню власного часу.

Література

1. Агарков О. А. Соціальна адаптація студентів-першокурсників як напрям діяльності соціальної служби вищого навчального закладу, ВІСНИК НТУУ «КПІ». *Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3 (19) 2013, с.78- 83
2. Алексеева Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. психол. наук. К. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2004. 22 с.
3. Бохонкова Ю. А. Особенности социальной адаптации студентов к условиям ВУЗа. *Психолого-педагогичні проблеми розвитку сучасних освітніх технологій*. Луганськ: Вид-во СНУ, 2004. С. 45–48.
4. Витковская М. И., Троцук И. В. Адаптация иностранных студентов к условиям жизни и учёбы в России. Российский университет дружбы народов. <http://www.ecsoman/edu.ru>
5. Ворожбит С. А. Вплив особливостей інтелекту на процес успішної адаптації студентів до університету. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2006. Т. 8. Вип. 7. С. 74–79.

Зінченко Т. В.

викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

СПІВПРАЦЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується особливою увагою та вимогами до освіти й готовності виконувати професійні обов'язки. Важливим компонентом професійної підготовки фахівців соціальної сфери є проходження навчальних та виробничих практик як системоутворюючого елементу процесу навчання зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Практика проводиться на базі різних типів соціальних закладів з метою формування практичних умінь і навичок професійної діяльності. Практична підготовка майбутніх спеціалістів здійснюється на кожному навчальному курсі обсягом 24 кредити на першому (бакалаврському) та 24 – на другому (магістерському) освітньому рівні професійної підготовки.

Практична підготовка студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» здійснюється згідно Положення про практику в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Дане Положення розроблене відповідно до Конституції України, Закону України "Про освіту", Закону України "Про вищу освіту", "Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України" № 93 від 8 квітня 1993 р., "Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти" (2013) [1, с. 4].

Організація практичної підготовки майбутніх працівників здійснюється з урахуванням ряду умов. Основою співпраці закладу вищої освіти є укладена угода з соціальними закладами та організаціями, які виступають партнерами у підготовці кваліфікованих фахівців соціальної сфери. Угода укладається з урахуванням освітніх потреб студента з метою підвищення якості підготовки майбутніх соціальних працівників та надання освітніх послуг шляхом організації та проведення різних видів практик на першому та другому освітньому рівнях. Керівниками практичною підготовкою студентів-практикантів призначають досвідчених працівників з науково-педагогічної та соціальної сфери. Їх співпраця обумовлена принципами соціального партнерства на основі взаємної поваги, довіри, рівноправності у процесі практичної підготовки майбутніх фахівців, дотриманням умов підписаної угоди.

Сприятливі умови для створення системи професійної підготовки соціальних працівників забезпечили такі ключові моменти освітньої реформи, як децентралізація, надання закладам вищої освіти свободи у виборі змісту та системи підготовки, форм та методів навчання з урахуванням регіональних особливостей та потреб у фахівцях тощо. Підґрунтям підвищення якості підготовки фахівців для закладів соціальної сфери стало прийняття стандартів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Згідно даних стандартів половина обсягу освітньої програми спрямовується на забезпечення загальних та спеціальних (фахових) компетентностей за спеціальністю [2; 3]. При цьому молодий спеціаліст повинен мати не тільки наукові й практичні знання, необхідні для майбутньої професійної діяльності, а й уміння, серед яких можна виділити такі основні, як: комунікативні, які сприяють оволодінню інструментарієм індивідуальної та групової комунікації, уміння налагоджувати взаємостосунки з колегами, клієнтами, їх родичами, спеціалістами різних соціальних служб і закладів у процесі надання допомоги особам та групам осіб, які її потребують; організаторські вміння допомагатимуть успішно організовувати освітню та практико-орієнтовану діяльність клієнтів у різних соціокультурних умовах; діагностичні вміння сприятимуть ефективно діагностувати девіантність поведінкових проявів у дітей та молоді; володіння проєктивними вміннями забезпечить здатність самостійно проєктувати соціальну роботу, обирати ефективні технології роботи; аналітичні вміння, необхідні як для аналізу та оцінювання процесів, явищ і результатів професійної діяльності, так і для самоаналізу, розвитку власних творчих здібностей. При цьому формування професійних умінь та професійно значимих особистісних якостей може набувати в окремих ситуаціях більшої ваги, ніж оволодіння теоретичними знаннями, оскільки без уміння ефективного їх застосування на практиці спеціаліст у такій складній професійній сфері, як соціальна робота, яка вимагає високого рівня професійної відповідності, може взагалі не відбутися.

Метою практичної підготовки студентів є закріплення отриманих теоретичних знань у практичній діяльності; формування професійних умінь і навичок приймати самостійно рішення у реальних професійних умовах роботи; виховання в майбутнього працівника потреби систематично оновлювати свої знання для підтримання власної конкурентоздатності на сучасному ринку праці. Досягнення мети практичної підготовки реалізується через постановку основних завдань практики, а саме: набуття студентами професійних якостей майбутнього фахівця, виховання поваги до обраної професії; формування у них професійних умінь і навичок через залучення до безпосередньої професійної практичної діяльності; вироблення у студентів творчого дослідницького характеру в майбутній професійній діяльності, набуття навичок аналізу результатів власної праці та самоосвіти [1, с. 4].

Специфічною ознакою соціальної діяльності є те, що спектр служб, закладів та організацій, де може працювати такий спеціаліст, дуже широкий. Він включає різні типи і види закладів, які підпорядковуються різним відомствам/міністерствам (наприклад, соціального захисту населення, охорони здоров'я, освіти і науки, юстиції, культури тощо), а також громадські організації, які здійснюють різні види допомоги населенню. На сьогодні система таких закладів знаходиться у стадії активної реорганізації, формування та розвитку з урахуванням суспільних змін в Україні, в тому числі створення ОТГ. При цьому дипломований випускник ЗВО повинен добре орієнтуватися в такій широкій професійній сфері, виділяти її перспективи і бути готовим до змін, тому що саме сьогоднішнім студентам прийде їх реалізувати.

Другою специфічною ознакою спеціальності «Соціальна робота» є те, що студент у процесі навчання повинен бути підготовленим до роботи з різними категоріями населення, які потребують соціальної допомоги та підтримки. При цьому

робота з різними категоріями клієнтів має яскраво виражену специфіку в різних службах, закладах та організаціях. І до цього студенти також мають бути професійно підготовленими. Така особливість даної спеціальності висуває високі вимоги до організації та проведення практики зокрема.

Практика у закладах соціальної сфери повинна враховувати специфіку професійної практичної підготовки протягом усього періоду навчання. Практика в галузі соціальної роботи розглядається як інтегруючий стрижневий компонент особистісно професійного становлення спеціаліста. Вона виступає зв'язуючою ланкою між теоретичним навчанням майбутніх соціальних працівників та їх самостійною роботою в закладах соціальної сфери. Практика – це, перш за все, процес оволодіння різними видами професійної діяльності, в якій спеціально створюються умови для самопізнання, самовизначення студента в різних професійних ролях і формується потреба самовдосконалення у професійній діяльності. Ситуація, яку переживає наше сучасне суспільство – економічна, соціальна, культурна, моральна криза, висуває перед системою вищої професійної освіти завдання підготовки спеціаліста не тільки професійно компетентного і конкурентноздатного, а й гуманістично орієнтованого.

Співпраця закладу вищої освіти із соціальними закладами та організаціями як партнерами у підготовці кваліфікованих працівників соціальної сфери виступає об'єднуючою ланкою усіх компонентів практичної складової освітньої програми. Вона пронизує зміст практики через усі її етапи організації та проведення. Готовність брати участь у професійній підготовці майбутніх фахівців розпочинається з укладання угоди з урахуванням інтересів студентів в умовах реальної соціальної роботи. На підготовчому етапі організації практики відбувається узгодження компонентів змісту практики на основі індивідуального підходу до кожного студента. Змістове наповнення практики відбувається згідно плану роботи бази практики та створення ситуацій творчого підходу студента до виконання завдань практики під керівництвом досвідчених фахівців. Це збагачує можливості виконання професійних обов'язків з різними групами клієнтів закладу, а студент-практикант розкривається як творча професійно підготовлена особистість з вірою в свої сили та можливості. Продовженням такої співпраці у післянавчальний час є працевлаштування випускників ЗВО в заклади соціальної сфери й успішне втілення соціальної політики на користь населення, яке потребує допомоги та підтримки.

Таким чином, формування професійних умінь та особистісних якостей спеціаліста гуманістичної спрямованості формується на основі оволодіння різними видами професійної діяльності під керівництвом висококваліфікованих працівників з во та професійної соціальної сфери.

Література

1. Положення про проведення практики студентів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя / уклад.: О. Г. Самойленко, О. С. Філоненко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 15 с.

2. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, ступінь вищої освіти Бакалавр, галузь знань 23 Соціальна робота, спеціальність 231 Соціальна робота. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557. URL: [231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf](https://www.medu.gov.ua/sites/default/files/2019-04/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf)

3. Стандарт вищої освіти: другий (магістерський) рівень вищої освіти, ступінь вищої освіти Магістр, галузь знань 23 Соціальна робота, спеціальність 231 Соціальна робота. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 556. URL: [231-sotsialna-robota-magistr.pdf](https://www.medu.gov.ua/sites/default/files/2019-04/231-sotsialna-robota-magistr.pdf)

Копилова С. В.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної роботи, соціальної
педагогіки та соціології Херсонського
державного університету
(м. Херсон, Україна)

СТРАТЕГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

В умовах зміни парадигм відбувається зростання значення людського фактору, завдяки якому актуалізується інтуїтивне знання. Умовою вироблення й реалізації нових підходів у професійній підготовці фахівців є зародження всередині старого способу мислення нових ідеалів, які виражають нове розуміння цілей і способів їх досягнення. З урахуванням принципової неповноти інформації про рух складних систем актуалізується значення творчого потенціалу людини. Цей потенціал може бути втілений у Стратегії, яка є формою знання, що реалізує функцію управління розвитком соціальної системи. Проблема модернізації професійної підготовки магістрів соціальної роботи в умовах глобалізованого світу зумовлює необхідність розробки відповідної стратегії. Насамперед важливо осмислити сутність стратегії як інструменту реалізації інтегративної політики у професійній підготовці фахівців.

Поняття стратегії трактується неоднозначно. Стратегія – це загальне бачення (мистецтво, послідовність мислення, структура суб'єктивності, форма організації взаємодій), засноване на прогнозах, урахуванні перспектив та інформації про умови, труднощі, які перешкоджають здійсненню взаємодій. Ця форма знання виконує інтегративну функцію – охоплює як ціннісно-світоглядні основи, так і проектування дій. Стратегія може визначати домінуючу лінію поведінки, певний вибір програми дій, а також передбачає філософсько-методологічне обґрунтування як форми проектування й реалізації соціальних взаємодій різними суб'єктами. Стратегія взаємодії виробляється як певне узгодження різних установок та орієнтацій.

Спочатку стратегія розглядалась як особливий рід мистецтва, пов'язаний із веденням військових дій, управлінням масами людей у широких просторових та часових масштабах. У стратегії головною фігурою є сам суб'єкт здійснення дії, у ньому синтезуються теоретичні та практичні аспекти стратегії і йому належить втілити її в життя. У даному випадку стратегія розвитку суспільства розглядалась як програма, обрана, приписувана та пропонована суспільству суб'єктом, що представляє правлячу еліту. Пізніше поняття «стратегія» стало позначати спосіб забезпечення субординованої взаємодії між різними суб'єктами, що має штучний характер, але може перерости у природний еволюційний рух суспільства. Стратегія вбудовується у зв'язки суспільства як полісуб'єктного утворення. Виникає необхідність філософсько-методологічного обґрунтування стратегії як форми реалізації складного процесу.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «стратегія» визначається як: 1) мистецтво підготовки і ведення війни та великих воєнних операцій; наука про ведення війни; система гри у спорті, за якої окремі ходи, комбінації, прийоми підпорядковано загальному, раніше обміркованому плану; 2) мистецтво економічного, суспільного і політичного керівництва масами, яке має визначити головний напрям їхніх дій, вчинків; 3) спосіб дій, лінія поведінки когонебудь [2, с. 1408]. Стратегія у тлумачному словнику С.Ожегова також розглядається як мистецтво, загальний план ведення війни, який заснований на прогнозах. У визначеннях, запропонованих в інших словниках, також представлені важливі ознаки стратегії: спрямованість на забезпечення довготривалого розвитку; застосування інформації для досягнення довгострокових цілей.

Стратегія – діяльність, направлена на одержання планованого результату з урахуванням перспективи довготривалого розвитку [4].

Стратегія – (от греч. *stratos* – військо + *agō* – веду) – один із способів набуття, збереження та використання інформації, що служить досягненню визначеної цілі [1]. І. Палій визначає стратегію як сценарій досягнення ідеального кінцевого результату, при якому є усвідомлення, що картина світу є неповною, а модель поведінки може змінюватися, але треба діяти незважаючи на нестачу інформації. Рішення приймається при неповній інформації щодо картини світу, її компенсація відбувається за рахунок волі та інтуїції. На відміну від стратегії для тактики достатньо логіки та досвіду [7].

З урахуванням вище описаних визначень, для стратегії характерні: 1) суб'єктивність – можливість компенсації неповноти інформації за рахунок творчого потенціалу дослідників; 2) орієнтація на перспективу – ґрунтується на прогнозах, враховує перспективи розвитку; 3) інтегративність – охоплює як ціннісно-світоглядні засади, так і планування й проєктування дій; а також забезпечує інтеграцію різних рівнів організації діяльності.

Акценти на штучності або природності стратегії визначаються станом суспільства: у стабільному режимі функціонування стратегія діє у складі фундаментальних структур, у перехідному стані поступається місцем розуміючій стратегії, що враховує творчий підхід суб'єктів як певне узгодження різних установок та орієнтацій. Це створює передумови для функціонування та розвитку правил міжсуб'єктних контактів. Точка зору в стратегії синтезується як деякий продукт зіставлення різних інтересів та орієнтирів.

Стратегія здатна виконати творчу функцію у перехідний період розвитку науки або реформування суспільства, створити передумови для формування нового методологічного знання, а також виконати інтегративну функцію – в умовах плюралізму методологічних підходів до управління стійким розвитком соціальних систем. Існує зв'язок між парадигмою і стратегією наукового дослідження: якщо перша – результат діалогу і прийняття узгодженої позиції наукового співтовариства, що діє у визначену культурно-історичну епоху, то друга – розробляється в перехідних фазах розвитку суспільства й науки та потребує подальшого обговорення.

На основі визначень представлених вище, узагальнюємо:

1) стратегія як мистецтво враховує значення творчого початку суб'єкта, стилю його мислення у вирішенні складних проблем, які не мають однозначного рішення;

2) це процедура дослідження, яка базується на принципах цілісності (бачення), прогностичності (врахування перспективи, умов розвитку системи), управління (в умовах нелінійності, відкритості, неповноти інформації про напрям подальшого розвитку)

3) є формою знання, яка дозволяє узгодити ціннісні орієнтації та упорядкувати методи наукового пошуку у рамках інтегративного дослідження (через програму і план дій)

Аналіз наукових публікацій переконує у наявності суттєвих недоліків у системі ступеневої підготовки фахівців, які гальмують завершення модернізаційного процесу. М. Євтух вказує на такі: брак досвіду науково-дослідної роботи з методичного забезпечення підготовки фахівців на кожному з етапів; наявність дублювання в підготовці бакалаврів і магістрів; невизначеність ролі кафедр на кожному з етапів в підготовці фахівців; відсутність врахування ступеня підготовки спеціалістів та даних сучасних людинознавчих наук в оновленні змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів [3]. Є. Пінчук відмічає неузгодженість програм міністерства і знань, що викладаються, по програмах бакалаврів і магістрів [5]. Н. Харіна зазначає: «Заміна 5-6 річних програм підготовки спеціалістів 4-річними програмами бакалавріату, професійна складова яких змістовно не визначена та не забезпечені в

методичному, ні в організаційному, ні в інформаційному аспекті [6]. Становлення модернізованої системи професійної підготовки фахівців зумовлює необхідність виявлення й усунення обмежень, які перешкоджають завершенню модернізаційного процесу. На етапі зміни парадигм стратегія модернізації професійної підготовки фахівців виконує методологічну функцію й здатна забезпечити послаблення дії виявлених обмежень.

Отже, стратегія є формою знання, що здатна забезпечити реалізацію інтегративної політики у професійній підготовці фахівців. З урахуванням затребуваності висококваліфікованих фахівців в економічній сфері, актуальною є розробка стратегії модернізації професійної підготовки магістрів соціальної роботи. Це відповідає тенденціям розвитку глобалізованого світу.

Література

1. Азимов Э. Г., Щукин. А.Н. *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)*. М.: Издательство ИКАР, 2009.
2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т.Бусел*. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. С. 1408.
3. Євтух М. Науково-організаційні проблеми ступеневої професійної підготовки педагогів. *Вісник Львівського університету*. 2005. Вип. 19. Ч.1. С.3-8.
4. Официальная терминология. [Електронний ресурс]. URL: <https://official.academic.ru/>
5. Пінчук Є. А. Болонський процес і проблеми модернізації вищої освіти в Україні. *Вісник НТУУ«КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2009. № 3 (27). Ч.2. С. 176-183.
6. Харина Н.В. Профессиональное образование в России: проблемы, пути решения. *Научно-педагогическое обозрение*. 2013. № 1. С.8-15.
7. <https://ivanpalii.com/strategy-and-tactics/>

Кузьміна М. О.

аспірантка кафедри соціальної роботи та психології Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Формування професійних компетенцій соціального працівника починається ще в студентські роки. Саме тоді студенти починають активно засвоювати практичний досвід викладачів в сфері надання соціальних послуг та соціальної допомоги людям, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Українська система вищої освіти орієнтована на продукування теоретичних знань, які не можуть задовольнити потреби здобувачів вищої освіти. Зазначена проблема має історичні корені і не є характерною тільки для України. Кожна з країн має власні компенсаторні механізми вирішення цієї проблеми. У багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні, значний акцент для вирішення цієї проблеми покладається на систему проходження щорічної практики. Але у нинішніх умовах проходження практики студентами не є ідеальним через те, що сьогодні бази практик в Україні майже не отримують матеріального відшкодування і приймають студентів на волонтерських засадах, що суттєво зменшує рівень мотивації баз практики передавати власний досвід практикантам. Це дуже важливо тому, що відсутність належного практичного досвіду у студентів у майбутньому може погіршити якість формування професійних компетенцій і, як наслідок, не виправдати сподівання здобувача вищої освіти професійній сфері.

У теперішній період активного розвитку громадянського суспільства в Україні та збільшення значення громадянських структур є доречною співпраця між громадськими організаціями та закладами вищої освіти в сфері формування професійних компетенцій студентів. Не є винятком і спеціальність 231 «Соціальна робота». Специфіка зазначеної спеціальності полягає в тому, щоб надавати практичну допомогу особам, що опинилися у складних життєвих обставинах, співпрацюючи з іншими фахівцями.

На сьогодні, заклади вищої освіти за новим законодавством мають значну автономію і можуть співпрацювати з необмеженою кількістю партнерів по всьому світові. Та через те, що в Україні на пострадянському просторі взагалі склалася ментальність закритості освітніх закладів усіх рівнів, сьогодні приходиться більшості закладів вищої освіти перебудовувати систему співпраці між освітніми закладами та громадським сектором. Зазначена співпраця повинна перерости у повноцінне партнерство, взаємовигідне для обох сторін.

Важливим фактором, що часто заважає подібному співробітництву є те, що громадський сектор в Україні знаходиться на етапі становлення і є феноменом лише XXI століття в Україні. Звісно що за радянських часів майже не існувало громадських організацій, а ті що існували вели нелегальну діяльність та займалися правозахисною діяльністю та фіксуванням злочинів радянської тоталітарної держави. Перше десятиліття української незалежності призвело до появи перших повноцінних громадських організацій, але лише на початку XXI століття сформувалась велика національна мережа громадських організацій з різними завданнями та громадським функціоналом. Для соціальної сфери важливо, що велика кількість громадських організацій, які сьогодні функціонують на території України, мають здебільшого соціальну спрямованість і ставлять собі за мету допомогу нужденним та сприяння у вирішенні нагальних соціальних проблем. Та в той же час в Україні актуальною є проблема номінального функціонування багатьох громадських організацій та використання громадських організацій шахраями для своїх злодіянь.

Саме тому, деякі заклади вищої освіти донині мають певні занепокоєння з приводу співпраці з громадськими організаціями, але сьогодні партнерство між закладами вищої освіти та громадськими організаціями суттєво розширюється на всіх рівнях. Крім того, співпраця з номінального характеру поступово перетворюється на багатоаспектну і комплексну співпрацю. І сьогодні склалися ідеальні умови для співпраці між громадськими організаціями та закладами вищої освіти в сфері формування професійних компетенцій студентів, зокрема і спеціальності 231 «Соціальна робота».

Зазначена співпраця може відбуватися у наступному форматі:

1. Починати рекомендується із формалізації взаємних відносин, наприклад з договору про співпрацю або меморандуму про наміри. Укладання зазначених документів сприятиме встановленню регламентації взаємовідносин між сторонами. Слід розуміти, що і заклад вищої освіти і громадська організація є юридичними особами, а будь-яка співпраця між юридичними особами повинна бути закріпленою відповідними документами.

2. На нашу думку, провідною технологією співпраці між закладом вищої освіти та громадською організацією є менторство. Зазначена технологія передбачає обмін досвідом між учасниками проєкту. У нашому випадку мова може йти про обопільну вигоду учасників співпраці. Так як громадські організації зазвичай є малочисельними за складом і не мають управлінського досвіду так як часто їх структура складається з молоді та осіб середнього віку і тому заклади вищої освіти могли б надати менторську допомогу у вигляді передачі управлінського досвіду та адміністрування внутрішніх та зовнішніх управлінських процесів.

Разом з тим, громадські організації можуть надати можливість студентами отримувати можливість освоювати практичний досвід і як наслідок формувати власні професійні компетенції, що допоможуть здобувачам вищої освіти за освітньою програмою «Соціальна робота» професійно себе реалізувати вже на етапі студентського життя. Важливою перевагою технології менторства є те, що передача практичного досвіду відбувається безперервно і без суттєвого втручання в навчальний процес, окрім окремих виступів спікерів громадських організацій на семінарах та симпозіумах, а так менторство передбачає занурення у практичний процес студентів через їх участь у практичній діяльності громадської організації під час виконання її громадського функціоналу в соціальній сфері.

3.Перспективним напрямом у сфері партнерство закладів вищої освіти та громадських організацій в аспекті формування професійних компетенцій студентів є проведення майстер-класів та окремих занять. Наприклад, громадська організація має проблеми з освоєння певного виду діяльності і запрошує представників закладу вищої освіти для того щоб вони провели курс заняття з освоєння тієї чи іншої технології, яка не знайома представникам громадської організації або консорціуму громадських організацій створеного заради реалізації конкретного соціального проєкту.

Натомість, представники громадської організації можуть проводити практичні заняття для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота». На нашу думку, найбільш доцільно було б залучення представників громадських організацій до викладання або асистування професорсько-викладацькому колективу, що забезпечують освітню програму 231 «Соціальна робота».

Лисенко І. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Постановка проблеми. Сьогодні ми переживаємо часи інтенсивного розвитку суспільства, і, зокрема, його інформатизації. Наприкінці минулого століття відбувся грандіозний за своїми масштабами та значенням світовий прорив у впровадження інформаційних технологій у сучасну діяльність соціальних інституцій, та повсякденне життя. Доступність технічних засобів, їх масове поширення та відносно мінімальні навички для використання дали можливість доступу до віртуальної мережі великої кількості різних категорій населення. Великого поширення набув інтерес не лише до пошуку інформації, але й можливість обміну нею, вільного спілкування, обміном думками, знаннями. Соціальні мережі як комунікативно- інформаційний інструмент набув швидкого поширення у сучасному соціумі. Користувачами соціальних мереж стають дедалі різні вікові та соціальні категорії населення, причому, мета залучення до соціальних мереж поступово трансформується із потреби у побутовому спілкуванні, цікавому проведенні дозвілля, до можливості самоосвіти та освітньо- професійного розвитку.

Основною ціллю наукових досліджень є розвиток науки, згідно сучасних вимог, вміння швидко реагувати на нові запити та економічно-виробничі потреби суспільства, поєднання наукових знань та досягнень із мобільністю, практичністю та доступністю. В контексті реалізації поставленої мети, вагомим чинником задля отримання інформації для наукової обробки, дослідження соціальних потреб, настроїв, процесів та причин їх появи виступають соціальні мережі.

Метою нашого дослідження є теоретичний аналіз понять та дослідження процесу і особливостей проведення наукових досліджень, вивчення потенційної ролі соціальних мереж, використання їхнього інформаційного та змістового наповнення у проведенні таких наукових досліджень.

Задля досягнення поставленої мети нами було сформульовано наступні завдання:

- провести теоретичний аналіз понять « наукове дослідження» та « соціальні мережі»;
- встановити взаємовигідні зв'язки між цими поняттями;
- окреслити потенційні можливості розвитку наукових досліджень засобами соціальних мереж;

Виклад основного матеріалу. Попри те, що проблематика поширення соціальних мереж є досить новою, вона стала об'єктом досліджень багатьох галузей науки: соціології, соціальної педагогіки, філософії, психології, тощо.

Роль соціальних мереж у розвитку соціалізації суспільства, вцілому та властивостей мережевого суспільства і соціальних Інтернет-мереж зокрема, а також віртуалізації сучасного суспільства висвітлені багатьма західними і вітчизняними вченими, зокрема: Г. Градосельською, М. Кастельсом, П. Бурд'є, В. Бюлем, Н. Коритніковою, Г. Градосельською, Ж. Делезом, В. Сілаєвою. Питання комунікацій через соціальні мережі із громадськістю в українській науковій думці розглядали такі вчені: Г. Почепцов, В. Королько, С. Телешун, Н. Окша, В. Гошовська, І. Абрам'юк, В. Малімон, Є. Романенко. Технології проведення наукових досліджень висвітлені у працях С. Важинського, Лук'янченкової В., Конверського А. та інші. Такі вчені, як О. Братута, С. Мочерний, В.Арутюнов, Я. Яскевич вивчали методологію проведення наукових досліджень.

Проте, питання які б розглядали взаємну інтеграцію названих явищ та використання можливостей інформаційних технологій у науково-дослідних процесах досить мало, тому тематика дослідження використання потенціалу соціальних мереж у виконанні наукових досліджень, є наразі актуальною.

Для того, щоб краще дослідити потенціал соціальних мереж у розвитку дослідницьких галузей науки, варто насамперед звернутися до теоретичного визначення та розгляду особливостей і специфіки наукового дослідження та поняття «соціальні мережі».

Найбільш вдалим у контексті досліджуваного питання вважаємо визначення наукового дослідження зроблене А. Конверським: «Наукове дослідження взагалі являє собою особливий вид людської діяльності, спрямований на здобуття нових, більш глибоких знань, що служать практичним цілям для створення нових або вдосконалення старих. Необхідність досліджень у прикладних науках продиктована потребами й практичною діяльністю людей, завданнями, які ставить перед наукою виробництво [1, с. 22]. З даного твердження вченого випливає необхідність проведення першочергово вивчення потреб суспільства та реального стану досліджуваної проблематики задля ефективності наукових досліджень.

Щодо методології проведення науково дослідження, то науковці сходяться у думці, що такі методи, як анкетування, опитування, збір статистичної інформації є найбільш інформаційними та достовірними. Задля ревалентності емпіричних досліджень необхідно враховувати думки та судження різних верств населення.

Щодо визначення поняття «соціальна мережа», то найзагальнішим є наступне: «Соціальна мережа – це віртуальний майданчик, що забезпечує своїми засобами спілкування, підтримку, створення, розбудову, відображення та соціальних контактів, зокрема і обмін даними між користувачами, який передбачає попереднє створення облікового запису» [2]. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства саме використання соціальних мереж з їхнім глобальним охопленням максимально

можливої кількості респондентів для проведення опитувань, анкетувань, збору інформації з метою отримання статистичних даних для проведення емпіричних досліджень є найбільш потенційним та інформаційно обґрунтованим засобом проведення наукового дослідження.

Саме використання масового поширення залучення до соціальних мереж та віртуальної реальності різних категорій населення відкриває широкі можливості для збору інформації, її подальшої обробки та виявлення реального стану досліджуваних проблем. Поява і поширенням в Інтернеті такого типу сайтів, як соціальні мережі, у соціології виникло більш вузьке значення цього поняття, а саме- його почали трактувати як веб-сервіс, що забезпечує можливість комунікації великих груп людей з можливістю їхнього об'єднання у віртуальні спільноти за інтересами. Особливістю функціонування соціальних мереж стало те, що їхнє змістове наповнення робиться самими користувачами.

Захоплення людства соціальними мережами набуває все більшого поширення. Так, за даними [statista.com](https://www.statista.com), станом на квітень 2020 року, найпопулярніша соціальна мережа у світі – Facebook, який в даний час налічує майже два з половиною мільярда активних користувачів на місяць. Далі йдуть мережі You Tube та Whats App, кожна з яких налічує по два мільярди користувачів. Популярний додаток для обміну фотографіями Instagram має один мільярд прихильників [3]. Такі данні переконують, що соціальні мережі мають потенційну роль у залученні максимально можливої кількості респондентів до проведення опитувань.

Соціальні мережі орієнтуються на різну цільову аудиторію – молодь шкільного та студентського віку, університетську аудиторію, користувачів більш старшого віку, наукову спільноту (SciWorld, Ukrainian Scientists Worldwait), професіоналів у різних галузях (LinkedIn) тощо.

За статистичними соціальними дослідженнями, дослідники та науковці найчастіше використовують у своїй роботі такі соціальні мережі:

- Facebook, який сприяє пошуку додаткової інформації, задля встановлення наукових контактів;

- Twitter задля оперативного отримання новин науки з різних куточків світу, моніторинг сучасних наукових тем і досліджень;

- Instagram який є джерелом фотографій;

Сучасна інформатизація науки передбачає використання інноваційних технічних розробок, зокрема, спеціалізованих соціальних сервісів, як засобу створення та обміну інформацією у процесі наукового дослідження. На думку вчених таким чином має місце утворення так званого науково-дослідницького та освітнього середовища. Проведений аналіз наукової думки з цього приводу показав підвищену увагу до понять «інформатизація суспільства», «освітнє середовище», «науково-дослідницьке середовище», «соціальна мережа», що створюються засобами використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі наукового дослідження.

Наукову роботу сучасного дослідника неможливо уявити без використання електронних платформ та спеціалізованих наукових соціальних мереж, які сприяють професійному спілкуванню, пошуку однодумців, партнерів, грантів. Вони є корисними для моніторингу новин у відповідній науковій галузі, пошуку необхідних для наукової роботи праць, статей, монографій, посібників, та інших. Водночас, вони дозволяють загальноприйнятним у світовому науковому товаристві представляти себе та свої напрацювання. Серед таких платформ відзначаємо наступні: Academia.edu, Reserch Gate, Mendeley, EPALe, Google Scholar тощо.

Задля обґрунтування нашого припущення про потенціал соціальних мереж у наукових дослідженнях, варто розглянути функції соціальних мереж, які виділяться дослідниками і є значимими у суспільному житті, а саме:

– створення індивідуальних профілів, які містять повну інформацію про користувача соціальних мереж;
– процес взаємодії користувачів, можливість обговорення через перегляд профілів один одного, коментарів, пошти;

– можливість пошуку нових друзів, введення групового блогу, досягнення спільної мети шляхом об'єднання; обмін інформацією, ресурсами, посиланнями.

З огляду на вище сказане, можемо окреслити головні переваги потенціалу використання соціальних мереж у наукових дослідженнях, а саме:

1) *Продуктивність*. Соціальні мережі мають великий освітній потенціал, так як пропонують нові способи взаємодії, через комунікаційні канали нового типу, можливість дистанційного навчання. Важливою рисою існування віртуальної спільноти є продуктивність. Так завжди результатом діяльності мережі є певний продукт, чи то пост, чи коментар, рішення, голос.

2) *Анонімність*. Інформація про особистість користувачів соціальних мереж є відносно анонімною і передбачає певний компроміс між ступенем захисту та легкістю у користуванні. Проте у користувача є завжди вибір щодо змістового наповнення своєї сторінки та у виборі віртуальних друзів.

3) *Добровільність*. Вступати чи ні у певну соціальну мережу вирішує сам користувач, спираючись на свої вподобання, моральні принципи, мотиви.

4) *Доступність*. Соціальні мережі є загальнодоступними ресурсами, і вимагають мінімальних навичок та знань у галузі інформаційних технологій.

Підсумовуючи вище сказане, виділяємо низку потенційних можливостей соціальних мереж у сприянні розвитку наукових досліджень:

– широкі можливості для теоретичних досліджень, завдяки доступності інформацій;

– залучення до досліджень максимально можливої кількості респондентів;

– швидкість, публічність оприлюднення та представлення результатів досліджень, завдяки максимально можливій за чисельністю аудиторії та швидкість обміну інформацією між групами;

– можливість моніторингу успішності наукової роботи;

– перспектива співпраці з кваліфікованими науковцями, незалежно від географії досліджень;

– можливість неперервної самоосвіти (див. рис. 1)

Рис. 1. Потенційні можливості соціальних мереж у наукових дослідженнях

Отже, соціальні мережі є не лише розважально-комунікативним інструментом, але й досить потенційним засобом для виконання освітніх завдань, самоосвіти, здійснення наукових досліджень. На сьогоднішньому етапі розвитку науки, мережа

Інтернет та її соціальні мережі стали інформаційною платформою для отримання, аналізу, переробки інформації та представлення результатів наукових досліджень, наукової комунікації та співпраці. Відтак, перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є вивчення особливостей отримання та обробки інформації, перевірки її достовірності, способів у соціальних мережах.

Література

1. Конверський А. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

2. Лобовікова О. О., Мельніков А. С. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*, 2011. Вип. 5.

3. Найпопулярніші соціальні мережі в Україні та країнах світу у 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://uaspectr.com/2020/06/23/najpopulyarnishi-sotsialni-merezhi-v-ukrayini-ta-krayinah-svitu-2020/>

4. Паршуков С. В. Роль соціальних мереж у навчальному процесі [Електронний ресурс]. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. 2014. URL : http://informatika.udpu.org.ua/page_id=1207

Матвійчук М. І.

аспірантка кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі українки (м. Луцьк, Україна)

СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Пріоритетними завданнями, які стоять перед державою з року в рік залишається організація оздоровлення та відпочинку дітей. Це питання постає все гостріше, адже сучасний світ змінюється, підкидаючи нам все нові та нові виклики. Сьогодні залишається актуальним питання готовності соціального працівника діяти в різних ситуаціях, адже саме він повинен володіти потужним потенціалом фахових знань з таких галузь, як: психологія, педагогіка, економіка, юриспруденція, медицина та інші.

Складовими готовності соціального працівника до роботи у закладах оздоровлення та відпочинку є зміст та структура. Про зміст готовності у наукових доробках писали С. Цуприк та О. Яковлева. Питанням структури готовності цікавився О. Пометун.

Аналіз наукових досліджень цієї проблеми дав змогу визначити, що підготовка майбутніх працівників до роботи в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку становить важливу частину загальної фахової підготовки, результатом якої є позитивне ставлення до професії, усвідомлення мотивів, потреб та функцій, наявність професійно-важливих якостей особистості, її соціальної зрілості, почуття відповідальності за власну діяльність, а також відповідні знання, вміння і навички. Мета підготовки майбутніх працівників до роботи в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку полягає у розширенні, поглибленні і закріпленні професійно-педагогічних знань, у набутті досвіду самостійної організації життя та діяльності тимчасового дитячого та дорослого колективів, в удосконаленні умінь і навичок роботи з дітьми та дорослими в умовах літніх канікул, у виявленні стійкого інтересу та поваги до професії, у виробленні творчого, дослідницького підходу, а також потреби у самопізнанні, самоосвіті і самовдосконаленні [1, с. 3].

Теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що до цього часу залишилися недостатньо з'ясованим комплексний підхід до визначення основних складових діяльності соціального працівника у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Робота соціального працівника у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку є досить багатогранною та відповідальною. Вона включає в себе розумне поєднання праці, оздоровлення, відпочинку, спорту з просвітницькою, естетичною та адміністративною діяльностями. Соціальний працівник повинен володіти такою інформацією як педагогічна, соціальна, медична, юридична, економічна та інші. Це дає змогу широко використовувати свої можливості у подальшій праці. Контингент дітей та дорослих у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку є досить різним за світоглядом, інтересами та ідеалами. Тому, готовність до роботи соціального працівника є вкрай важливою, адже це запорука правильної та злагодженої організації колективу життя дітей та працівників, що зумовлює пробудження ініціативи та самостійності в роботі закладу.

Готовність соціального працівника до роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку трактуємо як складний багатогранний комплекс теоретичної та практичної підготовки задля успішного виконання його функцій. За С. Харченком визначаємо, що «теоретична підготовка включає оволодіння основами проведення індивідуальної та колективної виховної роботи, знаннями про особливості прояву індивідуальності особистості; практична – уміння організувати й проводити найрізноманітніші виховні заходи, сюжетно-рольові ігри, застосовувати нетрадиційні форми виховного впливу. Психологічна готовність визначається готовністю виконувати поставлені завдання, бажанням досягти успіху, почуттям обов'язку і відповідальності» [2, с. 6].

Формування готовності соціального працівника до роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку відбувається в процесі навчання та є важливим складовим загальної професійної підготовки. В цей період майбутній спеціаліст здобуває професійні знання, вміння та навички, відчуття відповідальності за обрану справу.

Змістом готовності соціального працівника до роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку є:

- ознайомлення з умовами побуту, правилами внутрішнього розпорядку, традиціями оздоровчого закладу, планування роботи дитячого колективу, формування органів самоврядування;
- вивчення специфіки проявів вікових та індивідуальних особливостей дітей, стану їхнього здоров'я, умов життя та виховання;
- організація самообслуговування, колективно-творчої діяльності за всіма напрямками виховання (розумового, морального, естетичного, трудового, фізичного, екологічного);
- забезпечення активного відпочинку дітей, дотримання режиму проведення санітарно-оздоровчої та індивідуальної виховної роботи з ними [3, с. 12].

Професійна готовність спеціалістів здійснюється з урахуванням її структури, що ґрунтується на таких компонентах:

- 1) особистісні якості (психологічні та професійно важливі);
- 2) професійна спрямованість (сукупність мотивів педагогічної діяльності; інтерес до неї, ціннісні орієнтації);
- 3) знання, необхідні для роботи в літніх оздоровчих таборах;
- 4) уміння як рівень майстерності у використанні набутих знань [4].

В основі формування готовності соціального працівника до роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку лежить комплексний підхід до вивчення всіх його складових та відбувається у процесі навчання і є частиною загальної професійної підготовки фахівця. У цей період майбутній спеціаліст здобуває

професійні знання, вміння та навички, відчуття відповідальності за обрану справу. Дослідження усіх складових готовності соціального працівника до роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку буде ґрунтовно вивчене у подальших дослідженнях.

Література

1. Навчальні програми: педагогіка школи, історія педагогіки, методика виховної роботи, основи педагогічної майстерності, педагогічна практика / М.І. Сметанський, В.І. Шахов, В.М. Галузьяк та ін. Вінниця: «КонтинентПрим», 2004. 116 с.

2. Соціально-педагогічна діяльність у дитячих оздоровчих таборах: навч.-метод. посіб. для фахівців та студентів – організаторів літнього відпочинку дітей та молоді / за заг. ред. С. Я. Харченка; Авт. кол.: С. Я. Харченко, Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька та ін. Луганськ: Альма-матер, 2008. 285 с.

3. Цуприк С. І. Підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до роботи в літніх оздоровчих таборах : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2011. 22 с.

4. Яковлева О. П. Формування комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі виховної роботи в оздоровчих таборах : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2002. 23 с.

Михайлова О. І.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та практичної
психології Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

СОЦІАЛЬНА ТА ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Актуальність питань щодо осмислення соціальної і професійної ролі вчителя в закладі інтернатного типу, що зазнає реформування привернула увагу і до особистості самого педагога. Нами був проведений аналіз психолого-педагогічної літератури з питання дослідження ролі вчителя в закладах інтернатного типу.

В сучасних умовах становлення фахівців нового формату освіти ключове місце належить успішним, умотивованим, компетентним та стресостійким учителям. Такі вчителі в навчально-виховному процесі виконують ролі консультантів, менеджерів, наставників, володіють навичками раціонального планування й організації навчання, володіють навичками розроблення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу та навичками оцінювання навчальних досягнень учнів. Сучасні вчителі творчо та самостійно здобувають інформацію, займаються питаннями підвищення професійної компетенції засобами самоосвіти та здатні організовувати педагогічний процес орієнтований на дитину. Саме завдяки цим складовим, вчителі вибудовують надійні підвалини для навчання з метою особистісної та професійної реалізації вихованця.

Заклад інтернатного типу – це закрита дитяча державна установа, де соціальна ізоляція створює певні умови, обмежуючи цим самим процес соціалізації як «соціальних» так і «реальних» сиріт, що призводить до зниження соціальної компетентності, спотворення ідентифікації, і дезадаптації дітей закладів інтернатного типу в соціумі.

Виховання й освіта дітей-сиріт є актуальною проблемою. Ці діти через їхній особливий статус нерідко схильні до апатії, споживацького ставлення до життя, адиктивної поведінки. Серед численних проблем соціалізації для дітей-сиріт домінують невміння жити самостійно, нездатність будувати свою сім'ю. Більшість дітей-сиріт неспроможні успішно адаптуватись у житті, не можуть розв'язувати

буденні проблеми. Вони зазнають великих труднощів з улаштуванням на роботу, отриманням житла, складанням та дотриманням бюджету, відстоюванням своїх юридичних прав.

Результатом проживання дитини в умовах інтернатного закладу є її невідповідність до самостійного життя, до пошуку роботи та її збереження в умовах безробіття, невміння організувати свій побут, дозвілля, створити і зберегти сім'ю. У зв'язку з цим існує потреба в осмисленні соціально-педагогічних умов, що створюються різними закладами навчання, виховання та утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Щодо їх первинної соціалізації та в розробці відповідно до цих умов сучасного науково-методичного і програмного забезпечення [8].

Навчально-вихована робота повинна бути спрямована на створення турботливого середовища, яке допомагає дитині в закладах інтернатного типу розвиватися, соціалізуючись не лише в закладі, але і розкриває світ поза його межами[5].

Педагог в закладі інтернатного типу повинен проявляти наступні вміння: організовувати взаємодію з дітьми, спілкуватися на теми не лише що стосуються предмета викладання, але і бути максимально щирим у проявах емоцій, керувати діяльністю вихованців і оцінювати результати їхньої діяльності. Звісно, такі ж вимоги стоять і перед вчителем загальноосвітнього навчального закладу [9].

З метою виявлення особистісних особливостей педагогів у закладах інтернатного типу та з метою їх порівняння з проявами цих же особливостей у вчителів загальноосвітніх закладів нами було проведено дослідження.

Результати виявилися наступними: у групи досліджуваних педагогів закладів інтернатного типу високий рівень творчого мислення мають 22 % опитаних, середній встановлено у 76% та відповідно низький у 2 % досліджуваних. В той же час у групи досліджуваних педагогів звичайної загальноосвітньої школи високий рівень творчого мислення мають 12 % опитаних, що на 10 % менше ніж у попередніх респондентів, середній рівень 84 % та відповідно низький рівень творчого мислення мають 4 %.

Результати дослідження педагогів у закладах інтернатного типу та в загальноосвітній школі за блоком «Комунікативні навички» показали, що низький рівень комунікативної компетентності педагогів з закладах інтернатного типу не виявлено, середній рівень мають 44% опитаних, що є показником у діяльності педагогів інтернатів та відповідно 56% опитаних мають високий рівень комунікативних навичок. Педагоги звичайної загальноосвітньої школи показали наступні результати: низький рівень, 2% опитаних, середній рівень комунікативних навичок мають 50 % опитаних та відповідно 48% опитаних мають високий рівень комунікативної компетентності. Значимо вищий показник лідерських якостей у вчителів закладів інтернатного типу.

Результати дослідження педагогів у закладах інтернатного типу та в закладах середньої освіти було проведено і за блоком «Стресостійкість». Результати показали, що низький рівень стресостійкості у закладах інтернатного типу мають 6 % опитаних, середній рівень встановлено у 56 % та 38 % показали високий рівень стресостійкості. Відповідно, низький рівень стресостійкості серед педагогів загальноосвітньої школи встановлено у 8 % опитаних, середній рівень мають 60 % опитаних, 32 % опитаних мають високий рівень стресостійкості.

Отже, можна зробити висновок про те, що за критеріями: прояву творчого мислення, комунікативних навичок, лідерських якостей значимо вищим показником у вчителів закладів інтернатного типу. Стресостійкість знаходиться на приблизно однаковому рівні. Особистісні якості визначають успіх у професійній діяльності, а разом з тим, і стратегію подальшого розвитку особистості. Тема до кінця не вивчена та потребує подальшої розробки і поглиблення знань у даній сфері діяльності.

Література

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України 13.01.2005 р. [Електронний ресурс]. URL: www.zakon.rada.gov.ua.
2. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: [Електронний ресурс]: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України, 2012 р.(Наказ № 995/557 від 10.09.2012 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>
3. Бережна Л. До проблеми соціалізації дітей– сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у закладах інтернатного типу. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28(1). С. 14-18.
4. Гурман А. В. Швець В. О. Педагогічні здібності й професійні якості вчителя, який працює з дітьми-сиротами. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2015. Вип. 44. С. 250-253.
5. Капітан О. Специфіка навчально-виховного процесу загальноосвітніх установ інтернатного типу для дітей-сиріт. *Педагогічний пошук*. 2010. № 1 (65). С. 233-237.
6. Красницька О. В. Інтернатний заклад як тотальний інститут навчання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2013. Вип. 23(3). С. 139-147.
7. Лобанова Н. Личность учителя интернатного типа. *Вопросы психологии*. 1999. № 4. С. 65-69.
8. Методичні рекомендації щодо удосконалення утримання та виховання дітей у дитячих інтернатних закладах на принципах, що базуються на Конвенції ООН про права дитини / [упор. та авт. кол.: Л. С. Волинець, О. Г. Антонова-Турченко, І. Б. Іванова, Н. М. Комарова, І. В. Пеша, С. М. Трусова]. К.: Студцентр, 1998. 190 с.
9. Полянничко А. О. Особливості соціально–педагогічної діяльності в закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2013. № 5 (31). С. 400-410.
10. Супрун М. Особистість вихователя спеціальної школи-інтернату. *Дефектологія*. 2013. №2. С. 15-17.

Прудка А. В.

магістрантка спеціальності «Соціально-робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Наприкінці минулого століття ми мали можливість спостерігати глобальний світовий прорив у впровадженні інформаційних технологій у щоденне життя та функціонування соціальних інституцій. Масове поширення комп'ютерної техніки, її доступність, посприяли формуванню нового інформаційного стилю поведінки. Інформатизація соціуму сприяла можливості безпроблемного доступу до величезного потоку доступної інформації, можливості обміну нею та виникнення нових способів міжособистісного спілкування.

З позиції соціальних наук, зародження нового соціально-комунікативного середовища – соціальних мереж значною мірою вплинуло на соціокультурне

середовище, яке зазнало суттєвих трансформацій. А це, у свою чергу, сприяло заміні системи цінностей, формуванню нового типу моделі особистості.

Питання, що пов'язані з процесом впливу соціальних мереж на соціалізацію молоді носить міждисциплінарний характер і привертає увагу як соціологів, так і соціальних психологів, педагогів, філософів. Міра зацікавленості наукової думки про вплив соціальних мереж як фактора та чинника соціалізації обумовлена зростанням інтересу до глобальної інформатизації, комунікації, та прагненням усвідомити роль цього процесу у житті сучасної молоді. Досліджували вказані питання у своїх працях низка зарубіжних авторів: Е. Тоффлер, Е. Гіденс, Д. Белл, З. Бжезинський, М. Маклюен, П. Бергер, Т. Лукман, М. Кастельс та ін. Серед вітчизняних науковців слід відзначити праці: Т. Каменської, Є. Белінської, А. Чистякова, С. Бондаренко, Є. Горошко, А. Єгорова та ін.

Мету нашої статті становить вивчення впливу соціальних мереж як вагомого чинника на процес соціалізації сучасної молоді.

Виклад основного матеріалу. Глобальний розвиток інформаційних технологій, поява нового легкодоступного віртуального простору для спілкування є вагомим фактором соціалізації особистості. Особливо актуальною є ця проблема для сучасної молоді на етапі становлення характеру стилю поведінки, набуття досвіду у взаємовідносинах. Адже, відомо, що саме молодь в більшій мірі пізнає оточуюче середовище через засоби масової інформації за допомогою новітніх гаджетів. Доступність цих пристроїв надає можливість постійного доступу до віртуального простору, соціальних мереж, інтернету, що пришвидшує процес соціалізації.

Захоплення людства соціальними мережами вражає. Так, за даними [statista.com](https://www.statista.com), станом на квітень 2020 року, найпопулярніша соціальна мережа у світі – Facebook, який в даний час налічує майже два з половиною мільярда активних користувачів на місяць. Далі йдуть мережі You Tube та Whats App, кожна з яких налічує по два мільярди користувачів. Популярний додаток для обміну фотографіями Instagram має один мільярд прихильників [2]. Такі данні сповна переконують, що соціальні мережі мають роль формуючого фактору на складові процесу соціалізації, а саме: свідомість, самосприйняття, систему ціннісних орієнтацій, стиль поведінки, мотивацію вчинків, вибір життєвої мети та шляхів її реалізації.

Традиційними формами соціалізації прийнято вважати наступні: первинну та вторинну. Щодо первинної соціалізації, то вона відбувається з моменту дитинства, передбачає родинні зв'язки. Вторинна соціалізація має у своїй основі залучення до соціальних інституцій та контактів [1, с. 222-223].

Інтернет, будучи елементом соціуму, та соціальні мережі, як продукція інформаційних технологій, стали значним поштовхом до вторинної соціалізації особистості. Варто зазначити, що даний процес відбувається не у віртуальному колі, а у реальному суспільстві, впливаючи на моральний стан людини.

Результати останніх практичних досліджень, проведені шляхом опитування молодих людей, вказують на те, що соціальні мережі у своїй значимості посунули на другий план звичні інститути соціалізації – родину, школу, друзів. Соціальні мережі дають можливість сучасній молоді реалізувати як емоційні потреби (знайомства, спілкування) так і сприяють вирішенню певних побутових питань (купівля, реклама, планування подорожей, обмін досвідом).

До особливостей впливу соціальних мереж на соціалізацію молоді можна віднести наступні моменти:

- комунікацію молоді, яка набуває різних форм та передбачає зміну віку, ім'я, привласнення собі неіснуючих якостей, досягнень;
- наявність власного віртуально-особистого простору, куди, окрім самого себе, ніхто не має доступу;

- обмежений контроль та практично відсутня відповідальність перед колом спілкування та за діяльність молодшої людини;
- реалістичність віртуальних процесів і абсолютне абстрагування від оточуючого світу;
- можливість за допомогою багаторазових спроб змінювати віртуальну реальність та виправляти помилки;
- можливість в межах соціальних мереж самостійно приймати будь-які рішення, не задумуючись про наслідки, до яких вони можуть призвести.

Вчений А. Чистяков висловив припущення, що у соціальних мережах, започатковується абсолютно новий вид соціалізації, який здійснюється в межах віртуального простору, а його результати впливають на реальне соціальне життя та оточення. Так звана «третинна соціалізація», може мати різні вектори та, як наслідок, результати: забезпечення розвитку або позитивної життєвої орієнтації, або негативної – призводити до дезорієнтації у реальному соціумі. [2, с. 25].

Висновки. Соціальні мережі відкрили багато нових можливостей для розвитку суспільства, соціалізації молоді, формування нової культури спілкування. Незаперечним є той факт, що соціальні мережі є відзеркаленням стану суспільства, його культури, сформованих цінностей, які безпосередньо впливають на наповнення віртуальної реальності змістом та якістю інформації.

Відбувається заміна традиційних агентів соціалізації, що призводить до створення віртуального соціуму, з його новими правилами та законами. Водночас, спілкування у соціальних мережах все частіше набуває рис простої і легкодоступної комунікації, пришвидшуючи та адаптуючи до індивідуальних особливостей людини процес соціалізації.

Література

1. Городяненко В. Соціологія: підручник. 3-тє вид., переробл. і доп. К.: ВЦ «Академія», 2008. 544 с.
2. Найпопулярніші соціальні мережі в Україні та країнах світу у 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://uaspectr.com/2020/06/23/najpopulyarnishi-sotsialni-merezhi-v-ukrayini-ta-krayinah-svitu-2020/>
3. Чистяков А. В. Социализация личности в обществе Интернет коммуникаций: социокультурный анализ. Ростов-на-Дону: Рост. гос. пед. ун-т, 2006. 278 с.

Сватенков О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ БІЗНЕСУ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Аналізуючи освітні програми підготовки фахівців у сфері позашкільної освіти можна зробити висновок, що переважна більшість стейкхолдерів – це державні заклади позашкільної освіти. У той же час, рівень заробітної плати, яка пропонується молодому фахівцю у таких закладах, робить малопривабливими для випускників не лише самі ці заклади, а й ЗВО, які здійснюють підготовку фахівців відповідної кваліфікації. Одним зі шляхів вирішення цієї суперечності є налагодження партнерської взаємодії з приватними закладами позашкільної освіти та іншими установами, які працюють з дітьми – центрами розвитку, закладами оздоровлення та відпочинку, спортивними клубами, анімаційними центрами, танцювальними студіями тощо. Проте, зазначимо, що така взаємодія зіштовхнеться з суттєвими труднощами,

притаманними не лише для цієї сфери, а й взагалі для сучасного ринку праці в Україні.

У Законі «Про вищу освіту» записано, що система вищої освіти в Україні працює «з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [2]. В той же час, за даними Державної Служби Статистики України у 2015 році лише 62,3 % випускників українських ЗВО працевлаштовувались за фахом, або у сфері близькій до отриманої спеціальності. Однією з основних причин такого стану Слозанська Г.І. вважає «відсутність взаємозв'язку між ринком праці і закладами вищої освіти в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців» [5, 240]. Ільч Л.М., аналізуючи проблеми ринку праці, також говорить про існуюче в Україні «неспівпадіння кваліфікацій з вимогами робочих місць» [3, с. 174].

Усвідомлення проблеми розриву між вимогами ринку праці та підготовкою фахівців у закладах вищої освіти України є і на рівні держави. Зокрема, у «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» зазначається, що одними із ключових проблем сучасної вищої освіти є невідповідність структури підготовки поточним і перспективним потребам ринку праці, невідповідність навичок випускників ЗВО потребам роботодавців та слабкий зв'язок ЗВО з наукою та бізнесом [6, с. 16-20]. Основний недолік сучасних випускників роботодавці вбачають у відірваності їх теоретичних знань від практики та їх неготовність до роботи в реальному бізнесі [6, с. 16].

На думку науковців у подальшому «розрив між компетенціями та вимогами робочих місць зростатиме, стаючи все більшою перешкодою залученню інвестиційних ресурсів в економіку, що, у свою чергу, гальмуватиме соціально-економічний розвиток та інноваційний поступ держави» [3, с. 183].

Подолання означених вище проблем відбудеться за умови підвищення рівня конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти шляхом розробки комплексних заходів щодо забезпечення універсалізації їх підготовки на основі застосування гнучких моделей навчання, набуття додаткової спеціальності, стимулювання роботодавців до укладання контрактів та договорів на підготовку спеціалістів [4, с. 66].

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» подолання проблем вищої освіти в Україні передбачається шляхом реалізації семи стратегічних цілей, а саме [6, с. 39-55]:

1. Покращення системи управління освітою і забезпечення автономії ЗВО.
2. Забезпечення збалансованості ринку праці фахівців з вищою освітою.
3. Забезпечення якості і доступності вищої освіти для різних верств населення.
4. Інтеграція науки, освіти та бізнесу для забезпечення економічного зростання країни.
5. Розвиток кадрового потенціалу ЗВО.
6. Розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя.
7. Інтеграція у європейський і світовий освітній простір з урахуванням національних інтересів.

Таким чином, покращення співпраці бізнесу та ЗВО є однією зі стратегічних цілей розвитку вищої освіти в Україні.

Спираючись на викладене вище та практичний досвід роботи як у сфері позашкільної освіти, так і у ЗВО, сформулюємо можливі напрями їх партнерської взаємодії у підготовці фахівців відповідної кваліфікації.

По-перше, це організація практичної підготовки студентів не лише на базі державних закладів, а й у приватних закладах. Розширення кола баз практики для студентів дозволить не лише покращити розуміння ними специфіки роботи як

державних, так і приватних закладів, а й створить підґрунтя для подальшого працевлаштування.

По-друге, це залучення фахівців-практиків до викладання окремих навчальних дисциплін, які потребують значного досвіду роботи у сфері позашкільної освіти для досягнення студентами відповідних програмних результатів навчання.

По-третє, це залучення фахівців-практиків закладів позашкільної освіти до розробки змісту навчальних планів та навчально-методичних комплексів, шляхом створення експертних рад. Включення навчальних дисциплін, спрямованих на формування готовності до створення приватних закладів позашкільної освіти.

По-четверте, це диференціація програм практик відповідно до особливостей баз. Узгодження завдань практики з керівниками закладів. Вибудовування ланцюга «студент – практикант – стажер – співробітник».

По-п'яте, це розробка інструментів для систематичного обміну досвідом, новітніми методиками і технологіями, проведення спільних досліджень та реалізація проєктів. Адже саме приватні структури, враховуючи конкуренцію на ринку позашкільної освіти, більші фінансові можливості та відсутність бюрократичних перешкод знаходяться в авангарді інноваційних змін.

Зрозуміло, що окреслені напрями не є вичерпними і їх реалізація потребує тривалого підготовчого процесу. Проте, зазначимо, що мотивація бізнесу до взаємодії із ЗВО є незмінною – підготовка фахівця, який відповідає їх вимогам: ознайомлений зі специфікою роботи, володіє необхідними загальними та фаховими компетенціями, не потребує протягом перших років роботи додаткових інвестицій у його навчання та розвиток.

Література

1. Державна Служба Статистики України. URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/rp/oprp/oprp_u/oprp_u2015.htm
2. Закон України «Про вищу освіту», станом на 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Ільч Л.М. Узгодження кваліфікацій з урахуванням потреб ринку праці: проблеми та шляхи розв'язання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 173-184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_3_15
4. Лісогор Л. С. Працевлаштування випускників в умовах економічної кризи. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 2. С. 58-67.
5. Слосанська Г.І. Взаємозв'язок професійної підготовки студентів спеціальності «соціальна робота» у ВНЗ з можливістю їхнього працевлаштування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 2. С. 240-243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuured_2016_2_65
6. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Міністерство освіти і науки України, Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

Чернета С. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри соціальної
роботи та педагогіки вищої школи
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
(м. Луцьк, Україна)

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Сучасні євроінтеграційні процеси передбачають необхідність забезпечення гендерної рівності в нашому суспільстві, що вимагає нового світогляду, відповідно до якого стереотипне сприйняття жінок і чоловіків має бути замінене ідеєю розвитку їхнього особистісного потенціалу. Інтеграція гендерного підходу в усі сфери суспільного життя надасть реальну можливість майбутнім фахівцям соціальної сфери через кваліфіковане розуміння його сутності з повагою ставитись як до рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, так і до рівної можливості його реалізації незалежно від статі

Необхідність формування гендерної компетентності фахівців задекларована в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» (2012 р.), Наказі Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчать, що науковці, зокрема, О. Вороніна, І. Горошко, І. Жеребкіна, О. Здравомислова, О. Кікінежді, В. Кравець, Л. Попова, І. Тартаковська, Г. Тьомкіна, зазначають у своїх працях про важливість гендерного компонента професійної компетентності фахівців.

Гендерна компетентність розглядається як здатність та готовність взаємодіяти з особами різної статі на засадах гендерної рівності та є опосередкованим через індивідуально-психологічні гендерні характеристики, які проявляються у повсякденному житті, спілкуванні та поведінці з особами різної статі. І. Іванова та В. Кравець акцентують увагу на потребі підготовки кадрів, які володітимуть методикою та технологією здійснення гендерного виховання, будуть мати відповідний рівень гендерної культури.

Відповідно до ст. 3. Закону України «Про соціальні послуги», одним із принципів надання соціальних послуг є забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [1]. Тому виникає необхідність інтеграції гендерного підходу, оскільки це дасть реальну можливість майбутнім фахівцям надання соціальних послуг із повагою ставитись як до рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, так і до рівної можливості його реалізації, незалежно від статі [4, с. 220].

На думку Л. Штильової, важливою компонентою гендерної компетентності фахівця соціальної сфери є «гендерна чутливість – його здатність сприймати, усвідомлювати і моделювати вплив вербальних, невербальних, предметних впливів соціального середовища; методів і форм надання соціальних послуг, на формування гендерної ідентичності людини, здатність фахівця уловлювати і реагувати на будь-які прояви статевої дискримінації» [5].

О. Кіріленко гендерну компетентність фахівця пропонує визначати як «складову його професійної компетентності, що дозволяє йому ефективно виконувати професійну діяльність на гендерних засадах» [3]. Серед засобів реалізації цієї діяльності, він виділив такі вміння. До них відносяться:

а) гностичні вміння, тобто пізнавальні вміння в галузі предметних знань, які дають змогу позитивно ставитися до гендерної теорії; розуміти зміни, які дають змогу позитивно ставитися до гендерної теорії; розуміти зміни, які відбуваються в гендерній сфері сучасного суспільства; аналізувати й усвідомлювати проблеми гендерної соціалізації; усвідомлювати, аналізувати й оцінювати як свої гендерні стереотипи, ролі, акти поведінки, так і гендерні стереотипи, ролі, акти поведінки клієнтів; усвідомлювати особистісний сенс у гендерній самоосвіті; використовувати знання, отримані завдяки аналізу власної діяльності та діяльності колег, для вдосконалення своєї праці;

б) проєктувальні вміння, які передбачають проєктування мети і завдань гендерного підходу в професійній діяльності; добір технологій і методик формування гендерної компетентності надавачів соціальних послуг;

в) конструктивні вміння, змістом яких є добір і структурування змісту навчання й виховання; урахування можливих варіантів зміни протікання навчально-пізнавальної діяльності залежно від їхньої статі; конструювання гендерної взаємодії з клієнтами, колегами, отримувачами соціальних послуг;

г) комунікативні вміння, оволодіння якими сприяє врахуванню гендерних особливостей і позиції учасників спілкування; здатності творчо само реалізуватися підчас спілкування й уникати гендерних стереотипів та настанов;

д) організаційні вміння, які забезпечують ефективну організацію професійної діяльності в умовах урахування статевої особливості клієнтів.

У процесі формування і розвитку гендерної компетентності особистості фахівця соціальної сфери І. Кльоцина виділяє три основні етапи діяльності:

I. Етап – формування гендерних знань, як етап формування системи гендерних знань, що включає освоєння базових ідей гендерної теорії до базових ідей гендерного підходу у сучасній практиці.

II. Етап – формування умінь аналізу явищ і ситуацій гендерної нерівності – оволодіння умінями і аналізом власних упереджень, дослідження і аналітика особової поведінки, в якій виявляються гендерні упередження, як процес усвідомлення ситуацій, де кожен індивід, є – об'єкт, або суб'єкт демонстрації гендерних упереджень.

Основне завдання такого етапу – навчитися помічати прояви сексизму і неосексизму у своїй поведінці, не допускаючи таких проявів в управлінському колективі, в навчанні та соціумі.

III. Етап відпрацювання навичок гендерно компетентної поведінки [4].

На думку І.Мунтяна, гендерна компетентність є складним, структурованим професійно важливим новоутворенням особистості, що складається з трьох компонентів:

1) предметно-змістового, який задає і відображає суть концептуальних засад у розумінні феноменів гендеру та гендерного підходу в освіті;

2) операціонально-діяльнісного, що орієнтує на виконання специфічних функцій професійної діяльності, пов'язаних із гендерним вихованням та освітою підростаючого покоління;

3) особистісно-професійного, який опікує зону розширення суб'єктивного простору професіонала через подолання власних гендерних стереотипів й усвідомлення своїх нових потенційних можливостей самореалізації в усіх сферах життєдіяльності [6].

Отже, формування у фахівців соціальної сфери гендерних умінь і навичок сприятиме успішному виконанню їх професійної діяльності у сфері надання соціальних послуг. Виходячи з цього, ми вважаємо за потрібне ввести в освітній процес підготовки майбутніх фахівців гендерний компонент, який сприятиме підвищенню рівня гендерної компетентності майбутніх спеціалістів, їх готовності

застосовувати цю компетентність у своїй подальшій професійній діяльності у процесі надання соціальних послуг і допоможе сформуванню сучасний погляд на проблему, яка стосується гендерних стереотипів суспільства.

Література

1. Закон України "Про соціальні послуги" : прийнятий 17.01.2019р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

3. Кіріленко О.Г. Зміст гендерної компетентності викладача ВТНЗ *Педагогіка та психологія*. 2012. №41. С.93-103.

4. Клєцина, И. С. Развитие гендерной компетентности государственных и муниципальных служащих в процессе гендерного образования. 2007. № 3 (44). С. 60-65.

5. Міщик Л. І., Голованова Т. П., Васильєва В. В. Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства "факультет-громадська організація". монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2006. 220 с.

6. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2004. 221 с.

Юхименко М. Ю.

магістрантка ОП «Соціальна педагогіка» Київського університету імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ У СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема адаптації людини набула особливої гостроти й актуальності в умовах глобалізації суспільства, коли поряд з позитивними зрушеннями існують і соціально-політичні, і духовно-моральні негаразди. У психологічному словнику адаптація (лат. *adaptatio* – пристосовувати) розглядається як процес пристосування живого організму до умов довкілля [1, с. 47]. "Пристосування" є формою адаптації організму людини. Її ж адаптація як особистості може протікати і в пристосувальній формі, і в формі активного оволодіння новими умовами і видами діяльності. Більшість авторів, розглядаючи проблем пристосування людини обмежуються лише використанням терміна "адаптація". Натомість у сучасних наукових дослідженнях усе частіше розмежовуються поняття "адаптація", "адаптивність" та "адаптованість". Так, А. Фурман [1, с. 68] трактує поняття "адаптація" як процес і результат.

Адаптація студента-першокурсника – це процес входження студента-першокурсника в нове соціальне середовище (колективи університету, академічної групи), засвоєння та відтворення соціальних норм та цінностей, притаманних цьому середовищу, оволодіння відповідними ролями та функціями; соціально-педагогічна адаптація – процес активного пристосування студента-першокурсника до нових умов соціуму, результатом якого є гармонійне задоволення його потреб у здоровій життєдіяльності, позитивне ставлення до нового статусу та повноцінне включення в нову систему міжособистісних стосунків в студентському та загально-університетському колективах; соціалізуючи діяльність – свідомо спрямована діяльність на засвоєння студентом-першокурсником соціальних цінностей, норм, досвіду, притаманних певному вищому навчальному закладу, студентській групі, та налагодження ним міцних соціальних зв'язків і адекватне виконання соціальних ролей.

Мета експериментальної роботи спрямована на уточнення і обґрунтування соціально-педагогічних умов адаптації студентів-першокурсників до середовища педагогічного університету.

Досягнення зазначеної мети здійснювалося шляхом вирішення основних завдань:

- вивчення стану розв'язання проблеми адаптації студентів-першокурсників до середовища вищого навчального закладу;
- проаналізувати звітну документацію університету;
- провести анкетування серед студентів-першокурсників;
- опрацювати, інтерпретувати та проаналізувати отримані дані.

Базою проведення експериментально-дослідної роботи був навчально-методичний центр виховних технологій Київського університету імені Бориса Грінченка який знаходиться за адресою: м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б. У дослідно-експериментальній роботі брали участь 90 студентів-першокурсників.

Ми визначили метод опитування у ході проведення дослідження як основний. Опитування провели у формі анкетування. Мета опитування студентів-першокурсників полягає у з'ясуванні соціально-педагогічних умов адаптації до середовища вищого навчального закладу та у визначенні проблем адаптації студентів перших курсів з метою розробки плану заходів методичних рекомендацій щодо адаптації студентів-першокурсників.

У результаті проведення дослідження ми виявили, що серед найбільш впливових форм адаптації студентів-першокурсників є їх участь в наукових, виховних і спортивних секціях, гуртках, факультативах. Проведений аналіз результатів анкетування дозволяє зробити нам висновок, що адаптація студентів-першокурсників до середовища закладу вищої освіти – один з тих процесів, який є обов'язковим в кожному навчальному закладі. Умови, які визначають його успішність мають бути чітко визначені, оскільки кожний заклад має свою специфіку. Процес адаптації студентів-першокурсників не зводиться лише до безпосередньої взаємодії індивідів, а містить всю сукупність суспільних відносин, аж до найглибших і опосередкованих.

Також, під час адаптації студент-першокурсник розвивається як особистість, у нього формуються ті сторони психіки, від яких згодом буде залежати успішність його особистісної соціальної практики, стосунки першокурсника з оточуючими людьми і з самим собою.

Література

1. Куфлієвський А. С., Оліфірін В. О., Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. К. : Вид-во ПРАПОР, 2009. 672 с.
2. Фурман А. В. Влияние особенностей проблемной ситуации на развитие мышления учащихся. *Вопросы психологии*. 1985. № 2. С. 68-72.

РОЗДІЛ ІІІ

ПАРТНЕРСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

Борисюк І. О.

аспірант кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього
менеджменту Ніжинського
державного університету імені
Миколи Гоголя

Семенкова Ю. В.

магістрантка спеціальності
«Соціальна робота» Ніжинського
державного університету імені
Миколи Гоголя
(Ніжин, Україна)

ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ОБ'ЄКТІ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ

Загалом, освіта повинна реалізовувати ідею єдності в різноманітті. Це означає створення умов, у яких, визнаючи індивідуальні потреби та можливості дітей, забезпечити спільну освіту для усіх дітей, з певним акцентом на осіб з інвалідністю, які переважно представлені у категорії осіб з особливими освітніми потребами.

Поняття особи з особливими освітніми потребами варто розуміти як для дітей, які мають особливу освітню потребу, так і для тих, у кого виникають труднощі з реалізацією програмних вимог, що випливають із специфіки їх когнітивно-перцептивних порушень (нижче середньої інтелектуальної здатності: дислексія, дисграфія, дизортографія, дискалькулія), специфіки здоров'я (хронічно хворі діти) та економічних і екологічних обмежень (діти емігрантів та переселенців, діти з дисфункціональних сімей тощо). Вирішення проблеми розуміння особливих освітніх потреб спрямоване на реалізацію ідеї вирівнювання освітніх можливостей для усіх здобувачів середньої освіти.

Важливого значення набуває інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей із порушеннями психофізичного розвитку з їх здоровими однолітками [5].

За останні роки у загальній захворюваності дітей переважають недуги органів дихання, травлення, нервової системи і травми. Більше стало ендокринних, гематологічних, онкологічних захворювань. Почастішали нервово-психічні розлади, унаслідок чого у 15-20% підлітків відбувається зниження соціальної і психічної адаптації. У таких дітей знижується сила і стійкість, почуття допитливості. Спонукальна функція до набуття такою дитиною соціального досвіду значно слабшає, її розвиток визначають окремі компоненти самосвідомості. Передусім, це суб'єктивне, найчастіше, гіпертрофоване ставлення до соціальних наслідків своїх особистісних проблем. У такої дитини знижені відповідні позитивні психологічні передумови до соціокультурного розвитку. Своєрідність дитини з обмеженими можливостями полягає в тому, що руйнується наступність у формуванні та розвитку її мотиваційних чинників до систематичного навчання.

Особистісне становлення дітей з особливими потребами – важливий орієнтир партнерської взаємодії соціальних інститутів. У такої дитини варто сформувавши уявлення, що її життя – це безперервний процес розв'язання соціальних задач різної складності, які підпорядковані єдиній меті – її самореалізації. Вплив педагога, має спрямуватися на нагромадження такою дитиною внутрішнього, психічного потенціалу для несуперечливого повернення її в зону соціальнокультурної дії – розумової, трудової, комунікативної та моральної [2].

Поняття «діти з особливими освітніми потребами» широко охоплює всіх здобувачів освіти, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків тощо). Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку. Вочевидь, прийнятним є визначення, за яким до категорії дітей з особливими потребами відносять осіб з інвалідністю, з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами та обдарованих [3].

Особливі потреби - це термін, який використовується стосовно осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг, яким надається можливість розвинути свій потенціал [3]. До їх числа входять діти, які мають як виняткові здібності або талани, так і діти з фізичними, психічними, соціальними відмінностями. Найбільш поширене та прийнятне стандартне визначення «особливих потреб», зокрема в країнах європейської спільноти, подано в Міжнародній класифікації стандартів освіти: особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг) [1].

Відомо, що у випадках відхилень в розвитку навчання дитини відіграє провідну роль, яскравіше виражену, ніж у розвитку звичайному. Відбувається коригування відхилень з опорою на збережені ланки психофізичного розвитку дитини. Особливо важливе при цьому розуміння педагогом своєрідності шляху, яким необхідно вести дитину з особливими освітніми потребами, аби наблизити лінії дизонтогенетичного розвитку до прийнятої у суспільстві норми. За це відповідає система спеціальної освіти в нашій країні, яка є складною, розгалуженою та диференційованою системою спеціальних закладів, реабілітаційних і медико-психологічних центрів, навчально-виховних комплексів, інклюзивних класів у закладах середньої освіти тощо.

Таким чином, ставлення до потреб дітей у зазначеній системі відбувається з позицій розуміння специфіки дизонтогенетичного їх розвитку, а навчально-виховний процес націлений на їхнє задоволення соціальних потреб шляхом використання спеціальних педагогічних технологій, побудованих з урахуванням структури виявлених порушення. Таким чином, завдяки врахуванню типологічних (притаманних певному типові дизонтогенеза) та індивідуальних особливостей дітей кожна сходинка навчально-виховної діяльності у навчальному закладі максимально орієнтована на задоволення їх особливих освітніх потреб та націлена на досягнення певного рівня освіченості (за умови використання потенціалу компенсаторно-корекційних можливостей), включення їх в соціально-вартісну активну діяльність, забезпечення тих знань, умінь та навичок, рис характеру, які уможливають нормальне життя у соціумі [4].

Важливим фактором розвитку сучасного суспільства є гуманне, турботливе й милосердне ставлення до дітей з особливими потребами, які мають певні труднощі у веденні повсякденного життя. Їхні проблеми завжди актуальні попри те, що держава намагається їх розв'язувати через адаптацію таких дітей у суспільство.

Література

1. Выготский Л. С. К психологии и педагогике детской дефективности. *Основы дефектологии*. СПб, М.: Изд-во «Лань» 2003. С. 101-106.
2. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. К., 2008, с. 28.
3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
4. Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За ред. А.А.Колупаєвої. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
5. Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Лисичанськ 14 грудня 2016 р.). Лисичанськ : ФОП Пронькіна К. В. 2016. 198 с.

Гарна П. І.

магістрантка спеціальності «Спеціальна освіта (ортопедагогіка)», Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ АПЛІКАЦІЇ З ТЕКСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕННЯМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми дослідження. Важливе значення у розвитку дитини відіграє прилучення її до світу мистецтва, надання можливості творчої самореалізації у художньо-творчій діяльності. Залучення дитини до світу прекрасного відкриває перед нею багатство та красу навколишнього світу, сприяє розвитку потреби не лише у спогляданні світу, а й активному його пізнанні, перетворенні. Завдяки формуванню здатності до художньо-творчої самореалізації учні спроможні отримати той новий художній матеріал, на основі якого будуть потім формуватися оригінальні задуми, ідеї, створюватися нові малюнки, мистецькі твори. Аплікація має велике значення для навчання й виховання дітей з обмеженнями життєдіяльності. Вона сприяє формуванню й розвитку багатьох особистісних якостей дитини, її психічних і естетичних смаків і можливостей. *Мета роботи* полягає у висвітленні особливостей методики навчання учнів із обмеженнями життєдіяльності у процесі вивчення теми «Технологія виготовлення аплікації з текстильних матеріалів» у 5-6-х класах з інклюзивною формою навчання.

Виклад основного матеріалу. Аплікація це невід'ємний атрибут прикладного мистецтва народів всього світу. Вважається, що мистецтво аплікації прийшло до нас зі сходу. Існують такі види аплікації: предметна, сюжетна, одноколірна, багатоколірна, декоративна (орнаментальна), пласка, об'ємна, абстрактна, силуетна тощо. Аплікація або накладне шиття – це вид художнього оформлення виробів кольоровими клаптиками тканини або шкіри, попередньо вирізаними і нашитими на окремі елементи узору. Для цього краще застосовувати не сипкі тканини – драп, сукно та інші. Якщо тканини сипка, її попередньо сильно накрохмалюють і прасують через вологу тканину гарячою праскою. Усі види аплікацій виконують на певній основі. Основа – це матеріал, на який накладають аплікацію. Матеріал для основи має бути більш щільним за фактурою, ніж деталі аплікації. Окремі елементи аплікації, залежно від матеріалу, можна пришивати (вручну чи на швейній машині) або приклеювати.

Заняття, як правило носять інтегрований характер так як вчитель продовжує знайомити і засвоювати знання з аплікації з текстильного матеріалу в 6 класі, демонструє її можливості, навчає учнів технічним прийомам. Для розвитку інтересу використовується інтеграція з іншими видами діяльності: розвиток уяви, мислення, ознайомлення дітей з художніми композиціями.

Використовуючи цю технологію учні набувають знання з народно-ужиткового, прикладного мистецтва. З набутих знань, умінь і навичок можуть виготовити власноруч аплікацію з текстильного матеріалу для побуту, одягу, декору кімнати та ін. Специфіка виготовлення аплікації дає дітям з обмеженнями життєдіяльності можливість активніше засвоювати знання про колір, будову предметів, їх величини, про площинні форми і композиції, розвивати тактильні відчуття. В аплікації є можливість пересувати вирізані форми, порівнювати, накладаючи одну форму на іншу, комбінувати. Це дозволяє швидше придбати композиційні знання та вміння, що важливо не тільки для створення сюжетних, а й декоративних аплікацій.

Система розвиваючих занять з художньої аплікації, що включає завдання на освоєння модельної і художньо-символічної форм опосередкування, сприяє вирішенню «відкритих творчих» завдань і може бути спрямована не тільки на розвиток пізнавальних і творчих здібностей дітей з обмеженнями життєдіяльності, охоплених інклюзивною формою навчання, а й сприяє загальному особистісному розвитку дитини. Має велике значення для інтелектуального розвитку дітей. У ході занять поступово розширюється запас знань на основі розвитку уявлень про різноманітні форми, просторове положення предметів навколишнього світу, різні величини, різноманітні відтінки кольорів. Заняття аплікацією сприяють розвитку математичних уявлень. При проведенні занять створюються сприятливі умови для формування таких якостей особистості, як допитливість, ініціативність, розумова і рухова активність, самостійність у прийнятті рішень і виконанні завдань. Безпосереднє, чуттєве знайомство з предметами і явищами, з їх властивостями і якостями становить область сенсорного виховання. Успішне оволодіння аплікацією вимагає здійснення сенсорного виховання і саме сприяє цьому вихованню. Дитяча аплікація, як вид образотворчого мистецтва, має суспільну спрямованість. Учень робить аплікацію не тільки для себе, але і для оточуючих. Дітей дуже хвилює ставлення дорослих, однолітків до їх творінь, а особливо дітей з обмеженнями життєдіяльності. Вони чуйно реагують на зауваження, оцінку батьків, педагога, однолітків. Похвала дитину радує (про те, що його робота відзначена педагогом, дитина розповідає батькам, друзям, однокласникам), а негативна оцінка засмучує. Тому використовувати похвалу і осуд потрібно вдумливо, обережно: якщо весь час хвалити дитину, у нього може сформуватися самовпевненість, зазнайство і, навпаки, якщо постійно говорити дитині, що він погано намалював, виліпив або наклеїв, можна виробити міцне негативне ставлення до образотворчої діяльності.

Завдання педагога у роботі з дітьми на уроках трудового навчання – розвивати творчі здібності, мотивувати, навчити учнів мислити, створити відповідні умови для реалізації творчих можливостей. Адже достатньо прикладів, коли діти і дорослі з обмеженнями життєдіяльності стають відомими художниками, архітекторами, майстрами декоративно-прикладного мистецтва, вправно вишивають бісером, нитками. Діти завжди повинні знаходитися в пошуку, кожного разу відкриваючи для себе щось нове. У творчій обстановці завжди народжуються нові ідеї, задуми, виникає атмосфера співпраці, яка у свою чергу народжує смак до творчості, робить його привабливим для усіх. На нашу думку використання творчих завдань та спеціальних вправ дозволяє досягти цієї мети.

Педагоги, психологи, учені всього світу відзначають, що слабшає інтерес учнів до процесу навчання. Причинами цього явища є наявність протиріч між дидактичними та психологічними аспектами творчості. Учні з особливими освітніми

потребами для засвоєння знань необхідно багаторазове повторення матеріалу, що вивчається. Ця механічна дія гальмує розвиток творчих здібностей особистості. Цю суперечність можливо подолати, якщо чергове повторення фактів буде відрізнятися від попереднього, але не занадто, щоб не ускладнювати процес запам'ятовування [2].

На нашу думку велику роль у розвитку предметних і життєвих компетентностей учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного закладу відіграє їх залучення до проєктної діяльності на уроках трудового навчання. Цінність проєктування полягає в тому, що саме ця діяльність привчає дітей до самостійної, практичної, планової і систематичної роботи, виховує прагнення до створення нового або існуючого, але вдосконаленого виробу, формує уявлення про перспективи його застосування; розвиває морально-трудові якості, загальноцінні мотиви вибору професії і працелюбність. При цьому слід зауважити, що потрібно особливу увагу приділяти тому, щоб в учнів не згасав інтерес до цього процесу, слідкувати, щоб вони доводили свої наміри, особливо в праці, до кінця. Крім того, під час роботи над проєктом у школярів розвиваються пізнавальні навички, формуються вміння самостійно конструювати свої знання, активно розвиваються комунікативні здібності, навички лідерів та здатність до спільної роботи в групі, створюються можливості для реалізації міжпредметних зв'язків. А це дуже важливо для дітей з обмеженнями життєдіяльності.

Під «методом проєктів» розуміють технологію навчання, гнучку модель організації навчального процесу, орієнтовану на творчу самореалізацію особистості учня, розвиток його інтелектуальних і фізичних можливостей. Це сукупність прийомів, операцій оволодіння певною галуззю практичного або теоретичного знання, спосіб організації процесу пізнання, тому якщо йдеться про метод проєктів, то мається на увазі спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми, що повинна завершитися цілком реальним практичним результатом. Метод проєктів орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують протягом певного періоду часу. Навчальний проєкт – самостійна, творча, завершена робота учня, яка відповідає його віковим можливостям і виконана відповідно до узагальненого алгоритму проєктування: від ідеї до її втілення в реальність. У нашому випадку ми повинні враховувати рівень здібностей і можливостей дітей з обмеженнями життєдіяльності.

Вчителю в рамках проєкту відводиться роль розробника, координатора, експерта, консультанта, фасилітатора (фасилітатор – людина, яка забезпечує успішну групову комунікацію). Для учителя трудового навчання новим і незвичним є те, що робота школяра має ґрунтуватися виключно на основі його особистого вибору, з урахуванням його інтересів. Учитель пропонує, зацікавлює, мотивує, направляє, стимулює, спостерігає, консультує, координує [5]. Проєктно-технологічна діяльність базується на гнучкій організації процесу навчання учнів. У результаті проєктно-технологічної діяльності повніше забезпечуються сучасні вимоги до розвитку особистості учня, враховуються їх індивідуальні інтереси і здібності, виконуються та засвоюються ними не тільки конкретні трудові дії, але й системно вирішуються різноманітні конструкторсько-технологічні, художньо-конструкторські, дослідницькі та технічні задачі.

Висновок. Стаття розкриває теоретичні відомості з технології виготовлення аплікації. Удосконалено та обґрунтовано методику формування системи знань та вмінь з технології виготовлення аплікації з текстильних матеріалів учнів з обмеженнями життєдіяльності на уроках з трудового навчання у 5,6 класах. Процес формування вмінь та навичок включає три головні фази: усвідомлення завдання та способів його виконання; вправність стає досконалістю, майстерністю; дії стають

завченими, що дає можливість удосконалювати їх, досягати певного рівня майстерності.

Визначено важливу роль проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання. У ході проектної діяльності школярі навчаються: планувати свою роботу, заздалегідь прогнозуючи її результати; використовувати різноманітні джерела інформації; аналізувати та порівнювати факти; аргументувати власні судження; приймати рішення.

Література

1. Божович, Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. СПб. Питер, 2008. 398 с.

2. Выдрина, Н. Оптимизация творческого развития учащихся среднего школьного возраста объединений дополнительного образования: автореф: дис. ... канд. психол. наук. М. : [б. и.], 2008. 20 с.

3. Капська А. Й. Соціальна робота: навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2005. С. 292-296.

4. Мошняга В. Т. Технологии социальной реабилитации детей с ограниченными возможностями. *Технологии социальной работы / Под. общ. ред. Е. Холостовой.* М.: Инфра-М, 2003. С. 153-154.

5. Організація проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання. Ч. I. / упор. В.Г. Чемшит. Полтава : ПОІППО, 2006. 127 с.

6. Панов А. М. Центры социальной реабилитации детей с ограниченными возможностями – эффективная форма социального обслуживания семьи и детей. *Реабилитационные центры для детей с ограниченными возможностями: опыт и проблемы.* М.: Владос, 2003. 127 с

7. Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими потребами / Інформаційно-методичний збірник. Одеса : ООЦССМ, 2001. 162 с.

8. Щербакова К. В., Петрочко Ж. В. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва: навч. посіб. К. : ДЦССМ, 2002. 217 с.

Гетьман Т. О.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та практичної
психології Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Категорія здоров'я набула особливої актуальності в наш час, трансформувшись у глобальну проблему існування цивілізації в окресленому часопросторі. Майбутнє кожної країни залежить від усвідомлення вагомості цієї цінності, від конкретних зусиль, спрямованих на піклування про здоров'я підростаючого покоління, створення сприятливих умов для його повноцінного розвитку і щасливого зростання.

Суть дефекту та його вплив на психічний розвиток дитини проаналізував Л. С. Виготський у роботі «Основні проблеми сучасної дефектології» і визначив основну тезу сучасної дефектології про те, що дитина, розвиток якої ускладнений дефектом, не просто розвивається менше, ніж її нормальні однолітки, а інакше: «дефективна дитина є якісно іншим, своєрідним типом розвитку». Автор наголошував, що будь-який дефект відіграє подвійну роль. З одного боку, дефект – це мінус, недолік, а з іншого – плюс, тому що він створює стимули до розвитку і саме в цьому криються величезні сили компенсації: «...дефект не є лише недоліком, слабкістю, а й плюсом, джерелом сили і здібностей, у ньому є позитивне значення!»[4, с. 54-55].

Умовою розвитку психіки людини, її чуттєвого і раціонального досвіду є можливість збереження в мозку в упорядкованому та мобільному стані понять і уявлень, отриманих через сенсорну систему.

У психічному розвитку дитини важливу роль відіграє оптичне сприймання (зір), яке здійснюється завдяки зоровому аналізатору. Саме через зоровий аналізатор людина одержує найбільше вражень з навколишнього світу. Розвиток орієнтування в просторі також пов'язаний з дією зорового аналізатора. Зоровий контроль має велике значення для розвитку рухів людини.

Візуальне сприймання людьми одне одного дуже важливе для встановлення міжособових стосунків. Сенсорна недостатність як фактор, який змінює характер психічного розвитку особистості, певною мірою на різних вікових етапах впливає на її стосунки з оточуючими, за висловлюванням Л. С. Виготського «соціальну ненормованість поведінки». Так, зокрема, глибокі вади зору впливають на поведінку особистості, порушуючи її взаємодію з оточуючим світом та іншими людьми [2, с. 27].

У соціальній сфері це, насамперед, проявляється у порушенні соціальної взаємодії дитини з найближчим оточенням; страждають усі три сторони спілкування: перцептивна, інтерактивна та комунікативна. Найбільше уражена перцептивна сторона, оскільки сенсорний дефект найперше негативно впливає на соціальну перцепцію сліпого – сприймання та оцінювання ситуації, співрозмовника, сигналів, що забезпечують зворотний зв'язок тощо.

Порушення інтерактивної сторони спілкування проявляється у формуванні неадекватних соціальних установок, побудові хибної стратегії соціальної взаємодії, яка виявляє себе в упередженому ставленні до зрячих, страхах перед незнайомою ситуацією або співрозмовником, що призводить до згортання соціальних контактів та самоізоляції сліпого.

Комунікативна сторона спілкування менш ушкоджена, проте психологічні наслідки важкого сенсорного дефекту певним чином позначаються і на ній; спостерігаються труднощі використання невербальних знакових систем. Так, зокрема, характерно, що з віком власна міміка сліпого «консервується», виразні можливості обличчя не реалізуються, воно стає нерухомим. Як зазначає Л. Волкова, причини такого стану – специфічні особливості спілкування сліпого в період раннього онтогенезу, обмеженість активного наслідування, звуження можливостей розвитку моторної сфери і, часом, умови середовища. [3, с. 32].

Специфічні особистісно-соціальні якості дітей і підлітків з порушенням зору є наслідком внутрішнього – психологічного та зовнішнього – соціального обмеження їхньої комунікативної активності і створюють труднощі для досягнення успіху у всіх видах діяльності. [2, с. 27].

Комунікативна адаптація виявляється ефективною тільки в умовах включення індивіда в нормальне соціальне середовище зі збереженням власної індивідуальності та унікальності.

Соціальна адаптація – це пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольова пластичність поведінки, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії. Вона відіграє вирішальну роль в соціалізації особистості [1, с. 92-100].

У процесі соціалізації у дитини формуються соціальні якості, знання, вміння, навички, що дає їй змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. Соціалізація відбувається як за стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і за цілеспрямованого формування особистості. Дитина прилучається до групи, намагаючись стати її частиною, осягнути почуття "Ми" і почуття "Я" серед "Ми", що позбавляє самотності, дає відчуття сили і впевненості, спонукає до впливу на

соціальне життя у групі в процесі міжособистісних контактів, сприяє набуттю індивідуального досвіду [5, с. 220-222].

Література

1. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности. *Вопросы психологии*. 1989. № 1. С. 92-100.
2. Гребенюк Т. Міжособистісні стосунки студентів з вадами зору в колективах інтегрованого типу. *Дефектологія*. 2005. № 4. С. 27.
3. Кобильченко В. Соціально-психологічні особливості спілкування незрячих підлітків. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 32.
4. Синьова Є.В. Тифлопсихологія: підручник. К.: Знання, 2008. 365 с. С. 54-55.
5. Томчук С.М. Теоретичний аналіз проблем адаптації дітей з особливими потребами до навчання у школі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. пр.* К.: Університет «Україна», 2004. С. 220-222.

Голуб А. В.

кандидат педагогічних наук, логопед
неврологічного відділення КНП Ні-
жинської ЦМЛ імені Миколи Галиць-
кого, викладач кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ДУХОВНА ПІДТРИМКА ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

На сьогодні існує визначений теоретико-науковий доробок з різних аспектів соціального захисту осіб з психофізичними порушеннями. Серед вітчизняних науковців та практиків слід виділити М. Авраменка, С. Богданова, Н. Борецьку, Е. Лібанову, О. Макарову, С. Мельника, К. Міщенко, В. Скуратівського, В. Сушкевича та ін. В Україні значущість духовної підтримки, як нагальної потреби людини, передбачена в різних напрямках державної політики, зокрема в соціальній політиці та охороні здоров'я. Так, духовна підтримка стала невід'ємною складовою національного класифікатора медичних інтервенцій (КМІ), який активно впроваджується в межах медичної реформи HELSI (в переліку КМІ АСНІ helsi «духовна підтримка» 96187-00) [7].

КМІ (затверджений наказом № 677 від 13.12.2019) – це перелік медичних утручань, що виконуються в закладах охорони здоров'я. КМІ гармонізований з Австралійським класифікатором медичних інтервенцій (АКМІ) – Australian Classification of Health Interventions (АСНІ) – розробленим Австралійським консорціумом з розробки класифікації (АССД) та відповідає десятій редакції АСНІ. Переклад та адаптація Австралійського класифікатора медичних інтервенцій для використання в Україні здійснювалася в рамках спільного проєкту МОЗ та Світового Банку «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей» [7].

Необхідність комплексного міждисциплінарного підходу в медицині та освіті набуває все більшого авторитету. На нашу думку, саме такий підхід забезпечить можливість як надавати якісні медичні та освітні послуги населенню, так і внести позитивні кардинальні зміни в медичну та освітню галузі. Особливо це стосується реабілітації осіб з психофізичними порушеннями. За даними ВООЗ більше 1 млрд. людей у світі мають ту чи іншу форму інвалідності. В Україні станом на початок 2019 р. налічується 2,6 млн осіб з інвалідністю, з них 161 тис. дітей. Більшість із них потребують реабілітації.

З метою формування ранньої та комплексної системи реабілітації, запровадження мультидисциплінарного підходу та командної роботи фахівців різних напрямів, для досягнення більш якісних та ефективних результатів у найкоротші терміни, зменшення ускладнень та ступеня інвалідизації пацієнтів, МОЗ України розробляє проект наказу «Про порядок організації *мультидисциплінарного підходу* з надання реабілітаційних послуг у закладах охорони здоров'я» (опубліковано 03 грудня 2019 р.). Він визначає механізм організації *мультидисциплінарних реабілітаційних команд* у закладах охорони здоров'я. У 2020 р. реабілітація включена до Програми медичних гарантій.

Духовна підтримка, на нашу думку, повинна бути обов'язковою складовою підготовчого етапу комплексної міждисциплінарної реабілітації осіб з психофізичними порушеннями. Забезпечення цього напряму ми відводимо спеціалістам освітньої та соціальної сфери (ми б сказали «клінічним педагогам»), які включені до складу мультидисциплінарної команди – групи фахівців різних спеціальностей, які надають реабілітаційні послуги особі, яка їх потребує, для забезпечення відновлення або компенсації виражених обмежень її життєдіяльності. До складу мультидисциплінарної команди, зокрема, можуть входити: фізичний терапевт, ерготерапевт, лікар фізичної та реабілітаційної медицини, лікар-невролог, психолог, фахівець із соціальної роботи/соціальний працівник, лікарі інших спеціальностей і спеціалісти освітньої чи соціальної сфери (у разі потреби).

Враховуючи сучасні інтегровані погляди демократичного суспільства на людину з позиції холістичного підходу, ми вважаємо можливим запропонувати в якості духовної підтримки вид духовної практики сьогодення – сахаджа-йогу, яка об'єднує в єдиний комплекс енергетичні, психічні та фізіологічні (нейрофізіологічні) ресурси людини і направляє їх на активну адаптацію в оточуючому соціальному та природному середовищі.

Сахаджа-йога – система методів пробудження (активізації) внутрішнього енерго-вібраційного потенціалу людини та оздоровлення усіх аспектів людського організму (фізичного, психічного, соціального, інтелектуального, духовного). Сахаджа-йога названа доктором філософії та медицини Н.Шриваставою (Шрі Матаджи) і була відкрита у 1970 році. У наш час даний напрям духовної практики розвивається більш ніж у 100 країнах світу [3].

Вважаємо, що сахаджа-йогу доцільно віднести до біоенергетичного напряму терапевтично-реабілітаційної практики, яка останнім часом набуває усе більшої популярності серед населення як нашої країни, так і країн усього світу. Сьогодні вивченню біоенергетики в медицині приділяється особливе значення, оскільки доведено, що більшість людей хворіє через дисбаланс в енергетичному обміні (як соматичному, так і психоневрологічному).

Достатньо доказова науково-методологічна база енерго-вібраційного дослідження в сучасному освітньому просторі (природознавчий та людинознавчий аспекти (Тейяр де Шарден, Г. Сковорода, Б.Ананьєв, В. Бальсевич, Л. Лубіньова, Н. Шривастава, Г. Хакен, І. Стенгерс, І. Пригожин, Б. Лівеху, В. Гейзенберг, В. Бехтерев, Н. Бехтерева, Н. Шривастава, В. Тихоплав, Т. Тихоплав, А. Акімов, Г. Шипов та ін.); психологічний аспект (К-Г. Юнг, С. Харитонов, М. Басін та ін.)) та експериментальна база дослідження методів сахаджа йоги (медичний аспект (U. Rai, С. Голошейкин та ін.); корекційно-педагогічний аспект (А. Голуб) запевняє нас у необхідності впровадження методів сахаджа-йоги як енерго-вібраційних засад духовної підтримки осіб з психофізичними порушеннями.

Метою духовної (енерго-вібраційної) підтримки осіб з психофізичними порушеннями є енерго-вібраційне забезпечення таких осіб через пробудження внутрішньої (духовної) енергії, регуляція їх психоемоційного стану, створення внутрішнього енергетичного балансу (рівноваги) як духовних засад здоров'я людини.

Зміст забезпечення духовної підтримки – це методи сахаджа-йоги (самореалізація, медитація, масаж голови (масаж пітх), спеціальні дихальні вправи (пранаяма), акватерапія, музикотерапія (біджа-мантри), ствердження). Вважаємо, що енерго-вібраційне забезпечення осіб з психофізичними порушеннями сприятиме духовному (глибинному) розвитку таких осіб на усіх рівнях: нейрофізіологічному (медичні показники), психоемоційному (психологічні показники), мовленнєвому (логопедичні показники), соціальному (соціально-педагогічні показники).

«Йога – безцінний дар давніх традицій Індії. Вона втілює в собі єдність душі і тіла; думки і дії, а також гармонію між людиною і природою та цілісний підхід до здоров'я і благополуччя. Йдеться не про фізичні вправи, а про встановлення почуття єдності з самим собою, світом і природою. Якщо ми змінено наш спосіб життя і створимо новий образ свідомості – це допоможе загальному благополуччю. Давайте вирішимо призначити *Міжнародний день йоги!*» - двиступ-звернення прем'єр-міністра Індії Нарендра Моді до ООН із пропозицією відзначити Міжнародний день йоги. 11 грудня 2014 року Генеральна Асамблея ООН проголосила 21 червня Міжнародним днем йоги. Внесена Індією резолюція була підтримана всіма 175 державами, які представлені на Генеральній Асамблеї ООН.

Таким чином, ми пропонуємо сучасну інноваційну концепцію духовної (енерго-вібраційної) підтримки осіб з психофізичними порушеннями реалізувати на біоенергетичних засадах засобами методів сахаджа-йоги як складової комплексної міждисциплінарної реабілітації осіб з психофізичними порушеннями, враховуючи диференційований підхід (вік особи, категорію особи з порушеннями, якісно-кількісні показники стану психофізичного розвитку особи, її індивідуальні особливості).

Література

1. Знание реальности (всемирная культура и духовность). *Альманах*. № 1. Киев, 2001. 80 с.
2. Електромагнітні випромінювання в біології та практичне використання її позитивних ефектів. *Матеріали міжнародних наукових конференцій: «Україна як первень індоєвропейської спільноти: духовна місія, витоки, перспективи»*. Біла Церква, 2004. 101 с.
3. Нирмала Шривастава. *Метасовременная эпоха*: Пер. с англ. Московский Союз Сахаджа Йогов, 1998. 298 с.
4. Раи Умеш С. *Просветленная медицинская наука. Современный взгляд на вибрационное осознание во имя холического (целостного) подхода к здоровью* / Пер. с англ. М.: АНО «САХАДЖА ЙОГА мировая философия науки, здоровья и этики», 2004. 256 с.
5. Состамоинен Т.В. *Восточные оздоровительные системы психофизической рекреации*. СПб., 2008. 450 с.
6. Харитонов С.В. *Проявление космического закона в психике человека: Синергетический подход к классификации психических потребностей*. СПб.: Петербург-21 век, 2000. 80 с.
7. Наказ Мінекономіки від 13.12.2019 № 677 «Про затвердження національних класифікаторів». URL: <https://moz.gov.ua/dokumenty>.

Дубровська Л. О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Колошина А. О.

магістрантка спеціальності «Початкова освіта» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Інклюзію в освіті відображають принципи, які полягають в доступності шкільної освіти для всіх дітей: забезпечення фізичного доступу учнів з обмеженими можливостями здоров'я в школи (транспорт, пандуси, підйомники); розробка мобільної структури навчальної програми та різноманітних освітніх методик, які дозволяють задовольнити потреби всіх учнів, в тому числі:

- потреби в повноцінному і різноманітному особистісному становленні та розвитку;
- з урахуванням індивідуальних схильностей, інтересів, мотивів і здібностей (особистісна успішність);
- потреби в органічному входженні особистості в соціальне оточення і плідній участі в житті суспільства (соціальна успішність);
- потреби в розвиненості у особистості універсальних трудових і практичних умінь, готовності до вибору професії (професійна успішність) [2, с. 211-213].

Спеціалізація моделі розвитку ідеї інклюзивної освіти визначається кількома рівнями соціально-психологічних змін, кожен з яких потребує визначення механізмів впровадження, динамічних показників, критеріїв оцінки та основних суб'єктів змін.

1. Системний рівень змін визначається державною та регіональною політикою, вимагає моніторингових програм і забезпечує основні інституційні умови для системного розвитку інклюзивного процесу.

2. Організаційний рівень забезпечується діяльністю освітньої організації, вибудовуючись як культура, традиції та основні принципи, за якими проектується освітній процес конкретної школи. Створення спеціальних освітніх умов, класифікація кадрів, готовність школи до відкритого діалогу з соціальним оточенням і батьками, система підтримки і професійна взаємодія визначають динаміку змін на цьому рівні.

3. Груповий рівень – важливий соціально-психологічний рівень процесу включення, на якому вирішується головне питання: чи буде прийнятий «особливий» учень в колектив однолітків, чи може він стати активним учасником шкільної спільноти?

4. Індивідуальний рівень включеності базується на понятті суб'єктності, на отриманні особистого досвіду, на усвідомленні своїй освітніх потреб та рівня участі в груповій взаємодії кожної особливої дитини [4, с. 45-46].

Реалізація основних принципів інклюзивної освіти дітей з особливими потребами в загальноосвітніх установах базується на наступних змістовних і організаційних підходах, методах, формах:

- індивідуальний навчальний план та індивідуальна освітня програма дитини з розвитку академічних знань і життєвих компетенцій;
- соціальна реабілітація дитини в освітній установі і поза нею;
- психолого-педагогічний супровід дитини в процесі навчання і соціалізації;

- психолого-педагогічний консилиум освітнього закладу;
- індивідуальна психолого-педагогічна карта розвитку дитини;
- портфоліо дитини з особливими потребами;
- компетентність вчителя в області загальної освіти з елементами спеціальної освіти, в області соціальної адаптації та реабілітації;
- підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітнього закладу в області інклюзивної освіти;
- робочі програми освоєння предметів освітньої програми в умовах інклюзивної освіти дітей відповідно до освітніх стандартів;
- Тьюторський супровід дитини в процесі навчання;
- адаптивне освітнє середовище – доступність класів та інших приміщень установи (усунення бар'єрів, забезпечення дружності середовища установи); оснащення освітнього процесу асистуючими засобами і технологіями (технічними засобами забезпечення комфортного і ефективного доступу);
- адаптивна освітнє середовище – корекційно-розвиваюче предметне середовище навчання і соціалізації;
- згуртування дитячого колективу, розвиток навичок співпраці, взаємодії та взаємодопомоги;
- орієнтація виховної системи закладу на формування та розвиток толерантного сприйняття і відносин учасників освітнього процесу [1, с. 74].

Основна мета освітньої установи, яка почала шлях розвитку інклюзивної практики – створення спеціальних умов для розвитку та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами та їхніх однолітків.

Найбільшою та основною умовою включення дитини з особливими потребами в соціальний (зокрема, освітній простір) – створення універсального безбар'єрного середовища, що дозволяє забезпечити повноцінну інтеграцію дітей у суспільство. При цьому на рівні освітнього закладу ця умова доповнюється завданням створення адаптивної освітнього середовища [3, с. 30].

Діти з особливими освітніми потребами вимагають спеціального підходу до їхнього навчання, розвитку, виховання, особливих педагогічних умов при організації навчальної і виховної діяльності за рахунок реалізації психолого-педагогічного супроводу.

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система педагогічних заходів по створенню усіма суб'єктами освітнього процесу соціально-психологічних і педагогічних умов для надання допомоги і підтримки дитини з особливими освітніми потребами в рішенні задач її розвитку, навчання, виховання і соціалізації в інклюзивному освітньому просторі.

Таким чином, інклюзивна освіта є інноваційним явищем у розвитку національної системи освіти і закріплюється на законодавчому рівні. У зв'язку з цим особлива увага приділяється психолого-педагогічному супроводу дітей з особливостями психофізичного розвитку. У процесі становлення інклюзивного освітнього простору важливе значення відводиться учителю-дефектологу, який допомагає проводити діагностику, адаптувати і створювати нові освітні та корекційно-розвиваючі програми для адекватного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Література

1. Дорошенко В. Психокорекційна діяльність психолога з дітьми з обмеженими можливостями. *Психолог*, 2015. № 17/18. С. 72-74.
2. Кабанець М. М. Інклюзивна освіта як шлях до демократизації суспільства. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Київ-Вінниця, 2012. Вип. 29.

3. Ольшевський В. Проектний метод: ефективний спосіб навчання у спеціальних школах. *Сучасна школа України*. 2017. № 7. С. 27-31.

4. Петрик І. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами та їх родин. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 1. С. 43-47.

Завацька Л. М.

кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

(м. Чернігів, Україна)

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

На сучасному етапі інноваційного розвитку суспільства освіта набуває характеристик загальності, доступності, рівності. У цьому контексті в Україні проблема задоволення освітніх потреб дітей і молоді з обмеженими можливостями є особливо актуальною. Наразі орієнтуючись на європейські цінності інклюзивна освіта вимагає значної переорієнтації свідомості суспільства і, насамперед, всіх учасників освітнього процесу, а також здійснення педагогами професійно-педагогічної діяльності щодо задоволення освітніх потреб усіх без винятку дітей, їх соціальної адаптації й формування здатності до продуктивного функціонування в суспільстві. При вирішенні зазначених проблем на локальному рівні закладу дошкільної або загальної середньої освіти всі учасники освітнього процесу, в переважній більшості, не можуть діяти ізольовано один від одного. Вони не завжди мають достатній ресурсний потенціал для створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Тому налагодження партнерства у освітньому середовищі між різними зацікавленими суб'єктами є одним із необхідних компонентів організації такої роботи в закладах освіти.

Окремі аспекти різних видів партнерства розглянуті у працях українських дослідників В. Жукова, А. Ткачука, К. Шендеровського. Аналізуючи останні дослідження та публікації, в яких, на наш погляд, започатковано розв'язання зазначеної проблеми, ми, в першу чергу, керувались положеннями сформульованими В. Засенко, Н. Кирста, А. Колупаєвою, В. Кобильченко, Л. Прохоренко, О. Тараненко.

Мета статті полягає у визначенні суб'єктів та форм партнерської взаємодії учасників освітнього процесу в організації інклюзивного простору.

Необхідно зазначити, що сьогодні в науково-методичній літературі використовуються кілька термінів, які так чи інакше пов'язані з питаннями партнерства: «соціальне партнерство», «між секторальне партнерство», «соціальна взаємодія», «соціальне співробітництво» [1]. Відповідно партнерство визначається як особливий вид відносин, при якому люди чи організації об'єднують свої ресурси для виконання певної діяльності. Можна говорити про те, що партнерство налагоджується тоді, коли нам необхідно зробити певну справу, яку ми не можемо виконати самостійно.

В інклюзивному процесі партнерська взаємодія є тією рушійною силою що має можливість створення сприятливого соціального клімату, забезпечення суспільної згоди щодо організації адаптивного простору для дітей з особливими освітніми потребами у межах закладу освіти.

Багато науковців акцентують увагу на здійсненні партнерської взаємодії у формі соціального супроводу як оптимальної форми соціальної підтримки дітей, яка реалізується згідно принципів соціально-педагогічного патронажу. А відтак, про наявність психолого-педагогічного супроводу можна говорити тоді, коли навколо дитини створюють міждисциплінарну групу (фахівці, які безпосередньо опікуються дитиною, та батьки), яка розробляє для неї індивідуальну програму розвитку і починає цілеспрямовано працювати над досягненням поставлених в ній цілей. Важлива роль у цій команді належить консультативно-педагогічній групі, в межах якої фахівці спеціальної освіти надають консультативно-методичну допомогу педагогам, які працюють з дітьми з особливими потребами, а також батькам. Корекційні педагоги беруть участь у розробці індивідуальних навчальних планів (на етапі оцінювання психофізичного стану розвитку дитини, визначення й погодження аспектів навчання, що потребують застосування спеціальних методик, певної адаптації завдань, модифікацій шкільного довкілля, створення особливого графіка навчального навантаження) [2].

Стрижневе місце в партнерській команді належить вчителю інклюзивного класу. Він повинен створити демократичну атмосферу і всіляко сприяти формуванню міцного дитячого колективу. Всі діти, незалежно від стану їхнього здоров'я повинні мати однакові права і можливості. Сприятливе середовище заохочує всіх дітей, незалежно від їхніх можливостей, до навчання, ініціативи, творчості, що забезпечує успішний розвиток і індивідуальну освітню траєкторію. Почуття приналежності є дуже важливим для дітей. Тому вчитель має створювати ситуації позитивних соціальних взаємин учнів. Завдяки контактам з однолітками діти розвиваються емоційно і соціально, вони вчаться жити у злагоді з людьми, у них формується самоповага. Всі інші учасники освітнього процесу школи як партнери у психолого-педагогічному супроводі дитини повинні надавати вчителю методичну, соціально-педагогічну, психологічну допомогу.

Налагодження партнерства сприяє формуванню ознак стабільної, комплексної командної роботи зокрема з органами управління освітою, ресурсними консультативними службами, в тому числі інклюзивно-ресурсними центрами, щодо сприяння в організації співпраці зі спеціальними навчальними закладами певного профілю – для дітей з порушеннями зору, слуху; навчально-реабілітаційними центрами, медичними установами, які можуть забезпечити необхідні супровідні послуги. Важливим є укладання угод між закладами для формування об'єднаних навчальних закладів, що підтримують інклюзію, та спеціальних, які активно співпрацюють, використовуючи персонал та ресурси, спільно проводячи заходи задля розвитку соціальності дітей з особливими освітніми потребами.

Важливу професійну роль командних партнерів в освітньому середовищі відіграє психологічна служба. Психолого-педагогічна підтримка здатна поліпшити взаємини між дітьми й дорослими (вчителями, батьками) і покликана попереджати виникнення складних проблем і непорозумінь. Основними напрямками роботи практичного психолога і соціального педагога, які здійснюють психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання, є: психолого-педагогічна діагностика; психологічна і педагогічна корекція; психолого-педагогічне консультування; психологічна і педагогічна реабілітація; психолого-педагогічна підтримка [3].

Пріоритетними завданнями практичного психолога і соціального педагога, які здійснюють психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є: недопущення затримки не тільки в набутті знань, а й у розвитку особистості, запобігання інфантилізму; проведення просвітницької роботи з іншими дітьми та педагогами школи щодо особливостей дітей з порушеннями психофізичного розвитку і формування адекватного ставлення до них; оптимізація спілкування дитини з однолітками, батьками, педагогами; допомога дітям

в опануванні системи відносин зі світом і самим собою; розробка і впровадження відповідних форм і методів роботи як умов успішного навчання дітей з особливими потребами.

Не зважаючи на важливість фахівців як партнерів в організації інклюзивного простору, головною ланкою команди повинні бути батьки. Педагоги мають постійно демонструвати батькам, що вони є важливими членами шкільного колективу, бажаними і потрібними у школі, що їхній внесок у загальну справу є цінним і необхідним.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що партнерство в організації інклюзивного простору можна розглядати як форму соціальної взаємодії, в якій всі учасники освітнього процесу (безпосередні та опосередковані) створюють умови для задоволення потреб усіх без винятку дітей.

Література

1. Жуков В., Скуратівський В. Соціальне партнерство в Україні: навч. посібник. Київ: Наук. Світ, 2004. 69 с.

2. Колупаєва А. А., Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Серія «Інклюзивна освіта» Київ: Видавнична група «А.С.К.», 2012. 192 с.

3. Кобильченко В. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в освітньому просторі. *Збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології*. Київ: Симоненко О. І., 2019. С. 81-84.

3. Про затвердження Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18>

4. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання: лист Міністерства освіти і науки України від 26.07.2012р. №1/9-529. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS18532.html

Качалова Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Шпеко Т. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ З БАТЬКАМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Постановка проблеми. На сьогодні основним завданням інклюзивної освіти є створення всіх необхідних умов для розвитку особливої дитини в освітньому середовищі. Вирішенням цього завдання займаються адміністрація навчального закладу, психологи, соціальні педагоги, вчителі, вихователі, сурдопедагоги та інші фахівці. Проте, при вступі особливої дитини до навчального закладу вектор завдань спрямовується і на знаходження взаєморозуміння з як із самою дитиною, так і з її батьками (опікунами). Саме тому в процесі розвитку інклюзивної освіти особливе місце займає тісна взаємодія між школою та родиною, котрі як партнери мають спільну мету – допомогти дитині соціалізуватися в освітньому середовищі [1, с. 10].

Аналіз останніх досліджень. Проблема роботи з дітьми та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами та поглиблення соціально-педагогічної взаємодії знаходиться в центрі уваги багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців: В. Андрущенко, М. Ярмаченка, Е. Андрєєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової, О. Акімової та зумовлює необхідність її практичного спрямування. Зокрема, І. Іванова, Л. Борщевська та Л. Зіброва вказують на те, що сім'я є основним середовищем формування людини, але вона не повинна бути єдиним агентом впливу, оскільки особлива дитина потребує спілкування з іншими членами суспільства і не повинна замикатися в домашньому оточенні.

Мета статті полягає у визначенні змісту і форм соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Основною метою взаємодії з батьками/опікунами є:

- Створення тісного контакту батьків зі педагогами як ресурсу, шляхом надання постійної допомоги в розв'язанні проблемних питань, пов'язаних з вихованням дитини.

- Участь батьків в громадській діяльності у межах навчального закладу.

- Підготовка батьків як учасників змін в соціумі.

Аналіз практики інклюзивного навчання дає підстави визначити наступні форми соціально-педагогічної роботи з батьками.

З урахуванням цілей та кінцевих результатів робота з батьками або опікунами проводиться в наступних формах:

- загальні засідання по інформуванню з питань організації інклюзивного навчання;

- батьківські навчальні семінари, тренінги про завдання та зобов'язання батьків в процесі виховання та навчання дітей;

- індивідуальне та групове консультування [3, с. 83].

Засідання по інформуванню організуються, зазвичай, на початковому етапі спілкування, але можуть проводитися і частіше, враховуючи специфіку заходів конкретного навчального закладу.

Навчання батьків проводиться шляхом організації, з певною періодичністю (встановленою в співвідношенні з потребами) необхідних інформаційних та навчаючих заходів, орієнтованих на розвиток батьківських компетенцій, формуванню стосунків, що відповідають їх соціальній ролі, корекцію/розвиток поведінки та навичок батьківства. Адміністрація навчальних закладів спільно з адміністрацією інклюзивно-ресурсних центрів має подбати про те, щоб заходи по батьківському навчанню не були випадковими, а мали систематизований характер, по встановленому графіку, який буде відомий всім учасникам освітнього процесу та стали значущою частиною діяльності школи [1, с. 13].

Забезпечити тривалий зв'язок з батьками можна шляхом безпосереднього залучення їх як волонтерів у різноманітні заходи, що проводяться у навчальному закладі. Батьки можуть брати участь в:

- практичній діяльності з дитиною разом з фахівцями (ігри, виховні заходи, екскурсії тощо);

- створенні та адаптації дидактичних матеріалів.

В інклюзивному освітньому середовищі батьки дітей з особливими освітніми потребами відіграють важливу роль в процесі створення індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка проявляється, головним чином, в наданні інформації про дитину, її родину, наданні необхідної допомоги для забезпечення прогресивного розвитку дитини [2, с. 199].

Аналіз практики інклюзивної освіти засвідчує, що очевидним є те, що участь батьків в процесі написання ІПР потребує зусиль з обох сторін: важко уявити, що всі батьки дітей з ООП будуть з задоволенням брати участь у цьому процесі. Це в компетенції вчителя, класного керівника, вчителів, психолога, всього навчального закладу підтримати батьків в цій справі. В якості пропозицій для підтримки (підбадьорювання) для участі батьків можна запропонувати наступні форми співпраці: відкрите регулярне спілкування з батьками та дитиною; використання в спілкуванні зрозумілої (простої) мови; надання можливості самостійно вирішувати, в якій мірі вони можуть долучитися до процесу ІПР; інформування (телефон, письмові повідомлення (записки), інші методи) про засідання групи ІПР та проблемні питання, які будуть обговорюватися; підтримка та наснаження батьків для формулювання та отримання коментарів, особистої думки, відношення в процесі створення ІПР; консультування; надання, за необхідності, роз'яснювального коментаря (пояснень) для кращого розуміння очікувань школи від батьків [3, с. 204].

Висновки. Виходячи зі специфіки сімей, де є діти з ООП, слід зазначити, що чим більш залучені батьки в інклюзію, тим більша ймовірність досягнення бажаних результатів у дітей [4, с. 8]. Таким чином, співпраця з батьками є ключовим елементом у створенні середовища, де діти почуватимуться щасливими та захищеними, відчуватимуть підтримку родини та зможуть максимально розвивати свій потенціал. В цьому середовищі фахівці та батьки мають співпрацювати задля надання найкращої допомоги дитині в навчанні.

Література

1. Балан В., Бортэ Л., Ботнарь В. Інклюзивное образование: учебн. пособ. / коорд.: Н. Велишко. М-во образования, культуры и исследований Респ. Молдова. Кишинев: Б. и., 2017 (Tipogr. "Bons Offices"). 308 p.
2. Булат Г., Соловей Р., Балан В. Інклюзивное образование. *Интеграция детей с ограниченными возможностями в общеобразовательные школы*, *Fondul de Investiții Sociale din Moldova, LUMOS (Protecting Children. Providing Solutions)*: метод. пособ. / коорд.: Д. Гыну; Кишинев :Ч. 1. 2016. 168 p.
3. Колупасва А.А, Наконечна Л.М. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
4. Порошенко М.А. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.

Кузьмін В. В.

доцент кафедри соціальної роботи та психології, учений секретар Національного університету «Запорізька політехніка»

(м. Запоріжжя, Україна)

Мещан І. В.

доцент кафедри соціальної та гуманітарної політики Національної академії державного управління при Президентові України

(м. Київ, Україна)

Лебеденко В. В.

студентка 3 курсу кафедри соціальної роботи та психології НУ «Запорізька політехніка»

(м. Запоріжжя, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СИСТЕМІ ОСВІТИ З ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРИТ В УКРАЇНІ

Сирітство – це соціальне явище та становище, при якому дитина залишилася без батьків із різних причин, наприклад загибелі або позбавлення батьківських прав. За статистичними даними, протягом 2019-2020 навчального року кількість дітей-сиріт становить 13 313 осіб, також з них 4002 осіб, які навчаються училищах, технікумах та коледжах [1]. Як свідчить статистика, заявлена тема є актуальною та болючою, адже з кожним днем кількість дітей-сиріт збільшується. Як правило, вони мають певні права та гарантії в різних сферах життя.

Саме тому виникає питання, яка роль соціального партнерства, та які гарантії отримують діти-сироти стосовно освіти та подальшого працевлаштування. Соціальне партнерство – це взаємовідносини та спільна діяльність між суб'єктами праці, а саме між працівниками, роботодавцями та державою, що спрямовані на вирішення проблем та погодження інтересів. Соціальне партнерство має велике значення в сфері освіти, адже воно пов'язане з працею та її суб'єктами, і також спрямоване: на підготовку кваліфікованих працівників; на забезпечення якості належної професійно-технічної освіти; на спільну взаємодію ринку освітніх послуг та ринку праці; на урівноваження попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці.

Соціальне партнерство в сфері освіти можна вважати тим самим «соціальним механізмом», що сприяє економічній стабільності та розвитку, створенню конкурентоспроможної, гнучкої та динамічної системи освіти. Відкритість освіти припускає не тільки доступність та втягнення різних соціальних груп, в тому числі і дітей-сиріт, в процес розвитку освіти як партнерів. Соціальне партнерство в освітній сфері не тільки допомагає отримати якісну освіту майбутнім працівникам, але й відкривають такі можливості [3, с. 18]:

- спрощення процедури коректування старих і впровадження нових матеріалів і програм, які відповідають вимогам роботодавців та глобалізації в цілому;
- проходження практики під час навчання, яка також допоможе краще «познайомитися» із спеціальністю;
- працевлаштування випускників, які отримали вищу технічну освіту;
- забезпечення обліку вимог роботодавців щодо навчання та підготовки майбутніх кваліфікованих працівників [2, с. 253].

Одна із задач системи освіти –моніторинг вимог роботодавців, це пов'язано з ростом вимог до кваліфікації і якості підготовки фахівців. Швидко реагувати на зміни

кон'юнктури ринку праці можливе при створенні системи соціального партнерства, яка зможе об'єднати всіх вище перерахованих суб'єктів з урахуванням інтересу до взаємодії з освітніми закладами.

Отримати вищу освіту в певній галузі та в майбутньому працевлаштуватися має можливість кожен, в тому числі й діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. У статті 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» сказано, що право на повне державне забезпечення в навчальних закладах мають особи з числа дітей-сиріт при продовженні навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів. Також діти сироти під час навчання мають такі додаткові гарантії та права: навчатися за кошти державного бюджету протягом усього навчального процесу; отримувати соціальні виплати та щомісячну стипендію, розмір якої встановлено Кабінетом Міністрів України; в майбутньому мають додаткову можливість працевлаштування, згідно потребам ринку праці та роботодавців щодо певної спеціальності [4].

Також випускники навчальних закладів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечуються за рахунок навчального закладу або відповідної установи у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів, одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку. Держава гарантує випускникам закладів освіти – дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, працевлаштування за отриманою професією та забезпечення житлом згідно з законодавством.

В умовах створення нових типів підприємств, розвитку малого і середнього бізнесу виникає потреба у підготовці кваліфікованих робочих з відповідного профілю. Саме тому, за умовою успішного закінчення навчання та отримання освіти є можливість працевлаштування, яке гарантується усім, в тому числі дітям-сиротам [6, с. 429]. Організація навчання та згодом працевлаштування дітей сиріт здійснюється за такими принципами:

- актуальність обраної професії, також співвідношення попиту на ринку праці та робочої сили;
- сприятливі умови трудової діяльності, які не несуть загрозу та небезпеку здоров'ю;
- відповідність характеру трудової діяльності та врахування вікових, статевих і фізіологічних особливостей дитини-сироти [5];

Соціальний діалог і соціальне партнерство в професійному навчанні повинні стати механізмом акомодатції цієї системи до вимог ринку, засобами досягнення згоди та компромісу. Після закінчення навчання за програмою соціального партнерства держава надає допомогу та гарантії таким чином:

- надає робоче місце в першу чергу;
- при необхідності діти-сироти, які закінчили професійно-технічний навчальний заклад, отримують житло;
- діти-сироти отримують професійну консультацію та інформацію щодо підготовки та перепідготовки відповідно працевлаштування;
- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які закінчили навчання і перебувають на обліку пошуку роботи, також безкоштовно проживають, адже держава здійснює плату за житло та комунальні послуги [7, с. 33-40].

Як зазначено у 2 пункті першої частини статті 14 ЗУ «Про зайнятість населення», діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, що досягли 16 років, можуть як виняток влаштуватися на роботу з умовою згоди одного з батьків або осіб, що їх замінюють. Також при працевлаштуванні дітям-сиротам держава

надає матеріальну та тимчасову грошову допомогу, також вона гарантується і під час навчання та кваліфікованої підготовки.

Таким чином, можна зробити висновок, що соціальне партнерство в освіті – це особливий тип взаємодії навчальних установ із суб'єктами й інститутами ринку праці, державними органами влади, громадськими організаціями, націлений на вирішення важливих питань й здійснення інтересів всіх учасників цього процесу. Також слід зазначити, що соціальне партнерство допомагає в навчанні та згодом працевлаштуванні всім соціальним групам, в тому числі й дітям-сиротам та дітям, які були позбавлені батьківського піклування. По-перше, під час навчання дітям-сиротам надається матеріальна та грошова допомога, також вони мають право навчатися на державному замовленні. По-друге, після успішного закінчення навчання дитині-сироті гарантують працевлаштування та надання робочого місця позачергово, враховуючи умови роботодавців та попит ринку праці. І по-третє, після закінчення навчання діти-сироти, які перебувають на обліку у центрі зайнятості та шукають роботу, отримують також грошову допомогу та проживають безкоштовно, адже за комунальні та житлові послуги сплачує держава. Отже, це підтверджує те, що соціальне партнерство має велике значення в сфері освіти та також сприяє реалізації дітей-сиріт, які по закінченню навчання обов'язкового мають можливість працевлаштування.

Література

1. Вища освіта в Україні у 2019 році. Державна служба статистики України // Статистична інформація. Веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 13.11.2020)

2. Кузьмін В.В. Социокультурные барьеры социализации детей-сирот в высших учебных заведениях Украины. *Социокультурные барьеры модернизации высшей школы Украины: / под ред. В.С. Бакирова. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. 253-279 с.*

3. Мірошниченко О. О. Система показників стану соціального партнерства в Україні та її інформаційне забезпечення: *Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Збірник наукових праць. Вип. 7. Тернопіль: Економічна думка. 2002. С. 200 -205.*

4. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 14. 01. 2020 р. № 785-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 12.11.2020).

5. Соціальне партнерство в умовах ринкових відносин: веб-сайт. URL: ua.textreferat.com (дата звернення: 12.11.2020).

6. Технології соціальної роботи / О.А. Агарков, Д.Ю. Арабаджієв, Т.В. Єрохіна, В.В. Кузьмін, І.В.Мещан, В.М. Попович. Запоріжжя: вид. комплекс АТ «Мотор Січ», 2015. 487 с.

7. Щербак Л. В. Створення системи соціального партнерства у сфері професійно-технічної освіти. Київ: Геопринт, 2008. 45 с.

Кулик Т. В.

магістрантка спеціальності «Освітні, педагогічні науки» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПРАЦЕТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Повноцінна життєдіяльність вихованців інтернатних установ неможлива без надання їм різних видів допомоги та послуг, що відповідають їх соціальним потребам, в тому числі в сфері реабілітаційних та соціальних послуг, спрямованих на організацію активного життя цих громадян у суспільстві. Одним із напрямів підвищення якості соціального обслуговування є впровадження такої соціальної технології, як працетерапія. Працетерапія дозволяє адаптувати дитину з особливими потребами до зміни умов в особистому та суспільному житті, які відбуваються внаслідок вікових обмежень, захворювання, інвалідності тощо. Працетерапія включає низку заходів, що забезпечують підвищення якості проживання в інтернатній установі. Види працетерапії розрізняються за характером і складністю та повинні відповідати можливостям громадян з різним рівнем працездатності. Це сприяє розвитку чи коригуванню основних функцій пам'яті, уваги, мислення, формує певні навички самообслуговування. Працетерапія — це лікування працею з метою відновлення порушених функцій і працездатності хворих. Працетерапія концентрує у собі досягнення медичної і соціальної реабілітації, у тому числі ЛФК, масажу, фізіотерапії і механотерапії.

Актуальність зазначеної проблеми висвітлювалася роботах В. Болюбах, М. Жуховицького, Ю. Нікіфірова, Л. Котова, Н. Кукса, О. Романова та ін.

У найбільш узагальнених рисах працетерапія – це структурована діяльність, націлена на зменшення напруги і посилення віри в самого себе у підопічних, а також тренування їх взаємодії з іншими людьми, розвиток і реабілітація їх щоденних і професійних навичок; це активний метод відновлення втрачених функцій та працеспроможності у осіб з інвалідністю та осіб похилого віку за допомогою різноманітних операцій [5, с. 6-8]. До таких операцій може бути віднесена робота у саду або у столярній майстерні, прибирання приміщень, плетіння, ліпка, робота з текстилем або фарбами тощо. Вони формують робочу вправність і професійні навички. При організації працетерапії створюються всі можливі умови для забезпечення активності людини у трьох найбільш важливих сферах життя: робота, дозвілля, самообслуговування. Необхідно зазначити, серед основних принципів працетерапії, виокремлюють:

1.Ранній початок. Призначення працетерапії на ранніх етапах захворювання з метою відновлення комплексних предметних дій, рівень побудови яких пов'язаний з вищими відділами центральної нервової системи.

2.Етапність і поступовість. Працетерапія повинна бути поетапною і будуватися на принципі поступового суворо дозованого захоплення порушеної функції в трудовий процес з поступовим ускладненням трудових операцій та умов праці, мати оптимальну відновну здатність.

3.Індивідуальний підхід, доступність. Для кожного підопічного потрібно складати індивідуальну програму працетерапії, яка повинна бути доступною для нього. При цьому необхідно враховувати: стан здоров'я та функціональні можливості, попередній професійний досвід, особливості рухового дефекту, етап відновного лікування.

4. Поєднання з психотерапією. З метою створення зацікавленості в цій формі лікування лікуючий лікар перед призначенням працетерапії проводить з підопічним бесіду про значення праці як лікувального фактора для подальшого відновлення загальної і професійної працездатності.

Це сприятиме: свідомому ставленню підопічного до процесу працетерапії, активній його участі в процесі працетерапії.

5. Організація навчання і перенавчання підопічного як індивідуально, так і в колективі. Працетерапія спрямована на відновлення професійної здатності.

6. Постійний медичний контроль. Спостереження за станом підопічного під час працетерапії проводить медична сестра. Про всі результати обстежень вона інформує лікуючого лікаря і реєструє в спеціальному щоденнику/картці [4].

Сучасні дослідники працетерапію розглядають як соціальну технологію, метою якої є залучення особи до регулярного виконання трудових дій, створення умов для роботи дитині з особливими освітніми потребами, похилого віку в колективі чи індивідуально із відповідною для них мірою сторонньої підтримки (самостійно, з допомогою або під наглядом), формування у підопічних самоповаги та усвідомлення себе як продуктивного члена суспільства [5].

Відповідно дослідники визначили основні задачі працетерапії, які полягають у наступному:

- відновлення втрачених функцій шляхом застосування диференційованої праці;
- соціальна реінтеграція, наприклад, повернення у трудовий колектив;
- відновлення професійних та побутових навичок, зокрема, пересування та самообслуговування;
- здійснення загально укріплюючого та психологічного впливу на організм підопічного.

Цілковито зрозуміло, що реалізація цих завдань залежить від багатьох чинників.

Також хотілося б додати, що у вітчизняних інтернатних установах організація працетерапії зводиться переважно до прибирання території, доглядання за квітниками, польових робіт та обслуговування підсобного господарства. Така праця дає їм змогу підтримувати свої життєві сили, емоційний стан та можливість приносити користь. Для отримувачів соціальних послуг інтернатів це можливість здобути нові навички для соціальної адаптації.

Із недоліків працетерапії в умовах закладів інтернатного типу має сезонний характер, не забезпечує постійної зайнятості підопічних; не відповідає потребам та інтересам всіх підопічних інтернатної установи; високим є ризик використання праці підопічних не нормовано (фактично, як експлуатація), особливо при виконанні важкої роботи. Тому необхідними умовами до залучення до підсобних робіт мають бути особиста згода підопічного, а також чітка регламентація по часу, особливо важкої праці.

Таким чином, можемо зазначити, що організація роботи з дітьми з особливими потребами на засадах працетерапії має свої переваги, що впливають на розвиток їх соціальної активності, а з іншого боку має свої недоліки, які слід враховувати та передбачати. Необхідно дотримуватися принципу системності та послідовності, включати заняття з працетерапії до індивідуальних програм розвитку та реабілітації, комплексне використання працетерапії з різними формами реабілітації.

Література

1. Блеч Г. Врахування особистісно орієнтованого підходу при формуванні природничих знань у дітей з порушеннями розумового розвитку. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. Наук. метод. зб.: Вип.8. Т.1 / За ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. К., 2006. С.230–235.

2. Гудима О. В. Особливості особистісно-орієнтованого навчання у спеціальній школі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна.* / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип.10. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С.61-64.

3. Працетерапія. URL: <http://mydocx.ru/10-48424.html>

4. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / за ред. О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. К.: А.С.К., 2001. 256 с.

5. Рекомендації з організації працетерапії для осіб, що проживають в інтернатних установах системи соціального захисту населення. Київ, 2006. 95 с.

Литовченко А. О.

магістрантка спеціальності «Освітні, педагогічні науки» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Важливу роль у соціальній адаптації дитини відіграє мовлення, оскільки саме мовленнєва діяльність є засобом засвоєння і передачі знань, почуттів, думок, пережитого та побаченого та способом для самовираження в колективі однолітків, соціальній взаємодії. А отже, ознаки розладу у соціальній взаємодії дитини з РАС пов'язані саме з порушеннями у мовленнєвій сфері, а саме: дитина може встановлювати зоровий контакт, але не використовує його для спілкування, означення прохання (погляд концентрує на предметі, але не переводить його на дорослого); не слідкує поглядом за жестом іншого; не ділиться своїми почуттями за допомогою міміки, слова; не реагує на своє ім'я; надає перевагу само ізольованому перебуванню, не залучається у спільну діяльність з іншими дітьми; розвиток мови не відповідає віку дитини; окремі фрази, слова, якими володіє дитина не використовуються для оформлення прохання; не володіє жестами для підсилення спілкування, а використовує руку іншого в якості інструмента для означення прохання або спілкування при цьому не здійснює зоровий контакт. Причиною значного відхилення у використанні мовлення дитиною з РАС є специфічність розвитку комунікативної сфери або її несформованість, що характеризується труднощами в сприйманні вербальної та невербальної інформації, неспроможність у правильному формулюванні мовленнєвих висловлювань, а також у відсутності розуміння ситуації спілкування. Ці відхилення, частіше за все, можуть бути наслідком низького рівня потреби у спілкуванні, посиленого прагнення уникати контактів та специфічності у взаємовідносинах з оточуючими людьми.

Метою нашої роботи є визначення шляхів розвитку мовлення у дітей з РАС, психолого-педагогічних умов та обґрунтуванні засобів їх корекційно-розвивального навчання. За результатами психолого-педагогічних досліджень, встановлено, що дитина з аутизмом частіше не може, аніж не хоче спілкуватися. Вчасне звернення за допомогою до спеціалістів, навчання правильній взаємодії, подолання страху спілкування з іншими, сприяє формуванню загальної пізнавальної активності й вміння зарадити самій собі, виробити навички спілкування, прохання і через них, соціалізації та соціальній адаптації в суспільстві.

В. Башина, С. Морозов, Т. Морозова вважають, що аутизм – це «природжений психічний розлад, що виникає внаслідок порушення розвитку головного мозку і характеризується вираженим і всебічним дефіцитом соціальної взаємодії і спілкування, а також обмеженими інтересами і повторюваними діями» [2, с.48-51]. Як підкреслювала Ф. Аппе, аутизм характеризується рядом ознак – порушеннями

соціальної взаємодії, комунікації та здатності до уявлення. Л. Каннер описав у своїх роботах клінічні форми дитячого аутизму та інших розладів аутистичного спектру, де зазначив особливий характер порушень мовлення, і, в першу чергу, виділив порушення комунікативної функції, що характеризується мовленнєвою активністю, не спрямовану на соціальну взаємодію. При відсутності мовлення невербальні прояви є компенсаторними [5, с.46-49]. І. Логвінова розглядає порушення процесу спілкування у дітей, які страждають на аутизм, у двох аспектах, як комунікативна екзальтація, якій характерна надлишкова гіперемоційність під час спілкування та конфліктність. Другий аспект – це комунікативний дефіцит, якому притаманні гіпокомунікативність із заниженою цікавістю до довкілля, уповільнення встановлення контактів [3, с. 59-61]. Мовленнєвий розвиток відбувається ефективно під час емоційно значущої діяльності дитини разом з дорослим та за дотриманням певних умов. Н. Базима описала ряд умов корекційного підходу до формування мовленнєвої та комунікативної активності для дітей з РАС: об'єктивна оцінка динаміки розвитку мовлення під час безпосередньої взаємодії з нею; побудова діяльності на основі врахування інформації отриманої під час спостереження; створення організованого середовища та умов для проведення корекційного впливу; підбір кількості завдань та їх зміна, що запобігатиме перенасиченню; поетапне ознайомлення із завданнями; формування мотивації до взаємодії та безпосередньо мовленнєвої активності; врахування емоційного стану дитини; використання ауто стимуляцій; взаємодія у роботі спеціалістів та батьків [1, с. 99-100]. Д. Шульженко у своїй праці запропонувала логопедичну корекційну роботу з дітьми-аутистами, що здійснюється у певних напрямках: 1) У повсякденному житті та під час живого спілкування з дитиною з приводу побутових, ігрових та пізнавальних інтересів; 2) У процесі сюжетно-рольових ігор; 3) на заняття ручної праці (малювання, ліплення, конструювання); 4) на заняттях з розвитку мовлення; 5) під час логопедичної роботи (корекція звуковимови, розвиток фонематичних процесів) [6, с. 7-9]. І. Мартиненко стверджувала, що саме комунікативний тренінг як групова форма сприятиме розвитку мовлення за спеціально розробленою програмою, яка спрямована на формування навичок спілкування, подолання комунікативних бар'єрів. Тренінг робить акцент на суб'єктивно значущому спілкуванні, що несформоване у дітей з РАС. На заняттях повинна широко застосовуватися мультиплікаційні форми роботи, застосування наочності (карток, картинок), моделювання ситуацій з літературними персонажами. І. Мартиненко вбачає основою створення розв'язкового ігрового середовища, котре передбачає проведення різноманітних ігор (рухових, музичних, сценічних, дидактичних, сюжетних) [4, с. 23-24].

Отже, розвиток мовлення – це складний, багатосторонній психічний процес. Діти з аутистичним спектром не здатні до повноцінного мовленнєвого засвоєння. Їм складно вступити у взаємодію та повідомити про свої потреби, а якщо це відбувається, то переважно з обмеженим набором поведінкових шаблонів. Зокрема, подальшого сприятливого розвитку можливо досягти за умови своєчасно розпочатої корекційної роботи, з урахуванням особливостей розвитку, впровадженню ефективних видів та умов роботи з даною категорією дітей, що допоможуть дітям з аутизмом адаптуватися до соціального середовища.

Література

1. Базима Н. В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. С. 99-100.
2. Літвінова О. В. Щодо питання систематизації мовленнєвих порушень при аутизмі. *Логопедія*. 2013. № 3. С. 48-51.
3. Логвінова І. П. Формування комунікативної потреби дітей з аутизмом у невербальній взаємодії. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського*

національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. С. 59-61.

4. Мартиненко І. В. Комунікативний тренінг для дошкільників з порушеннями мовлення: навч.-метод. посіб. Харків: Вид. «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. С. 23-24.

5. Рождественська М. В. Синдром органічного аутизму у дітей із затримкою психічного розвитку. *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 46-49.

6. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей. К. : Слово, 2009. 381 с.

Михайлюк Я. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальність проблеми дослідження. В умовах сучасного соціуму однією з актуальних проблем є включення у суспільство дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі дітей з аутизмом. Особливої ваги набуває необхідність створення в умовах інклюзивних навчальних закладів такої моделі соціального виховання, яка б давала змогу формувати у всіх учасників начально-виховного процесу систему цінностей, яка відповідає умовам життя. Для дітей з аутизмом, як учасників інклюзивного навчання, соціальне виховання може стати процесом, який сприятиме їх продуктивному особистісному зростанню, налагодженню взаємодії з оточуючим середовищем, формуванню соціальної компетентності. На сучасному етапі в Україні існує гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка могла б захистити школярів з особливими освітніми потребами від негативного впливу кризових явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам соціального виховання присвячені наукові дослідження М. Галагузової, Г. Лактіонової, Л. Міщик, В. Оржеховської, А. Мудрика, Л. Нікітіної, С. Чистякової та інші. Проблема розробки моделей соціально-педагогічної діяльності загальноосвітніх шкіл інтегрованої та інклюзивної орієнтації висвітлена в працях науковців Т. Алексєєнко, А. Малька, С. Пальчевського та ін. У зв'язку із збільшенням кількості дітей хворих на аутизм та малодосліджуваністю соціально-педагогічних проблем та проблем соціального виховання, *метою* статті є аналіз особливостей соціального виховання дітей з аутизмом.

Виклад основного матеріалу. У сучасній вітчизняній і зарубіжній соціально-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення категорії «соціальне виховання». Більшість дослідників при цьому орієнтуються на інтереси й потреби суспільства та держави, на соціальне замовлення та вбачають призначення соціального виховання в регуляції соціальної поведінки індивіда відповідно до цінностей і норм, що існують у соціумі. Так, на думку Г. Селевко, термін соціальне виховання вживається в широкому соціально-педагогічному смислі – це соціально-контрольована складова частина соціалізації, педагогічно зорієнтована система суспільно-державної допомоги і підтримки, яка надається індивідууму для його входження в суспільство і нормального функціонування у ньому [1].

За своєю суттю соціальне виховання – це цілеспрямована виховна діяльність, пов'язана з життєдіяльністю людей в суспільстві. У суспільстві, як правило, йдеться про систему соціального виховання – відносно стійку сукупність цінностей і норм, а також організоване поєднання людей відповідно до просторово-часових зв'язків. Ряд науковців (І. Загвязинський, М. Зайцев, Г. Кудашов, О. Селіванова, Ю. Строков)

стверджують, що соціальне виховання – це складова частина процесу соціалізації, педагогічно регульована і цілеспрямована на формування соціальної зрілості і розвитку особистості засобом включення її в різні види соціальних відносин у спілкуванні, в навчальній і суспільно корисній діяльності.

Значний інтерес для нашого дослідження являє точка зору Є. Дніпрова, який вважає, що соціалізація є ширшим поняттям, ніж соціальне виховання, але разом з тим, саме виховання складає його основу, оскільки спроможне внести елемент упорядкування в стихійний процес соціалізації [1].

Соціальне виховання, здійснюване у виховних організаціях різних видів і типів, дає людині досвід взаємодії з людьми, створює умови для позитивно направленою самопізнання, самовизначення, самореалізації та самозміни, а в цілому – для набуття досвіду адаптації в соціумі [2].

Мета соціального виховання, за В. Бочаровою [3], полягає у формуванні здатності особи до активного функціонування в конкретній соціальній ситуації при забезпеченні повноцінного розвитку цієї особистості як неповторної людської індивідуальності. Для успішного соціального виховання необхідним є створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Соціальне виховання дітей – це один з найважливіших факторів стабілізації суспільства. Соціальне виховання повинно досягати двох цілей: успішності соціалізації підростаючих поколінь у сучасних умовах і саморозвитку людини як суб'єкта діяльності і як особистості [4].

Соціальне виховання – видове поняття по відношенню до категорії «виховання». У радянській педагогіці існувала точка зору, що виховний процес має соціальну природу, і тому будь-яке виховання є соціальним. Це давало підстави ігнорувати соціальну педагогіку як самостійну галузь знань. Але зусиллями багатьох поколінь педагогів, діячів освіти доведено, що виховання, яке є, безумовно, соціальним за своєю природою, формує особистість у цілому. У широкому значенні соціальне виховання містить у собі всі види виховання (моральне, трудове, фізичне, естетичне тощо) і виступає практично-орієнтованою діяльністю з формування власне соціально значущих якостей, необхідних для успішної соціалізації дитини [5].

Г. Лещук [5] також зазначає, що соціальне виховання не можна розглядати як процес, що здійснюється виключно в інтересах суспільства і держави. З одного боку, воно покликане регулювати соціальну поведінку людини у відповідності з прийнятими нормами, з іншого – сприяти розвитку особистості, створюючи умови для її адаптації в соціумі. Інакше кажучи, призначення соціального виховання – у забезпеченні гармонії взаємовідносин особистості та суспільства.

У цілому зусилля соціальних педагогів повинні бути спрямовані на сприяння соціальній адаптації дитини, тобто на її активне пристосування до прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки або на подолання наслідків впливу негативних факторів. Таким чином, проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства. У зв'язку з цим подальшого дослідження потребує соціальне виховання в умовах впровадження інклюзивної освіти, як механізм формування особистості адаптованої до умов нового соціуму, незважаючи на особливі освітні потреби.

Форми організації виховання, в т. ч. соціального, визначають певний вид заняття та постають як виховні заходи, що втілюють у собі зміст виховної діяльності. Це – інформаційні повідомлення, класні години, бесіди за «круглим столом», диспути, усні журнали, колективні творчі справи, брейн-ринг, конкурси, читацькі конференції, гуртки, тематичні вечори, дискотеки, тижні науки і культури, свята народного календаря, клуби та об'єднання за інтересами тощо [6].

Висновки. Соціальне виховання, здійснюване у виховних організаціях різних видів і типів, дає людині досвід взаємодії з людьми, створює умови для позитивно направленої самопізнання, самовизначення, самореалізації та самозміни, а в цілому – для набуття досвіду адаптації в соціумі. Соціальне виховання дітей з аутизмом в умовах інклюзії ґрунтується на чіткому розумінні цього феномену для організації спеціальних умов і методів виховної роботи, з урахуванням низки особливостей (стереотипна поведінка дітей з аутизмом, прояви декомпенсаційних реакцій, дефіцитарність довільної регуляції, обмежений комунікативний досвідом тощо).

Література

1. Поліщук Ю. Соціальне виховання учнівської молоді як важлива педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2016. Вип. 2. С. 186-188.

2. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. М., 2009. 527 с.

3. Бочарова В. Г. Социальная микросреда как фактор формирования личности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. М., 1991. 379 с.

4. Шевчук О. М. Соціальне виховання як основа соціалізації особистості. [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/-7069/%D0%AF.pdf>

5. Лещук Г. В. Соціальне виховання як соціально-педагогічна категорія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота».* 2011. Вип. 22. С. 90-92.

6. Кондрашова Л. В., Лаврентьєва О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навч. посіб. Кривий Ріг: КДПУ, 2008 187 с.

Тимошенко О. А.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та практичної
психології, декан факультету
психології та соціальної роботи
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ПАРТНЕРСТВО У СТВОРЕННІ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Міський простір для людини є місцем для відпочинку та спільного проведення дозвілля, виражається у “повсякденності”, культурних артефактах та історичних спорудах. Проте доступність середовища в Україні все ще залишає бажати кращого.

Будучи громадянами, люди з особливими потребами мають такі самі права на вільне пересування, проживання, отримання інформації, доступ до органів влади та участь в управлінні державою [2]. Ще в 2003 році Кабінетом Міністрів України затверджена “Програма забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими можливостями до об’єктів житлового та громадського призначення” [2]. Очікуваними результатами програми було створення умов для вільного доступу до різних об’єктів міського середовища, обладнання їх необхідними допоміжними засобами, створення сприятливих умов життєдіяльності та ін.

Сьогодні вже можна говорити про позитивні досягнення у реалізації цієї програми. Водночас є і проблемні сторони у реалізації цього питання. Передусім складність полягає у матеріальному забезпеченні необхідних змін. Інша складова – ціннісна, світоглядна, бо виникнення інклюзивних міських об’єктів (інклюзивних

мистецьких просторів, особливих парків відпочинку, елементів облаштування міського простору) змінює і “образ міста”, сприймання міського середовища, а через них – формує і подальше ставлення до світу в цілому, та людей із особливими потребами тощо. Рівень інклюзивності міста визначається кількома факторами: терпимістю до іншої культури, збереженням різноманіття поруч із асиміляцією у громаду, організацією житла та громадських просторів тощо.

Міське середовище виконує соціальну роль і здатне слугувати основою для знаків комунікації всередині групи для колективної пам'яті. Отже, людина сприймає місто у символічних значеннях. М. Черноушек зазначає, що символи міського середовища виконують функцію каталізатора: допомагають нам зрозуміти приховане значення або ідею, яку об'єкт виражає, і одночасно викликають у нас емоційну реакцію [5, с. 82]. Відповідну реакцію викликає у людей інклюзивність відкритого міського простору.

Серед об'єктів міського простору, облаштування яких потребує врахування особливих потреб людей, виділяємо:

- рекреаційні зони;
- громадські будинки та архітектурні споруди, споруди для фізкультурно-оздоровчих занять;
- вхідні вузли та комунікації;
- об'єкти і облаштування, що розташовуються на стінах будівель, споруд чи окремих конструкціях;
- простір для руху (елементи вулиць і доріг) та зони обслуговування маломобільних відвідувачів;
- вуличні знаки та символи (використання транслітерації шрифтом Брайля, підписами та табличками, звуковими сигналами).

Ефективним підходом, який задовольняє потреби всіх мешканців міста є універсальний дизайн інклюзивного середовища. Ще в 1970 році М. Біднер, американський архітектор, висунув ідею, що функціональний потенціал кожної людини посилюється, коли знімаються зовнішні бар'єри – фізичні і ментальні [2, с. 106]. Універсальний дизайн містить у собі принцип безбар'єрності. Це означає створення фізичного простору, у якому люди могли б безпечно пересуватись та комфортно почувати себе (ліфти, пандуси, підйомники, відповідне освітлення, шумоізоляція, тощо).

Інклюзія має гарантувати безпеку, належність до громади, взаємодію та захищеність, а не лише доступність до об'єктів житлового та громадського призначення. Результатом цього є комфортне співіснування різних груп, відсутність між ними кордонів.

Для створення інклюзивного простору важливим є узгодження спільних дій зацікавлених осіб, вироблення відповідного бачення, розуміння його структурних елементів та місця у міському середовищі. Можемо говорити, таким чином, про необхідність формування толерантного інклюзивного міського середовища.

Феномен толерантності розглядається як психологічна стійкість: система позитивних установок, сукупність індивідуальних якостей, особистісних та групових цінностей. Саме толерантність є домінантою соціального партнерства суб'єктів діяльності в умовах інклюзивної освіти [6]. Міжособистісна толерантність індивіда є свідомим осмисленим вибором при якому, маючи власне світосприйняття, світобачення, надання іншій людині думати і сприймати світ по-іншому.

Ефективне партнерство суб'єктів розвитку інклюзивного простору є передумовою виникнення і підтримання толерантності як його домінанти. Таке партнерство ґрунтується на демократичних засадах (свободі, справедливості, плюралізму, бажанні сторін досягти взаєморозуміння). Запорукою результативного партнерства розвитку інклюзивного простору, на нашу думку є діалог. Діалог означає

не просто розмову двох людей, це сутність буття людини, розмова зі своєю совістю, в якій проявляється духовне "Я". Отже, діалог зовсім не обмежується спілкуванням людей один з одним, він є "ставленням людей один до одного, що виражається в їх спілкування" [1, с. 129]. Слід зазначити, що діалог – це не просто полеміка протилежних смислів, а завжди пошук нових основ смислоутворення, пошук нових основ самого діалогу. Таке спілкування є міжособистісною суб'єкт-суб'єктною взаємодією.

Партнерами у розвитку інклюзивного простору можуть бути особи із особливими потребами (їх родини), представники органів державної влади, закладів освіти, громадських організацій, благодійних фондів, ресурсно-інклюзивних центрів.

Серед факторів, що негативно впливають на розвиток інклюзивного міського простору можна виділити відсутність практики соціального партнерства у суб'єктів діяльності в умовах впровадження інклюзивності міського простору. Безсумнівно, має значення і контекст урбаністичності сучасного міста. В сучасному місті все рідше можна знайти такі ознаки публічності, які вільний необмежений доступ, чітке розмежування публічного й приватного, вільна комунікація між громадянами. В українських містах довга відсутність міського самоврядування сприяла процесам відчуження соціальної функції публічних просторів і їх приватизації [4]. Водночас культура споживача призводить до зміни значущості публічних просторів, їх занепаду. Тож розвиток інклюзивності міського простору часто ускладнюється зміною функціонування урбаністичних структур сучасного міста.

Сучасним містам притаманна загальна традиція формування національної культури спілкування та свій історико-національний зміст відносин між його мешканцями та їх ставлення до жителів інших населених пунктів. В містах можуть виникати ситуації порушення толерантного спілкування, що базується на спадковості мовленнєвих традицій. Тож формування інклюзивного простору може мати свою специфіку залежно структури міського середовища, тенденцій урбанізму. Вважаємо, що концепція "впорядкованого урбаністичного простору" має враховуватися у партнерських відносинах, спрямованих на розвиток інклюзивності міського середовища, також у взаємодії слід враховувати принципи універсального дизайну та будувати ефективний соціальний діалог.

Отже, партнерська взаємодія у створенні інклюзивного простору може проходити в різних формах і передбачає, на нашу думку, дотримання принципів універсального інклюзивного дизайну у ділових та міжособистісних стосунках, формування стратегічного партнерства на основі соціального діалогу та толерантності як його домінанти.

Література

1. Бубер М. Два образа веры. Москва: ООО "Фирма Изд-во АСТ", 1999. 592 с.
2. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення: метод. посіб. / Грибальский Я. та ін. Київ, 2005. 103 с.
3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ "Агенство "Україна", 2019. 300 с.
4. Тищенко І. М. Міський публічний простір : підходи до визначення. *Магістеріум*. 2015. Вип. 59. С. 26-33.
5. Черноушек М. Психология жизненной среды. Москва, 1989. 174 с.
6. Шинкарьова Ж. Толерантність як домінанта соціального партнерства суб'єктів діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2019. № 2 (65). С. 362-367.

РОЗДІЛ IV

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Бокач Н. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Актуальність проблеми. Період підліткового віку, є одним з визначальних етапів у житті людини. Це період починань та становлення особистості, яке відбувається по-різному, в залежності від індивідуально-психологічних особливостей особистості. Тому чинники соціальної адаптації у школярів підліткового віці є досить актуальним, особливо на сьогоднішній день, коли сучасна освіта України виходить на новий інноваційний рівень, що обумовлюється прогресивними напрямками у формуванні суспільства, зміною пріоритетів цінності людської особистості.

На шляху до дорослого життя підліток переживає багато перепон, і часом, певних втрат, які підліток повинен пережити, як можна легше і менш фізичними, психологічними та енергійними затратами. Можна відзначити, що найменші затрати особистість може пережити завдяки адаптації та стресостійкості.

Здатність до соціальної адаптації є надзвичайно важливою характеристикою у житті кожного підлітка, на якого чекають такі стресові та важливі ситуації як складання іспитів, вступ до закладів вищої освіти, входження у самостійне життя. Підлітку в цей час потрібно брати відповідальність та пристосовуватись до нових змін у власному житті, коли адаптації може відіграти визначальну роль.

Таким чином, дослідження соціальної адаптації у підлітковому віці можуть бути засадою для подальшої гармонізації особистості, готовності до вирішення проблемних ситуацій. Виховання індивідуальної особистості – це умова підготовки людини до керування власним життям, в трудовій діяльності та самореалізації.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблему соціальної адаптації у підлітковому віці активно вивчали і досліджували І. Булах, Т. Драгунова, Л. Жезлова, Л. Закутська, В. Каган, І. Кон, Н. Максимова, Г. Прихожан та ін. Проблема адаптації в процесі шкільного навчання висвітлена у працях сучасних зарубіжних та українських вчених, які розглядали педагогічний аспект виникнення адаптаційних порушень (Г. Кумаріна, С. Лупаніна, О. Чиркова); зв'язок соціальної адаптації з проблемою важковиховуваності учнів (М. Алієв, Н. Максимова, К. Мілютіна); значення сімейного виховання в адаптаційному процесі дітей (В. Постовий, Л. Шипіцина); зв'язок адаптації із проблемою тривожності учнів (Г. Прихожан, І. Розіна). Ці дослідження здійснювалися переважно при вступі до навчального закладу та у зв'язку з проблемою підліткової дезадаптації.

Виклад основного матеріалу. Вперше поняття «адаптація» використовувалось в біологічних науках. К. Платонов вважав, що адаптація – це пристосування органу, організму, особистості або групи до зміни зовнішніх умов. Він розрізняє фізіологічну, соціальну, психологічну та професійну адаптацію [2].

Вивчення адаптації пов'язане з дослідженням співвідношення цього феномена з процесом соціалізації. Соціальна адаптація і соціалізація відображають процес взаємодії особистості та суспільства [4].

Таким чином, механізм соціальної адаптації особистості виступає як єдиний процес діяльності, спілкування, самосвідомості в соціальній діяльності людини, коли відбувається перетворення її внутрішнього світу, реалізація прихованих можливостей, які допомагають повноцінно включитися в процеси соціальної адаптації, як активності, особистості. Соціальна самосвідомість особистості виступає як механізм соціальної адаптації, при якій відбувається формування й усвідомлення своєї приналежності й ролі.

Соціальну адаптацію можна охарактеризувати, як відсутність переживання конфлікту із середовищем. Соціальна адаптація – це процес подолання проблемних ситуацій особистістю, в ході якого вона використовує набуті на попередніх етапах свого розвитку навички соціалізації, що дозволяє їй взаємодіяти з групою без внутрішніх або зовнішніх конфліктів, продуктивно виконувати провідну діяльність, виправдовувати рольові очікування, і при всьому цьому, самостверджуватися, задовольняючи свої основні потреби [4].

Соціальна ситуація як умова розвитку і буття особистості в підлітковий період має принципові відмінності від ситуацій розвитку в дитинстві. Розбіжність пов'язана не стільки із зовнішніми обставинами, скільки із внутрішніми чинниками. Змінюється внутрішня позиція у ставленні до школи і навчання [1].

Головною особливістю підлітка є особистісна нестабільність. Саме в цей час підліток заявляє про себе, як про особистість. Протилежні риси, прагнення, тенденції, які співіснують і борються один з одним, визначаючи суперечливість характеру і поведінки. У підлітків відбувається адаптація з соціально-стійким уявленням про чоловіка і жінку, стратегіях поведінки в суспільстві, з батьками та однолітками. При дорослішанні дитини відбувається її становлення, готовність до життя у дорослому суспільстві, як рівноправного учасника життя [3].

Одночасно з цими проявами виникає відчуття дорослості – ставлення підлітка до себе, як до дорослого, відчуття себе дорослим. При цьому треба відзначити про те, що підліток усіма відомими і доступними для нього методами намагається показати, що він є також ж вагомою і значущою частиною суспільства, як всі, хто його оточує, але всі ці докази створюються для отримання додаткових прав, яких у нього/неї раніше не було, а не для отримання додаткових обов'язків. Одночасно виникає інтерес до свого внутрішнього світу, підліток відкриває складні переживання, пов'язані з новими відносинами.

Важливо відзначити й те, що у підлітковому віці відбувається інтенсивне вивчення самого себе. Цей процес пов'язаний із спостереженням за собою та навколишнім світом. Підліток може абстрагуватись на деякий час від захоплень, від спілкування з друзями і зануритись у самого себе, тобто вивчати свій темперамент, характер і можливості. Дослідження власної особистості може призвести до багатьох відкриттів свого потенціалу, до чого також потрібно адаптуватись [1].

Висновки. Отже соціально-педагогічна адаптація школярів підліткового віку відіграє важливу роль у розвитку особистості. Можна зазначити, що складний світ підлітка, зазвичай не завжди зрозумілий, потребує різнобічної щоденної підтримки, тому потрібно частіше пропонувати допомогу підліткові в подоланні проблем, які виникають на його шляху. Адже саме дорослий, усвідомлено чи ні, формує особистість, стратегію самоствердження, а отже, й адаптацію підлітка. Для ефективної адаптації необхідна підтримка зі сторони сім'ї та педагогів в школі.

Література

1. Немов Р. С. Психологія: учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед. М.: Туманит, изд. центр ВЛАДОС, 2003. 688 с.

2. Платонов К. К. Структура и развитие личности. М.: Наука, 2005. 672 с.
3. Савчин М. В., Василенко М. В. Вікова психологія: навч. посіб. К.: Академ. видав., 2005. 360 с.
4. Сорочинська В. Соціально-педагогічні умови успішної адаптації студентів вищих навчальних закладів. *Соціальна педагогіка і соціальна робота*. 2006. № 16. С. 133-147.

Ворона М. М.

аспірант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ НЕОБХІДНОСТІ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ

Нагальність вирішення сучасних екологічних проблем, як глобального так і локального характеру призводить до необхідності інтеграції проблеми екології у всі соціальні інститути, які в свою чергу повинні вибудовувати свою діяльність на природоохоронних засадах. Саме молодь – найактивніша частина суспільства і є тим провідником у поширенні явища екологічної компетентності в маси. Сучасне підростаюче покоління живе за егоїстичними догмами споживацтва, яким притаманне ігнорування здорового принципу світобудови у гармонії з оточуючою нас природою.

Недаремно в контексті останнього десятиліття, предмет профілактики екологічного колапсу повсякчас займає пріоритетне положення у культурних та розважальних сферах, у політиці пропагування природоохоронних цінностей та проєктів, які здатні мінімізувати наслідки впливу людства на екологічну ситуацію в світі.

Серед найбільш агресивних наслідків згубного впливу актуально привести приклади, що відбувалися на території Російської Федерації, де внаслідок розливу нафтопродуктів в Норильську призвели до вимирання популяції підводних мешканців. Або приклад масових отруєнь у Волоколамську через сміттєві полігони, та їх негативний вплив на людський організм. Українська екологічна ситуація являє собою симбіоз відсутності врегульованої системи із переробки сміття, регламентації автомобільного трафіку на територіях міст-мільйонників та відсутності екологічної компетентності в суспільстві.

Здавалося б, типова ситуація, коли підприємства-гіганти монополізують «ринок» екологічного забруднення, але існує тіньова картина, в якій кожен із нас, не маючи уявлення про майбутнє пластикової кришки або соломинки із під кави, пластикової тари, целофанового пакетика, взятого на касі супермаркету, або товару, маркування упаковки якого не підлягає повторній переробці, позбавляється від цього всього звичним для себе способом – викидає до смітника. Через це і виникли та співіснують такі поняття як «споживацтво» та «екологічна компетентність», які підкреслюють егоїзм та цинічні погляди пересічного громадянина, примноженого на гектари сміттєвих полігонів, структурно збудованих із «необхідних» речей кожного із нас.

Нинішній державний устрій в Україні абсолютно не адаптований на виховання екологічної компетентності громадян країни. Особливо це стосується молодого покоління, яке починає ідентифікувати себе на історичному зламі відходу від сталих принципів розвитку та перспективою подальшої європеїзації із перейманням європейських цінностей та поглядів на навколишнє середовище. Саме під призмою розрізненості поглядів в Україні почав зароджуватися екологічний рух, основним прошарком якого передусім значиться соціально-активна молодь.

Найвпливовішими проектами на здобуття державних та міжнародних грантів все частіше стають проекти екологічного характеру. Провідні українські організації розвертають свою діяльність під егідою природоохоронних начал, застосовуючи альтернативні джерела енергії, або впроваджують суботники на території міст, де знаходяться філіали компанії. Популярні бренди одягу на своїх показах акцентують увагу на популяризації еко трендів. Але нагальність проблеми цим не вичерпується, допоки сміттєвози один за одним насичують території полігонів та вміст CO₂ в повітрі підіймається вище показника 1400 ppm.

Покоління європейської України має можливості для реалізації власних проектів із покращення рівня екологічного благоустрою, як власного міста, так і на рівні країни. Подібна практика зазвичай реалізується на базі місцевих шкіл, позашкільних закладів за участі міжнародного капіталу або державного бюджету, тим самим поширюючи природоохоронні ідеї. Ідейним генератором в подібних проектах виступають зазвичай соціально-активні учні, або досвідчені активісти.

Наприкінці ХХ століття уявлення про зміст поняття «екологічна компетентність» суттєво змінюється. У зв'язку з новим розумінням місця та призначення людини в площині сучасного світу. У визначенні категорії «екологічна компетентність», запропонованому С. Кравченко, Г. Тарасенко, В. Пановим основою і складовою екологічної свідомості виступають емоції у вигляді «почуття прекрасного, почуття краси, почуття любові до природи» [4, с. 28]. У цей період екологічна компетентність ототожнюється із екологічними знаннями, основу яких складають уявлення про природу як саморуйнівну систему.

Отже, спираючись на різноманіття поглядів, що побутували з початку ХХ, завдяки чому нині поняття екологічної компетентності виступає як здатність особистості до ситуативної діяльності в соціальному та природному середовищі, за якої набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення, виконувати відповідні дії, нести відповідальність за прийняті рішення, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля. У порівнянні із екологічною культурою, яка може бути властива як певній спільноті суспільства, так і окремої особистості, екологічна компетентність, як і компетентність загалом, характерна лише для певної особистості.

До складу екологічної компетентності входить три структурні компоненти (раціональний, чуттєво-емоційний, поведінково-вольовий), які поєднують в собі знання про взаємовідносини у природному середовищі; уміння естетично сприймати природне середовище; уміння усвідомлювати екологічні цінності, власний досвід емоційного, мотиваційно-ціннісного ставлення до природи; аналіз практичного досвіду безпосередньої взаємодії людини з природними об'єктами в контексті їх поліпшення, відновлення, збереження.

Сучасна система позанавчальної діяльності має бути побудована на засадах надання старшим підліткам можливостей формулювати та аргументувати власну точку зору, спираючись на знання фактів, законів, закономірностей, вироблених наукою, власних спостереженнях, досвіді, умінні проектувати і реалізовувати власні громадські проекти.

Екологічна компетентність особистості та її прагнення здійснювати природоохоронну діяльність пов'язані між собою. Екологічна компетентність – це екологічна освіченість, свідоме ставлення до природи, а природоохоронна діяльність – практична участь у раціональному її використанні та охороні. Екологічна освіта і виховання – це педагогічний процес, спрямований на формування екологічної культури особистості та її участі у природоохоронній діяльності [1, с. 75].

Засади педагогічної організації процесу виховання соціально-екологічної компетентності старших підлітків мають базуватися на принципах безперервності, міждисциплінарності, комплексності, відповідальності, екологічної етики та есте-

тичного задоволення. Актуальною метою природоохоронної діяльності старших підлітків є виховання та розвиток екологічно компетентного та відповідального громадянина, майбутнього захисника навколишнього середовища, здійсненість якої забезпечується виконанням головних функцій – розвивальної, виховної, навчально-практичної, спонукально-пізнавальної та пошуково-дослідницької.

Література

1. Бобылева Л. Д. Подготовка будущего учителя к организации внеучебной работы по формированию экологической культуры школьников. *Экологическое образование в России: теоретические аспекты*. М., 1997. С. 157-159.

2. Кравець Н. С. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах їх екологічного виховання. *Обрії*. 2012. № 1 (34). С.86-90.

3. Павленко И. Н. Экологический кризис как псевдопроблема. *Вопросы философии*. 2002. № 7. С. 66-79.

4. Тарасенко Г. С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти: монографія. Черкаси: «Вертикаль» видавець ПП Кандич С. Г., 2006. 308 с.

Гончарова В. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ДІТЕЙ-ЖЕРТВ БУЛІНГУ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Школа – це один із перших і найбільш важливих інститутів соціалізації для кожної людини. Всі ми приходимо до школи маленькими дітьми, а виходимо з неї сформованими дорослими індивідами, проживаючи у ній важливий період нашого життя, коли відбувається становлення нас як особистостей. Саме тому важливим є забезпечення навчальним закладом належних умов не лише щодо навчання, а й щодо інших соціальних чинників, що впливають на школярів. Одним із таких зовнішніх подразників є агресивне переслідування одних дітей іншими. Проблема насильства в шкільному середовищі отримала в міжнародній термінології назву «булінг». Цей термін пішов від англійського слова «bully» – хуліган, забіяка, насильник. Ми орієнтуємось на визначення Д. А. Лейна, за яким булінг – це тривале фізичне або психічне насильство з боку одного індивіда або групи щодо іншого індивіда, який не здатний захистити себе в даній ситуації [3].

Зупинимось на детальній характеристиці саме дітей-об'єктів булінгу, які і є безпосередніми жертвами булінгу. Згідно українського законодавства жертвою булінгу визнається учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, щодо якої було вчинено булінг (цькування) [2]. Найчастіше жертвами булінгу стають діти, які:

- позбавлені батьківського піклування чи елементарної батьківської уваги, у яких відсутній емоційний зв'язок з батьками;

- зазнають жорстокого поводження від батьків, вороже сприймають світ, часто стаючи жертвами насильства, водночас, самі проявляють насильницькі дії до слабших від себе;

- виховуються в умовах тиранії з боку батьків, і перебувають у постійній ситуації підкорення волі і неможливості виразити свою думку;

- мають психофізичні особливості (різні форми розумової відсталості, психопатії, заяча губа, вовча паща та ін.);

- із сімей із низьким соціальним статусом.

Важливо наголосити, що втягування дитини у роль жертви часто відбувається шляхом провокації. Можна вважати, що засобами булінгу його носії (булери) намагаються реалізувати привабливі для них основні життєві стратегії, відображенням яких є певні моделі поведінки. А саме:

- намагання бути у центрі уваги;
- бажання створити в групі позитивне про себе враження (сильного, владного, доброго, компетентного і т. п.);
- прагнення завоювати авторитет і бути лідером у класі; відчувати себе «ляльководом»;
- планування позбутися конкурентів чи незгодних;
- бажання самоствердитись і отримати життєві блага за рахунок інших;
- прагнення бути наближеним до авторитетного лідера.

Варто додати, що жертва часто уявляється як беззахисна, слабка дитина з проблемами в стосунках з однолітками, або з фізичними чи психічними відхиленнями. Однак наукові дослідження децю суперечать даним стереотипам:

1) невідомо, наскільки фізичні, розумові труднощі, мова, зріст, колір шкіри, вага, одяг тощо дитини співвідносяться з вибором жертви;

2) одні лише зовнішні характеристики, що асоціюються з приниженням, мають тенденцію призводити до того, що дитина вважатиметься слабкішою та вразливішою за однолітків;

3) неасертивна, невпевнена в собі, соціально некомпетентна молодь більш схильна до віктимізації;

4) факт наявності друзів, особливо таких, що захистять від кривдників, значно зменшує вірогідність стати жертвою (51 % з тих, хто не має друзів, та 11 % з тих, хто має більше п'ятох друзів, зазначають, що стали жертвами знущання).

У цілому жертви булінгу, окрім збентеження та образи на кривдників чи спостерігачів, зазнають чимало інших страждань. Часто вони відчувають психологічне та фізичне виснаження чи приниження, пропускають заняття, не можуть сконцентруватися на шкільних заняттях. Також вони часто мають низьку самоповагу, невпевнені в собі, мають постійне відчуття небезпеки, а їхня віктимізація часто призводить до депресії, самотності та суїцидальних думок. Причому ці наслідки можуть проявлятися і через багато років, тому чим швидше буде покладений край знущанням, тим краще у довгостроковій перспективі для жертви.

Говорячи про академічну успішність потерпілих від булінгу, безперечно, слід вказати, що вона також страждає (оцінки погіршуються, частішають пропуски занять, бракує концентрування на навчанні). Проте серед жертв кількість тих, хто отримує гарні оцінки, все-таки переважає над тими, хто вчиться погано [4].

Учні-жертви різних видів булінгу в школі частіше демонструють моделі поведінки, що відмінні від тих, якими користуються інші діти. Серед них – побоювання нападів, прогул занять, уникання небезпечних місць (сходи, їдальня, подвір'я, вхід до школи, коридори, санвузли), відмова від участі в додаткових гуртках, секціях тощо, участь у бійках. Останніми роками відсоток учнів, які не почувують себе у безпеці у школі чи дорогою до закладу чи у зворотному напрямі, збільшується. Так само, як і кількість тих, хто уникає певних місць у школі задля власної безпеки, та тих, хто зазначає про наявність «вуличних банд» у школі.

Дослідження показують, що 6-11 % учнів залишаються вдома задля уникнення булінгу; діти, з яких знущаються хоч раз на тиждень, мають гірше здоров'я, частіші спроби самогубства, страждають від депресії, соціальної дисфункції, тривожності та безсоння. Більше того, наслідками знущань у школі можуть бути зловживання алкоголем, наркотиками, паління або інша небажана поведінка. Віктимізація внаслідок булінгу часто передуює агресивній поведінці. Жертви знущання вдаються до

агресії як відплати за страждання та більш схильні відповідати на негативну поведінку в антисоціальний спосіб [1].

З метою з'ясування стану проблеми в сучасному ЗСО ми провели дослідження в Старогутському навчально-виховному комплексі "Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад" Середино-Будської районної ради Сумської області. Серед учнів 3-11 класів було проведено опитування щодо обізнаності, випадків, причин булінгу в школі. З цією метою ми розробили *Анкету «Не вдавай, що не бачиш. Зупини булінг!»*.

За результатами опитування ми з'ясували, що серед причин неприязні до інших учнів близько 30 % респондентів назвали банальне бажання показати, хто «головний»; 32 % опитаних посилалися на дратівливі особливості характеру однолітків, їх окремі фізичні особливості або поведінку; понад 18 % дітей не усвідомлюють, що така поведінка завдає шкоди одноліткам.

Відповідаючи на питання «За яких дій дитина може стати причиною агресії і цькування?», називали: успішність в школі, поведінка яка не притаманна їхнім інтересам, думки з якими незгодні, матеріальні можливості та ін. Найчастіше цькування проявляється в словесні образі. 20 % опитаних відповіли, що не були учасником знущання, але 46 % були спостерігачами. Найчастіше діти, які є або були учасниками булінгу, замовчують про це.

Зважаючи на результати опитування, згідно яких частина респондентів вказали що явище булінгу має місце у ЗСО, ми запропонували і реалізували програму соціально-педагогічної роботи з дітьми-жертвами булінгу, яка була представлена у кваліфікаційному (дипломному) дослідженні у 2020 році.

Література

1. Булінг в українських школах. Дослідження UNICEF Ukraine. *Директор школи*. 2017. № 1/2.

2. Закон України від 18.12.2019 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». [Електронний ресурс]. URL: <https://pedpresa.ua/196889-nabuv-chynnosti-zakon-shhodo-protydiy-bulingu.html>

3. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг) [Електронний ресурс]. URL: <http://www.zipsites.ru/psy/psyib/info.php?=414>.

4. Собкин В.С., Смыслова М. М. Жертвы школьной травли: влияние социальных факторов. *Труды по социологии образования*. Т. XVI. Вып. XXVIII. М.: Институт социологии образования РАО. 2012. С. 99-112.

Зазимко М. С.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ

Культурно-дозвіллева діяльність є одним з істотних ресурсів оптимізації соціальної активності дітей, має здатність стимулювати процес соціалізації і самореалізації особистості. При цьому соціокультурне середовище реалізує одну з найважливіших культурних функцій, сприяючи відтворенню практичних навичок і освоєнню культурної дійсності, а перебування дітей у закладах дошкільної освіти є найбільш ефективним способом їхнього культурного розвитку на різних етапах дитинства. Саме в доцільно організації дозвілля дітей дошкільного віку прихований потенціал віку, а вміння скористатися ним допоможе дитині розкрити себе й

пережити наступну вікову кризу менш болісно. Це актуалізує проблему взаємодії закладу дошкільної освіти і соціокультурного середовища для організації дозвілля дітей.

Дозвілля – особлива сфера соціалізації дітей дошкільного віку, у якій природно реалізуються їхні інтереси і потреби, особистісні і соціальні амплуа, розвивається активність, творча ініціатива, здійснюється пошук нових ціннісних орієнтирів шляхом вільного вибору видів діяльності. Дозвілля визначається як особлива сфера життя особистості та суспільства, що містить великі можливості для виховання дитини, набуття досвіду вирішення життєвих проблем. У процесі дозвіллевой діяльності, окрім того, формуються ціннісні орієнтації, культурні потреби, смаки, емоційно-вольова сфера дітей.

З метою створення умов для розвитку дитини в процесі культурно-дозвіллевой діяльності необхідно піклуватися про враження, які мають носити різносторонній характер. Чим більше вражень, тим сильніше зацікавленість процесом, тим більше розвивається допитливість, а отже і пошукова активність дитини, що сприяє виникненню захопленості, яка є однією з цілей діяльності вихователя. Ця якість особистості сприяє в подальшому оптимістичному сприйняттю дійсності, прагненню до культурного проведення часу, що збагачує і розвиває самостійність особистості.

Основними характеристикам дозвілля дітей дошкільного віку науковці визначають наступні: дозвілля має яскраво виражені фізіологічний, психологічний і соціальний аспекти активності; засновано на добровільності при виборі роду занять і ступеня активності, передбачаючи вільну творчу діяльність дитини ;розвиває особистість дитини, сприяючи самовираженню особистості через вільно обрані дії ; сприяє розкриттю задатків і набуттю корисних для життя умінь, стимулює творчу ініціативу дітей ;виступає як своєрідна «зона обмеженого втручання дорослих» ;забезпечує веселий настрій і персональне задоволення дитини.

На сучасному етапі соціокультурного життя українського суспільства спостерігаємо активний розвиток культурно-дозвіллевой сфери, зокрема появу дозвіллевих установ та клубів для всебічного розвитку дитини та за інтересами, мережу так званих «зон дитячого відпочинку», дитячих секцій та гуртків. Вказані чинники вимагають організації взаємодії закладу дошкільної освіти і соціокультурного середовища з метою організації дозвілля дітей.

У дозвіллевой діяльності дитини соціокультурне середовище повинно виступати основною ланкою зв'язку між особистістю і суспільством. Важливо, що ігри та заняття поза закладом дошкільної освіти здійснюються на більш високому рівні активності. Установи дозвілля сприяють опануванню дитиною культурними цінностями, оволодінням навичками й уміннями спілкування як із своїми однолітками, так і з дорослими. Ефективним шляхом всебічного гармонійного розвитку є залучення дошкільників до художньо–естетичної діяльності в установах дозвілля, яка включає зображувальну (малювання, ліплення, аплікація), музичну (співи, танці), театралізовану (участь у дитячих костюмованих святах, ролі у сценках), художньо-мовленнєву діяльність (декламування віршів, гуморесок). Ці види діяльності виконують функцію позитивно-емоційного збагачення, викликають емоції радості, захоплення, натхнення, витісняють тривожність, напругу, почуття безпорадності.

Головна мета взаємодії закладу дошкільної освіти і соціокультурного середовища– створення умов для творчого, інтелектуального й фізичного розвитку дітей у вільний від занять час, впровадження якісно нових форм і методів організації дозвіллевой життєдіяльності, задоволення культурних потреб. Для цього існують різноманітні гуртки, студії, клуби за інтересами та спортивні секції. Важливо, що заняття у клубах, гуртках, а також участь у колективних іграх та забавах надає можливість виступити дітям у нових соціальних позиціях і ролях, відмінних від тих, які

вони виконують у повсякденній діяльності. Проте даний рівень найбільш комерціалізований та недоступний для всіх дітей.

Зважаючи на соціальні й фінансові чинники в організації дозвілля дітей, культурно-дозвіллеву діяльність слід здійснювати і в установах додаткової освіти, в гуртках та студіях при закладах дошкільної освіти. Додаткова освіта є «важливим шляхом входження особистості в світ культури через творчість і самореалізацію» [1, с. 36], оскільки мета установ додаткової освіти – творити, оновлювати зміст соціально виховних та освітніх програм, використовувати новітні наукові досягнення в галузі освіти і соціального виховання, соціальної педагогіки та психології, культурології тощо. Саме тому вони можуть задовольняти найрізноманітніші інтереси дошкільника у вільний час.

Важливо, що взаємодія закладу дошкільної освіти і соціокультурного середовища в організації дозвілля дітей повинна включати пошук таких шляхів, форм, засобів і методів, які б поєднали в єдине ціле пізнання та розваги, наповнили б їх моральним і естетичним змістом. Вихователям закладів дошкільної освіти необхідно зосереджувати свою увагу на формуванні у дітей інтересу до змістовної сторони дозвілля при позитивно-емоційному ставленні до результатів своєї діяльності. Важливою якістю дозвіллевої діяльності, яка відбувається у вільний час, є те, що вона має бути цікавою для дитини при максимальній самостійності і активності з її боку.

Таким чином, дошкільний вік – важливий період активної соціалізації дитини, її розвитку та спілкування з дорослими та однолітками, пробудження моральних та естетичних почуттів, входження в культуру. Діяльність у вільний час спрямована на безпосереднє формування її індивідуальності, що вимагає її спрямування на розвиток творчих здібностей і задатків, підвищення культурного рівня дитини. Відтак, взаємодія закладу дошкільної освіти і соціокультурного середовища в організації дозвілля повинна відтворювати світосприйняття дитини, сприяючи реалізації різноманітних її потреб (пізнавальних, комунікативних, творчих, естетичних, розважальних, гедоністичних). Залучаючи дітей до засвоєння культурних цінностей в соціокультурному середовищі, а також активного відпочинку в дозвільний час, вихователі закладу дошкільної освіти сприяють повноцінній самореалізації творчих сил і потенцій дітей, пробуджують їхню соціальну активність, самодіяльність і творчість.

Література

1. Варнава У. В., Смокова Л. С. Особливості організації дозвілля дітей дошкільного віку. *Вісник Одеського національного університету*. 2015. Т. 20. Вип.1. С. 6-12.
2. Волощук О. Ю. Соціокультурне значення дозвілля у формуванні та розвитку особистості дитини дошкільного віку. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2013. № 199. С. 97-99.
3. Гриньків А. Роль культурно-дозвіллевої діяльності у процесах соціалізації дитини. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2014. № 33. С. 15-20.

Карплюк Л. І.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Київського університету імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Згідно Закону України «Про охорону дитинства», дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [1].

За даними UWCF, в Україні зараз проживає 7 мільйонів 614 тисяч дітей у віці до 17 років. Це майже 20% від загальної чисельності населення України. Із загальної кількості дітей, 42% – це діти віком до 7 років, 43% – від 7 до 14 років і 15% – 15-17 років [2].

Діти не тільки мають свої особливі потреби, а й часто, на відміну від повнолітніх громадян, потребують захисту своїх прав. «Світовою конституцією прав дитини» називають Конвенцію про права дітей, прийняту Генеральною асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року. З того часу практично всі країни світу ратифікували документ.

Україна включила Конвенцію в національне законодавство 27 вересня 1991 року. В нашій країні не існує спеціального законодавства для неповнолітніх, і їх права виділені окремими статтями Сімейного, Цивільного, Кримінального та Кримінально-Процесуального кодексів України, а також регулюються окремими законами, такими як закони «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про попередження насильства в сім'ї». Різні державні інституції та міністерства покликані відповідати за дотримання прав дитини в Україні. Багато зусиль також докладають громадські організації, які працюють на терені захисту прав дитини, щоб кожна дитина почувала себе захищеною законом повноцінним членом суспільства.

Однак, за більш ніж 25 років незалежності, Україна так і не змогла створити дієвих механізмів для забезпечення ефективного захисту прав дитини.

За оцінкою Уповноваженого Президента України з прав дитини М. Кулеби, «недостатнє дотримання, порушення прав дитини має місце в усіх сферах системи охорони здоров'я, освіти, соціального захисту. Сьогодні система більше працює на усунення наслідків, а не причин порушення прав дітей» [3]. За даними Уповноваженого Президента України з прав дитини, в Україні проживає 153 тис. дітей з інвалідністю, 104 тис. – позбавлених батьківського піклування. За його оцінками, 27% дітей регулярно страждають від жорстокості і насильства, 65% хоча б раз піддавалися насильству, а 30% живе за межею бідності. Зараз державна система зосередила свою увагу на діяльності щодо отримання субсидій соціально незахищених верств населення. Але ця робота не вирішує проблеми бідності, насильства, інвалідності, освіти і багатьох інших. Актуальними залишаються проблеми сексуального насильства, насильства над жінками, дитячої наркоманії і злочинності. Навіть проблема дитячого бродяжництва в нашій країні в 21 столітті залишається актуальною: у першому півріччі 2016 року виявлено 5 574 бездомних дітей [3].

Проблема насильства над дітьми є надзвичайно актуальною в усьому світі. Розповсюдження насильства над дітьми пов'язане із загальним зростанням кількості насильства в суспільстві: насильницьких злочинів, суїцидів та нещасних випадків із летальним результатом. Незважаючи на те, що в різних культурах, соціальних та етнічних групах стандарти «типової» чи «нормальної» сексуальної поведінки в сім'ї надзвичайно відрізняються, скрізь існує табу на кровозмішення [4].

Одними з найбільш прихованих злочинів є злочини проти статевої недоторканості дітей. Оскільки близько 80% кривдників – родичі або знайомі дітям

люди, яким вони довіряють або які мають над ними контроль. Це батьки, брати та сестри, родичі, друзі родини, вчителі, няні. Дитина може емоційно, психологічно, економічно та фізично залежати від них, а тому не має змоги повідомити про випадки насильства та шукати допомогу. Водночас рівень довіри до голосу дитини залишається доволі низьким. Адже насильство над дітьми – це явище, яке так само травмує й дорослих і перебуває за межею «нормального». Легше думати про те, що дитина побачила якісь сцени по телебаченню або нафантазувала їх, ніж усвідомити, що насильство насправду з нею сталось. Такі аргументи й досі лунають як від правоохоронців, так і від батьків [5].

Ми можемо дійти висновку, що відповідальність за допомогу постраждалій дитині лежить на кожному, хто може посилити її голос. І перше, що варто зробити, – це прийняти той факт, що дітей розбещують, знімають у порновідео та гвалтують. До цього здебільшого вдаються не стереотипні маніяки-педофіли з екранів телевізора, а чоловіки та жінки, «про яких ви би ніколи такого не подумали». Практика, засвідчує, що здебільшого несвоєчасно виявляють або взагалі не виявляють насильство через тотальну необізнаність батьків, вихователів, учителів, медиків та інших спеціалістів, які бачать дитину щодня і мають можливість спостерігати його ознаки [6].

Жорстоке поводження з дітьми і нехтування їх інтересами можуть мати різні види і форми, але їх наслідки завжди завдають серйозної шкоди здоров'ю, розвитку і соціалізації дитини, нерідко складають загрозу її життю чи навіть, спричиняють смерть. За статистикую зі 100 випадків фізичного насильства над дітьми приблизно 1-2 закінчуються смертю жертви [8].

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

Прояви сексуального насильства: зґвалтування, у тому числі «зґвалтування у шлюбі»; примушування до небажаних статевих стосунків; торкання до інтимних частин тіла без згоди особи; примушування спостерігати за статевим актом між іншими людьми (у тому числі дивитися порнопродукцію); примушування до статевого акту з третьою особою; примушування до заняття проституцією.

Варто взяти до уваги, що коли ідеться про сексуальне використання дитини, то її згода значення не має, оскільки злочинець має вікову, фізичну або інтелектуальну перевагу над дитиною. Злочинна сексуальна поведінка по відношенню до дітей може бути як із фізичним контактом, так і без нього. Злочинна сексуальна поведінка по відношенню до дітей з фізичним контактом включає: торкання геніталій або інтимних частин тіла дитини задля отримання сексуального задоволення; примушування дитини торкатися статевих органів іншої людини; залучення дитини до сексуальних ігор або статевих актів; проникнення предметами або частинами тіла всередину піхви, в рот або в анальний отвір дитини.

Отже одним із найнебезпечніших видів насильства є сексуальне насильство. Такий вид жорстокого поводження з дітьми призводить в подальшому до їхньої соціальної дезадаптації, спричинює неможливість створення повноцінних сімей, виконання батьківських функцій, а також є поштовхом до відтворення жорстокості щодо до власних дітей, а інколи й самогубств. Захисту від сексуального насильства над дитиною необхідно приділяти особливу увагу, оскільки ці дії досить часто є прихованими, латентними. Важлива роль в цьому належить профілактичним заходам та ранньому виявленню.

Література

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 17.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 09.09.2020)
2. Чи дотримуються права дитини в Україні? Благодійний фонд UWCF. URL: <http://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/prava-rebenka-v-ukraine> (дата звернення: 14.11.2020)
3. Стенограма парламентських слухань від 12.10.2016 URL: https://iportal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/ (дата звернення: 09.09.2020)
4. Тюріна В. Попередження насильства в сім'ї як напрям соціально-педагогічної роботи з молоддю. *Спеціальний випуск за матеріалами науковопрактичної конференції. Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. Київ : Державний ін-т розвитку сім'ї та молоді. 2010. № 1-2. С. 37-39.*
5. Спіріна Т. П., Щендригін О. М. Фактори ризику щодо алкоголізації підлітків та молоді. *Педагогічні науки : зб. наук. праць. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. Випуск LXIX. Том 3. С. 45-48.*
6. Сокурєнко Є. “Це наш із тобою секретик”: як зрозуміти, що над дитиною вчиняють сексуальне насильство і допомогти. Центр прав людини ZMINA. URL: https://zmina.info/articles/ce_nash_z_tobojju_sekretik_/ (дата звернення: 09.09.2020)
7. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
8. Risk factors for developing children and young people dependent on substance use behavior / T. L. Liakh, T. P. Spirina, A. O. Popova. *Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientifical Conference. 2019. Vol. 3. 284-294.*

Криловець М. Г.

доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ТОПОНІМІКИ

Вступ України на шлях демократичних перетворень призвів до пробудження національної свідомості народів, що населяють її територію. Значно активізувався потяг до духовних джерел народів: мови, культури, звичаїв, залучення до етнокультурних цінностей інших національних спільнот.

Сучасна освітня система, побудована на цивілізованих, гуманних стосунках, повинна реалізувати принцип: від сприйняття культури свого народу до культури інших народів і розумінню світової культури, тобто ідея міжкультурної освіти має стати принциповою в організації освітньої системи.

У процесі формування соціокультурної компетентності учнів одним із педагогічних завдань стає залучення не тільки до рідної національної культури, але і до культури інших народів, виховання толерантності, поваги до національної самобутності інших народів, розуміння та усвідомлення учнями національно-культурних відмінностей між народами.

Соціокультурний компонент змісту навчання не є зовсім новим для сучасної школи, окремі його компоненти розроблялись і в підручниках, посібниках, особливо з географії, мови, літератури, історії тощо.

Актуальним завданням навчання географії з соціокультурної точки зору є формування у дітей уявлення про існування у світі різних народів, різних мов. Потрібна спеціальна робота, спрямована на формування у дітей уявлення про культурне різноманіття світу. Важливо, щоб сучасна школа виконувала комунікативну функцію, тобто давала достовірні і достатні знання про культуру, традиції, звичаї, релігії не тільки для визначення своєї ідентичності учнем, але і для розуміння «інших», які мешкають поряд і спілкуються в повсякденному житті, людей з іншими поглядами. Знайомство з іншими культурами – шлях до зміцнення взаємоповаги та злагоди у суспільстві, культурно неоднорідному.

Майбутнє нашої держави багато в чому залежить від того, які особистості ми виховуємо зараз. Враховуючи те, що Україна була і залишається багатонаціональною державою, формування соціокультурної компетентності учнів буде неможливим без врахування і використання топоніміки, як соціокультурної складової сучасних підручників географії.

Вагоме значення у формуванні соціокультурної складової змісту шкільних курсів географії є насичення навчального матеріалу географічною номенклатурою та топонімами.

Топонім – це власне ім'я, назва конкретного географічного об'єкта. Топоніміка України віддзеркалює географію минулого нашого народу, її глибоке вивчення потенційно несе в собі нові відкриття як про природне довкілля, в якому жили наші предки, так і про них самих. Більше того, топоніміка нерідко відображає процеси, що відбувалися на наших землях, боротьбу людини з силами природи і з ворогами.

Топоніміка як наука про топоніми уже багато зробила в дослідженні та поясненні географічних назв. Але багато їй ще треба і зробити.

Крім загального терміну «топонім», для назв водних об'єктів вживають термін «гідронім», для назв об'єктів рельєфу – «оронім». Назви форм рельєфу і назви великих рік належать до найдавніших і найстійкіших. Географічні назви населених пунктів (ойконіми), як правило, молодші і менш стійкі. Багато назв поселень опосередковані через власні імена, прізвиська, прізвиська (антропоніми). Окрім них існують ще етноніми – географічні найменування, похідні від назв народів, племен.

Необхідність всебічного вивчення географічних назв обумовлена ще й тим, що вони мають винятково велике політичне, практичне та наукове значення. В географічних назвах відображуються зміни суспільного устрою, національна політика держав, належність територій, пріоритет в географічних відкриттях і дослідженнях.

Багато назв чітко характеризують природні умови (характер земної поверхні, рослинний і тваринний світ тощо), особливості населення, його господарську діяльність. А завдяки тому, що географічні назви нерідко зберігаються віками і навіть тисячоліттями, вони є безцінним джерелом інформації про географічні умови минулого. Ці властивості назв можуть знайти широке застосування у краєзнавчій роботі з вивчення свого краю, дозволяють заглянути в глибину віків і узнати, якою була та чи інша місцевість в минулому, хто на ній жив і чим займався.

Особливо ефективним є використання місцевої топоніміки і мікротопоніміки в процесі реалізації соціокультурної лінії навчання. Саме при вивченні місцевої топоніміки у дітей зростає інтерес до рідної мови, історії і географії свого краю, до народних легенд, пов'язаних з походженням тієї чи іншої географічної назви, вони із задоволенням приймають участь в топонімічних пошуках і дослідженнях.

Виховання нового типу свідомості в соціокультурному аспекті потребує пошуку нестандартних підходів до процесу навчання. Один із шляхів реалізації нового

підходу – включення лінгвокраїнознавчого матеріалу в структуру уроків, який дозволить визначити стратегію різних предметів через призму національної культури.

Особливе значення при такому підході надається використанню топонімічного матеріалу в процесі викладання. Саме такий підхід виховує в учнів бережливе, любовне ставлення до рідної культури, отже – любов до Батьківщини. Бо саме знання своєї мови, історії, культури, природних умов, народних звичаїв дадуть можливість учителю сформувати в учнів національну свідомість, почуття гідності та соціальної справедливості.

Таким чином, формування соціокультурної компетентності дозволяє досягати не тільки освітньої, а й розвиваючої і виховної мети. Також формування соціокультурної компетентності в процесі навчання синхронно вирішує важливі психолого-педагогічні задачі. Учитель та учень – рівноправні партнери в дослідженні культурних особливостей. Створюється атмосфера довіри, толерантності, поваги не тільки до національно-культурних, а й до індивідуальних відмінностей.

Вивчення географічних назв сприяє налагодженню міжпредметних зв'язків географії з історією, мовою й літературою, іноземними мовами тощо. Конкретна географічна назва є пам'яткою культури кожного народу. Проходять століття, змінюються люди, події, проте пам'ять про них залишається у споминах нащадків, ділах, в тому числі і в топонімах.

Географічні назви – це наше державне багатство. Вони заслуговують на нашу шану і потребують вивчення та охорони. Вивчаючи основи топоніміки через підручники географії в школі, ми наочно демонструємо зв'язок теорії і практики, взаємодію суміжних дисциплін, маємо можливість формувати елементарні дослідницькі навички, які активізують розвиток творчих здібностей учнів. Пошуковий матеріал викликає інтерес до дослідницької роботи, вміння працювати з довідниками, монографіями, архівними матеріалами. Така робота не тільки навчає, але і виховує, вчить любити свій рідний край, цінувати надбання культури і мистецтва.

Література

1. Криловець М. Г. Використання елементів топоніміки в підготовці вчителів. *Вісник Глухівського національного університету. Серія: педагогічні науки*. Вип.17. 2011, С. 21-24.

2. Криловець М. Г. Топоніми як соціокультурна складова сучасних підручників географії України. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць*. К.: Педагогічна думка. 2017. Вип. 18. С.64-70.

3. Паламарчук Л. Б. Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії: теорія і практика: моногр. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 412 с.

Łatwińska P.

studentka II r. studiów mgr Pedagogika
opiekuńczo-wychowawcza z
profilaktyką społeczną Państwowa
Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie
(Chełm, Polska)

ROLA RODZICA, JAKO OSOBY ZNACZĄCEJ W KSZTAŁTOWANIU SIĘ SAMOOCENY U DZIECKA

Samooceńca znacząco determinuje jakość życia każdego człowieka. Jest sposobem widzenia siebie, czyli wypadkową sądów i opinii odnoszących się do nas samych. To właśnie od poczucia własnej wartości zależy codzienne funkcjonowanie i rodzaj podejmowanych aktywności np., w jakie relacje społeczne wchodzi jednostka i z jakimi ludźmi, z kim się wiąże, jakie decyzje podejmuje w życiu, zarówno na polu

zawodowym, osobistym, jak i rodzinnym. Na kształtowanie adekwatnej samooceny mają wpływ oddziaływania osób znaczących [6, s. 3]. Niezaprzeczalnym faktem jest to, iż już od najmłodszych lat należy zwracać szczególną uwagę na modelowanie właściwego obrazu samego siebie u dziecka po to, aby w przyszłości było ono osobą pewną, świadomą swoich mocnych i słabych stron, by właściwie się rozwijało w każdej sferze, a zwłaszcza społeczno-emocjonalnej.

Aby jak najlepiej zrozumieć istotę zagadnienia, warto przywołać rozumienie pojęcia samooceny. Samoocena definiowana przez M. Przetacznik-Gierowską i G. Makiełło-Jarzę oznacza „ocenę siebie i swoich możliwości, które porównujemy z innymi ludźmi, jest to element obrazu samego siebie” [5, s. 396], zaś Niemierko twierdzi, iż „samoocena to poczucie własnej wartości mające źródła zewnętrzne (porównania z innymi osobami, autorytetami) oraz wewnętrzne (poziom aspiracji, potrzeby i cele)” [4, s. 9-10]. Autorzy zwracają uwagę na to, że poczucie własnej wartości ściśle wiąże się właściwościami indywidualnymi. Stanowią one główny przedmiot samooceny, a są to:

„warunki fizyczne: wygląd, uroda, zdrowie, sprawność fizyczna;

warunki psychiczne: sprawność intelektualna, umiejętności, uzdolnienia;

warunki społeczne: sytuacja rodzinna, prestiż w grupie, sytuacja szkolna” [2, s. 78].

Mimo, iż poczucie własnej wartości zespala się z indywidualnymi właściwościami, istotny wpływ na jej kształtowanie mają osoby znaczące. Od najwcześniejszych lat oddziaływania te winny być kierowane przez osoby, z którymi dziecko przebywa najczęściej, a mianowicie przez rodziców, rodzeństwo, członków dalszej rodziny, z upływem czasu przez nauczycieli, wychowawców i przyjaciół. Za osobę znaczącą uchodzić może także jednostka, z którą dziecko nie wchodzi w bezpośrednie relacje, a uważa za wzór godny do naśladowania, np. ulubiony aktor, piosenkarz, pisarz, piłkarz, przywódca polityczny [3, s. 34]. Zatem osoba znacząca to jednostka, która „w procesie socjalizacji odgrywa istotną rolę przy kształtowaniu się osobowości jednostki społecznej i wpływa na jej zachowania” [7, s. 152]. To, w jaki sposób oddziaływać będą osoby znaczące na kształtowanie się samooceny dziecka, ma niewiarygodnie duże znaczenie. W literaturze wyróżnia się dwa zasadnicze rodzaje samooceny, samoocenę wysoką i niską [1, s. 144]. Pozytywna samoocena pozwala dziecku akceptować samego siebie, być zadowolonym ze swoich działań, sukcesów. Dziecko z wysoką samooceną akceptuje siebie, swoje wady i zalety, jest pewne siebie, nie wykazuje zaburzeń emocjonalnych i społecznych. Zasadnicza rozbieżność występuje w samoocenie niskiej, rozbieżność ta widoczna jest między obrazem rzeczywistym osoby a pożądanym [3, s. 37]. Takie dziecko nie jest pewne siebie, jest lękliwe, czuje się gorsze od innych, nie akceptuje siebie pod wieloma względami. Wielu psychologów i pedagogów zaznacza wpływ środowiska rodzinnego na proces kształtowania samooceny, a więc wszelkich oddziaływań rodziców. Jednym z najważniejszych czynników wpływających na kształtowanie się samooceny u dziecka jest wychowywanie się w pełnej rodzinie, gdzie atmosfera sprzyja kształtowaniu się wszechstronnego rozwoju dziecka i jego osobowości. Miłość, ciepło, szacunek, poczucie bezpieczeństwa i akceptacji, możliwość wyrażania własnych myśli i uczuć to tylko niektóre warunki konieczne, aby móc stworzyć właściwie funkcjonujące środowisko rodzinne. Wpływ na kształtowanie samooceny w środowisku rodzinnym mają przede wszystkim modele i style wychowania. Literatura wyróżnia takie style jak: demokratyczny, autokratyczny i liberalny [5, s. 212]. Dziecko wychowywane według stylu demokratycznego czuje się ważne, szanowane, zauważone, a jego uczucia i opinie mają znaczenie. Styl ten opiera się na ciepłych, przyjaznych relacjach rodzica z dzieckiem, w domu panują rozsądne zasady biorące pod uwagę potrzeby i uczucia dziecka. Kolejnym stylem jest styl autokratyczny, w którym rodzice dominują nad dzieckiem narzucając mu określony sposób postępowania. Dziecko jest podporządkowane i posłuszne, często tylko i wyłącznie z obawy i strachu. Podstawowe potrzeby nie są zaspokajane, rodzice nie angażują się w relacje. Wychowywanie w napiętej atmosferze opartej na strachu i lęku przyczynia się do

kształtowania zaniżonej samooceny u dziecka. Ostatnim stylem jest styl liberalny, który wiąże się z nadmiarem uczuć rodzicielskich lub z ich brakiem. Opiekunowie nie są świadomi, że ich dziecko potrzebuje zasad i granic, by funkcjonować prawidłowo. Samoocena w tym stylu wychowania prowadzić może do zawyżonego poczucia własnej wartości.

Każdy rodzic powinien kochać swoje dziecko miłością bezwarunkową, akceptować je w pełni takim, jakim jest, z wszelkimi wadami i zaletami, z tym wszystkim, z czym przyszło na świat. Aby kształtować pozytywną samoocenę, należy wychowywać dziecko w takim domu, gdzie jest przestrzeń na okazywanie wszelkich uczuć, zarówno tych dobrych jak i złych, na okazywanie słabości, nieporadności i lęków. Celem rodziców winno być wychowywanie dziecka nie krytykując, nie porównując wciąż do innych tylko dlatego, że dostało słabszą ocenę lub nie potrafi grać na określonym instrumencie itd. A tym bardziej nie należy zmuszać go do sprostania wymaganiom, które przekraczają jego możliwości czy uzdolnienia. Każde dziecko lubi i chce być doceniane, szanowane i chwalone nawet za najmniejsze osiągnięcia, wysiłki. Wysoka samoocena (ale nie zawyżona) wiąże się z pozytywnymi aspektami w funkcjonowaniu dziecka na wielu płaszczyznach. Nie można zapomnieć, że rodzic jako osoba znacząca dla dziecka jest dla niego przykładem, który ono naśladuje, tak więc opiekun sam musi posiadać ugruntowane poczucie własnej wartości, aby dziecko widziało w nim tzw. „żywy przykład”.

Podsumowując, rodzic jako osoba znacząca dla dziecka silnie oddziałuje na kształtowanie się jego samooceny. W jaki sposób to robi i jaką wybierze drogę, zależy tylko od niego. Najważniejsze jest, aby poczucie własnej wartości każdego dziecka było adekwatne tzn. niezawyżone ani niezaniżone. Dziecko musi być autentyczne, akceptowane, doceniane, świadome swoich umiejętności, osiągnięć, jak i różnego typu niepowodzeń, słabszych cech. Powinno kroczyć przez życie czując się pewnie, czując swoją wartość, nie bojąc się wszelkich problemów. Wsparcie i zachęcanie dziecka do działań zdecydowanie przyczyni się do wzmacniania pozytywnego obrazu samego siebie.

Bibliografia

1. Brzezińska A. I, Appelt K., Ziółkowska B., *Psychologia rozwoju człowieka*, Sopot 2016.
2. Castanyer O., *Jak docenić samego siebie, asertywność, jako wyraz zdrowej samooceny*, tłum. P. Rak, Kraków 2002.
3. Gogacz A. K., *Poszukiwanie autorytetów a poczucie własnej wartości*, w: *Współczesne zagrożenia rozwojowe dzieci i młodzieży*, red. A. Chudzik, Łódź 2008.
4. Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002.
5. Przetacznik-Gierowska M., Makięto-Jarża G., *Podstawy psychologii ogólnej*, Warszawa 1989.
6. Sochacki M., *Dwa autorytety*, „Remedium” 2006, nr 1.
7. Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa, 2003.

Лісовець О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Цементова В. В.

педагог В'язівського НВК «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Конотопської районної ради Сумської області магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Агресивна поведінка – це складне міждисциплінарне явище, яке досліджується науковцями різних галузей знань. Адже почастішання агресивних проявів є сьогодні однією із найгостріших соціальних проблем нашого суспільства. Варто наголосити, що агресія все частіше спостерігається у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Такі діти створюють проблеми не лише оточуючим, але і самі собі. У них виникають труднощі з самореалізацією, особистісним розвитком, спілкуванням з оточуючими людьми тощо. Тому питання пошуку засобів педагогічного впливу на дітей, які вирізняються агресивними проявами поведінки є надзвичайно актуальним і потребує комплексного підходу до його вирішення. Одним із важливих напрямів при цьому має бути налагодження тісної взаємодії вчителів, соціального педагога, практичного психолога закладу освіти з батьками учнів. Про це свідчить і той факт, серед основних чинників агресивної поведінки молодшого школяра науковці виділяють умови сімейного виховання [3]. Факторами підвищеного ризику розвитку агресії дитини в межах сімейного виховання є:

- негативізм матері дитини у відносинах з нею;
- толерантне ставлення матері до прояву дитиною агресії;
- емоційне відштовхування дитини батьками;
- гіперсоціалізоване виховання;
- авторитарне виховання.

Науковці виділяють дві групи дітей, агресивність яких зумовлена різними обставинами сімейного виховання. Перша група агресивних дітей – батьки не зацікавлені в їх вихованні, не займаються ними або займаються недостатньо. Друга група агресивних дітей може формуватися в соціально-благополучних сім'ях. Джерело агресії цих дітей в тому, що члени їх сім'ї (найчастіше батьки та/або старші брати) виявляють агресивність і ворожість по відношенню до інших людей. Таким чином, агресивність дітей першої групи – захисна реакція на виявлену щодо них агресію, агресивність дітей другої групи – наслідування поведінки членів своєї сім'ї і прагнення отримувати їх схвалення. Іншими словами, ставлення та поведінка батьків має вирішальне значення у формуванні агресивної поведінки.

Тому і попередження дитячої агресивності варто починати з психолого-педагогічної просвіти батьків і поліпшення дитячо-батьківських відносин. Робота з батьками передбачає активну просвітницьку роботу про агресивність дітей в

молодшому шкільному віці: створення інформаційних стендів, тематичних папок, пам'яток та ін. для батьків; організація для батьків і дитини індивідуальних консультацій; проведення семінарів-практикумів. Ці заходи спрямовані на:

- ознайомлення батьків з причинами дитячої агресивності та психологічними особливостями агресивних дітей (самооцінка і структура мотиваційно-потребової сфери),

- інформування батьків про створення конструктивного досвіду спілкування у дитини, яка виявляє ознаки підвищеної агресивності (спочатку контроль і оцінка поведінки, а потім – самоконтроль, самооцінка);

- пошук шляхів перебудови системи покарання і заохочення дитини.

О. Євстратова рекомендує в межах зустрічей педагога з батьками ставити низку цілей:

- у бесідах із батьками з'ясувати умови життя дітей вдома, у тому числі про стан здоров'я дитини, поведінкові звички, особливості характеру, режим дня, характер сімейних взаємовідносин;

- розповісти про завдання роботи групи і можливої допомоги сім'ї у вихованні дітей, познайомити батьків з програмою виховання і навчання в школі;

- допомогти батькам усвідомити свої батьківські функції і обов'язки, важливість власної активності в навчанні і розвитку дитини [2, с. 12].

Оскільки батьки найчастіше не хочуть бачити прогалини у вихованні дітей, не визнають власні помилкові установки на характер дитячо-батьківських відносин, то нормалізація цих відносин є важливою складовою попередження дитячої агресії.

Вищенаведені положення знайшли відображення у розробленій нами Програмі з попередження агресивної поведінки учнів 1-4 класів «Ні – агресії!», яка була впроваджена у 2020 р. у В'язівському НВК «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» (Сумська область). Це комплексна програма, яка передбачає окремий напрям з підвищення педагогічної компетентності батьків. У межах цього напрямку реалізовувались такі форми роботи:

- інформування батьків;
- консультації для батьків агресивних дітей;
- проведення спільних заходів.

Так, метою інформування батьків стала необхідність привернення їхньої уваги до проблеми агресивної поведінки, підвищення обізнаності про види і форми дитячої агресії, про стилі виховання, різні стратегії їх здійснення тощо. Серед батьків були поширені листівки, буклети. Зокрема, буклет «Дитяча агресія: причини виникнення та способи подолання» містив інформацію про відповідальність батьків та недопущення насильства у сім'ї; про агресію як форму поведінки дітей; про моделі правильної поведінки і реагування на агресивну поведінку дитини. У стінгазеті для батьків «Агресивні тенденції у дітей», розробленій за матеріалами сайту «Всеосвіта» [1] було наведено інформацію про агресію у дитячому середовищі, перераховані основні причини виявлення дитячої агресивності. Для батьків пропонувався також тест «Чи сприяє ваше ставлення до дітей формуванню в них агресивної поведінки» та пам'ятка «Запобігання дитячій агресії».

Важливою формою роботи стали консультації для батьків агресивних дітей, на яких давалися поради щодо спілкування з агресивними дітьми та визначалися основні правила для батьків з корекції агресивної поведінки.

Безпосередня робота з батьками також передбачала і проведення тематичних батьківських зборів, і організацію спільних заходів. Окремо відмітимо проведення батьківських зборів у 2 і 4 класах на тему «Агресивні діти: причини і наслідки». Метою зборів було: обговорення з батьками причин дитячої агресії, її впливу на поведінку дитини; формування у батьків культуру розуміння проблеми дитячої агресії та шляхів

її попередження. На зборах виступали класні керівники, практичний психолог, соціальний педагог. Піднімалися такі питання:

1. Визначення поняття «агресія» і його характерні риси.
2. Аналіз досліджень психологічної служби щодо міри вияву агресії учнями.
3. Роль сімейного виховання у попередженні агресивності дитини.
4. Рекомендації батькам.

На завершення наголошувалось, щоб батьки пам'ятали, що дитина – це втілення можливостей! Слід намагатися, щоб дитина реалізувала їх повною мірою. Дитяча душа – це скарбничка. І її цінність залежить від того, що ми туди вкладаємо.

Проведення спільних заходів в умовах карантину виявилось нереалізованим, але батькам були надані рекомендації щодо важливості та особливостей організації різних дитячо-батьківських форм взаємодії.

Висновки. Проблема агресивної поведінки у дитячому середовищі залишається гострою та актуальною. Попередження агресивної поведінки дітей вимагає комплексного підходу, налагодження взаємодії як учасників освітнього процесу, так і соціальних інститутів. Проведене дослідження доводить важливість налагодження взаємодії з батьками учнів уже у молодшій школі, що дозволить попередити агресивну поведінку чи її зростання в підлітковому віці.

Література

1. Агресивні тенденції у дітей. Матеріали сайту «Всеосвіта». [Електронний ресурс]. URL: <https://vseosvita.ua/library/stingazeta-dla-batkiv-agresivni-tendencii-u-ditej-128292.html>

2. Евстратова Е. А. Необычное оживление под самый вечер: Новые формы взаимодействия детского сада и семьи по вопросам образования в период раннего детства. *Детский сад. Управление*. 2006. № 17. С. 12.

3. Чижова С. Ю., Калинина О. В. Детская агрессивность. Ярославль: Академия развития, 2007. 311 с.

Максюта А. М.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Прагнення до спілкування притаманне дитині від народження і подальший розвиток цієї здібності відбувається безпосередньо у процесі спілкування з батьками, однолітками. Спілкування з іншими людьми є життєво важливою потребою для людини будь-якого віку. Через спілкування людина отримує знання про оточуючий світ, з його допомогою відбувається передача досвіду, трудових та повсякденних навичок, засвоєння тих культурних, моральних та соціальних цінностей, які вироблені людством у процесі його історичного розвитку. Взаємодія людей між собою опосередковується різними цілями, завданнями, змістом. Люди спілкуються заради отримання необхідної інформації (пізнавальне спілкування), вступають в контакт в процесі діяльності для досягнення загального результату (ділове спілкування).

Основним змістом спілкування є передача інформації (комунікативний аспект), взаємодія (інтерактивний аспект), пізнання людьми один одного (перцептивний аспект спілкування). Поняття комунікації пов'язано з інформаційними обмінами, які існують між людьми в процесі спільної діяльності і спілкування. Комунікація – це акт і процес встановлення контактів між суб'єктами взаємодії за допомогою вироблення загального сенсу переданої і сприйнятої інформації. Дії, метою яких є смислове сприйняття, називають комунікативними. Комунікативний потенціал спонукає

особистість брати оптимальну участь у спілкуванні з іншими людьми, це оптимальне засвоєння і відображення соціального процесу. Нерідко це питання ставиться та вирішується просто – у вигляді аналізу товариськості чи нетовариськості, комунікабельності чи некомунікабельності, психологічної сумісності або несумісності людей в їхній спільній діяльності. Психологічні та соціальні основи комунікативного потенціалу зумовлюють намагання кожної людини максимально реалізувати свої психофізіологічні, характерологічні властивості в процесі спілкування [4].

Суттєвим принципово важливими характеристиками комунікативного потенціалу особистості є його динамічність, адекватність цілям і завданням процесу спілкування, його необхідність у реалізації у будь яких проявах. За відсутністю умов для реалізації комунікативного потенціалу індивіда в останнього спостерігається зниження потенційних можливостей, втрата індивідом соціальної реальності, де персоналізація та ізоляція особистості при формальній наявності потенціалу і видимості благополуччя певний час [5].

Кожному віковому періоду притаманні характерні особливості, які тим чи іншим чином впливають на становлення особистості, її соціалізацію. Особливу групу у віковій ієрархії становлять підлітки. Відносини підлітка з однолітками складніші і змістовніші, чим у молодшого школяра. Вони вже чітко відрізняються за ступенем близькості: можуть бути просто товариші, близькі товариші, друзі. Спілкування з ними все більше виходить за межі навчального закладу, включає нові інтереси, заняття, захоплення і перетворюється у самостійну і дуже важливу для підлітка сферу життя [1].

Досить часто у процесі міжособистісного спілкування підлітків виникають різноманітні труднощі, які супроводжуються, як правило, складними переживаннями, почуттям психологічного дискомфорту. Більшість з них викликає у дитини-суб'єкта спілкування постійні негативні емоції, боязнь нових контактів; невпевненість і настороженість, внутрішню особистісну напругу в ситуаціях спілкування. Ці перешкоди – це бар'єри спілкування. Вони є неминучими, адже завжди існує зворотній зв'язок. Знання основних перешкод є особливо актуальним для підліткового віку. Це пов'язано з тим, що володіючи певним рівнем знань про труднощі, які можуть виникати при налагодженню позитивної комунікації з іншою людиною, підліток може подолати ті проблеми, які виникають при невмінні «правильно» спілкуватись. Проте, знаючи усі види можливих перешкод у сприйманні однієї людини іншої, ми можемо звести їх до мінімуму. Це є головною передумовою налагодження комунікації та здатності підлітків встановлювати позитивний зв'язок з іншими [2].

Існують відмінності в комунікації підлітків. В цей період розвитку відзначають дві протилежні тенденції: розширення сфери спілкування, з одного боку, і зростаючу індивідуалізацію – з іншого. Перша проявляється у збільшенні часу, який витрачається на нього, в істотному розширенні його соціального простору (серед найближчих друзів підлітків і старшокласників), в розширенні географії спілкування, і, нарешті, в особливий феномен, що отримав назву "очікування спілкування" і виступає у постійній готовності до контактів. Що стосується другої тенденції – індивідуалізації відносин, – то про неї свідчить розмежування природи взаємовідносин з оточуючими, висока вибірковість у дружніх уподобаннях, вимогливість до спілкування.

Можна стверджувати, що в основі формування особистісної спрямованості знаходяться різні потреби дітей підліткового віку: потреба пережити новий досвід, випробувати себе в новій ролі, та потреба в самовиявленні і розумінні. Обидві потреби носять нестійкий характер, їх задоволення викликає у підлітків глибокі переживання.

Спілкування з товаришами велика цінність для підлітка і нерідко стає настільки привабливим і важливим, що навчання відсувається на другий план, можливість спілкування з батьками виглядає не такою привабливою. Можна сказати, що в підлітковому віці спілкування з однолітками набуває абсолютно виняткової значущості. У цьому віці підлітки проходять особливу школу соціальних стосунків. У своєму середовищі, взаємодіючи один з одним підлітки вчаться рефлексії щодо себе і однолітків [3].

Спілкування у підлітковому віці стає необхідною складовою у розвитку особистості дитини. Оволодіння комунікативними вміннями відбувається в процесі практичної діяльності методами формування і самовдосконалення. Комунікативні вміння складаються з двох компонентів: 1) оволодіння уявною моделлю комунікативної дії чи його збагачення, розширення та переосмислення психолого-педагогічних знань; 2) безпосереднє вдосконалення засобу виконання комунікативної дії.

Розвиток комунікативних здібностей підлітків є ефективним за допомогою методів активної взаємодії, а саме :

- дискусійні методи: дискусія, полеміка, диспут, "мозковий штурм";
- методи соціально-психологічного тренінгу;
- ігрові методи: операційні (ділові, управлінські), рольові тощо.

Варто підкреслити, що гра є одним з провідних засобів виховання та формування комунікативних умінь і здібностей, найважливіша форма організації життя. Гра – це штучно створена життєва або проблемна ситуація, яку ми відтворюємо і, таким чином, переносимо реальну життєву проблему в ігрову діяльність. Саме у підлітковому віці дитина стикається з проблемами у спілкуванні, а гра допомагає не тільки сформувати необхідні комунікативні вміння, а й дає плацдарм для подальшого розвитку особистості, її соціалізації та самореалізації в суспільстві. У грі підліток розвивається як особистість, у нього формуються ті сторони психіки, від яких надалі буде залежати цінність його соціальної практики, його відносини з оточуючими людьми і з самим собою [6].

Робота педагога з підлітками має особливий характер, оскільки педагог повинен враховувати не тільки вікові та фізіологічні підлітка, але й особливості його психічного та індивідуального розвитку. Систематичне вивчення розвитку комунікативних здібностей показало необхідність акцентування уваги на грі як найбільш ефективному засобу формування комунікативних здібностей.

Висновки. Отож, спілкування – діяльність, що займає величезне місце в житті підлітків і старших школярів і представляє для них самостійну цінність.

Література

1. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений. СПб.: Питер, 2009. 576 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Психология професійної комунікації: навч. посіб. Чернівці: Книги-XXI, 2016. 528 с.
3. Рожков М.И., Куприянов Б.В. "Организация и методика проведения игр с подростками". М.: "Владос", 2001. 416 с.
4. Савчин М.В., Василенко М.В. Вікова психологія: навч. посіб. К.: Академ. видав., 2005. 360 с.
5. Яцук І. П. Виховання – як вплив особистості на особистість. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка*. Полтава, 2001. Вип. 1/15. С. 50-55.
6. https://pidru4niki.com/12590605/psihologiya/spilkuvannya_pidlitkiv_roversnikami

Митропан Я. А.

магістрант спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Актуальність проблеми девіантної поведінки полягає вже в тому, що вона знаходиться на межі багатьох наук: соціології, психіатрії, психології, педагогіки, філософії, кожна з яких має власні методологічні підходи до її вивчення, власну термінологію, власне розуміння механізмів виникнення девіантної поведінки. У зв'язку з цим, поняття «девіантна поведінка» то непомірно розширюється, охоплює всі форми порушень поведінки у здорових і психічно хворих людей, то звужується до соціально-психологічного, що характеризує розлади поведінки тільки у здорових осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. А. Амбрумова, Л. Жезлова виходячи із соціально-психологічних критеріїв, виділяють чотири основні типи девіантної поведінки у підлітків: антидисциплінарна, антисоціальна, делінквентна (протиправна) й аутоагресивна. В. Кудрявцев за ознакою цільової спрямованості й мотивом усі поведінки з відхиленнями поділяє на три групи: відхилення корисливої орієнтації; відхилення агресивної орієнтації, викликані мотивами помсти, неприязні, ворожнечі, неповаги до людини; відхилення соціально-пасивного типу, пов'язані з психологією відчуження від інтересів суспільства і групи. В. Ковальов [2] при систематиці порушень поведінки у підлітків виділяв три основні вісі їх типології: соціально-психологічну (антидисциплінарна, антисоціальна, протиправна поведінка); клініко-психопатологічну (непатологічні й патологічні форми порушень поведінки); особистісно-динамічну (реакції, стани). На думку А. Личко, класифікація порушень поведінки повинна проводитися в двох напрямках: за формою виявлення та по відношенню до причин, факторів, мотивів, що лежать в їх основі (біологічні та соціопсихологічні основи) [3].

Виклад основного матеріалу. Під девіантною поведінкою слід розуміти систему вчинків, які відхиляються від прийнятих у суспільстві правових і моральних норм, які проявляються у вигляді незбалансованості психічних процесів, неадаптивності, порушенні процесу самоактуалізації, в ухиленні від морального контролю за власною поведінкою [1].

В основі відхилень часто лежить конфлікт цінностей, інтересів, розходження потреб, деформація способів їх задоволення, помилки у вихованні, життєві негаразди, прорахунки тощо. На думку В. Оржеховської, девіантна поведінка спостерігається у підлітків частіше, ніж в інших вікових групах. Одна з причин – соціальна незрілість і фізіологічні особливості організму, що формується. Проявляються вони в прагненні випробувати нові відчуття, у допитливості, цікавості, недостатній здатності прогнозувати наслідки тієї чи іншої дії, у підвищеному бажанні незалежності. Підліток не завжди відповідає вимогам, які висуває до нього суспільство щодо виконання ним певних соціальних функцій. Сам же він, у свою чергу, вважає, що не отримує від суспільства того, на що має право розраховувати. Подібний сплав біологічних і соціальних чинників, мотивацій ускладнює соціальну адаптацію дітей.

Деякі автори, наприклад, Г.Овчинникова [4], пов'язують процес формування девіантної поведінки з особливостями адаптивного процесу підлітків. У даному випадку соціальна адаптація підлітків розглядається в 3-х напрямках: адаптивна поведінка (на користь середовища виховання); адаптивний стан (відношення людини, що відображає, до умов і обставин, в які він поставлений); адаптивність як умова ефективної взаємодії неповнолітнього з дорослим у системі виховання. У

поєднанні вони повинні давати уявлення про те, в яких рамках корисно і доцільно зберігати індивідуальність і незалежність підлітка, а в інших – здібність його до тіснішого злиття з соціальним середовищем.

Розвиваючись, індивід у кожен період часу врівноважується з соціальним середовищем у тих інституційних забезпечених формах існування, які властиві кожному віковому періоду. Адаптація підлітка відбувається в трьох основних мікрогрупах: колективі, сім'ї і середовищі неформального спілкування. Будучи залежним від кожної з них, він прагне задовольнити вимоги, що пред'являються йому як обов'язкові і бажані з боку середовища. До основних форм прояву девіантної поведінки більшість авторів відносять вживання алкоголю, наркотичних і психоактивних речовин, суїцидальні дії і спроби втечі з дому та бродяжництво, девіацію сексуальної поведінки і правопорушення.

Вживання алкоголю. Перед дією алкоголю підліток особливо беззахисний. Як відзначають О. Лішин, Л. Радзіховський, Л. Флегонтова, він швидше втрачає контроль над своєю поведінкою, виявляється здатним на дикі, безглузді, часом і жорстокі дії. Ще один аспект соціальної небезпеки алкоголізму неповнолітніх - це ломка психіки в період її інтенсивного розвитку.

Зловживання наркотичними і психоактивними речовинами. Дані про те, чому підліток вдається до наркотиків, нечисленні. Наприклад, Е. Фромм пов'язує наркоманію з культом споживача, прагненням «споживати щастя» як товар. На думку В. Бітенського, В. Глушкова, підліток, що зловживає психоактивними речовинами, як правило, керується комплексом мотивів.

Суїцидальні дії і спроби. А. Лічко виділяє наступні види суїцидальної поведінки підлітка: демонстративна суїцидальна поведінка (всі дії робляться з метою привернути або повернути втрачену до себе увагу); дійсна суїцидальна поведінка.

Втечі з дому і бродяжництво. Результати досліджень феномена соціального осиротіння дозволяють віднести до «дітей вулиці» наступні групи неповнолітніх: бездомні діти, які не мають постійного місця проживання; безпритульні діти; діти, які тікають зі шкіл-інтернатів; діти, які тікають з цілком благополучних сімей; діти, які позбавлені систематичного батьківського контролю.

Правопорушення в підлітковому віці. Дослідження фахівців показали наступне: найбільш схильними до злочинної поведінки є підлітки від 14 до 18 років. Більшість делінквентних підлітків живуть у неблагополучних сім'ях. Характерні риси цих підлітків – хронічна неуспішність, відособлення від шкільного колективу і погані взаємини з учителями.

Для девіантних підлітків характерні такі особливості емоційно-вольової сфери, як підвищена тривожність, дефектність ціннісної системи, особливо в області цілей і сенсу життя. Вони, як правило, імпульсні, дратівливі, запальні, агресивні, конфліктні, що утрудняє їх спілкування з тими, що оточують і створює значні складнощі при їх вихованні.

Можна виокремити такі групи чинників, що зумовлюють девіантну поведінку підлітка: соціальні; соціально-психологічні (пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням); педагогічні (виявляються в недоліках сімейного та шкільного виховання); індивідуально-психологічні (пов'язані з наявністю певних характеристик індивіда, що ускладнюють процес його соціалізації). Причин неусвідомлених мотивів девіантної поведінки багато. Це в основному залежить від особливостей особистісного розвитку. Неусвідомлені мотиви пов'язані з неадекватною самооцінкою особистості підлітка і, найчастіше, з дисгармонійною структурою його особистості. У деяких випадках неусвідомлювана мотивація поведінки пов'язана з розвитком у підлітка комплексу неповноцінності, спостерігається зв'язок неусвідомлених мотивів поведінки з

відстроченою у часі дією закріпленого у підлітка з дитинства психотравматичного досвіду.

Висновки. Таким чином, девіантна поведінка підлітків різноманітна по формах прояву і ступенях вираженості, обумовлена впливом чинників зовнішнього соціального середовища (особливо мікросередовища), а також індивідуальними особливостями особи підлітка, які визначають його індивідуальне реагування на різні життєві невдачі. Таким чином, мотивація девіантної поведінки у підлітків є результатом складної взаємодії несприятливого внутрішнього середовища особистості і суспільства. Це означає, що лише зміни цих зовнішніх і внутрішніх умов можуть вплинути на зміни мотивації поведінки.

Попередження девіантної поведінки – це комплекс заходів, які спрямовані для її профілактики. на здорових підлітків, чи на підлітків, нестійких у психічному відношенні. Профілактика відхиленої поведінки повинна бути поетапною, спрямованою на усунення несприятливих факторів (соціальних, біологічних, психологічних), що впливають на формування девіантних форм поведінки і найважливіше – підвищення стійкості молодшої людини до цих факторів.

Література

1. Демичева А. В. Девиантное поведение в современном украинском обществе. 1999. № 2. С. 94-98.
2. Ковалев В. В. Социально-психиатрический аспект проблемы девиантного поведения у детей и подростков. *Нарушение поведения у детей и подростков*. М.: Педагогика, 1981. С. 11-23.
3. Личко А. Е. Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков. М.: «ЭКМО-Пресс», 1999. 416 с.
4. Овчинникова Г. Г. Социально-психологическая адаптация как фактор становления Я-концепции подростка. М., 1997. 20 с.

Міхнюк Т. А.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

На сьогодні сім'я відіграє визначальну роль не лише у формуванні особистості дитини, а й суспільства в цілому. Сім'я разом зі школою створює той найважливіший комплекс факторів і умов виховного середовища, який визначає як буде розвиватися дитина. Діти здобувають освіту, виховуються і навчаються не лише в школі. Їх розвиток продовжується і поза стінами школи і насамперед – у сім'ї.

Значну роль у вихованні і навчанні школярів варто відвести спільним діям навчального закладу і сім'ї, ефективність яких залежить від особливостей організації роботи з батьками в сучасній школі. Проте, іноді в шкільному та сімейному вихованні немає узгодженості. Це ускладнює процес формування свідомості та поведінки дітей. Тісна співдружність школи та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів. Як свідчить досвід, тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до навчально-виховної роботи.

Головними завданнями спільної діяльності навчального закладу і сім'ї з питань вирішення проблем і розвитку дітей можна виділити наступні: інтеграція зусиль сім'ї і педагогічного колективу в діяльності щодо розвитку особистості дитини; забезпечення участі батьків в організації навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні; мотивацію батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання дітей; підвищення

психолого-педагогічної культури батьків, поповнення арсеналу їх знань, вмінь і навичок виховної взаємодії з дітьми; підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, підвищення рівня інформованості батьків та їхньої компетентності з проблем профілактики асоціальної поведінки [3].

Для ефективного включення батьків у співпрацю з навчальним закладом під час спільної діяльності практикується така сучасна інтерактивна та ефективна форма роботи як сюжетно-рольова гра.

Сьогодні достатньо широке коло спеціалістів використовують різноманітні інтерактивні ігри у своїй діяльності. Адже з поняттям «гра» ми часто зустрічаємось у своїй практиці. Гру використовують як спосіб зняття напруги, з метою розважитися і для вирішення завдання, спрямованого на особистісний розвиток, опрацювання певної теми.

Специфіка ігрової діяльності в системі соціально-педагогічної роботи полягає, перш за все, у превентивній, профілактичній та корекційній спрямованості гри. Метою таких ігор може бути як безпосередній розвиток якостей особистості, так і демонстрація творчості учасників, їх позицій і можливих перспектив розвитку. Програвання певних ситуацій, залучення учасників гри до ситуації вибору є реальним шляхом розвитку творчої особистості, а саме таких її якостей, як: творчий інтерес, допитливість, бажання пізнати себе, впевненість у власних силах, творчий оптимізм тощо. Наявність цих показників є характерною ознакою творчої діяльності. Гра є одним з інструментів в арсеналі соціального педагога у процесі розв'язання проблеми організації життя виховного колективу ще й тому, що її можна застосовувати з метою діагностики, психокорекції міжособистісних стосунків. Окрім цього, гра сприяє духовній і фізичній розкутості, зняттю напруги, посиленню відчуття радості від подолання певних труднощів, перешкод [4].

Особливо ефективними є рольові ігри. Їх специфіка в тому, що тут на рівних беруть участь діти й батьки. Такі ігри передбачають високий рівень самостійності та відповідальності кожного учасника, свободу і незалежність його дій, постійну необхідність здійснювати вибір (часом дуже болісний) і приймати рішення. Розподіл ролей, яке залежить від віку і соціального статусу учасників, моделювання незвичних систем взаємин - все це дає можливість змінити теперішній стан і по-новому вибудувати відносини.

Основою сюжетно-рольової гри є уявна ситуація, яка полягає в тому, що дитина бере на себе роль дорослого і виконує її в створеній ним ігровій атмосфері. У сюжетно-рольовій грі формуються всі сторони особистості дитини, відбуваються значні зміни в його психіці, які готують перехід до нової стадії розвитку. Цим пояснюються великі виховні можливості гри.

Специфіка гри полягає в тому, що свобода і самостійність гравців поєднується зі строгим, беззаперечним підпорядкуванням правилам гри. Таке добровільне підпорядкування правилам відбувається в тому випадку, коли вони не нав'язуються ззовні, а випливають зі змісту гри, її завдань, коли їх виконання становить головну її приналежність.

Важливою умовою використання таких ігор є спроможність учасника вживатися в образ. В таких іграх моделюється новий досвід поведінки в стресових ситуаціях.

Батьки, які опинилися в ролі рівного партнера зі своїми дітьми, отримують унікальну можливість побачити їх іншими очима. Ігрові ситуації часом розкривають багато тайн і поки ще не проявлені конфлікти та негативні взаємини. Частина з них вдається вирішити в ході гри. Інші стають предметом серйозного педагогічного аналізу, за результатами якого можуть бути вироблені рекомендації для батьків.

Рольова гра - це така гра, в якій учасники приміряють на себе модель соціально прийнятої поведінки в спеціально створюваних ігрових, уявних умовах і відтворюють (або моделюють) ту діяльність, якої потрібно навчитися у звичайному житті. У такій

грі найбільш інтенсивно формуються всі психічні якості й особливості особистості. Ігрова діяльність впливає на формування нормальної поведінки. Виконуючи ігрову роль, учасник підкорює цій задачі всі свої нагальні, імпульсивні дії. В умовах гри особистість краще зосереджується і більше запам'ятовує, ніж за прямими вказівками когось. Свідома мета - зосередитися, запам'ятати щось, стримати імпульсивний рух - раніше і легше всього виділяється особистістю в грі. Поступово ігрові дії скорочуються, і людина починає діяти у внутрішньому, розумовому плані.

Рольова гра є ефективним методом апробації нових моделей поведінки. Вона дає змогу приміряти їх на себе у безпечних умовах. Дія «під маскою» уможливорює формування власних уявлень учасників про те, як можна розв'язати подібну ситуацію в реальному житті. Це також допомагає краще зрозуміти почуття уявного персонажа і розвинути навички співпереживання. Крім того, завдяки рольовій грі особистість має змогу краще зрозуміти і висловити свої почуття, не боячись розкритись і бути висміяним. Це чудова можливість для практичного відпрацювання навичок у ситуаціях, наближених до реальних [2].

Якщо ж говорити про рольову гру як про інтерактивний просвітницько-профілактичний метод, то слід розуміти, що рольова гра – спосіб розширення досвіду учасників інтерактивного заняття шляхом несподіваної ситуації. У ній пропонується прийняти позицію (роль) когось із учасників і потім напрацювати спосіб, який дозволить привести цю ситуацію до логічного завершення (гра).

Для того, щоб отримати максимальну користь від рольової гри, запропоновані ситуації повинні бути максимально наближеними до реального життя. Інструкція до рольової гри повинна детально описувати усі аспекти ситуації. Разом з тим, вона не має ставити жорстких умов, які б створювали перешкоди для учасників групи висловити своє ставлення стосовно того, як потрібно діяти в даній ситуації [1].

Діагностичні дослідження, проведені за результатами деяких ігор, показали різке зниження рівня тривожності й агресивності учасників і підвищення рейтингу педагогів та батьків, злиття угруповань і розмивання їх кордонів, зменшення кількості «знедолених», зміну «лідерів» на соціально більш позитивних.

Отже, успішний розвиток дітей значною мірою залежить від дружньої і погодженої виховної роботи школи і сім'ї. А використання сюжетно-рольових ігор у спільній діяльності допоможуть навчити батьків і дитину самостійно мислити, робити вибір, оцінювати власні вчинки та дії інших. Цей метод використовується під час спільної діяльності для того, щоб нормалізувались стосунки всередині сім'ї, щоб вони вміли відчувати один одного, розуміти те, що вони почувають і, виходячи з цього, вміли аналізувати власну поведінку.

Література

1. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: методичний посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками. Авт. кол.: Т. В. Журавель, Т. Л. Лях, О. М. Нікітіна. Київ, 2010. 168 с.

2. Ковальова О. М., Сафаргаліна - Корнілова Н. А., Герасимчук Н. М., Кочубей О. А. Використання інтерактивних методів навчання [Електронний ресурс]. URL: <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>.

3. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Харків: Видавництво «Точка», 2007. 192 с.

Технології соціально-педагогічної роботи: навчальний посібник. А.Й. Капська. Київ: ТОВ ВКВ «Аспект», 2000. 372 с.

Молібог В. В.

магістрантка спеціальності «Освітні, педагогічні науки» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми. Головною метою соціального розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію у соціум усіх верств населення, в тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я.

В основу інтеграції закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти. Офіційна позиція європейської спільноти щодо усунення упередженості та дискримінації стосовно осіб з порушеннями психофізичного розвитку була висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини: «Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей та дорослих інвалідів.» Таким чином, у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту у загальній системі. В окремих випадках, відповідно до законодавчих норм, діти-інваліди зобов'язані відвідувати спеціальні школи, що є офіційною сегрегацією.

Сучасний стан освіти дітей з особливими потребами в Україні, теоретичні і технологічні основи реалізації інклюзивної моделі освіти представлено в українських та зарубіжних наукових працях із спеціальної педагогіки (В. Засенко, А. Колупаєва, а також Л. Аксенова, Т. Богданова, О. Гончарова, М. Малофєєв, Н. Назарова та ін.), у яких наголошується на тому, що одним із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти є сприяння у реалізації прав на рівний доступ до якісної освіти, розвиток особистих інтелектуальних і професійних можливостей особам з особливостями психофізичного розвитку [4, с. 6].

Соціальна адаптація - навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції; сприяння організації та діяльності індивіда чи груп осіб. Ми схильні соціальну адаптацію розглядати як пристосування індивіда до умов соціального існування, до життя в суспільстві за його правилами і "шаблонами" поведінки і самого соціального середовища до потреб людини, а особливо людини з особливими потребами.

Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності [2, с. 26]. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) – це особи, які потребують додаткової підтримки для забезпечення здобуття освіти; створення та забезпечення рівних умов доступу до освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури навчального закладу з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я; належної

державної підтримки підготовки фахівців з числа осіб з особливими освітніми потребами на основі створення для них вільного доступу до освітнього процесу та забезпечення спеціального навчально-реабілітаційного супроводу [1, с. 8].

Відповідно до ширшого розуміння інклюзивної освіти та міжнародних документів, діти з *особливими потребами* – це особи до 18-ти років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти – представники національних меншин, діти – представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші). [5, с.13]

Адаптацію у широкому значенні трактують – як процес пристосування індивідуальних та особистісних якостей до життя та діяльності людини в умовах, що змінюються; – як активну взаємодію особистості та середовища залежно від ступеня її активності; – як перетворення середовища згідно з потребами, цінностями й ідеалами особистості, або як переваги залежності особистості від середовища; – як зміни, що супроводжують на рівні психічної регуляції, становлення (та відновлення), збереження динамічної рівноваги у системі «суб'єкт праці – професійне середовище».

В Україні позашкільна освіта орієнтована на створення освітніх можливостей для морального, фізичного, культурного розвитку та соціального становлення усіх дітей («*концепція розвитку*» за Рене Кларийсом), ґрунтується на принципах:

доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;

добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів, форм позашкільного навчання і видів діяльності;

правового і соціального захисту учнів у їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості та ін. [3].

Соціальна адаптація в умовах закладів позашкільних освіти здійснюється в рамках основних її напрямів: пластовий, скаутський; мистецький; туристсько-краєзнавчий; еколого-натуралістичний; науково-технічний; дослідницько-експериментальний; фізкультурно-спортивний або спортивний; військово-патріотичний; бібліотечно-бібліографічний; соціально-реабілітаційний; оздоровчий, який забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості; гуманітарний.

Таким чином можемо сказати, що навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції; сприяння організації та діяльності індивіда чи груп осіб з особливими потребами в закладах позашкільної освіти відбувається виходячи з індивідуального та суспільного потенціалу осіб з особливими потребами, їх досвіду для узгодження оцінок і можливостей і найбільш повної реалізації своїх потреб і уподобань. І звичайно соціальна адаптація реалізовує свою основну функцію – соціальну мобільність.

Література

1. Буланова Л. М. Соціалізація дітей з особливими потребами: соціально-творчий проект. *Шкільний світ. Позашкілля*. К., 2011. №7 (42). С. 14-17.
2. Досуг и неформальное образование / Ред.-сост. Рене Кларийс. Прага, 2008. 407 с.
3. Закон України «Про позашкільну освіту». *Збірник документів з організації позашкільної освіти*. К., 2002. С. 21-42.

4. Колупаєва А. А. Старегічні напрями сучасної освітньої політики України. *Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: зб. наук. праць* / за ред. С. В. Литовченко, І. М. Гудим. К.: О. Т. Ростунов. 2011. Вип. 2. С. 5-12.

5. Петрочко Ж. В. Дитина в складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав: монографія. Рівне: видавець О. Зень, 2010. 368 с.

6. Ромм Т. А. Социальное воспитание: эволюция теоретических образов. Новосибирск: Наука; изд-во НГТУ, 2007. 380 с.

Назаренко В. Г.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї І ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Взаємодія сім'ї і школи – складна проблема, що пройшла в своєму розвитку тривалий час, набуваючи різної спрямованості, характеризуючись різними підходами до її розв'язання на різних етапах поступу суспільства. Однак і сьогодні взаємодія цих двох соціальних інститутів не втрачає своєї актуальності, наповнюючись новим змістом, що зумовлено процесами, які відбуваються в системі освіти загалом і в сім'ї зокрема.

Традиційна взаємодія школи і сім'ї у вихованні підростаючих поколінь, коли всі члени громади переймаються станом розвитку, виховання, соціалізації дітей, готові надавати необхідну допомогу навчальним закладам, а школи намагаються коригувати сімейні взаємини, професійно підтримуючи батьків і дітей в облаштуванні родинного життя, була притаманна виключно радянському суспільству. Разом з тим у країнах розвинутої демократії школа і сім'я за своєю суттю різні, відносно незалежні і є окремими інституціями: сім'я – інтимно-персональною, школа – соціальною.

Різні теоретичні аспекти взаємодії сім'ї і школи у вихованні дітей висвітлено в працях Т. Виноградової, Т. Кравченко, Л. Повалій, В. Постового, О. Пухти та інших. Ґрунтуючись на досягненнях сучасної соціально-педагогічної науки, урахуваючи практичний досвід та особливості нинішніх реалій, дослідники роблять спробу визначити найбільш актуальні проблеми сімейного виховання дітей різних вікових категорій, винайти оптимальні способи усунення наявних у ньому недоліків шляхом залучення батьків до співробітництва із загальноосвітніми навчальними закладами, реалізації взаємодії сім'ї і школи.

Особливу увагу сучасні дослідники звертають на те, що взаємодія сім'ї і школи має полягати не лише в допомозі цих соціальних інститутів одне одному, а й у розумному об'єднанні можливостей, зусиль в організації життєдіяльності школярів [1]. Проте це стає можливим лише за умов організації взаємодії, виходячи з потреб та інтересів дітей і батьків, урахування специфіки конкретного навчально-виховного закладу, ґрунтування на принципах демократичності, рівноправності у взаєминах усіх партнерів цього процесу.

Стратегія взаємодії сім'ї і школи, вважають науковці, має будуватися на системі соціально-педагогічних ідей, які є ключовими та актуальними для певного виховного середовища, а система реалізації всього процесу позначатися багатоаспектним характером. Останнє полягає в тому, що фахівці під час розроблення цієї стратегії мають передбачити проблеми, які є актуальними для окремих сімей, вибудовувати роботу з батьками на випереджальному принципі, готувати батьків до розуміння відносин з дітьми та їхніх проблем. Важлива роль у цьому відводиться пропагуванню педагогічних знань з метою підвищення педагогічної освіти батьків [1].

Цікавий підхід до взаємодії сім'ї і школи запропоновано Г. Кочетовою. Його сутність полягає в тому, що в основу цього процесу покладено принцип

- вплив на сім'ю через дитину, згідно з яким у центрі уваги постає дитина, яка завдяки цьому стає своєрідним вихователем своїх батьків, хоча не завжди усвідомлює це. Дитина – це ланка, що об'єднує партнерів співробітництва школи та сім'ї, консолідуючий центр, головна фігура колективної соціально-творчої діяльності, навколо якої вибудовується цілісний соціально-педагогічний процес, співорганізовується мікросоціум [3]. За цих умов дитина стає суб'єктом не лише навчальної, а й позакласної діяльності, а також власного виховання. Більше того, дитина стає активним суб'єктом спільної діяльності всіх учасників соціально-педагогічного процесу - фахівців, учнів, батьків і зацікавленої у вихованні дітей громадськості.

Молодший школяр не завжди свідомо, але міцно засвоює погляди, оцінки і навіть манери поведінки оточуючих його людей, тобто можна говорити про дію механізму ідентифікації. З допомогою цього механізму в дитини формуються моральні риси характеру, поведінкові стереотипи і ціннісні орієнтації. Діти засвоюють соціально прийнятні способи задоволення своїх фізичних і духовних потреб. Закономірно, що, як і інші лінії психічного розвитку, становлення моральної самосвідомості безпосередньо пов'язане з провідним типом діяльності дітей, тобто з навчальною діяльністю. Провідна роль навчальної діяльності визначається тим, що в процесі її становлення відбувається інтенсивне формування інтелектуальних і пізнавальних сил дитини, а також і тим, що через неї опосередковується вся система стосунків дитини з оточуючими дорослими аж до особистісного спілкування в сім'ї.

Завдяки стійкості, довільності поведінки у молодшому шкільному віці можна говорити про зародження моральних якостей особистості, тобто стійких рис характеру, що втілюють ті чи інші моральні норми. Молодші школярі здатні усвідомити моральні якості і співвіднести їх з вчинками відносно інших людей, але ще не завжди виконують подібні дії стосовно себе.

М. Г. Іванчук, досліджуючи формування моральних якостей особистості дитини, зазначила, що забезпечення найпростіших елементів моральної поведінки, моральних умінь та навичок регламентується ситуативними вимогами дорослих. За концептуальними положеннями вченої, саме у молодшому шкільному віці знижується репродуктивна моральна активність дитини дошкільного віку, зростає самостійність та довільність дій молодшого школяра, а спонуканими його моральних вчинків виступають не тільки зовнішні моральні норми й правила, а й внутрішні, через появу здатності осмислювати й оцінювати досвід реалізації моральних вимог [2].

Підсумовуючи, можна зауважити, що в період молодшого шкільного віку розвиток моральної свідомості і навичок моральної поведінки характеризується поступовим накопиченням соціального досвіду спілкування з оточуючими з родиною, вчителями, однолітками. Цей досвід постійно розширюється, світ стає складнішим і багатограннішим, що викликає повторне переосмислення власного світу моралі.

Головними завданнями спільної діяльності навчального закладу і сім'ї з питань вирішення проблем морального виховання дітей можна виділити наступні: інтеграція зусиль сім'ї і соціального педагога школи в діяльності щодо розвитку моральних якостей дитини; забезпечення участі батьків в організації позашкільного навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні; мотивацію батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем соціалізації та морального розвитку та виховання дітей.

Література

1. Виноградова Т. Взаємодія батьків і педагогів - необхідна умова для виховання нового покоління. *Педагогічна скарбниця Донеччини*. 2003. № 2. С. 51-52.
2. Іванчук М. Г. Інтегративний характер формування моральних якостей

особистості молодшого школяра. *Педагогіка і психологія*. 2000. №1. С. 66-72.

3. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Харків, 2007. 192 с

4. Чамата П. Р. Зміст і основні форми прояву самосвідомості. Загальна психологія : хрестоматія. Київ: Каравела. 2008. 127с.

Новгородський Р. Г.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Нагорний І. М.

магістрант спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ПАРТНЕСРЬКА ВЗАЄМОДІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ІНДІГО

За даними зарубіжних вчених дітей індіго в співвідношенні з новонародженими на сьогодні 80 % і 90 % дітей загалом, молодших 10 років належать до їх групи. Індіго – це комп'ютиризовані діти, а це означає, що в своїх вчинках вони керуються більше розумом, ніж серцем. Дану проблему досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені та науковці. Серед них: Г. Кувелінд, Д. Верче, Дж. Грей, Дж. Тоубер, Л. Керол, Н. Тепп, С. Харланд, В. Коновалов, В. Пугач, Г. Беленька, Є. Бейнарович, М. Куртишева, Ю. Земун та ін.

Науковці вважають, що ці діти приходять з деяким набором правил ментальної візуалізації. Вони знають, що, якщо зможуть щось помітити, то це буде їм належати [5, с. 23]. У дітей індіго сильний і незвичайний імунітет. Вважається, що у людини є певний кордон норми, вище за яку імунітет піднятися не може. У дітей індіго опорність організму в 25 разів вища, ніж у звичайних людей.

Діти індіго безперечно відрізняються від інших дітей, але й самі індіго відрізняються один від одного. Вони можуть володіти різними незвичайними здібностями, характерами, думками, здійснювати різні вчинки. Саме тому цих дітей потрібно диференціювати за типами. В результаті, - кожна дитина індіго може мати свою життєву програму у житті. На думку вітчизняних і зарубіжних дослідників існує чотири типи дітей індіго, кожен з яких має свою життєву програму [3, с. 83]:

а) Гуманісти. Діти індіго, які відносяться до цієї категорії досить дружелюбні, гіперактивні та комунікабельні. Вони завжди готові вислухати іншу людину, проникнути в її проблему і намагатимуться допомогти, якщо на це вистачить терпіння. Як відомо, ці діти непосидючі і надзвичайно активні, комунікабельні, з дуже стійкими переконаннями; фізично незграбні і через свою активність іноді можуть часто не розрахувати траєкторію. З дитинства не можуть зрозуміти, як можна гратися лише з однією іграшкою. Але сконцентрувати увагу гуманістів можливо, тільки якщо вони самі оберуть собі заняття;

б) Концептуалісти. Ці діти з самого дитинства будують плани і створюють проекти, присвячуючи їм увесь вільний час. Тому з ним виходять чудові дизайнери, проєктувальники, астронавти, інженери, архітектори. Але концептуалісти не люблять підкорятися, навпаки, вони схильні до диктаторства. Найчастіше під їх керівництво потрапляють батьки, які, не дивлячись на це, грають в житті дітей індіго важливу роль. Індіго-концептуалісти страждають прив'язаністю до батьків. Для них є травмою, коли батьки їх відштовхують, змушують бути самостійними. Особливо сильне їх переживання, коли батьки помирають;

в) Художники. Діти індіго, які відносяться до даного типу – люди творчі. В дитинстві їх потяг до творчості сприймають як дитячу несерйозність. Діти-художники можуть захоплюватись п'ятьма видами творчої діяльності одночасно або переключаюць від одного типу до іншого. Проблема заключається в тому, що індіго-художник надто чуттєвий, тому відмова батьків в задоволенні його потреб може мати негативні наслідки. Це може викликати агресію і стійкі сімейні конфлікти;

г) Ті, що живуть в усіх вимірах. Існує тип індіго, який може жити в усіх вимірах. Такі діти з дитинства впевнені в собі і є дуже категоричними по відношенню до пояснень з боку батьків. Такі індіго самі навчають батьків, тому, що багато з них насправді дуже обдаровані. В майбутньому вони можуть стати відкривачами нових релігій і філософій [3].

У дітей індіго існує 2 форми протесту проти того, з чим вони не згодні: вони або відкрито бунтують, деякі навіть здатні оголосити голодування, або ж вони входять в себе, стають замкнутими, роблять вигляд, що слухають, але все рівно роблять по-своєму.

Хоча на сьогодні про індіго відомо майже всім і ні в кого не викликає дивування та спілкуватись і жити з дитиною-індіго дуже складно. В їх житті та житті їх батьків виникає ряд проблем щодо їх соціалізації, що відповідає загальній моделі їх поведінки. Серед них [1, с. 122]: ототожнення з дітьми з затримкою психічного розвитку; складності в навчанні; неготовність до підпорядкування; неприйняття неправди; труднощі в спілкуванні; дезадаптованість; проблеми у вихованні.

Дітям індіго доводиться нелегко, ще важче доводиться їх батькам, адже виховувати дитину індіго дуже складно. Ці діти не прощають нещирості і брехні, тому в стосунках з ними просто необхідно бути чесними і відвертими. Всім батькам важливо усвідомити, що виховання їх дитини пов'язане з проблемами їх власної особистості і якщо вони вимагатимуть якоїсь поведінки або наявності якихось якостей від своєї дитини, то спочатку самі повинні такими якостями володіти. Тому для того, щоб правильно виховувати дитину, потрібно спочатку зайнятися самовихованням.

Таким чином, нами було виокремлено сфери життєдіяльності, на які потрібно звернути увагу батькам та педагогам під час навчання та виховання дітей індіго:

1. Виховання дітей індіго завжди вимагає постійних особових змін і зростання самих батьків. Діти індіго запевняють батьків в вірності своїх принципів, але причина труднощів при цьому в батьках, яким не вистачає терпимості і гнучкості, маючи справу з індіго, вони повинні стати їм справжніми друзями. Виховання високосвідомої дитини вимагає щирості і цілісності.

2. Взаємодія з батьками: вирішення конфліктів. З авторитарними батьками у дітей індіго неминучий конфлікт. Вони не визнають такий стиль взаємодії з ними, не відгукуються на звинувачення, глухі до зауважень. Нові діти не приймають жодних проявів абсолютної влади і не визнають авторитетів, окрім, авторитету свободи і права вибору.

3. Інтелектуальні навантаження. Батьки повинні розвивати дитину, відноситись до неї як до дорослої особи, привчати до інтелектуальних навантажень є помилкою, адже діти індіго мають більше можливостей, чим батьки.

4. Свобода. Батьки ніколи не повинні обмежувати своїх дітей індіго, нав'язувати їм родинні стереотипи.

5. Самостійність. Батьки повинні привчати індіго до самостійності ще з дитинства, навіть прибирати в своїй кімнаті дитина повинна сама.

6. Соціальна адаптація. Батьки ніколи не повинні вибирати індіго друзів і забороняти спілкуватися з тими, хто їм не подобається чи рости своїх дітей в «теплих умовах», а повинні створити своїй дитині «позитивний стрес», аби вона вчилася жити.

7. Надздібності. Якщо батьки помітили у своєї дитини надздібності, то повинні не загострювати сильну увагу на них, а також пам'ятати про те, що дитина має бути перш за все щасливою, а не геніальною.

8. Характер. Батьки не повинні звинувачувати індіго, якщо він зростає покірливим і неласкавим.

9. Проблеми успішності. Коли дитина зможе вирішити свої внутрішньо особистісні проблеми, проблеми адаптації і взаємодії з навколишнім світом і самою собою – це буде умовою її реалізації в цілому.

Отже, зі всіма проблемами, що виникають у індіго, вони звертаються до батьків і чекають їхньої підтримки. Тому батьки повинні проявляти терплячість і розуміння, співпрацювати з фахівцями, компетентними в даній сфері (психологами, соціальними педагогами, психіатрами, дефектологами).

Література

1. Березина А. Большая книга о детях индиго. Москва: АСТ, 2008. 256 с.
2. Кушнір С. Діти індіго – діти майбутнього. *Психолог*. травень 19 (307), 2008, С. 8-10.
3. Леви В. Как воспитывать родителей, или Новый нестандартный ребенок. Тороан, 2007. 416 с.
4. Милослав В. Дети-индиго. *Социальная педагогика*. 2004. № 4, с. 119-124.
5. Савенков А. И. Дети Индиго. Родословная нового мифа. *Одарённый ребенок*. 2006. № 6. С. 22-33.

Опанасенко О. О.

фахівець із соціальної роботи Ніжинського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Губський С. А.

магістрант спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК МЕХАНІЗМУ ЇХ УСПІШНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Сучасне суспільство потребує громадянина високодуховного, творця своєї культури, творця своєї держави. У формуванні такої особистості велику роль відіграє соціальна адаптація як механізм соціалізації, що забезпечує становлення ціннісних орієнтацій на основі засвоєння культурного та соціального досвіду нації. У наш час заклад середньої освіти є одним із провідних інститутів багатогранного процесу підготовки соціально активного та ціннісноорієнтованого молодого покоління.

Кожне покоління молоді, що вступає в самостійне життя, засвоює вже сформовані цінності, якими живе сьогодні старше покоління. А потім формує і реалізує свою життєву програму, беручи за основу інтеріоризовані цінності. Тому ціннісні орієнтації, виступаючи одним із центральних особистісних утворень, виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності і в цій своїй якості визначають широку мотивацію та ціннісну орієнтацію її поведінки і мають суттєвий вплив на всі сторони діяльності особистості.

Отже, розвиток ціннісних орієнтацій тісно пов'язаний з розвитком соціальної спрямованості особистості. Аналіз ціннісних орієнтацій молоді має враховувати два важливих фактори, які переважно і впливають на процес їх формування: по-перше, соціокультурна ситуація, яка склалась в сучасній Україні; по-друге, специфіка молоді як відносно самостійної соціально-демографічної групи.

Складність аналізу специфіки молодіжного середовища, ролі й становища молоді в суспільстві, її життєвого рівня і соціального самопочуття, характеру адаптації до соціокультурної системи зумовлена органічним взаємозв'язком ціннісних орієнтацій молоді та соціокультурних перетворень.

Варто відзначити той факт, що сучасна криза українського суспільства – це одночасно дезінтеграція певного способу життя і способу мислення. Це пояснюється тим, що реформується, перш за все, не економіка, а свідомість людей. Тому найбільш гостро відчувається криза світогляду, пов'язана, в першу чергу, з кризою системи цінностей [1].

Описуючи сучасне суспільство, дослідники, як правило, виділяють такі характеристики ціннісних структур юного українського населення:

- орієнтованість на матеріальні потреби;
- постійне звуження поля соціального інтересу;
- пластичність менталітету українського населення, що породжується його здатністю адаптуватись до будь-яких соціальних змін;
- підпорядкованість масової свідомості впливу засобів масової інформації як зовнішнього прояву віртуалізації способу життя;
- відсутність регулювальних функцій моральної свідомості;
- преклоніння значної частки населення перед владою навіть у ситуації відносної свободи вибору альтернатив;
- культурна невимогливість і готовність споживати будь-які моральні сурогати [3].

Таким чином, сучасне українське суспільство характеризується, з одного боку, прагненням до радикальної трансформації відносин власності, докорінних змін політичної структури, а з іншого – тотальною кризою в усіх сферах суспільного життя і суттєвою трансформацією системи цінностей [2]. Проте, на наш погляд, представлену картину української соціокультурної дійсності доповнюють наступні риси, що характеризують сучасну молодь:

- нечіткість уявлень про громадянський обов'язок та патріотизм, що обертаються соціальною інертністю та відчуженістю молоді людини від проблем суспільства;
- небажання молоді нести відповідальність не тільки за долю суспільства, але й за власне майбутнє;
- неготовність певної частини молоді до служіння високим суспільним ідеалам;
- низький рівень самостійності мислення, що заважає формуванню здатності приймати відповідальні рішення в ситуації вибору;
- відсутність соціальної солідарності, що створена відсутністю консолідуючих ідеалів і байдужістю до суспільних проблем [3].

Таким чином, в умовах сучасного суспільства високі ідеали (творчість, прагнення до свободи, самореалізації) відступають на задній план. Пріоритетними стають цінності індивідуального успіху, що ототожнюються з матеріальним благополуччям. Це зумовлює виникнення суперечності між вимогами сучасного соціуму до молоді та неготовністю певної частки молоді відповідати їм. Таку суперечність можна подати у вигляді таких складових:

- потреба держави в активних громадянах та відносно слабке усвідомлення людьми себе в такій якості;
- недостатній (часто фрагментарний) розвиток у значної частини молоді реальної готовності до життя в сучасних умовах;
- нерівномірно розвинуті інструментальні якості та навички;
- незасвоєність технологій результативної поведінки;
- відносно слабка вираженість внутрішньої свідомості, що оберігає особистість від деформацій чи деградації в складних життєвих ситуаціях [3].

З огляду на вище описані тенденції, які виявилися сучасними дослідниками ціннісної сфери молоді, ми поставили за мету наукового пошуку : обґрунтувати доцільність розгляду ціннісних орієнтацій як механізму соціальної адаптації та соціалізації молоді людини загалом.

У науковому обігу ми зустрічаємо поняття «соціальна адаптація», яка розглядається як процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із об'єктами соціального середовища, інтеграції особистості в різні соціальні групи, діяльність індивіда щодо освоєння соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища.

У психолого-педагогічному аспекті поняття «соціальна адаптація» розглядають як узгодження цінностей, оцінок, орієнтацій особистості з можливостями та умовами їх реалізації в конкретному соціальному середовищі. Соціальна адаптація містить важливий елемент - активне і ціннісно-вмотивоване прийняття індивідом соціальної ролі, що дозволяє розглядати її як соціально-психологічний механізм соціалізації особистості.

Погоджуємося з позицією дослідниці А. Капської, яка вважає, що соціальна адаптація – це процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, конкретний вид взаємодії особистості чи соціальної групи з соціальним середовищем в якому він перебуває. На її думку, одним із головних компонентів соціальної адаптації виступає узгодженість особистих ціннісних орієнтирів і домагань індивіда з цілями та цінностями соціального середовища в якому він перебуває [1].

Отже, узагальнюючи і систематизуючи опрацьовані літературні джерела та результати досліджень, ми визначаємо період ранньої юності особистості як такий, що впливає на усі наступні стадії соціалізації людини та її механізму- розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери.

Література

1. Капська А. Й., Бондаренко А. М. Соціальна адаптація: феномен і прояви. О.: Астропринт, 2005. 112 с.
2. Новікова О. Ю. Сутність поняття «соціально-педагогічна адаптація особистості». *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки.* (№ 59). С. 136-140.
3. Теоретичне бачення соціальної адаптації: стан, погляди, підходи. URL: https://ukrsocium.org.ua/wpcontent/uploads/2008/07/83-96__no-3__vol-26__2008__UKR.pdf (дата звернення: 15.12.2019)

Острянін В. В.

магістрант спеціальності «Освітні, педагогічні науки»
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ПРИВАТНОГО ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Здоров'я людини складає невід'ємну частину суспільного багатства: «Народ здоровий, якщо здорове суспільство», – так за висловом академіка М. Амосова підкреслюється значимість здоров'я людини для розвитку і процвітання суспільства. Пріоритет життя й здоров'я громадянина, як вирішальний принцип державної політики, зафіксований в Основному законі нашої держави – Конституції України, а проблеми сприяння здоров'ю у процесі навчання дітей та підлітків, формування у них навичок здорового способу життя під час навчання у школі регулюються, передусім, Законом України «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту». Проте відомо, що випускники закладів загальної середньої освіти не мають у

повному обсязі необхідних і важливих знань про збереження здоров'я; ми бачимо, що у них немає навичок ведення здорового способу життя; вони нездатні оцінити вплив факторів середовища на здоров'я людини. Цей висновок підтверджується ситуацією із коронавірусом у нашій країні, а різноманітні аспекти поведінки людини відносно свого здоров'я в останні десятиріччя стали предметом міждисциплінарних досліджень. За їхніми висновками саме в дитячі та юнацькі роки закладаються основи майбутньої життєвої позиції людини, тому головна роль в формуванні ціннісних орієнтирів здоров'я має бути покладена на систему шкільної і позашкільної освіти.

Сьогодні думки вчених з приводу формування здорового способу життя учнів під час освітнього процесу розділилися у двох ведучих напрямках:

- педагогічна діяльність зі створення оптимального мікросоціального середовища (сприятливий психологічний клімат, гуманістичні стосунки, активна творча атмосфера, співпрацю і спілкування дітей та дорослих в освітньому процесі);
- забезпечення внутрішніх умов, як то установок, потреб, здібностей, для саморозвитку та самовиховання учнів через механізми самопізнання, рефлексії, цілепокладання.

Наукова думка нерозривно пов'язує поняття «здоров'я» з поняттями «спосіб життя», «здоровий спосіб життя». Найбільш повно взаємозв'язок між способом життя й здоров'ям виражається у понятті «здоровий спосіб життя». Здоровий спосіб життя – це спосіб і організація фізичної, соціальної і духовної життєдіяльності людей, що забезпечує їх дієвий розвиток, працездатність і активне довголіття, це соціально й історично визначене уявлення на предмет здоров'я, а також засоби і методи його інтеграції у практичну життєдіяльність [2].

Отже, для того, щоб підтримувати високий рівень здоров'я, необхідно не тільки розширювати уявлення про здоров'я і хвороби, а й вдало використовувати всі фактори, що впливають на різні складові здоров'я (фізичну, психічну, соціальну і духовну), оволодівати оздоровчими, загальнозміцнюючими методами і технологіями, формувати настанови на здоровий спосіб життя. Відомий і той факт, що у підлітковому віці важливим є формування потреби бути здоровим і на цій основі розвивати відповідні стереотипи поведінки та формувати навички здорового способу життя.

На нашу думку найбільш сприятливі умови для реалізації цього процесу є у позашкільних навчальних закладах із можливістю організації багатоаспектної роботи. Позашкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності мають рівні права і несуть однакові зобов'язання щодо дотримання вимог законодавства України. Позашкільні навчальні заклади можуть бути комплексними та профільними. Саме комплексні позашкільні навчальні заклади організують роботу з вихованцями, учнями і слухачами за різними напрямками позашкільної освіти (художньо-естетичним, туристсько-краєзнавчим, еколого-натуралістичним, науково-технічним, дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивним або спортивним, соціально-реабілітаційним, оздоровчим). До комплексних позашкільних навчальних закладів належать палаци, центри, будинки дітей та юнацтва, школи дитячої та юнацької творчості.

Як приклад наведемо досвід роботи з підлітками в школах бойового мистецтва «Пересвіт» та «Лісова школа» («Володарська Січ»). Так, спортивний клуб «Пересвіт» діє з 1997 р. в смт Коцюбинське Київської області (офіційна реєстрація відбулася у 1998 р.). З часом клуб сформувався у Школу бойових мистецтв зі своїм інститутом наставництва. У стінах Школи була створена система ведення бою фрі-файт, офіційно зареєстрована в Україні як вид спорту в 2004 р. Підготовка підлітків-вихованців школи до змагань різних рівнів за системою фрі-файту включає в себе різноманітні техніки для відновлення та забезпечення нормальної діяльності всіх

процесів в організмі. Фрі-файт – це єдиний в світі чоловічий вид спорту (жінки не допускаються). Виховання спортсменів проводиться за спеціальною системою, що містить у собі як фізично-оздоровчий, так і патріотично-духовний компоненти.

Школа бойових мистецтв «Пересвіт» – це школа, де виховуються та тренуються підлітки з різних напрямків: фрі - файт, шаолінь кунг фу, тайдзі - цюань. Заняття проходять у формі тренувань, змагань, лекцій, семінарів. На сьогодні філіали школи бойових мистецтв «Пересвіт» є майже в кожній області України. «Пересвіт» веде активну міжнародну діяльність. Фрі-файтом активно займаються і проводять міжнародні змагання в Китаї, Швеції, Росії, Португалії, США. Школа налічує декілька десятків сертифікованих тренерів. На першому етапі підлітки стають вихованцями, і, лише пізніше, учнями.

Основним завданням створення «Пересвіту» стало виховання Людини. Людиною з великої літери «Л», за словами засновника клубу, є людина, яка не укладає угоди із власним сумлінням і позбавлена від рабства власного «я». «Пересвіт» визнає три основні людинотворчі цінності Батьки, Батьківщина і Вчитель. Людина проходить шлях воїна. Перша людинотворча цінність, завдяки якій людина отримує життя – це Батьки. Батьки являються прикладом. Виховання дітей лежить на наставниках. На думку засновника, Старовойта Андрія Петровича, Батьківщина – це територія, на якій людина отримує священне право власної самореалізації. Третя людинотворча цінність – це Вчитель. Учень повинен вчитись у Вчителя. Вчитель це не викладач, вчитель являється дороговказом, на якого рівняється і на який орієнтується підліток. Основи здоров'я вивчаються під час тренувань. Заняття проходять для різних вікових груп, для дорослих і підлітків.

Також, Школа розвиває чайну традицію – традицію здорового спілкування. Підлітки долучаються до культурно-історичних цінностей Сходу і формують звички до здорового способу життя. Раз на рік, восени, школа відкриває двері для всіх бажаючих і проводить тренування як «День відкритих дверей». Батьки завжди запрошуються на спільні заходи дорослих і дітей. Тим самим Школа, також, несе в суспільство ідею сімейних цінностей.

Другу цікаву зустріч дарує нам «Лісова школа», яка функціонує й як літній табір, в тому числі для підлітків, й як позашкільний заклад вихідного дня. Завдання її – вдосконалити (збалансувати) всі сфери життя людини, підлітка саме. Особливість цієї школи полягає в тому, що підліткам відкриваються знання про закони Світу. Вивчаючи закони Світу, підлітки починають усвідомлювати вплив цих законів на себе, як на особистість. На думку керівника, В. Бабія, людина – це поєднання душі, розуму і тіла. Якщо ця трійця знаходиться в гармонії, то у підлітка формується щасливе життя. Визначення людини як "homo sapiens" – «людина розумна» не включає поняття душі. В «Лісовій школі» підлітки отримують розширені знання про людину, рослини, мінерали, Сонячну Систему, Всесвіт. Після засвоєння цього матеріалу, підлітки отримують ґрунтовні знання з комунікацій, які, на думку Бабія В.В., є основою основ в сім'ї, в школі і будь-якому іншому колективі. Підлітки вчать бути відповідальними, в тому числі по відношенню до свого здоров'я.

Школа швидко покращує матеріальну базу, залучає волонтерів, отримує грантову підтримку та підтримку Київської обласної державної адміністрації. Ще одна важлива особливість перебуванні в цій школі заключається в тому, щоприклад підліткам має право подавати лише людина, яка «піднялася вище тілесної свідомості». «Тілесна свідомість» – це ставлення до тіла, як до основи основ цього світу. Загальна система освіти не має достатніх знань і можливостей, щоб донести актуальну інформацію, тому необхідно покращувати передачу інформації про «Здоровий спосіб життя» шляхом розвитку і оптимізації системи закладів позашкільної освіти. Проблема сприйняття світу підлітками полягає в тому, що підлітки сприймають світ так, як їм хочеться його сприймати, а не так, як цього

вимагають батьки та суспільство. Настає конфлікт. В «Лісовій школі» підлітки отримують пояснення явищ, які відбуваються в їх організмі, що допомагає їм адаптуватись до оточуючого середовища. Формальна шкільна освіта дає знання не про здоровий спосіб життя, а про здоровий спосіб тіла, там опускають здоровий спосіб мислення і духовний аспект. «Лісова школа» заповнює ці пробіли, і, також, активно підтримує класичні сімейні цінності, спільну діяльність підлітків і батьків.

Отже, за результатами аналізу сформульованих понять «здоров'я» та «здоровий спосіб життя» можна зазначити, що здоровий спосіб життя підлітка – це система взаємопов'язаних між собою видів діяльності й мотивованої поведінки, яка відповідає біологічним і соціальним потребам, сприяючи відповідному до віку росту, розвитку й формуванню здоров'я особистості. Актуальність і глобальна вагомість проблеми викликає необхідність всебічно та ґрунтовно досліджувати феномен здоров'я підлітка, шукати шляхи його збереження та зміцнення.

Література

1. Оржеховська, В. М., Єжова О. О. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я. *Педагогіка і психологія Вісник АПН України*. 2009. № 4. С. 5-17.
2. Омельченко С. О. Здоров'я та здоровий спосіб життя людини: погляди, думки, висновки. *Рідна школа*. 2005. № 7. С. 6-10.
3. Сіданіч І. Л. Нові тенденції розвитку вищої освіти України в умовах євроінтеграційних процесів. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky, Volume 4, №6, 2016, Košice, Slovakia P. 126-129.*

Пінчук А. В.

магістрантка спеціальності «Освітні, педагогічні науки» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

На сьогодні в Україні відроджена і функціонує система позашкільної освіти. Це стало можливим завдяки трансформаціям, що відбулися у цій сфері, які були обумовлені соціально-економічними змінами, державною політикою та оновленою законодавчою базою, а саме : деідеологізація закладів позашкільної освіти; формування багаторівневої системи позашкільної освіти; класифікація гуртків, груп та інших творчих об'єднань закладу позашкільної освіти за трьома рівнями (початковий, основний, вищий); розширення мережі закладів позашкільної освіти, створення закладів нового типу, їх профілізація; розгортання нових напрямів позашкільної освіти; модернізація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти; ліцензування позашкільної освіти; диверсифікація джерел фінансування позашкільної освіти за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством [1, с. 9].

Виникнення і функціонування позашкільної освіти обумовлені її специфікою та найголовнішими факторами – замовниками і споживачами (людина, громада і держава). Сутність позашкільної освіти полягає у тому, що це організована державою система розвитку дітей та молоді як особистостей у закладах позашкільної освіти. Позашкільна освіта за своєю суттю носить діяльнісний характер, є процесом і результатом. Стратегічною місією позашкільної освіти є розвиток людини як особистості – основи людського капіталу держави та суспільства [1, с. 49].

Як зазначає О. Биковська, сучасна позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання,

розвитку і соціалізації особистості у вільний час у закладах позашкільної освіти з отримання знань, умінь, навичок, цінностей, розвиток талантів дитини [1, с. 49]. Разом з тим, система позашкільної освіти - освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти (заклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої); гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти; відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи; інші суб'єкти освітньої діяльності, що надають освітні послуги у системі позашкільної освіти [1, с. 52].

В умовах децентралізації підвищується значущість закладів позашкільної освіти. В об'єднаній територіальній громаді (ОТГ), селі, селищі, районі, місті, області заклад позашкільної освіти – це центр освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності [1, с. 56].

Згідно Закону України «Про позашкільну освіту», заклад спеціалізованої позашкільної освіти - заклад позашкільної освіти, що надає спеціалізовану освіту мистецького, спортивного, військового або наукового спрямування. Заклад позашкільної освіти - складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності [2].

Освітній процес проводиться у закладі позашкільної освіти через освітню діяльність, спрямовану на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь, обдарувань, навичок та цінностей або компетентностей особистості. Ефективна організація і функціонування позашкільної освіти забезпечуються теорією, методикою і практикою позашкільної освіти.

Відповідно до цього заклади позашкільної освіти діють за наступними напрямками діяльності, де кожен з напрямів включає відповідні профілі навчання, а саме: художньо-естетичний (хореографічний, музичний, театральний, художній, вокальний); науково-технічний (початково-технічний, спортивно-технічний, предметно-технічний, інформаційно-технічний, художньо-технічний, виробничо-технічний); еколого-натуралістичний (екологічний, біологічний, сільськогосподарський, лісогосподарський, медичний, хімічний); туристсько-краєзнавчий (краєзнавчий, туристський); фізкультурно-спортивний (олімпійський, нео-олімпійський, оздоровчий); дослідницько-експериментальний (суспільно-гуманітарний, фізико-математичний і технічний, природничий); гуманітарний (суспільний, філологічний, соціальний) та ін [1, с. 58-59].

Сучасний освітній позашкільний заклад повинен виконувати замовлення особистості – бути конкурентоздатною у суспільстві з ринковою економікою, вміти планувати стратегію власного життя, орієнтуватись у системі найрізноманітніших суперечливих і неоднозначних цінностей, визначати своє життєве кредо й свій життєвий стиль [3]. Завдяки наявності сприятливих умов, відповідній психологічній атмосфері, взаємодії суб'єктів педагогічного процесу розвиток особистості вихованця позашкільного закладу здійснюється по висхідній. Саме акмеологічність сфери позашкільної освіти, її багатокладність, варіативність, безоплатність, доступність та практичне спрямування слугує формуванню компетентної, соціально-зрілої та

конкурентоспроможної творчої особистості, носія національних цінностей і загальнолюдських надбань. Саме це і стало підґрунтям для створення в Ніжинському Будинку дітей та юнацтва акмеологічної моделі позашкільного закладу, реалізацію якої розпочато у 2011-2012 н. р. На сьогодні у закладі діє 88 гурткових груп, які є своєрідною школою становлення особистості, де для багатьох дитяче захоплення з часом переростає в покликання. Можливо хтось із вихованців свою дитячу мрію, виплекану саме у Будинку дітей та юнацтва, візьме за дороговказ і присвятить їй своє життя, як це зробили 7 випускників закладу, які зараз працюють у ньому педагогами. А це є доказом того, що результатом грамотно організованої навчально-виховної, колективно-творчої роботи є випускник закладу, у якого сформовано достатній для забезпечення його самостійності в різноманітних сферах життєдіяльності рівень соціальної й духовної зрілості [3].

Таким чином, позашкільна освіта є основою формування життєвих компетентностей вихованців, оскільки у своїй діяльності послуговується такими цінностями як освіта, культура, особистість, держава, заклад, вільний час, творчість. Позашкільна освіта сприяє успішному навчанню, вихованню, розвитку і соціалізації особистості у вільний від навчання час в закладах позашкільної освіти з отримання знань, умінь, навичок, цінностей, розвитку талантів дитини. Функціонування позашкільної освіти як підсистеми освіти має відкритий характер і проявляється у змінах як позашкільля, так і системи освіти в цілому. Сучасний освітній позашкільний заклад повинен виконувати замовлення особистості – бути конкурентоздатною у суспільстві з ринковою економікою, вміти планувати стратегію власного життя, орієнтуватись у системі найрізноманітніших суперечливих і неоднозначних цінностей, визначати своє життєве кредо й свій життєвий стиль, що безумовно доводить важливу роль позашкільних закладів у соціальному вихованні дітей та молоді.

Література

1. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. Київ: ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с.

2. Про позашкільну освіту: Закон України від 22. 06. 2000 р. № 1841-III.

Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14/ed20201016#Text>

3. Ніжинський будинок дітей та юнацтва: URL: http://nizhyn-bdu.edukit.cn.ua/informaciya_pro_zaklad/

Руденко Н. Ф.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

СПІВПРАЦЯ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ПРОФІЛАКТИЦІ БУЛІНГУ

Актуальність. У наш час сім'я відіграє головну роль не тільки у формуванні особистості дитини, але й суспільства загалом. Родина спільно із навчальним закладом створює той найважливіший комплекс факторів та умов виховного середовища, який визначає ефективність усього освітнього процесу. Школярі здобувають освіту, виховуються та навчаються не лише в навчальному закладі. Їх розвиток продовжується і поза стінами школи і передусім – у родині, адже вона одна із найголовніших та незамінних виховних соціальних інститутів, значення якого у формуванні особистості дитини дуже важко переоцінити. Тільки в ній, під керівництвом та за допомогою родини учень пізнає навколишній світ у всіх його складностях і багатогранних проявах, саме в ній проходить його громадське

становлення, процес соціалізації, формуються основи світогляду й моральності, життєві принципи, переконання й естетичні смаки, ціннісно-мотиваційна сфера особистості, здобувається важливий життєвий досвід та знання про себе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми співпраці сім'ї та школи зробили сучасні вчені. Ними вивчались такі аспекти даної проблеми: українські народні виховні традиції як форми виховного впливу на молоде покоління (В. Кузь, Ю. Руденко, В. Скутіна, Є. Сявакко); особливості виховного потенціалу родинної педагогіки (С. Бабишина, З. Болтарович, М. Стельмахович); підготовка до виконання батьківських та материнських функцій (В. Бойко, Д. Луцик, Г. Чередніченко); формування педагогічної культури сучасних батьків (А. Марушкевич, В. Постовий); психологічні основи сімейного виховання (В. Кравець); основні напрями співпраці сім'ї та школи (Т. Алексеєнко); форми організації роботи з батьками в освітньому закладі (І. Рибальченко); виховна робота сім'ї та школи з важковиховуваними дітьми (В. Татенко, Т. Титаренко, В. Оржеховська); педагогічні проблеми молоді сім'ї (Т. Алексеєнко, В. Постовий); спілкування батьків і вчителів з дітьми (П. Щербань).

Виклад основного матеріалу. Співпраця сім'ї та школи є досить актуальною і складною проблемою, яка характеризується наявністю цілої низки підходів до її розв'язання. Виникнувши на початку ХХ століття, вона і в наш час не втрачає своєї актуальності, наповнюючись новим змістом, на який значний вплив чинять процеси, які відбуваються як у суспільстві, системі освіти, так і в кожній окремій родині. Запорукою успішної навчальної та виховної роботи з профілактики булінгу в закладі середньої освіти є ніщо інше як співпраця педагогів з батьками, адже сім'я має досить значний вплив на процес розвитку особистості школяра, а отже зробити батьків активними учасниками педагогічного процесу – це дуже важливе й відповідальне завдання педагогів та закладу освіти в цілому [4; с. 162].

Зазначимо, що партнерські взаємовідносини між педагогічним колективом та батьками мають бути міцними й різнобічними, і особливо це стосується підлітків. Адже саме в цей період в учня динамічно формується не тільки інтелектуальна основа його особистості, але і моральні якості.

Діяльність батьків та педагогічного колективу в інтересах школярів є успішною тільки в тому випадку, коли вони стануть союзниками. Для цього дуже важливо встановити партнерські відносини з родиною кожного школяра, створити атмосферу взаємодопомоги, підтримки й спільності інтересів.

На погляд Т. Виноградової, щоб співпраця родини та навчального закладу була досить ефективною, педагогічний колектив має у розробленні стратегії передбачити проблеми, які є актуальними для підлітків, вибудувувати роботу з батьками на випереджальному принципі, готувати батьків до розуміння відносин школярів та їхніх проблем. Особливо важлива роль у цьому відводиться пропагуванню знань з проблеми булінгу, яка повинна здійснюватися у процесі організації та проведення позаурочних заходів відповідного спрямування.

Уся ця робота спрямовується на те, щоб розвивати в сім'ї позитивне ставлення до освітнього закладу, навчати підлітків, залучати їх до трудовій та суспільній діяльності, надавати допомогу батькам у кризових ситуаціях, сприяти педагогічній самоосвіті батьків, а також сприяти нейтралізації негативного впливу окремих факторів, які може спричиняти ситуація булінгу.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу ми можемо виділити такі форми співпраці сім'ї та школи у профілактиці булінгу: батьківські збори, тренінги, батьківські лекторії, центр психолого-педагогічної допомоги родині, університет педагогічних знань, тематичні батьківські конференції, диспут, дискусія, презентація досвіду сімейного виховання, індивідуальна робота з батьками, індивідуальні консультації, бесіди, тематичні консультації, батьківські читання, батьківські ринги,

семінари – практикуми, колективні творчі заходи, день відкритих дверей, класні дитячі заходи, заходи діагностичного характеру, виставки робіт, відвідування родин на дому [5; с. 103].

До форм співпраці з метою профілактики булінгу, які може використовувати педагогічний колектив у своїй професійній діяльності ми відносимо і такі: сімейний клуб, організація та проведення круглих столів, семінарів, брифінгів, зустрічей з цікавими людьми, спільних екскурсій по рідному краю, шкільних і випускних вечорів, спільні перегляди фільмів про виховання дітей та їхнього шкільного життя із обговоренням, конкурси на кращого батька або родину, телефонна розмова, участь в роботі Ради школи, класних і загальношкільних батьківських комітетів, зустріч батьків із адміністрацією навчального закладу, рольові ігри, батьківські посиденьки [4; с. 167].

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що найкращі результати співпраці родини та навчального закладу мають ті педагогічні колективи, у яких створюється відповідне соціально-виховне середовище, де батьки досить активно включаються у навчально-виховний процес та позаурочну діяльність (виховні заходи, свята, екскурсії, походи), беруть активну участь у громадському житті закладу освіти, складають колективні звернення до органів місцевого самоврядування, організують дозвілля школярів, співпрацюють із адміністрацією школи у вирішенні поточних проблем, у класі запроваджуються активні форми роботи, створюється позитивний мікроклімат, встановлюються довірливі стосунки між школярами, батьками та педагогами.

Література

1. Волк Н. В. Сім'я і школа: грані співпраці. URL: <https://vseosvita.ua/library/sima-i-skola-grani-svivpraci-2113.html>.

2. Гриджук Н. О. Взаємодія школи і сім'ї як важлива складова формування особистості. *Психологічні умови становлення особистості у сучасному суспільстві. Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція ЦДПУ ім. В. Винниченка.* URL: <https://www.cuspu.edu.ua/en/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovystanovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6225-vzaye-modiya-shkoly-i-simy-i-yak-vazhlyvaskladova-formuvannya-osobystosti>. 20.02.2019.

3. Олійник А. В. Психологічні аспекти розширення та поглиблення зв'язків школи, сім'ї та суспільства, як вагомі, важливі умови ефективності виховного процесу. URL: <https://naurok.com.ua/psihologichni-aspekti-rozshirennya-ta-pogliblennya-zv-yazkiv-shkoli-sim-ta-suspilstva-yak-vagomi-vazhlyvi-umovi-efektivnosti-vihovnogo-procesu-80965.html>.

4. Сиса О. І. Взаємодія школи і сім'ї у вихованні та розвитку учнів початкових класів. *Таврійський вісник освіти.* 2016. № 4. С. 162-167.

5. Школа без насилія. Методическое пособие / Под ред. Н.Ю. Синягиной, Т.Ю. Райфшнайдер. М.: АНО «ЦНПРО», 2015. 150 с.

Тимошенко Г. Л.

директор Ніжинської дитячої хореографічної школи Ніжинської міської ради Чернігівської області

Володченко Ж. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Борисюк С. О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(м. Ніжин, Україна)

ДОСВІД ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ УНІВЕРСИТЕТУ ТА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Освіта завжди була особливою функцією суспільства і держави, спрямованою на формування й розвиток соціально значущих якостей кожної людини, як члена суспільства і громадянина держави. Через освіту, як найбільш масовий інститут, здійснюється вплив на формування свідомості, уяви про істинні і уявні цінності життя, діяльність людей в духовній і матеріальній сферах їх життєдіяльності. Саме позашкільна освіта як унікальна складова системи освіти, спроможна створити можливості для розвитку потенціалу підростаючого покоління, особистої і професійної його реалізації, відповідно до Закону України "Про освіту" та спеціального (профільного) закону України "Про позашкільну освіту" визначається як частина системи освіти, спрямована на розвиток здібностей, талантів учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб.

Ніжинська дитяча хореографічна школа Ніжинської міської ради Чернігівської області – заклад позашкільної освіти нового типу, ідеал школи ХХІ століття. Відкрита у роки становлення незалежності України, школа надає державні гарантії естетичного, морального, духовного виховання всім без виключення дітям, які на засадах вільного вибору, мають можливість залучитись до надбань вітчизняної і світової культури, визначитись щодо майбутньої професії у галузі культури і мистецтва.

Ніжинська хореографічна школа – єдина на Чернігівщині державної форми власності дитяча хореографічна школа, педагогічний колектив якої відроджує духовні традиції, докладає зусилля щодо розвитку національної культури, залучаючи дітей і дорослих до вивчення хореографічної спадщини, кращих зразків сучасної музичної культури. Участь дітей у творчих колективах сприяє їх гармонічному розвитку, формує навички соціального партнерства, світоглядні позиції, музично-естетичний смак, розширює світогляд.

Діяльності Ніжинської дитячої хореографічної школи практикує різноманітну взаємодію з Ніжинським державним університетом ім. Миколи Гоголя. Систематично реалізується довготривале партнерство закладу позашкільної освіти з відомими в Україні і за її межами Інститутом проблем виховання Національної Академії педагогічних наук України, Інститутом публічного управління та кадрової політики Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв тощо.

Кожного року на базі Ніжинської хореографічної школи проводяться різноманітні навчально-методичні заходи: круглі столи, семінари, конференції, спрямовані на розв'язання проблем формування духовної культури та творчого потенціалу учнів засобами мистецтва; на обґрунтування сучасних тенденцій організації навчально-виховного процесу, розвиток і збереження українських національних традицій, удосконалення викладання дисциплін мистецького циклу із залученням викладачів Ніжинського університету.

У роботі таких заходів беруть участь провідні науковці та практики, які обмінюються досвідом, обговорюють наукові концепції, науково-методичні положення означених проблем позашкільної освіти. Прикладом такої партнерської взаємодії є спільна організація:

- науково-практичної конференції для викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) Чернігівської області на тему: «Формування духовної культури та творчого потенціалу учнів ПСМНЗ (ШЕВ) засобами музичного та хореографічного мистецтва»;

- обласної науково-практичної конференції «Виховання творчої особистості в початковому спеціалізованому мистецькому навчальному закладі – головне завдання школи XXI століття»;

- круглого столу на тему: «Сучасні тенденції організації навчально-виховного процесу у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах: розвиток та збереження українських народних традицій»;

- Всеукраїнського науково-методичного семінару з проблем розвитку початкової мистецької освіти (хореографічне мистецтво) для викладачів хореографічних шкіл, хореографічних відділень початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), керівників і методистів методичних установ, представників інших навчальних закладів і установ на тему: «Особливості організації навчально-виховного процесу в хореографічній школі, на хореографічному відділенні початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу».

Восени 2020 року кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського університету імені Миколи Гоголя було організовано роботу круглого столу на тему «Партнерська взаємодія із закладами вищої освіти та установами позашкільної освіти». Під час роботи тематичного круглого столу виступила директор Ніжинської дитячої хореографічної школи, заслужений працівник культури України Г. Л. Тимошенко, яка поділилася досвідом співпраці між університетом і закладом позашкільної освіти та окреслила пріоритети подальшої партнерської взаємодії у системі інститутів соціальної сфери.

Складна політична ситуація в Україні (бойові дії на Сході країни, багаточисельні жертви, внутрішньо переселені особи) внесла зміни у діяльність хореографічної школи, виокремивши такий напрямок як благодійність. Хореографічна школа, першою у Ніжині провела низку благодійних концертів на підтримку Збройних сил України, а зібрані кошти передала на матеріально-технічне забезпечення Міністерству оборони України. За результатами обласного конкурсу «Благодійник року» імені меценатів Тарновських Ніжинська дитяча хореографічна школа була відзначена Дипломом у номінації «Благодійник року – благодійник-початківець» (м. Чернігів).

Відродження національних традицій, звичаїв, обрядів, глибоке вивчення історії рідного краю сприяє вихованню національної самосвідомості, духовному збагаченню особистості. З цією метою на базі закладу було відкрито музей українського старовинного костюму та побуту, якому присвоєно звання "народний". З моменту урочистого відкриття музей Ніжинської дитячої хореографічної школи прийняв численних відвідувачів - представників міської влади, гостей міста, в тому числі і зарубіжних, учасників обласних семінарів-практикумів та науково-практичних

конференцій, які проходять на базі школи; вчителів, школярів, вихованців дошкільних навчальних закладів тощо. Музей став освітньою платформою для проведення занять з навчальних дисциплін для учнів міських і районних закладів середньої освіти, студентів Ніжинського університету; тут проходять уроки з предмету «Початковий курс історії хореографічного мистецтва», важливою складовою яких є вивчення регіональних особливостей українського народного костюму та побуту.

Різні колективи Ніжинської дитячої хореографічної школи відомі і в Україні, і далеко за її межами. Вони подорожували Нідерландами, Бельгією, Австрією, Німеччиною, Словаччиною, презентували мистецтво танцю Литві, Білорусі, Молдові, Росії, Латвії, Грузії, Польщі, Угорщині, Болгарії, Румунії, Чехії, Туреччині, Сербії, Італії, Греції, Франції. Здобутки творчих колективів Ніжинської дитячої хореографічної школи – це результат невпинного пошуку й багаторічної праці небайдужих людей – талановитих педагогів, які прагнуть донести красу мистецтва музики і танцю своїм вихованцям.

Таким чином, Ніжинська дитяча хореографічна школа, як школа XXI століття, спільно з партнерами надає можливості творчого розвитку кожній дитині, створює такі умови, які і сприяють розкриттю творчих здібностей та індивідуальних особливостей кожної особистості. Наступним кроком у партнерській взаємодії школи і університету – створити творче, безбар'єрне, безпечне середовище, сприятливий мікроклімат для дітей з особливими освітніми потребами. І в цій почесній місії колектив закладу керується висловом В. О. Сухомлинського, який наголошував, що будь-яка дитина має жити в світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості, а освіта має бути істинною, повною, доступною. Прагненням забезпечити зазначені умови характеризують діяльність педагогічного колективу Ніжинської дитячої хореографічної школи та її партнерів, зокрема, колектив Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя.

Хлеб'як С. Р.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Євтушенко Д. В.

магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї І ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Позитивний досвід впровадження інклюзивної освіти в закладах середньої освіти нині поширюється на позашкільні навчальні заклади, які здебільшого будують свою роботу, не маючи необхідних знань про роботу з дітьми цієї особливої категорії. «Заходовий» підхід домінує організації діяльності закладів позашкільної освіти і не завжди відповідає потребам і запитам дітей та їх батьків.

Невисокий рівень взаємодії позашкільних навчальних закладів із школою і сім'єю у справі гармонійного розвитку особистості дитини з особливими освітніми потребами ускладнює процес її соціальної адаптації і творчого розвитку.

Через відсутність обґрунтованих методик позашкільної освіти дітей названої категорії, сформованої організації доцільних соціально-педагогічно взаємин і взаємовпливів цих виховних інститутів багато дитячих талантів залишається нерозвиненими.

Важливим завданням комплексного підходу в наданні послуг дітям з різними формами інвалідності є сформування соціальної компетенції дітей як інтегративної якості особистості. А саме, вміння будувати міжособистісні стосунки, володіти спільною діяльністю, дотримуватися норм поведінки та спілкування у суспільстві, вміння працювати в команді під керівництвом наставника. Для вирішення цих завдань виникає необхідність розробки і створення певні умови, що сприяють професійній організації інклюзивного середовища закладу позашкільної освіти, відповідне його оснащення, залучення до партнерської взаємодії всіх дотичних соціальних інститутів, найважливішим із яких є сім'я дитини.

Сім'я здійснює виховний вплив на людину протягом усього її життя. Але особливо велика роль сім'ї у соціальній адаптації дитини з інвалідністю до суспільства, надання особливій дитині можливостей обрати свій професійний шлях і самореалізуватися в оточуючому середовищі, незважаючи на відмінності, які відрізняють її від основної маси людей. Робота з батьками виступає, як якісний показник відкритості роботи і інклюзивної орієнтації закладу позашкільної освіти та є необхідною умовою успішності його діяльності залучення батьків до освітнього та виховного процесу, як рівноправних партнерів.

Для успішної організації конструктивної взаємодії позашкільного закладу і родини, у наданні соціально-педагогічної допомоги і підтримки дитині з особливими освітніми потребами доцільним буде організація фахової підтримки рівня освіченості батьків через організацію групових й індивідуальних консультацій із залученням фахівців відповідних спеціальностей (психологів, соціальних педагогів, вузькогалузевих спеціалістів) щодо визначення завдань і методів соціально-педагогічного супроводу дитини під час занять.

Для цього, окрім ознайомлення батьків з особливостями роботи асистента дитини з особливими освітніми потребами у закладі позашкільної мистецької освіти, варто включити в роботу організацію і проведення відкритих занять, використовуючи елементи супроводу в присутності одного з батьків, розробити програму консультативно-просвітницького лекторію для батьків. Доцільно спонукати дорослих до висловлення власних поглядів щодо організації соціально-педагогічної підтримки дитини в середовищі ЗПО, залучати їх до проведення і організації спільних свят, подорожей, заходів вихідного дня.

Цікавим прикладом організації взаємодії закладу позашкільної освіти з родиною може стати робота спеціальних позашкільних закладів мистецької освіти в роботі з дітьми, що мають вади зору. Активність незрячої дитини в пізнанні, вміння досягти результатів, незважаючи на значні труднощі практичного виховання діяльності, забезпечують її успішність у навчанні мистецьким спеціальностям. Завдяки індивідуальним особливостям і специфіки сприйняття оточуючого світу діти з такими захворюваннями, зазвичай, мають великі здібності до навчання музичному мистецтву. Світ музичних звуків доповнює для них сприйняття оточуючого світу, допомагає адаптуватися в ньому не тільки через підготовку до майбутнього професійного самовизначення, але й загальній соціальній адаптації у суспільстві.

З іншого боку – дитині необхідно вміти конструктивно впливати на оточення та самого себе, виробляти свої особисті плани, продукувати нові ідеї; проявляти свою індивідуальність, проявляти творчу активність, відстоювати власну думку та гідність; орієнтуватися на правильну доцільну поведінку, чинити опір негативному тиску, підтримувати приємні взаємини і переривати неприємні.

Основні комунікативні проблеми дитини з вадами зору полягають у відсутності емпатії, високій соціально-емоційній неадекватності, невротичній деформації мотивів та потреб, високій конфліктності, егоцентризмі, що призводить до порушень соціальної критичності та агресивно-тривожних комунікаційних установок. Комунікативні труднощі спричиняють закріплення небажаних, з точки зору соціального пристосування, рис характеру, як то: навіюваність, боязкість, тривожність, схильність до істерик, егоцентризм, що створює конфліктну самооцінку та захисну соціальну агресію.

Музичні заняття мають велике компенсаторне значення для дітей з порушеннями зору, бо межі між сприйманням зрячими і незрячими практично відсутні, а процес компенсації (у незрячих) найбільш імовірний що, відповідно, дає їм змогу почуватися повноцінними членами суспільства.

Отже, партнерська взаємодія сім'ї і позашкільного закладу мистецького спрямування соціальної адаптації дітей з вадами зору є оптимальним шляхом формування активної, творчої особистості дитини, здатної у дорослому житті виявляти професійну і соціальну активність, самостійно і творчо будувати своє доросле життя.

Підводячи підсумки, зазначимо, що формування і розвиток творчого й особистісного потенціалу у дитини з порушеннями зору залежить від спеціально створених умов в освітньому процесі у закладах позашкільної освіти, що передбачає використання дивергентних завдань у повсякденній діяльності та безпосередньої взаємодії позашкільних закладів з родиною вихованців.

Це є джерелом формування соціальної адаптації дитини у суспільстві, стимуляції розвитку її творчих можливостей до саморозвитку і соціально-психологічного благополуччя.

Література

1. Басалюк Н. М. Методична робота вчителя-логопеда в аспекті інклюзивної освіти [Електронний ресурс]. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2010. Вип. 1. С. 29-35. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apko_2010_1_5.pdf
2. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

Редактори
Лісовець Олег Васильович
Борисюк Світлана Олексіївна

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

*Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної конференції
24 листопада 2020 року*

Технічний редактор – І. П. Борис
Верстка, макетування – Н. О. Приходько

Книга друкується в авторському редагуванні.

Підписано до друку 30.11.20
Гарнітура Arial
Замовлення №91

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 14,08
Ум. друк. арк. 10,23

Папір офсетний
Тираж 50 пр.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4
(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.